

C.G.J. Pannekeet

De oorlog van 1799 in Noord-Holland

Slootdorp 20 november 2019

© C.G.J. Pannekeet - Slootdorp 2019
Overname onder bronvermelding toegestaan.

Op de voorplaat de landing van de zuidelijke divisie bij de seinpost Zanddijk. Een Prent door Dirk Langendijk.

Inhoud:

De expeditie van de Engelsen en Russen in Noord-Holland in het jaar 1799.....	5
Het begin.....	5
Aankomst van de Engelse invasievloot.....	11
De Engelse noordelijke divisie.....	15
De Engelse zuidelijke divisie.....	17
10 september 1799, aanval op de Zijpestelling.....	40
19 september 1799, Brits/Russische tegenaanval (Russische dodentocht).....	51
De eerste colonne.....	62
Degradatie en eerherstel.....	74
Bergen.....	78
De 2e colonne.....	79
De 3e colonne.....	84
De 4e colonne.....	86
2 oktober 1799, de duinenslag.....	92
De slag bij Castricum op 6 oktober 1799.....	107
Onderhandelingen.....	115
De nasleep.....	122
Nazorg voor gewonde en verminkte Bataafse militairen.....	124
Overzicht van de Engelse troepen.....	125
Overzicht van de Russische troepen.....	127
Overzicht van de Franse troepen.....	133
Overzicht van de Bataafse troepen.....	135
De handvuurwapens.....	140
Engelse leger.....	141
Franse leger.....	143
Russische leger.....	144
Bataafse leger.....	146
Artillerie.....	149
Wat kan terug worden gevonden van de slag?.....	152
Menselijke resten.....	152
Musketkogels.....	154
Kanonskogels.....	162
Knopen.....	165
Gespen en riemplaten.....	167
(Cijfer) insignes.....	168
Wapenonderdelen.....	170
Munten.....	174
Divers.....	174
Literatuurlijst.....	176

De expeditie van de Engelsen en Russen in Noord-Holland in het jaar 1799, het begin.

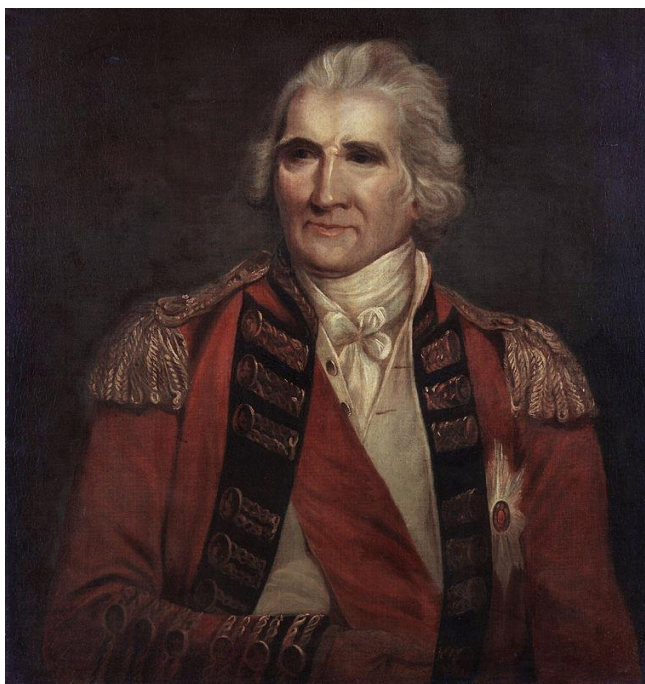
In 1789 brak in Frankrijk een revolutie uit gericht tegen de absolutistische macht van de Franse koning en de aristocratie. Omdat de revolutionairen steeds meer vaste voet kregen in Frankrijk ondertekenden Pruisen en Oostenrijk in 1791 de verklaring van Pillnitz. Hierin riepen zij de grote Europese mogendheden op om koning Lodewijk XVI te ondersteunen als dat nodig mocht zijn. Koningsgezinden die Frankrijk waren ontvlucht richtten in de buurlanden legers op die ondersteund werden door Pruisen en Oostenrijk. Omdat de revolutionairen zich hierdoor bedreigd voelden eisten zij het vertrek van deze legers wat door Pruisen en Oostenrijk werd geweigerd. Als marionet van de revolutionairen moest Lodewijk XVI aan Oostenrijk de oorlog verklaren waarna Pruisen als bondgenoot van Oostenrijk de oorlog verklaarde aan Frankrijk. Toen op 21 januari 1793 Lodewijk XVI door de revolutionairen werd onthoofd schaarden ook Spanje, Engeland, Nederland, Portugal en Napels zich achter de coalitie van Pruisen en Oostenrijk. Na aanvankelijke tegenslagen begon Frankrijk in 1794 overwinningen te boeken en wist in 1795 de Nederlanden te veroveren. Hierna besloten Spanje en Pruisen om de coalitie te verlaten en sloten vrede met Frankrijk. Na zware verliezen moesten in 1797 ook de overige coalitiepartners vrede sluiten, alleen Engeland bleef met Frankrijk in staat van oorlog. Door middel van spionage probeerde Engeland er achter te komen wat Frankrijk van plan was. Zo was men ook al vroeg bezig om militaire inlichtingen te verkrijgen uit Holland. In een brief van Lord Grenville (minister van buitenlandse zaken) aan James Craufurd (Engels gezant te Hamburg) schreef hij om de mogelijkheden te onderzoeken om inlichtingen te verzamelen via een handelshuis in Hamburg.¹ Dit lukte uiteindelijk niet maar uit de verdere correspondentie blijkt dat er op alle mogelijke manieren agenten actief waren in de Nederlanden. In 1799 wist Engeland een nieuwe coalitie tegen Frankrijk te vormen met als partners wederom Oostenrijk, Portugal en Napels maar deze keer aangevuld met het Ottomaanse rijk en Rusland. Alleen Pruisen wilde niet meer toetreden tot deze zogenaamde tweede coalitie en hield zich aan de vrede met Frankrijk. Terwijl de Oostenrijkers en Russen tegen de Fransen vochten in Zwitserland, Schwaben en noord Italië probeerde Engeland tevergeefs om Pruisen toch nog binnen de coalitie te krijgen. Door een bredere coalitie te vormen trachtte Engeland de groeiende machtspositie van Oostenrijk te beperken. Pruisen was al eens eerder opgetreden in Holland om stadhouder Willem V te steunen tegen de patriotten. In navolging van de Amerikaanse revolutie en de Franse verlichting was in de Nederlanden een groeiende weerstand ontstaan tegen de regentenklasse en de absolutistische macht van stadhouder Willem V. In de jaren 1783-1787 hadden gewone burgers zich posities weten te veroveren in de vroedschappen en organiseerden zich in zogenaamde exercitie genootschappen. Toen deze door Willem V verboden werden brak een opstand uit die in september 1787 werd neergeslagen met militaire steun van zijn zwager Frederik Willem II, koning van Pruisen. Veel patriotten waren daarna de Republiek ontvlucht waardoor veel kapitaal naar het buitenland was verdwenen. Als Pruisen nu weer van plan was om in te grijpen zou het misschien wel een beroep doen op de Engelsen om de Zeeuwse eilanden aan te vallen. Om Pruisen aan te moedigen tot actie sloten de Engelsen in december 1798 een verdrag met tsaar Paul I van Rusland. Deze was een fervent voorstander om de oude monarchieën te herstellen en stemde in om een eventuele aanval van Pruisen tegen Frankrijk militair te ondersteunen. Terwijl op de achtergrond nog steeds werd geprobeerd om Pruisen binnen de coalitie te krijgen werden plannen gemaakt voor een Engels-Russische expeditie naar Holland. Engeland zou voor de expeditie ongeveer 30.000 soldaten leveren en Rusland 17.593 die door Engeland gesubsidieerd zouden worden. De voorwaarden voor de samenwerking tussen Engeland en Rusland werden vastgelegd in een conventie die op 22 juni 1799 (in Rusland 11 juni) werd getekend.² Prins Willem, de latere koning Willem I en zoon van voormalig stadhouder Willem V nam het bevel over een leger naar het buitenland uitgeweken Hollanders. Dit leger van ongeveer 3000 man moest vanuit Duitsland Overijssel binnen vallen in de hoop dat ook Pruisen zich bij de inval zou aansluiten.

¹ Brief van 18 mei 1798. W. FitzPatrick, Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume IV. London 1905, p. 208.

² Afgedrukt in A collection of State papers relative to the war against France volume VIII. London 1800, p. X-XV.

De expeditie moest hoofdzakelijk dienen om de Fransen uit de Bataafse republiek te verdrijven en het stadhouderlijk regime moest worden hersteld met wederom een Oranje aan het hoofd. Eventueel moest getracht worden om de Bataafse vloot zich voor de prins te laten verklaren en dus pro Engeland. De nieuwe stadhouder zou dan de zoon van stadhouder Willem V moeten worden want deze had hier zelf blijkbaar weinig zin meer in. In een brief van Lord Grenville aan Thomas Grenville wordt namelijk geschreven: *'You talk of other people being asleep and ask what the Stadtholder is doing. Why, he is fast asleep, snoring, and not even dreaming of doing anything. Nor has he (in my conscience, I believe it) the least desire to return to Holland'*.³

De voorbereidingen voor de invasie begonnen begin juni 1799. Om de invasie zo lang mogelijk geheim te houden werden de troepen verzameld op Shirley Common bij Southampton onder supervisie van luitenant-generaal Sir Ralph Abercromby. In de Bataafse Republiek en Frankrijk begreep men mede door spionnen al snel dat er iets op handen was. In een vroeg stadium, namelijk 20 april 1799 schreef majoor Tulleken aan generaal-majoor Bonhomme dat hij was benaderd door iemand die onbekend wenste te blijven. Deze persoon vertelde hem dat er een Engelse en Russische expeditie tegen het land werd uitgerust.⁴ Nog eerder, namelijk in januari 1799, had Bourdeaux, de Bataafse zaakgelastigde te Berlijn al geruchten vernomen over een gezamenlijke onderneming van Russische en Engelse troepen tegen de Bataafse republiek.⁵ Het enige wat de Engelsen daarna van de *'secret expedition'* geheim wisten te houden was de exacte locatie van de landingsplaats.

Luitenant-generaal Sir Ralph Abercromby (1734-1801) door John Hoppner.

Eind juni 1799 trokken de troepen naar Kent en sloegen hun kamp op te Barham Downs. Eerste minister William Pitt en war secretary (minister van oorlog) Henry Dundas overlegden op Walmer Castle bij Deal met luitenant-generaal Abercromby over waar de landing plaats zou moeten vinden. Abercromby was als ervaren soldaat tegen de meeste voorstellen maar zag een landing bij de Zeeuwse eilanden als een van de beste opties. Waarschijnlijk er van uitgaande dat Pruisen zou meedoen en via Gelderland zou binnenvallen.

³ W. FitzPatrick, Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V. London 1906, p. 104-105.

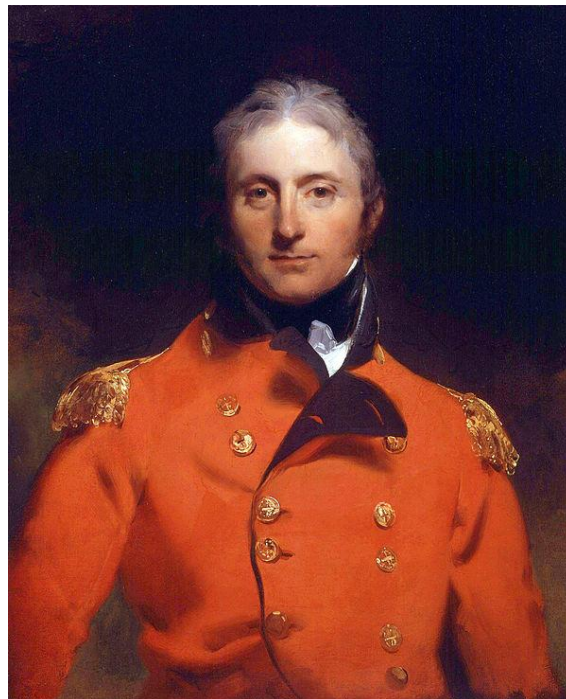
⁴ Toegang 2.21.056 collectie 130 Dumonceau, inventarisnummer 3, nr. 112, Nationaal Archief.

⁵ G.W.J. Koolemans Beijen, Krijgsgeschiedkundige studie over de verdediging der Bataafsche Republiek in 1799. Militaire Spectator 1891 nummer 60 p. 190.

Pitt en Lord William Grenville, minister van buitenlandse zaken, hadden haast met de expeditie en zagen deze wel zitten. Vooral Grenville was ervan overtuigd dat Pruisen zich alsnog in de oorlog zou mengen en dat de Hollanders de Fransen in de steek zouden laten door massaal over te lopen naar de kant van de Engelsen en de prins van Oranje. Hij luisterde dus niet naar de waarschuwing van zijn vriend Hendrik Fagel, een Nederlandse emigré die langzaam maar zeker was gaan functioneren als verbindingsman tussen de Oranjes en via Grenville met de Britse regering.⁶ Fagel had hem reeds in september 1798 gewaarschuwd voor de nogal positieve berichten van Willem Bentinck van Rhoon.⁷ Deze niet geliefde en te positief ingestelde Oranje fanaticus noemde namen van personen van invloed en een leidende positie die voor een omwenteling zouden kunnen zorgen als de Engelsen een poging zouden wagen om de Fransen uit de Bataafse republiek te verdrijven. Fagel kende deze mensen nagenoeg niet, zij hadden misschien enige invloed in Friesland en Groningen maar zeker niet in het belangrijkste gewest Holland. Het was volgens hem noodzakelijk om juist in die provincie aanhangers te hebben, als Holland eenmaal de zijde van de prins zou kiezen dan ging de rest van het land uiteindelijk wel mee zo redeneerde hij. Dat Fagel gelijk had zouden de Engelsen aan den lijve gaan ondervinden. Omdat er te veel druk werd uitgeoefend om vooral zo snel mogelijk te vertrekken ging Abercromby naar Londen om verhaal te halen en te bepleiten dat veel troepen er nog niet klaar voor waren en er te weinig middelen aanwezig waren. Abercromby's deputy adjutant-general John Hope schreef tegelijkertijd een waarschuwende brief aan zijn vriend Henry Dundas, de minister van oorlog om vooral niet overhaast te werk te gaan.⁸

Generaal-majoor Sir John Moore, benoemd tot bevelhebber van de vierde brigade, kwam op 24 juli 1799 te Barham Downs aan en beschreef zijn indruk van de regimenten die onder zijn bevel waren geplaatst.⁹ De Guards waren goede mannen maar de lijn regimenten waren over het algemeen niet sterk en misten discipline. Een uitzondering hierop was het 92nd regiment, de Gordon Highlanders, deze waren uitstekend. Zijn tweede beste regimenten waren de Royals (1st regiment) en het 25th, het 79th was zwak maar niet slecht.

*Generaal-majoor Sir John Moore
door Sir Thomas Lawrence.*

⁶ Hendrik Fagel was oud-griffiger van de Staten-Generaal en kwam met hulp van Grenville in mei 1798 naar Engeland.

⁷ Brief van Hendrik Fagel aan Lord Grenville van 28 september 1798. W. FitzPatrick, Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume IV. London 1906, p. 313-314.

⁸ Paul P. Reese, "The Ablest Man in the British Army": The Life and Career of General Sir John Hope. Thesis at The Florida State University 2007, p. 39-41.

⁹ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 339.

Het 69th zou ook onder zijn bevel staan maar dit werd later gewijzigd, zij gingen naar de derde brigade onder bevel van generaal-majoor Eyre Coote. Moore noemde ze niet geschikt om er op uit gestuurd te worden dus zal waarschijnlijk wel blij zijn geweest dat zij niet onder hem vielen. Volgens Fortesque waren in totaal drie regimenten eigenlijk niet geschikt om in het veld te worden ingezet.¹⁰

Begin augustus 1799 werden de troepen verplaatst naar Deal, Ramsgate en Margate om ingescheept te worden. Er waren 59 schepen speciaal beschikbaar voor de Infanterie en 18 voor de Cavalerie. Daarnaast waren 26 schepen bedoeld voor wapens en munitie (voor de *ordnance*), twee voor de logistiek (voor de *quartermaster general*) en één als hospitaalschip.¹¹ De transport en troepenschepen werden geëscorteerd door een eskader grote lineschepen en fregatten en tientallen kleinere kanonneerschepen en bombardeerschepen. Op 9 augustus 1799 werden de troepen ingescheept waarna de gehele vloot van 175 zeilschepen op 13 augustus 1799 van wal stak onder begeleiding van een eskader oorlogsschepen onder bevel van viceadmiraal Andrew Mitchell. Er was genoeg proviand aan boord van de schepen om de eerste vijf weken door te komen. Omdat een landing op het vlakke en open terrein van de Zeeuwse eilanden tot de mogelijkheden zou behoren moest de marine nauw samenwerken met het landleger. Deze samenwerking zou moeten bestaan uit ondersteuning van het scheepsgeschut van de vloot. Hiertoe had viceadmiraal Mitchell duidelijke instructies gekregen.¹² Toen generaal-majoor Moore inscheepte op de '*Barbet*' te Ramsgate was hij nog in de veronderstelling dat de landing inderdaad zou plaatsvinden op de Zeeuwse eilanden namelijk op Goeree en Voorne. Hij kreeg wel de indruk dat de hele expeditie nogal haastig op poten was gezet en juiste militaire inlichtingen ontbraken. Ook Abercromby had reeds zijn ongenoegen geuit over de korte voorbereidingstijd en gebrek aan goede inlichtingen. Ook waren er nog niet voldoende goede manschappen, te weinig paarden en wagens en geen goede oplossing voor het transport van benodigdheden, zieken en gewonden.¹³ Maar omdat er al veel geld, tijd en moeite in de voorbereidingen was gestoken moest men wel proberen om 'iets' te ondernemen. Eenmaal op zee beschreef Moore het zelf als "wij zijn nu op een avontuurlijke reis".¹⁴

Om aan voldoende manschappen voor de expeditie te komen had het Engelse parlement op 12 juli 1799 een voorstel goedgekeurd waarin het werd toegestaan dat een kwart van de leden van de milities dienst mocht nemen in de lijn regimenten. Hen werd beloofd dat zij zolang de oorlog tegen Frankrijk duurde alleen in Europa ingezet zouden worden en niet daarbuiten. Deze belofte werd gedaan omdat bijna niemand in de Engelse bezittingen te West-Indië wilde dienen. Hier werden hele regimenten gedecimeerd door de oorlogen, ziekten en koorts. Verder mochten zij zelf een regiment kiezen en kregen een bonus uitgekeerd van 10 pond.¹⁵ Dit had zo een succes dat militieleden zich bij duizenden aanmeldden. Ene Math. Micaiah schreef dat veel regimenten hierdoor een tweede bataljon moesten vormen. Het 4th regiment of Foot had er zelfs vier. Het was ook een gouden tijd voor promotie, binnen veertien dagen klom Micaiah op van luitenant 12^e klasse naar luitenant 1^e klasse.¹⁶

¹⁰ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 646.

¹¹ Mary Ellen Condon, The administration of the transport service during the war against revolutionary France 1793-1802. Thesis presented to the university of London. University college London, september 1968 p. 248.

¹² Mary Ellen Condon, The administration of the transport service during the war against revolutionary France 1793-1802. Thesis presented to the university of London. University college London, september 1968 p. 248.

¹³ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 646.

¹⁴ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 340.

¹⁵ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 642-643.

¹⁶ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 183-184.

Bij het Engelse eskader waren enkele Russische oorlogsschepen aanwezig onder bevel van de vice admiraals Michael Makaroff en George Tate, van geboorte een Engelsman.¹⁷ Deze hadden zich bij een eskader gevoegd onder bevel van admiraal Adam Duncan. Dit eskader opereerde in de buurt van de Waddeneilanden en zorgde daar voor afleidingsmanoeuvres. De eerste 8000 Russische landtroepen behorende tot de tweede Russische divisie zouden pas op 13 september 1799 in Holland arriveren. Om de Russen te helpen vervoeren hadden de Engelsen schepen ter beschikking gesteld maar dit waren er niet voldoende. Men had eigenlijk gehoopt om de Russen over land naar Holland te laten marcheren maar kregen het bij Pruisen niet voor elkaar om ze doorgang te verlenen. De Russen moesten dus per schip naar Holland worden vervoerd. Om meer schepen te regelen en een en ander in goede banen te leiden was kapitein Home Riggs Popham naar Rusland gegaan. Deze wist transportschepen te huren en kreeg van tsaar Paul I nog zes oorlogsschepen, drie grote fregatten, twee kleine fregatten en twee bevoorradingsschepen waarvoor wel weer een subsidie betaald moest worden.¹⁸ De eerste divisie zou uiteindelijk vervoerd worden met Russische schepen, de tweede divisie met Engelse schepen en het restant met gehuurde Zweedse en teruggekeerde Russische schepen.¹⁹ Door de persoonlijke bemoeienis van Paul I op de voorbereidingen ontstond er enige verwarring. Zo werd de verzamelplaats voor de troepen tot driemaal gewijzigd en op de dag van vertrek kwamen sommige eenheden op het verkeerde schip terecht.²⁰ Omdat haast was geboden en scheepsruimte schaars was besloot men om geen paarden mee te nemen. De Engelsen zouden paarden gaan leveren aan de officieren, de artillerie en voor het vervoeren van vracht. Hiertoe was een apart artikel VI afgesproken in de conventie met de Russen. De troepenbewegingen in Engeland bleven niet onopgemerkt, reeds half juni 1799 begonnen Bataafse troepenverplaatsingen via Haarlem/Beverwijk naar Noord-Holland. Deze werden nauwkeurig bijgehouden in een dagboek door Fredricus Vermooten een inwoner van Beverwijk.²¹ De plaatsen van inscheeping en de koers van de invasievloot maakten steeds meer duidelijk dat de landing ergens op de kust van de Bataafse Republiek zou gaan plaatsvinden en de Engelsen zelf maakten daar ook niet langer een geheim van. Al op 25 juli 1799 sprak luitenant-generaal Herman Willem Daendels in een brief aan luitenant-generaal Jean Baptiste Du Monceau het vermoeden uit dat Noord-Holland wel eens het doel van de Engelsen zou kunnen zijn.²² Langs de gehele Hollandse, Zeeuwse, Friese en Groningse kust ging de waakzaamheid omhoog en de Franse generaal Guillaume Marie Anne Brune werd naar Holland gestuurd als opperbevelhebber van het leger.

¹⁷ Deze Russische oorlogsschepen waren waarschijnlijk de Elisabeth en Msistaw, de fregatten de Gelukkige en Riga en het transportschip Dispatj. H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 6.

¹⁸ Mary Ellen Condon, The administration of the transport service during the war against revolutionary France 1793-1802. Thesis presented to the university of London. University college London, september 1968 p. 243.

¹⁹ Piechowiak, A.B., The Anglo-Russian Expedition to Holland in 1799. The Slavonic and East European Review volume 41 number 96 (december 1962), p. 184.

²⁰ A. Mikaberidze en M. van Hattem, De veldtocht van 1799 in Noord-Holland; de Russen, het landschap en de overblijfselen. Jaarboek legermuseum - Armamentaria 44 – 2009/2010.

²¹ J. van Venetien et al, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999.

²² J.W. van Sypesteyn, Het leven en karakter van Jean Baptiste graaf Du Monceau, oud-maarschalk van Holland. Den Bosch 1852, aantekeningen en bijlagen p. 88.

Guillaume-Marie-Anne Brune (1763-1815).

Omdat de landing ook in Noord-Holland zou kunnen plaatsvinden werden de troepenbewegingen naar het noorden via Beverwijk dan ook steeds intensiever. Drie bataljons van de 5^e Halve Brigade werden op verzoek van Brune naar Noord-Holland gedirigeerd.²³ Op 30 juli 1799 schreef Daendels aan Du Monceau dat men had vernomen dat Russische troepen te Reval waren aangekomen om daar ingescheept te worden.²⁴ De Bataafse regering werd ondertussen steeds zenuwachtiger en wilde maatregelen van Frankrijk. Frankrijk verzekerde de regering dat de Republiek als bondgenoot bijgestaan zou worden en begin juli 1799 waren er dan ook bijna 18.000 Franse soldaten in het land aanwezig waaronder 6000 verse rekruten.²⁵ De Fransen hadden drie punten in gedachten waar de aanval hoogst waarschijnlijk zou kunnen plaatsvinden namelijk in Zeeland, bij de IJssel of bij de Eems. Voor elk van deze mogelijkheden had men al min of meer een bepaalde strategie in gedachten ter verdediging.²⁶ Zo was Daendels als bevelhebber van de eerste Bataafse divisie verantwoordelijk voor de verdediging van Holland van den Haag tot en met Texel. De Zeeuwse kust werd door een brigade Fransen verdedigd onder generaal Desjardin. De verdediging van de Friese en Groningse kusten en de grens van Overijssel was de verantwoordelijkheid van de tweede Bataafse divisie onder Jean Baptiste Du Monceau. Het Artilleriepark was ingericht te Amersfoort en kon afhankelijk waar de landing zou plaatsvinden snel naar het bedreigde punt worden gedirigeerd.

²³ J.W. van Sypesteijn, Het leven en karakter van Jean Baptiste graaf Du Monceau, oud-maarschalk van Holland. Den Bosch 1852, aantekeningen en bijlagen p. 88.

²⁴ J.W. van Sypesteijn, Het leven en karakter van Jean Baptiste graaf Du Monceau, oud-maarschalk van Holland. Den Bosch 1852, aantekeningen en bijlagen p. 89. Op 26 juli 1799 was de eerste Russische divisie uit Reval vertrokken, acht dagen later gevolgd door de tweede divisie.

²⁵ G.W.J. Koolemans Beijen, Krijgsgeschiedkundige studie over de verdediging der Bataafsche Republiek in 1799. Militaire Spectator 1891 nummer 60 p. 198-200.

²⁶ C.R.T. Krayenhoff, Geschiedkundige beschouwing van den oorlog op het grondgebied der Bataafsche Republiek. Nijmegen 1832, p. 38-39.

Herman Willem Daendels (1762-1818), door E. Maaskamp/J. Wijsman.

Jean Baptiste Du Monceau (1760-1821).

De Engelsen zorgden er ondertussen voor dat door het uitvoeren van afleidingsmanoeuvres het exacte landingspunt ongewis bleef. Een Engels/Russisch eskader onder bevel van admiraal Duncan op de *'Kent'* opereerde in de buurt van de Friese kust en de Waddeneilanden. Op 11 augustus 1799 gingen enkele schepen naar de Friese kust en het eiland Schiermonnikoog waar enkele schermutselingen plaatsvonden. Hierbij werden de brik *'the crash'* en de kanonneerboot *'de weerwraak'* door de Engelsen aangevallen. Tegelijkertijd verschenen twee linieschepen vergezeld van 26 kotters en brikken voor Walcheren en bleven daar enige tijd heen en weer kruisen.²⁷

²⁷ C.R.T. Krayenhoff, *Geschiedkundige beschouwing van den oorlog op het grondgebied der Bataafsche Republiek*, Nijmegen 1832, p. 44-45. De eenbenige Majoor John Finlay van de Royal Engineers maakte in zijn privé journaal melding van waarschijnlijk exact deze afleidingsmanoeuvre. Hij schreef op 14 augustus 1799: ongeveer 40 schepen die de paarden vervoerden voor de officieren, de cavalerie etc. hadden als opdracht de kust van Vlaanderen in staat van paraatheid te brengen. A. J. B. Wace, *A British officer in active service 1799*. *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 23 (1918/1919), p.130.

Aankomst van de Engelse invasievloot

Tijdens de overtocht en de landing was het Engelse opperbevel over de 10.766 man landingstroepen in handen van luitenant-generaal Abercromby. Op het laatste moment had hij van minister van oorlog Henry Dundas een grotere vrijheid gekregen in de keuze van de landingsplaats. Waarschijnlijk omdat Pruisen definitief niet van plan was mee te doen aan de coalitie tegen Frankrijk en als gevolg van zijn herhaalde klachten over de korte voorbereidingstijd en de waarschuwende brief van John Hope aan Dundas. Als een landing op de Zeeuwse eilanden niet ging lukken mocht hij proberen Texel en Den Helder te veroveren of anders trachten te landen bij de Eems en vervolgens Groningen, Friesland en Drenthe bezetten.²⁸ Eenmaal op zee besloot Abercromby in overleg met admiraal Duncan om op de kust van Noord-Holland te landen ter hoogte van de Groote- en Kleine Keeten. Een landing in de buurt van Den Helder met als doel deze plaats in te nemen en de Bataafse marine aan de zijde van Engeland zien te krijgen of anders deze vloot onschadelijk te maken schijnt al tijdens het vertrek van de Engelse vloot de voorkeur van admiraal Duncan te zijn geweest.²⁹ Er was in ieder geval al in mei/juni 1799 heimelijk contact met kapitein van Braam (van het schip de Leiden) om mogelijkheden te onderzoeken om samen met andere hoge officieren de Bataafse vloot in handen van de Engelsen te spelen.³⁰

Portret van de Bataafse schout-bij-nacht Samuel Story door C.H. Hodges, 1811.

²⁸ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 649.

²⁹ Herman Hüffer, Der Krieg des Jahres 1799 und die zweite Koalition. Zweiter band, Gotha 1905 p. 182.

³⁰ Lord Grenville schreef in een brief van 25 juni 1799 aan the Lords of the Admiralty: *'A confidential communication having been made to his Majesty's government that several of the officers commanding the Dutch ships of war in the Texel are desirous of throwing off the yoke of the present government of the United Provinces, and of joining his Majesty's fleet, provided that the ships and their crews shall, in that case, be considered as belonging to an allied power, and as being under the orders and direction of the Prince of Orange'*. En verder *'It is probable that by means of a fishing boat, or through some other channel, Captain Van Braam will open a secret communication with Lord Duncan, and will settle with him the signals to be made, and the measures to be taken for the execution of this plan'*. W. FitzPatrick, Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V. London 1906 p.101-102.

De overtocht verliep niet geheel vlekkeloos voor de Engelsen. Op 17 en 18 augustus stormde het zo hard dat de vloot verspreid raakte. Het hospitaalschip 'Asia' verloor daarbij haar masten en moest door een oorlogschip op sleeptouw genomen worden. Ook enkele kanoneerboden verloren hun masten en moesten door andere bombardeerscheppen op sleeptouw genomen worden. De storm was zo hevig geweest dat Abercromby het nodig achtte om de 'Eagle' terug naar Engeland te sturen om iedereen te laten weten dat alles in orde was. Op 20 augustus 1799 vertoonde de invasievloot zich voor de kust van Noord-Holland.³¹ Generaal-majoor Moore hoorde van de gewijzigde plannen toen hij op 21 augustus 1799 voor krijgsraad aan boord van de 'Isis' kwam, het schip van viceadmiraal Mitchell.³² Nog diezelfde dag was het weer kalm genoeg om de invasievloot onder de kust te brengen en waagden een fregat en een kotter zich op het Breewij, de mond van het Texelse kanaal. Zij begonnen daar sloepen uit te zetten met manschappen die de diepten begonnen te peilen en boeien uit te zetten. De Bataafse Schout-bij-nacht Samuel Story gaf orders om deze sloepen te verjagen en de boeien weer te verwijderen en liet de fregatten 'Amphitrite', 'Embuscade' en de kotter 'Galathé' op het Breewij achter om de Engelsen het peilen te verhinderen.

Admiraal Adam Duncan, 1731-1804.
Door John Hoppner.

Vice-Admiral Sir Andrew Mitchell, 1757-1806.
Door Lemuel Francis Abbott.

Op 22 augustus 1799 verschenen er meer Engelse schepen op het Breewij waaronder een kotter die een parlementaire vlag voerde. In de voormiddag werd vanaf deze kotter een sloep richting de 'Washington' gestuurd, het schip van Story. De parlementairs waren kolonel Maitland van het 3rd battalion of the 1st regiment Guards en tevens adjudant en secretaris van Abercromby, kapitein Winthrop van het fregat 'Circe' en luitenant Collier, eerste-luitenant op de 'Isis' onder vice admiraal Mitchell.³³ Zij hadden brieven bij zich van zowel admiraal Duncan als vice admiraal Mitchell waarin gevraagd werd zich over te geven en onder bevel te stellen van de Prins van Oranje.

³¹ Inmiddels aangevuld met de Russische oorlogsschepen Vsjevolod, Mstislaw, de Arend, Europa en Retwisan onder vice admiraal Tate. H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 6. Ook Miliutin vermeldt dat het Russische eskader bestond uit 7 linieschepen, 2 fregatten en een kotter. Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. Fünfter band, München 1858, p. 17.

³² Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 341.

³³ Cornelius de Jong, Verantwoording en verdediging van Cornelius de Jong als kapitein ter zee commandeert hebbende 's lands schip Cerberus etc. Gedrukt 1804 bij François Bohn te Haarlem p. 24.

De brieven waren bedoeld voor zowel schout-bij-nacht Samuel Story als de bevelhebber van Den Helder, op dat moment kolonel Herman Jan Gilquin.

*'Aan boord van het schip van
zijne Brittannische Majesteit,
the Kent, den 20. Aug. 1799.*

MIJN HEER!

Daar er op dit oogenblik, meer dan twintig duizend man aan de Helder geland zijn, en deze van vele anderen zullen gevolgd worden, hebt gij eene gunstige gelegenheid, om uwen ijver voor uwen wettigen Opperheer, den Prins van Orange, te toonen, door U met alle de schepen der Hollandsche Vloot, welke uw voorbeeld zullen willen volgen, voor hem te verklaren. Alle de genen, die zich op zoodanig eene wijze zullen verklaren, zullen voor vrienden en bondgenoten erkend worden, en kunnen de Hollandsche vlag aan de bramsteng ophijschen.

Van deze verklaring aan den Ridder RALPH ABERCROMBIE, Commandant- Generaal der Britsche Land-Armée, en aan den Heer ANDRIES MITCHELL, onder mij het bevel over de zeemagt dezer expeditie voerende, kennis gegeven hebbende, kunnen alle de schepen, die zulks mogten begeeren, uitkomen en zich bij mij vervoegen. Zij zullen met de opregtste vriendschap, als bondgenoten, behandeld, en in den boezem der Engelsche Vloot ontvangen worden, en bij dezelve kunnen verblijven, tot dat zij bevelen omtrent hun gedrag van den Prins van Orange zullen bekomen hebben.

Ik heb de eer met achting en vriendschap te zijn,

*Uw D. W. Dienaar,
(geteekend)
DUNCAN'*

Vreemd detail was dat in de brief werd medegedeeld dat er al 20.000 man Engelse troepen aan land was gegaan terwijl dit niet het geval was. Schout-bij-nacht Story liet kolonel Gilquin ophalen vanuit Den Helder omdat de Engelse parlementairs de brieven ook persoonlijk aan hem wilden overhandigen. In de middag kwam kolonel Gilquin samen met kolonel van der Horst de brieven in ontvangst nemen.³⁴ De inhoud was het volgende:

Sommatie van den Generaal Abercrombie, Kommandant der Engelsche landingstroepen, aan den Kommandeerenden Officier der Hollandsche Troepen aan de Helder.

Mijn heer!

Ik zende u hierbij eene Proclamatie van zijne Doorluchtige Hoogheid, den Prins van Oranje, en eene andere van mij zelve, op last van zijne Majesteit, den Koning van Groot – Britannien.

Ik eisch, dat gij op de grondbeginselen, in deze Proclamatien vervat, u oogenbliklijk zult overgeven. Indien gij zulks niet doet, zal het mijn plicht zijn, u als een vijand te behandelen; en gij moet wel begrijpen, dat de armee, thans gereed om aantevallen, u oogenbliklijk zal overmeesteren. De Officier, die deze overbrengt, heeft bevel om terftond met uw andwoord terug te keeren,

Ik hebbe de eer, Mijn Heer! te zijn Uw allergehoorzaamste onderd. dienaar,

(Geteekend) R. ABERCROMBIE

³⁴ Cornelius de Jong, Verantwoording en verdediging van Cornelius de Jong als kapitein ter zee commandeert hebbende 's lands schip Cerberus etc. Gedrukt 1804 bij François Bohn te Haarlem p. 24.

Het antwoord van Gilquin luidde:

GENERAAL !

*Uwe missive heb ik ontvangen, waarop ik de eer heb te rescribeeren,
dat mijn leven aan het Vaderland verknocht is; en dus, Generaal,
wacht ik u gerustelijk af met de brave troepen, die ik de eer heb
te kommandeeren. Dit is mijn andwoord.*

*Heil en Achtung!
(Geteekend)
De Kolonel GILQUIN*

Tijdens hun verblijf op de 'Washington' konden de Engelsen hun ogen en oren flink de kost geven en konden tegen de bevelen van Story in op plaatsen komen waar zij niet gewenst waren. Naast de brieven van Duncan en Mitchell bleken zij ook proclamaties voor het volk bij zich te hebben van zowel de erfprins van Oranje als van luitenant-generaal Abercromby. Deze wisten zij in handen te spelen van enkele officieren. Toen Story hiervan hoorde was hij zeer verbolgen. Toen Story dit voorval aan de Bataafse regering meldde wilde deze voortaan geen parlementairs meer toelaten en dreigden deze voortaan gelijk gevangen te zetten als zijnde ronselaars.³⁵ Zowel Story als Gilquin weigerden zich zonder slag of stoot over te geven waarna Abercromby de intentie had om de volgende dag zijn troepen aan land te zetten. Het weer sloeg echter om waardoor de landing uitgesteld moest worden. Door deze actie had Abercromby wel zijn bedoelingen prijsgegeven maar er werd ook rekening gehouden met een afleidingsmanoeuvre. Langs de kust werd vanaf dat ogenblik dag en nacht wachtgelopen omdat niet duidelijk was wat de verdere plannen van de Engelsen waren en vooral, waar ze aan land zouden gaan. Het uitstellen van de landing werd aangegrepen door het Bataafse leger om zo snel mogelijk versterkingen naar Noord-Holland te sturen. De Bataafse bevelhebber luitenant-generaal Daendels nam op 23 augustus 1799 zijn intrek te Schagerbrug, het hoofdkwartier van onderbevelhebber generaal-majoor David van Guericke. Die avond nog ging hij de ligging van de Engelse vloot verkennen.³⁶

De Bataafse versterkingen die naar Noord-Holland kwamen moesten ergens verblijven en werden dan ook onder de burgerbevolking ingekwartierd. Ene Dirk Keijser uit Broek (Broek op Langedijk) schreef in zijn dagboek dat de inkwartiering van troepen voor en na de landing van de Engelsen een zware last was voor de burgerij. Sommigen moesten wel 20 tot 30 man inkwartieren. Ook de Nederlands hervormde kerk van Broek zat vol met soldaten en paarden.³⁷ Ook te Koedijk en Warmenhuizen werden vanaf 24 augustus 1799 troepen ingekwartierd namelijk het 1^e bataljon van de 4^e Halve Brigade. Dit bataljon had een totale sterkte van 742 man waarvan te Koedijk 19 officieren, 437 onderofficieren en manschappen, en vrouwen met 2 kinderen werden ingekwartierd.³⁸

Op 26 augustus 1799 ging de wind liggen waarna de Engelse invasievloot dicht voor de kust tussen de Groote Keeten en Huisduinen voor anker ging. In de Wieringerwaard werd alarm geslagen waarna het 1^e en 3^e bataljon van de 5^e Halve Brigade van daar naar de Groote Keeten vertrokken. Langs het strand zag men de schepen dicht onder de kust liggen versierd met Engelse en Hollandse vlaggen en het scheepsvolk was bezig sloepen in het water te brengen. Bij het gat van Texel bedreigden Engelse oorlogsschepen de Bataafse vloot en waren al zover doorgedrongen dat een plan om vier snikken en een kaag te laten afzinken in het gat geen doorgang kon vinden. Engelse bombardeerschepen waagden zich dicht bij de kust en schoten mortiergranaten af zodra zij volk op het strand zagen.

³⁵ S. Story, Verantwoording van Samuel Story, wegens zijn gehouden gedrag als commandant van 'slands esquad, etc. Amsterdam 1805.

³⁶ J. Bosscha, Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen. Derde deel, Leeuwarden 1873, p. 114.

³⁷ Anoniem?, Van Otterplaat tot Groenveldsweid. Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden. Vijfde jaargang, nummer 1 oktober 1999 p. 4.

³⁸ J.P. Geus, Koedijk in 1799, verschillende gebeurtenissen en maatregelen in verband met de landing der Engelsen en Russen in Noord-Holland. De Speelwagen, 8e jaargang 1953 No. 3, p. 73-79. Uitgave: Historische Genootschappen in Hollands Noorderkwartier.

Daendels was rond de tijd van de beschieting aanwezig in het kamp te Huisduinen. In de commandotent van kolonel Gilquin sprak hij onder andere met de zeekapiteins de Jong (van de 'Cerberus'), van Braam (van de 'Leiden') en Capellen (van de 'Washington'). Zij moesten echter de tent verlaten omdat Kijkduin en het kamp onder vuur genomen werden door de bombardeerschepen. Een reactie hierop kon niet worden gegeven omdat de kanonnen waren weggehaald.³⁹ De kustwacht van Den Helder bracht onmiddellijk het stadsbestuur van het gebeuren op de hoogte: *'Heeden is morgen voor onse kusten en wel af en aan de Grootte en Kleijne Keete eene vloot van ongeveer 140 vijandelijke scheepen van onder scheijdene grooten zijn gekoomen welke aldaar den geheele dag ten ancker hebben geleegen, uijtgesonderd eenige kotters en kleijne scheepen die heen en weder zeijlden en zelfs tot Kijkduijn zijn geweest, 't welk ten gevolge heeft dat heden avond van de gemelde vloot op onze kust wierd geschooten en met hauwitzers om en bij het campement dat bij Kijkduin lag wierd gevuurd het geen alhier groote verontrusting veroorzaakt. De militaire alhier zijn zoo als uw kunt begripen alle in beweeging, en kunnen uw tevens nog berigten als dat heeden avond om half agt nog geen Engelschen aan de wal waren, dog wat de nagt zal op leeveren is voor ons onbekend'*.⁴⁰ De volgende dag, op dinsdag 27 augustus 1799 zouden in alle vroegte de Engelse troepen ontscheept worden en aan land gaan in de vorm van twee divisies, een zuidelijke en een noordelijke. Zelfs toen werd door de Bataafse regering en door opperbevelhebber Brune nog de mogelijkheid opengehouden dat dit mogelijk een afleidingsmanoeuvre was en dat de hoofdmacht ergens anders aan land zou gaan. Toen de landing plaats vond bevond Brune zich dan ook nog te Den Haag en stond Daendels er in Noord-Holland alleen voor.

De Engelse noordelijke divisie

De noordelijke divisie stond onder opperbevel van de Commander-in-Chief van dat moment, luitenant-generaal Sir Ralph Abercromby (1734-1801) en bestond uit:

1st Brigade Guards onder generaal-majoor Francis D'Oyley (1996 man)

Een gecombineerd Grenadier battalion Foot Guards (992 man)

3rd battalion of the 1st Regiment Foot Guards (1004 man)

Het Grenadier battalion Foot Guards was in 1798 samengesteld uit acht compagnieën om in Ierland te dienen. Vier compagnieën van de 1st and 2nd battalions 1st Foot Guards, twee compagnieën van de Coldstream Guards en twee compagnieën van het 3rd Regiment of Foot Guards. Voor de expeditie naar Holland werd een brigade gevormd met als bevelhebber generaal-majoor D'Oyley. Zijn brigade bestond uit het gecombineerde Grenadier bataljon en het derde bataljon van het 1st Regiment Foot Guards. Het Grenadier bataljon stond onder bevel van kolonel H. Wynyard. Het derde bataljon van het 1st Regiment Foot Guards stond onder bevel van kolonel Augustus Maitland. Luitenant-kolonel Smollett werd benoemd tot brigade majoor.⁴¹

2nd Brigade Guards onder generaal-majoor Sir Harry Burrard (2312 man)

1st battalion of the 2nd Regiment Coldstream Guards (1005 man)

1st battalion of the 3rd Regiment Scots Fusilier Guards (979 man)

4th Brigade onder generaal-majoor Sir John Moore (3571 man)

2nd battalion of the 1st Regiment of Foot (Royal Regiment) (717 man)

25th Regiment of Foot (Edinburgh Regiment) (534 man)

49th Regiment of Foot (Hertfordshire Regiment) (507 man)

1st battalion of the 79th Regiment of Foot (Cameron Highlanders) (506 man)

1st battalion of the 92nd Regiment of Foot (Gordon Highlanders) (825 man)

³⁹ Cornelius de Jong, Verantwoording en verdediging van Cornelius de Jong als kapitein ter zee commandeert hebbende 's lands schip Cerberus etc. Gedrukt 1804 bij François Bohn te Haarlem p. 32.

⁴⁰ Gemeente Den Helder, Militaire verdedigingswerken in Den Helder. Boekje van open Monumentendag 2004 p. 11.

⁴¹ Lieut. Gen. Sir F.W. Hamilton, K.C.B., The origin and history of the first or grenadier guards, volume II. London 1874, p. 334.

Het 2nd battalion of the 1st Regiment of Foot (Royal Regiment) was in juni teruggekomen uit Portugal en het 25th Regiment of Foot (Edinburgh Regiment) was zwaar uitgekleeft teruggekomen uit West-Indië in september 1796 en was aangevuld met leden uit de militie. Het 49th Regiment of Foot (Hertfordshire Regiment) was thuisgekomen uit Jamaica in maart 1798 en had daarna meegedaan aan een militaire actie om de sluizen te vernietigen in het kanaal van Brugge naar Oostende. Hierbij waren zware verliezen geleden en de Grenadier compagnie was gevangengenomen. Voordat het regiment terug naar Engeland werd gehaald om mee te doen aan de expeditie naar Holland lag het gelegerd in St. Helier op het eiland Jersey. Voordat zij werden ingescheept met Isaac Brock als luitenant-kolonel, ontvingen zij 130 man vanuit de militias zodat het regiment op een sterkte van 507 man kwam. Deze nieuwe rekruten gingen rechtstreeks naar de Grenadier compagnieën maar misten goede training en waren niet fit.⁴² Het 1st battalion of the 79th Regiment of Foot (Cameron Highlanders) was in augustus 1797 zwaar uitgedund uit West-Indië teruggekomen. Het werd geheel voorzien van verse rekruten en werd in juni 1799 van het eiland Guernsey af gehaald om deel te nemen aan de expeditie naar Holland.⁴³ Het 1st battalion of the 92nd Regiment of Foot (Gordon Highlanders) kwam uit Ierland samen met het 2nd and 29th. Hier hadden zij gevochten tegen de Ierse rebellen die sympathiseerden met de Fransen. Aangekomen in het kamp te Barham Downs werd het regiment aangevuld met 4 man uit het 9th Regiment of Foot, 15 man uit het 62nd en twee uit het 63rd Regiment of Foot zodat hun sterkte op 825 man kwam. Kolonel van het Regiment was the Marquis of Huntley maar hij droeg het volledige commando over aan luitenant-kolonel Erskine.⁴⁴ Alleen de officiële rapporten (returns) werden wel door Huntley geschreven.

Generaal-majoor Sir Harry Burrard door William Evans.

⁴² Jonathan Riley, *A Matter of Honour: The Life, Campaigns and Generalship of Isaac Brock*. Frontline Books, 2010 p. 46.

⁴³ Robert Jameson, *Historical record of the seventy-ninth Regiment of Foot or Cameron Highlanders*. Edinburgh/London 1868 p. 5-6.

⁴⁴ Lt. Col. C. Greenhill Gardyne, *The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816*. Edinburgh 1901, p. 61/62.

De Engelse zuidelijke divisie

Deze stond onder opperbevel van de second in command, luitenant-generaal Sir James Murray Pulteney en bestond uit:

3rd brigade onder generaal-majoor Eyre Coote (3520 man)

2nd Regiment of Foot (Queens Regiment) (632 man)
27th Regiment of Foot (Inniskilling Regiment) (904 man)
29th Regiment of Foot (Worcestershire Regiment) (664 man)
69th Regiment of Foot (South Lancashire Regiment) (660 man)
85th Regiment of Foot (Bucks Volunteers) (660 man)

Het 2nd Regiment of Foot (Queens Regiment) en het 29th Regiment of Foot hadden gediend in Ierland en waren in juli te Southampton aangekomen vanuit Cork. Het 29th ging in Margate aan boord van de Royal Admiral, een oude Oost-Indië vaarder. Het 27th Regiment of Foot (Inniskilling Regiment) was in juli 1798 teruggekomen vanuit Grenada waarna het via Winchester naar het eiland Guernsey werd gestuurd. In januari 1799 ging het naar Lyndhurst waar het werd aangevuld met rekruten uit Ierland. In juli 1799 gingen 868 man van het Regiment naar het kamp te Barham Downs waarna zij tussen 9 en 12 augustus 1799 te Margate werden ingescheept voor Holland. Het 69th Regiment of Foot (South Lancashire Regiment) had gediend als mariniers bij de vloot en waren betrokken geweest bij de slag van Cape Saint Vincent.

Generaal-majoor Eyre Coote (1753-1823) door William Marshall Craig (rond 1815).

Een aan de 3rd brigade verbonden reserve onder kolonel Donald MacDonald (915 man)

23rd Regiment of Foot (Royal Welch Fusiliers) (934 man)
55th Regiment of Foot (Westmoreland Regiment) (472 man)
2 squadrons of the 18th Light Dragoons (193 man)

Het 23rd Regiment of Foot (Royal Welch Fusiliers) was in 1796 zeer verzwakt teruggekomen uit Santo Domingo. In 1798 waren zij betrokken bij de expeditie naar Oostende waar de flank compagnieën gevangen waren genomen.

Ook het 55th Regiment of Foot (Westmoreland Regiment) had gediend in West-Indië op St. Lucia en was als skeleton Regiment terug gekeerd naar Engeland waar het eind 1797 te Chatham werd gelegerd. Op 13 augustus ging het regiment te Deal aan boord van de transportschepen.⁴⁵

Een General Order van de Horse Guards van 9 augustus 1799 geeft een beeld van hoe men moest handelen vlak voor en tijdens de landing op de kust van Holland.⁴⁶

‘De verschillende korpsen dienen de eerste mogelijkheid te benutten om hun materialen voor het bivak te drogen en deze zo veel mogelijk in de wind te hangen. Op het moment van inschepen moeten de troepen verzamelen op het achterdek en zich opstellen in een enkele rij om in de boten plaats te nemen. Als een soldaat in de boot heeft plaats genomen wordt hem zijn firelock (musket) aangegeven en dient hij onmiddellijk te gaan zitten. Als het bevel komt stil te zijn mag niemand met luide stem spreken, alleen de officier. De wapens mogen pas aan land worden geladen want het is niet toegestaan vanuit de boten te schieten. Als de boten aan de grond komen springen de voorste mannen eruit, volgt de rest en men vormt gelijk een front tegen de vijand. De troepen moeten hun overjassen, voor twee dagen gekookt eten en water in hun veldflessen meenemen. Schepen en vaartuigen die troepen van dezelfde regimenten aan boord hebben moeten bij elkaar blijven, ook de schepen die troepen van dezelfde brigade aan boord hebben. Elk regiment moet hun boten markeren met hun kleuren en bij elkaar blijven’.

Andere bronnen vermelden dat de soldaten voor de landing werden voorzien van 60 kogels.⁴⁷ Zij niet voor twee maar voor drie dagen proviand bij zich hadden⁴⁸ en werden voorzien van een veldfles met sterke drank (*‘spirits’*) en een met water.⁴⁹ Nog voor de landing werd ingezet had Abercromby vanaf het linijschip *‘Romney’* een sloep er op uitgezonden met een luitenant en 12 man om erachter te komen welke troepen en hoeveel hem lagen op te wachten. Door een van de vele patrouilles werd de boot opgemerkt waardoor zij gedwongen waren terug te keren zonder informatie.⁵⁰ In de vroege ochtend van de 27^e augustus 1799 was het toch zover. Om 03:00 uur begonnen de troepen plaats te nemen in roeiboten en bleven naast de grote zeilschepen dobberen totdat het licht begon te worden en de kust zichtbaar werd. De flank compagnieën van het 29th Regiment onder bevel van kapitein D. White namen plaats in de sloepen van hun transport en in twee platbodemsloepen afkomstig van de *‘Malpomene’*.⁵¹ Ritter weet te vermelden dat ook de Russische vice admiraal George Tate 550 Russische mariniers en 200 gewapende matrozen plaats liet nemen in roeiboten.⁵² Volgens kolonel Dubiansky hebben deze een aandeel geleverd in de bezetting van Den Helder door Abercromby. Toen het admiraalsschip rond 04:30 uur het startsein gaf begonnen de scheepskanonnen van alle schepen de kust onder vuur te nemen en de bootjes gevuld met troepen gingen met een driewerf hoera richting de kust.⁵³ Generaal-majoor Moore landde het verst naar links ergens tussen de Kleine Keeten en het weeshuis dus het dichtst bij Den Helder, de Guards onder D’Oyley op rechts en de Guards onder Burrard in het centrum.

⁴⁵ George Noakes, A historical account of the services of the 34th & 55th Regiments. Carlisle 1875, p. 44-45.

⁴⁶ http://history.farmersboys.com/Postings/Germany/Berlin/egmong_zee.htm

⁴⁷ John Watkins, A biographical memoir of his late Royal Highness Frederick, duke of York and Albany. London 1827, p. 338.

⁴⁸ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), Narrative of a private soldier in his majesty’s 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822, p. 57.

⁴⁹ John Watkins, A biographical memoir of his late Royal Highness Frederick, duke of York and Albany. London 1827, p. 338.

⁵⁰ Volgens de aantekeningen van A. e. A. (is Rottiers van Duyvelande) in de Duitse vertaling van Edward Walsh, Narrative of the expedition to Holland.

⁵¹ Major H. Everard, History of Thos Farrington’s Regiment subsequently designated the 29th (Worcestershire) Foot 1694 to 1891. Worcester 1891 p. 233.

⁵² H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 10 en 18.

⁵³ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), Narrative of a private soldier in his majesty’s 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822, p. 59.

Het weeshuis stond in het gehucht Heiligharn ten zuidoosten van Huisduinen, tegenwoordig loopt hier de Jan Verfaillweg. Het was een boerderij die dienstdeed als weeshuis voor Helder en Huisduinen, in 1813 werd het weeshuis opgeheven. Tijdens de landing ondervond Moore weinig tegenstand, enkele verkenners in de duinen namen de benen toen hij in hun richting oprukte. Deze noordelijke divisie stond onder opperbevel van luitenant-generaal Abercromby en had de belangrijkste taak, namelijk Den Helder innemen. De divisie bestond dan ook uit de sterkere lijn regimenten en de Guards omdat men dicht bij Den Helder de meeste tegenstand verwachtte.

*De landing van het 3rd battalion of the 1st Regiment Foot Guards.
Prent door Dirk Langendijk*

De brigades van de zuidelijke divisie onder opperbevel van de second in command, luitenant-generaal Sir James Murray Pulteney, landden meer naar het zuiden tegenover de telegraafpost Zanddijk en moesten een observatiekorps vormen.⁵⁴ Bij de zuidelijke divisie zaten dan ook de zwakkere lijn regimenten zoals het 69th waarvan Moore vond dat het niet geschikt was om er op uit gestuurd te worden. Juist deze zuidelijke divisie kwam onder vuur te liggen van de Bataafse Jagers die zich al snel moesten terugtrekken in de duinen omdat zij zwaar onder vuur kwamen te liggen van het Engelse scheepsgeschut en granaten afgeschoten uit houwitser. Onder dekking van dit scheepsgeschut konden beide Engelse divisies vervolgens een ogenschijnlijk perfecte landing uitvoeren waarbij wel enkele doden vielen. Een bootje met mannen van de Grenadiercompagnie van het 27th Regiment kwam onder vuur te liggen waarbij doden en gewonden vielen.⁵⁵ Een bootje met 15 man van het 92nd Regiment (Gordon Highlanders), sergeant Evan Cameron en 14 soldaten, kwam vast te zitten op een zandbank waarna de inzittenden verder te voet naar het strand wilden gaan. De vloed was echter al aan het opkomen waardoor het water tussen de zandbank en het strand dieper was dan gedacht waarna de soldaten, alsmede een adelborst en 7 matrozen jammerlijk verdronken.⁵⁶

⁵⁴ Sir John Moore, *The Diary of Sir John Moore*, published by E. Arnold 1904 p. 341.

⁵⁵ W. Copeland Trimble, *The historical record of the 27th Inniskilling Regiment*. London 1876 p. 52.

⁵⁶ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), *Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot*. Philadelphia 1822, p. 62. En Lt. Col. C. Greenhill Gardyne, *The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816*. Edinburgh 1901, p. 62 en 80.

Tijdens de landing raakte luitenant-generaal Pulteney door een musketkogel gewond aan zijn arm en werd op een zandbank verbonden door een chirurgijn.⁵⁷ Generaal-majoor Coote nam tijdelijk het bevel van hem over. John Hope, deputy adjutant-general van Abercromby, werd door zijn been geschoten en werd op aanraden van de artsen terug naar Engeland gebracht. Hij arriveerde daar op 8 september op een schip dat versterkingen en paarden naar Den Helder had gebracht. Hij keerde eind september 1799 terug als Adjutant-General voor de Duke of York en zou nog een rol spelen in de onderhandelingen om het leger uit Holland te evacueren.

Luitenant-generaal Sir James Murray Pulteney door een onbekende meester. National Galleries of Scotland.

Wat voor de Bataafse troepen een perfecte landing leek werd door de Engelsen zelf niet zo ervaren. Er waren niet genoeg grote platbodems sloepen geleverd waardoor de troepen met de standaard sloepen van de oorlogsschepen naar de kust geroeid moesten worden. Hierdoor konden maar ongeveer 3000 man per keer aan land worden gezet. Naderhand zou kapitein Patton, werkzaam bij de transport en bevoorradingsafdeling te Portsmouth hier nog over aangesproken worden.⁵⁸ Ook raakten bataljons tijdens de landing door elkaar omdat men zich niet aan de afspraak had gehouden om eerst op zee te verzamelen bij de fregatten die het dichtst onder de kust lagen en dan pas naar de kust te roeien. Hierdoor moesten regimenten en bataljons op het strand weer bij elkaar gebracht worden.⁵⁹ Ook generaal-majoor Moore schreef dat de landing onregelmatig en verwarrend verliep. Hij werd aan land gezet met nog geen 300 man van zijn brigade welke ook nog eens bestond uit een mengeling van verschillende regimenten. Binnen het volgende half uur stond echter een aanzienlijk deel van zijn brigade op het strand en kon hij een front vormen gericht naar Den Helder omdat men hiervandaan de grootste tegenstand verwachtte.⁶⁰ Sergeant James Fitzgibbon van het 49th Regiment wist te vertellen dat hij met zijn regiment met bootjes naar het strand werd geroeid nadat de bombardeerschepen enige tijd mortiergranaten hadden afgeschoten de duinen in. Toen zij aan land kwamen werden zij beschoten door Bataafse soldaten die in lijn stonden opgesteld op het eerste lage duin. Deze werden echter middels een bajonetaanval verjaagd door de reeds gelande regimenten waarna de landing zonder verdere overlast werd uitgevoerd.⁶¹

⁵⁷ Major Francis Maule, *Memoirs of the principal events in the campaigns of North Holland and Egypt etc.* London 1816, p. 7.

⁵⁸ Mary Ellen Condon, *The administration of the transport service during the war against revolutionary France 1793-1802*. Thesis presented to the university of London. University college London, september 1968 p. 249.

⁵⁹ E. Walsh M.D., *The expedition to Holland in the autumn of the year 1799*. London 1800, p. 30.

⁶⁰ Sir John Moore, *The Diary of Sir John Moore*, published by E. Arnold 1904 p. 341-342.

⁶¹ Mary Agnes Fitzgibbon, *A veteran of 1812; The life of James Fitzgibbon*. Toronto 1894 p. 24-25.

De zuidelijke divisie onder Pulteney was aan land gekomen tussen de Kleine- en Groote Keeten in de buurt van een seinpost op het duin. Deze seinpost moet die van Zanddijk zijn geweest. Kapitein de Jong van het schip de 'Cerberus' schreef hierover: *"Even voor den dag van den 27 Augustus hoorde men eene geweldige en sterke kanonnade, waar mede de Vijand, zijne Landing dekte, welke kanonnade tot ruim ten half zes uren aanhield en welhaast zag men de Duinen bedekt en omzoomd met Vijanden en met de onzen in het gevecht. De Seinpost van Kalands oog wierd hun Hoofdkwartier en van de daar staande Telegraaph woeij de Engelsche Jack, of Standaard met het Kruis".*⁶² De Jong spreekt hier over de seinpost van Callantsoog maar bedoelde waarschijnlijk die van Zanddijk.

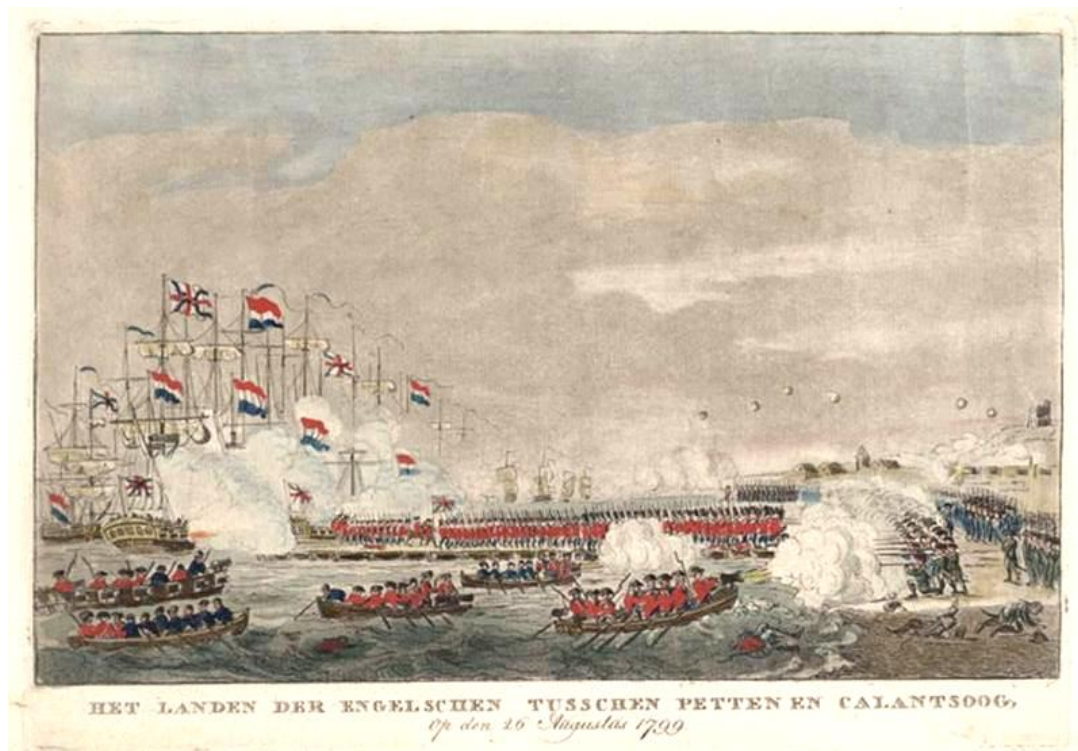

Landing van de zuidelijke divisie nabij de telegraafpost Zanddijk die nagenoeg op de helft van de afstand tussen de Kleine- en Groote Keeten stond. Prent door Dirk Langendijk.

Schout-bij-nacht Story beschreef het gebeuren wat duidelijker en juister.⁶³ *"Voor het aanbreken van den dag, op den 27. Augustus, (de wind met eene matige koelte [windkracht 4] aan het zuid-zuid-westen zijnde) hoorden wij eene hevige kanonnade van den kant van Calantsoog; en kort daarop werd ik geïnformeerd, dat de vijand werkelijk zijne troepen, onder bedekking van een hevig en continueel vuur, uit zijne langs het strand geposteerde fregatten en brikken, aan land zettende. Tot zes uren in den morgen hield deze kanonnade aan, toen wij op eenmaal, en vervolgens bij afwisseling, de duinen op de hoogte van den tweeden seinpost, door Engelsche troepen bezet zagen, welke, al meer en meer door anderen versterkt wordende, zich naar den kant van Calantsoog deploijeerden".* Kijkduin was vanaf zijn kant de eerste seinpost, de tweede was dus die van Zanddijk.

⁶² Cornelius de Jong, Verantwoording en verdediging van Cornelius de Jong als kapitein ter zee commandeert hebbende 's lands schip Cerberus etc. Gedrukt 1804 bij François Bohn te Haarlem p. 33.

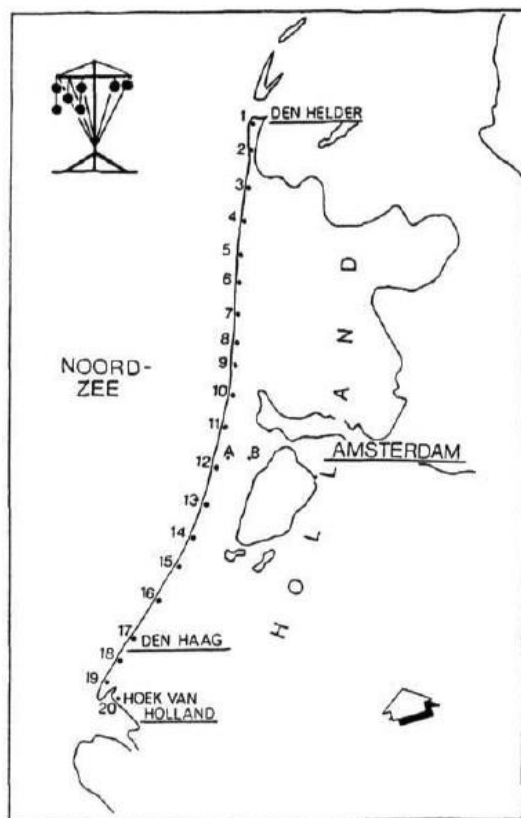
⁶³ Samuel Story, Verantwoording van Samuel Story, wegens zijn gehouden gedrag als commandant van 'slands esquader, etc. Amsterdam 1805 p. 116.

19^e eeuwse schilderij van een anonieme meester met daarop afgebeeld hoe de landing in werkelijkheid niet verliep. De Engelsen lopen over een schipbrug naar het strand en worden beschoten door de Bataafse Jagers die zich langs de vloedlijn hebben opgesteld.

Seinpost zoals deze eind 18^e eeuw gebruikt werden langs de kust.

Locaties van seinposten

- 1: Kijkduin
- 2: Zanddijk
- 3: Callantsoog
- 4: Petten
- 5: Kamp
- 6: Sint Jansduin
- 7: Egmond aan Zee
- 8: Bakkumerzeeduin
- 9: Castricum
- 10: Wijk aan Zee

De Bataafse Jagers die de Engelsen in het duin lagen op te wachten behoorden tot de eerste divisie onder bevel van luitenant-generaal Daendels, verantwoordelijk voor de verdediging van Holland. Daendels verklaarde in een later geschreven verslag dat het de bedoeling was geweest de Engelsen aan te vallen zodra zij aan land waren gezet.⁶⁴ Hiertoe had hij in het centrum het 1e en 2e bataljon Jagers opgesteld onder bevel van respectievelijk luitenant-kolonel Georg Willem Luck en luitenant-kolonel David Hendrik Chassé. Het 1e bataljon aan de kant van de Groote Keeten en het 2e bataljon aan de kant van de Kleine Keeten. Deze werden op hun linkerflank gedekt door het 2e bataljon van de 5e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Georg Herbig. Het restant van de 5e Halve Brigade onder kolonel Christiaan Louis Crass lag verder op links naar achteren in de Wieringerwaard (1800 man) met twee kanonnen van de 2^e compagnie Rijdende Artillerie onder kapitein Nicolaas François d'Anguerand. Op hun rechterflank lagen ten zuiden van Huisduinen drie bataljons van de 7^e Halve Brigade versterkt met twee eskadrons van het 1^e Regiment Cavalerie en enige Artilleristen met vier stukken geschut onder bevel van kolonel Herman Jan Gilquin. Het opperbevel van de sector Huisduinen/Den Helder lag in handen van onderbevelhebber generaal-majoor David van Guericke. Het 1^e bataljon van de 7^e Halve Brigade lag wat meer naar het zuiden in de richting van de Kleine Keeten. Via het Koegras onderhield van Guericke contact met de Bataafse linkervleugel. Bij het hoofdkwartier van Daendels te Schagerbrug lagen nog twee eskadrons van het 2^e Regiment Cavalerie en een compagnie Rijdende Artillerie en rondom Schagen nog twee eskadrons van het 1^e Regiment Cavalerie. De Jagers moesten de Engelsen aanvallen maar daarbij geen grote risico's nemen en tijdig terugtrekken als dat nodig zou zijn waarbij zij gedekt werden door het 2^e bataljon van de 5^e Halve Brigade onder Herbig. Daarna zouden de linker en rechterflank in beweging komen en zo de Engelsen van twee kanten aanvallen en terug de zee in drijven. Zij konden niet landinwaarts gaan want daar lagen het moerassige Koegras, de Jagers en het bataljon van Herbig.

⁶⁴ Herman Willem Daendels, Rapport des opérations de la division du lieutenant-général Daendels depuis le 22 Aout jusqu' a La capitulation de l'armée Anglaise et Russe, le 18 October 1799. Den Haag. Het verslag is voorzien van commentaar opgenomen in het Engels bij Mac-Carthy in The History of the campaigns in Germany, Italy etc. in the years 1796 to 1799. Vierde deel London 1812.

De rest van de divisie van Daendels lag wat verder van de plaats van landing. De drie bataljons van de 1^e Halve Brigade zaten nog te Alkmaar en Haarlem. Het 1^e bataljon van de 3^e halve brigade lag verspreid over Kamp, Petten, Schoorl en Groet. Het 1^e bataljon van de 4^e halve brigade lag te Koedijk en Warmenhuizen en het 3^e bataljon van de 6^e halve brigade rondom Bergen. Het 1^e Regiment Dragonders lag te Broek, zuid en noord Scharwoude en Oudkarspel. De tweede Bataafse divisie lag op het moment van de landing verspreid over de provincies Gelderland, Overijssel, Drenthe, Groningen en Friesland. In Zuid-Holland lagen nog drie Duitse regimenten die in Bataafse dienst waren. Twee regimenten van Waldeck en een regiment van Saksen-Gotha. De Franse divisies lagen verder naar het zuiden. De eerste divisie te 's-Hertogenbosch, de tweede in Zuid-Holland en de derde in Zeeland. Toen duidelijk werd dat de Engelsen die in Noord-Holland waren geland inderdaad de hoofdmacht van de invasie vormden kwamen via Haarlem en Beverwijk versterkingen richting het front. De eerste Franse troepen zouden echter pas op 2 september 1799 te Haarlem arriveren onder generaal Louis Jean Baptiste Gouvion.

Toen de zuidelijke divisie was geland braken onmiddellijk hevige gevechten uit met de Bataafse Jagers. Hierbij werd de seinpost Zandijk ingenomen door voornamelijk de Grenadierscompagnie van het 29th Regiment of Foot. Deze seinpost werd daarna dankbaar door de Engelsen gebruikt om het vuur van het scheepsgeschut te dirigeren.⁶⁵ Bij de verdediging in de duinen kwam de Bataafse commandant van het 1^e bataljon Jagers, luitenant-kolonel Luck om het leven. Engelse soldaten beroofden het lijk van Luck van zijn sabel en epauletten maar enkelen van hen kwamen hierbij om het leven door musketvuur.⁶⁶ Bijna alle officieren van het 1^e bataljon raakten gewond tijdens de gevechten waaronder luitenant-kolonel Nijholt, luitenant-kolonel van Sandwick en de majoors Roussel, Wolff, Pyman en de Quay. De Bataafse Jagers werden tegen de middag van het duin verdreven soms in wanorde en paniek. De Jagers waren waarschijnlijk ook niet echt geschikt voor de taak die hen was opgedragen omdat zij waren uitgerust met zogenaamde getrokken jagerbuksen en getrokken jagergeweren. Dit waren wapens voorzien van een getrokken loop met 7 velden. Deze waren wel nauwkeurig maar het laden van een dergelijk wapen was tijdrovend omdat de nauw passende kogel met een hamertje in de loop moest worden geslagen. Daarna moest de kogel met de steel van de hamer verder worden geduwd en pas daarna kon hij met de laadstok tot achter in de loop worden gestampt. Alleen de Jagers 2^e klasse hadden een voorraad zogenaamde rolgogels bij hun. Kogels van een kleiner kaliber die gemakkelijker geladen konden worden. In de haast en paniek zullen deze waarschijnlijk als eerste verschoten zijn. Daarna werd het herladen moeilijk en omdat de Engelsen steeds meer troepen aan land bleven zetten werd de overmacht uiteindelijk te groot. Door de lange laadtijd van de jagerbuksen en geweren konden de Engelsen steeds dichterbij komen en een bajonetaanval uitvoeren. Ook de door de schepen afgeschoten mortiergranaten die boven de hoofden van de Jagers of op de grond ontploften zullen aan de paniek hebben bijgedragen.⁶⁷ Het 2^e bataljon van de 5^e Halve Brigade van luitenant-kolonel Herbig wist de terugtocht van de Jagers te dekken maar Herbig sneuvelde tijdens de gevechten waarna ook zijn bataljon begon te wijken. H. Grove, luitenant bij de Grenadierscompagnie schreef later over de aanval in zijn dagboek. Toen zijn kapitein William Edgell Wyatt door zijn dij geschoten werd nam luitenant Patrick Henderson het commando over. Deze werd beschoten maar een dikke opgevouwen landkaart hield de kogel tegen, Grove werd zelf geraakt aan zijn kin. Hij werd aan boord van de 'Romney' gebracht maar de chirurgijn vond verdere behandeling niet nodig omdat de wond niet ernstig bleek.⁶⁸

⁶⁵ Major H. Everard, History of Thos Farrington's Regiment subsequently designated the 29th (Worcestershire) Foot 1694 to 1891. Worcester 1891 p. 234.

⁶⁶ Major Francis Maule, Memoirs of the principal events in the campaigns of North Holland and Egypt etc. London 1816, p. 4.

⁶⁷ Tijdens onderzoek op het voormalig schietterrein 'Botgat' zijn scherven gevonden van dergelijke mortiergranaten. E. Poulus, Archeologische waarneming Botgat, Groote Keeten. Hollandia reeks nr. 374 - 2011.

⁶⁸ Major H. Everard, History of Thos Farrington's Regiment subsequently designated the 29th (Worcestershire) Foot 1694 to 1891. Worcester 1891 p. 234-235.

Generaal-majoor van Guericke kon vanuit zijn positie zien wat er zich de hele ochtend op het strand en in de duinen afspeelde. Hij schijnt ieder half uur een bericht naar Daendels te hebben gestuurd met het verzoek om tegen de vijand te mogen oprukken maar kreeg geen antwoord.⁶⁹ Toen hij zag dat de Jagers en het bataljon van Herbig begonnen te wijken ging hij op eigen initiatief met 2 eskadrons Cavalerie en het 2^e bataljon van de 7^e Halve Brigade een stuk naar het zuiden het Koegras in en nam stelling tegenover de seinpost Zanddijk. Hij wilde waarschijnlijk voorkomen dat de Engelsen zouden oprukken de vlakte in. De Engelsen waagden zich echter niet verder dan de duinen dus het enige wat hij daar kon doen was het bataljon van de gesneuvelde Herbig opvangen dat in zijn richting het koegras was ingevlucht.⁷⁰ De twee bataljons Jagers waren richting de Groote Keeten gevlucht.

Impressie van Jagers en Bataafse Grenadiers (van de 5^e Halve Brigade) in de duinen door J. Hoynck van Papendrecht.

Pas toen de Jagers zijn kant op waren gevlucht moet Daendels hebben besloten tot een aanval op de beide flanken. De linkerflank bestaand uit het 1^e en 3^e bataljon van de 5^e Halve Brigade onder kolonel Crass zette de aanval in op de Engelse zuidelijke divisie samen met een deel van de uit de duinen gevluchte Jagers die weer op orde waren gebracht. De Engelsen waren na het vluchten van de Jagers begonnen verder op te rukken richting de grote Keeten. Ondertussen arriveerden via Callantsoog het 1^e bataljon van de 4^e Halve Brigade en het 3^e bataljon van de 6^e Halve Brigade samen met het 1^e Regiment Dragonders. Deze vormden een front bij de schaapskooi aan de Groote Keeten. Het 4^e eskadron van het Regiment Dragonders onder ritmeester Louis Joseph van Heilman werd naar links gedirigeerd om de Rijdende Artillerie te beschermen onder bevel van kapitein d'Anguerand. Deze ondersteunde met twee kanonnen de aanval van kolonel Crass. Drie eskadrons Dragonders waren bij de Groote Keeten met enkele compagnieën infanterie rechtsaf gegaan en maakten een front voor de duinen.⁷¹ Waarschijnlijk om te beletten dat de Engelsen het Koegras in zouden gaan. Gehoopt werd dat de versterkingen onder generaal-majoor Philip Julius van Zuylen van Nijvelt ook nog tijdig zouden arriveren ter verdere ondersteuning. Deze had zijn hoofdkwartier te Leiden en had de stad Haarlem al voor de landing verzocht om voldoende wagens en rijtuigen beschikbaar te houden.

⁶⁹ J. Bosscha, *Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen*. Derde deel, Leeuwarden 1873, p. 118.

⁷⁰ J. Bosscha, *Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen*. Derde deel, Leeuwarden 1873, p. 118.

⁷¹ Sijpesteijn, *Militaire Spectator* 1855 p. 201.

Dit om zo snel mogelijk troepen via Haarlem verder naar het noorden te transporteren.⁷² Een gelijktijdige aanval van de rechterflank was echter niet meer mogelijk omdat van Guericke in het Koegras stond opgesteld en Gilquin bij Huisduinen verstoken bleef van bevelen. Lange tijd wist hij niet precies wat er gaande was en wist niet wat hij moest doen waardoor hij niet in actie kwam. Ook de Engelsen schreven later hoogst verbaasd te zijn geweest dat de tegenstand op hun linkerzijde, de Bataafse rechterzijde, zeer zwak geweest was terwijl zij hadden gedacht dat juist aan die zijde meer weerstand zou zijn ter verdediging van Den Helder.⁷³ Ook van Guericke was niet goed op de hoogte van Daendels plannen en hun onderlinge relatie schijnt slecht te zijn geweest.⁷⁴ Door dit alles moeten er ook grote vraagtekens worden gezet bij Daendels bewering dat hij een uitgewerkt plan van aanpak had zodra de Engelsen de landing zouden inzetten. Toen op de Bataafse linkerflank de aanval werd ingezet stond inmiddels ook de Engelse 4^e brigade van generaal-majoor Moore al voor Gilquin opgesteld samen met een deel van de Guards van de 1^e en 2^e brigade. Een aanval van zijn kant had er dus ook niet meer in gezeten. Bataafse scherpschutters hadden enkel wat schermutselingen met Engelse verkenners die zich in de richting van Kijkduin begaven.⁷⁵ Van Guericke is waarschijnlijk rond 13:00 uur vanuit zijn positie bij de Kleine Keeten zelf naar Daendels positie gegaan om opheldering te vragen over het uitblijven van bevelen. Hij trof Daendels aan in de buurt van de Groote Keeten in een 'regen van kogels'.⁷⁶ In plaats van te besluiten om alsnog de rechterflank te laten aanvallen gaf Daendels mondeling order aan van Guericke om kolonel Gilquin het bevel te geven om Huisduinen en Den Helder te verlaten en de achterblijvende stukken geschut te vernagelen. Dit omdat hij bang was dat de daar aanwezige troepen afgesneden zouden worden van de rest.⁷⁷ Toen van Guericke weer terug was in zijn positie bij de Kleine Keeten gaf hij zijn adjudant Kapitein Schober opdracht om naar Den Helder te gaan met de order voor kolonel Gilquin. Schober raadde van Guericke echter aan om een dergelijk onbegrijpelijk en ingrijpend bevel van Daendels op papier te verkrijgen. Het bevel was namelijk gegeven zonder getuigen en mocht Daendels door zijn roekeloze gedrag sneuvelen dan was er geen bewijs dat hij het bevel ooit gegeven zou hebben en kon van Guericke zich er naderhand niet over verantwoorden. Beiden gingen terug naar Daendels die het bevel 'niet zonder bitse aanmerkingen' herhaalde waarna het door adjudant-generaal Willem van Uslar in het orderboekje werd geschreven.

Op bevel van Van Guericke werden 30 dragonders onder bevel van luitenant de Braconier gedetacheerd bij Schober om hem te vergezellen naar Den Helder. Toen zij op enige afstand de schaapskooi passeerden werden zij echter beschoten door een kanon dat de Engelsen daarachter hadden opgesteld. Een paard werd gedood en de ruiter gewond. Hierop zond Schober de overige Dragonders terug en ging alleen met een wachtmeester en een ordonnans verder naar Den Helder.⁷⁸ Toen Gilquin het bevel tot ontruiming en vernageling van de kanonnen ontving wenste hij het voorgelezen te hebben in bijzijn van andere hoge officieren. Blijkbaar heerste er dus wantrouwen en ongeloof betreffende dit bevel welke uiteindelijk toch maar werd opgevolgd. Op eigen initiatief waarschuwde Gilquin schout-bij-nacht Story dat Den Helder opgegeven werd middels de volgende boodschap die Story rond 18:00 uur ontving:⁷⁹

⁷² Adriaan Loosjes, *Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799*. Haarlem 1803, p. 29-30.

⁷³ Ferdinand Brock Tupper, *The Life and Correspondence of Sir Isaac Brock*. London 1845 (Version produced by Steven Gibbs and the Online Distributed Proofreading Team), p. 9.

⁷⁴ Overigens had Daendels ook een slechte relatie met Schout-bij-nacht Samuel Story. Deze laatste had in maart 1799 gedreigd nog liever de dienst te verlaten dan onder Daendels een expeditie naar Java uit te moeten voeren. Deze expeditie ging uiteindelijk niet door. Jhr. Mr. J.C. de Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen*, vijfde deel tweede stuk, Haarlem 1862 p. 443.

⁷⁵ Sir John Moore, *The Diary of Sir John Moore*, published by E. Arnold 1904 p. 342.

⁷⁶ J. Bosscha, *Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen*. Derde deel, Leeuwarden 1873, p. 121.

⁷⁷ J. Bosscha, *Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen*. Derde deel, Leeuwarden 1873, p. 120-122.

⁷⁸ J. Bosscha, *Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen*. Derde deel, Leeuwarden 1873, p. 121 en Sijpesteijn, *Militaire Spectator* 1855 p. 201.

⁷⁹ S. Story, *Verantwoording van Samuel Story*, wegens zijn gehouden gedrag als commandant van 'slands esquad, etc. Amsterdam 1805, p. 121.

'SCHOUTBIJNACHT!

*Ik ontvang oogenblikkelijk order de batterijen van de Helder
te vernagelen, en alles onbruikbaar te maken, en mij voorts
met mijne onderhebbende magt, naar de groote Keet
te begeven. - Terrein hebben wij echter niet verloren, maar
de reden van het vorige weet ik U niet te melden.*

*Heil en eerbied,
De Chef de Brigade,
(Geteekend)
GILQUIN.'*

Omdat op hun linkerflank niets gebeurde, en ook niets meer zou gebeuren, konden de Engelsen zich volledig op Daendels linkerflank richten en zich concentreren op het ontschepen van nog meer troepen en materieel. Zowel de Engelsen als de Bataven kregen versterkingen. De Engelsen in de vorm van twee groepen 18th Light Dragoons (193 man) die verbonden werden aan kolonel MacDonald. Verder een detachement Rijdende Artillerie (456 man en 10 kanonnen) en een korps engineers (pioniers) (100 man). De Bataven kregen versterking van het 3^e bataljon van de 1^e Halve Brigade en het 1^e bataljon van de 3^e Halve Brigade.⁸⁰ Volgens generaal-majoor Moore hadden Pulteney en Coote na de vlucht van de Jagers de troepen te ver richting de Groote Keeten laten oprukken waardoor zij volgens hem precies in de armen liepen van een aanzienlijke troepenmacht van cavalerie, infanterie en artillerie.⁸¹ De aanval van kolonel Crass op deze Engelse troepen had aanvankelijk succes waardoor Daendels mogelijk het besluit nam om voorlopig maar niet terug te trekken maar de strijd onverminderd door te laten gaan. De Engelsen werden tijdelijk teruggedreven en luitenant-kolonel Lewis Hay van de Engelse genie overleefde het niet toen hij vol geraakt werd door een kanonskogel waarbij zijn heup werd versplinterd. Als tijdens gevechten de Artillerie werd ingezet schoot men van dichtbij vaak met grape- of caseshot op linies met infanteristen maar van verder weg ook met massieve kogels. Men probeerde dan een kogel net voor de troepen de grond te laten raken zodat hij al stuitend over de grond de linie in ging zoveel mogelijk mensen rakend. Luitenant-kolonel Hay werd tijdelijk opgevolgd door kapitein Bruyeres totdat luitenant-kolonel Twiss uit Engeland zou arriveren om het commando over de genie te nemen.⁸² Het 27th Regiment verloor zijn bevelhebber, Samuel Graham die in zijn hoofd werd geraakt en als gevolg daarvan een oog moest missen.⁸³ Toen de Bataven terrein begonnen te winnen kwamen zij echter voor de grote openingen in de duinen aan de zijde van de zee waardoor zij een doelwit werden voor het Engelse scheepsgeschut en de bombardeerscheepen.⁸⁴ De Bataven moesten hierdoor het gewonnen terrein weer prijsgeven, mede omdat de Engelsen steeds meer versterkingen kregen. Dat het scheepsgeschut en de mortierbommen een gruwelijke uitwerking hadden blijkt uit de vondst in de duinen van drie skeletten van gesneuvelde Bataafse militairen van de 1^e en 3^e Halve Brigade. Een man was letterlijk in tweeën geschoten, een andere was een arm afgeschoten en op het laatste skelet zaten veel stukjes metaalschroot.⁸⁵ Omdat op de Engelse linkerflank bij Huisduinen weinig gebeurde nam Abercromby later op de middag een deel van de Guards Grenadiers uit de brigade van generaal-majoor D'Oyley mee langs het strand samen met twee kanonnen en ging de zuidelijke divisie ondersteunen.⁸⁶ De gevechten gingen nog enige tijd hevig door waarbij luitenant-kolonel Smollet, brigade majoor van de Guards sneuvelde.

⁸⁰ Het eerste Bataljon van de derde Halve Brigade werd geleid door luitenant-kolonel Johan Carel Abbema. In december 2014 is een skelet aangetroffen van een Bataafse militair van deze eenheid in de duinen ten noorden van het zogenaamde botgat. Dr. C. van der Linde, Analyse van het skelet van een voormalige soldaat van de Bataafse armee, aangetroffen ten noorden van 't Botgat. Amsterdam 3 mei 2018.

⁸¹ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 342.

⁸² The campaign in Holland 1799 by a subaltern. London 1861, p. 13.

⁸³ W. Copeland Trimble, The historical record of the 27th Inniskilling Regiment. London 1876 p.52.

⁸⁴ Luitenant-Generaal Daendels, Rapport van de operatien der divisie van den Luitenant-Generaal Daendels. Den Haag 1799, p. 19.

⁸⁵ Sjeng Dautzenberg, De archeologische kroniek van Noord-Holland 2015. Haarlem 2016 p. 46-47. Constance van der Linde, De archeologische kroniek van Noord-Holland 2016. Haarlem 2017 p. 126-129.

⁸⁶ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 342.

Deze werd later opgevolgd door kapitein Capel. Uiteindelijk moesten de Bataven rond 17:00 uur terugtrekken in de richting van Callantsoog omdat de overmacht te groot werd. De Bataafse Cavalerie kon in de duinen weinig uithalen omdat de paarden wegzakten in het losse duinzand. Zij werden zelfs achtervolgd door de Grenadiers van het 23rd en 27th Regiment.⁸⁷ De artilleristen konden slechts met moeite voorkomen dat de kanonnen verloren zouden gaan.

De schout van de Wieringerwaard, Albert Kaan Jz. schreef in zijn dagboek dat die dag rond tien uur de eerste gewonden vanuit het Buitenveld (het Koegras) met wagens in de Wieringerwaard aankwamen. Deze werden verbonden en behandeld door de chirurgijn Willem Quax die ook enige musketkogels uit de gewonden sneed. De gehele verdere dag was alles in rep en roer en de chaos onbeschrijfelijk. Paarden en wagens werden gevorderd om proviand aan te voeren en om gewonden te transporteren. Pas tegen de avond keerde de rust terug.⁸⁸ Dit eerste treffen tussen Bataafse en Engelse troepen kostte het Bataafse leger 137 man aan doden en ongeveer 950 aan gewonden.⁸⁹ De Engelse verliezen waren 77 doden, 371 gewonden en 26 vermisten. Hierbij inbegrepen zijn ook de soldaten die tijdens het uitvoeren van de landing waren verdronken. De Regimenten die het meest in actie waren gekomen waren het 23rd en 55th behorende tot de reserve onder kolonel MacDonald en het 2nd, 27th, 29th, en 85th behorende tot de brigade van generaal-majoor Coote. De Foot Guards behorende tot de brigade van generaal-majoor D'Oyley die pas 's midags werd ingezet om de zuidelijke divisie te ondersteunen hadden enige verliezen waaronder dus luitenant-kolonel Smollet de brigade majoor, een sergeant en twee soldaten.⁹⁰

G.J. Geuzendam, fictieve tekening welke gevechten moeten voorstellen tijdens de slag bij Bergen. Daendels volgt de slag rechtsboven op het duin met een verrekijker terwijl luitenant Geiswijf van der Netten (te paard aan de voet van het duin) gewond raakt door een kogel in de borst. Dit lijkt eerder een tafereel van gevechten in de duinen tijdens de landing omdat tijdens de slag bij Bergen Daendels daar helemaal niet aanwezig was.

⁸⁷ Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalt, *The History of the campaign of 1799 in Holland*. Vijfde deel London 1801 p. 55-56.

⁸⁸ Bremer, J.T., *Verhalen uit het Buitenveld, de Engels-Russische Invasie in 1799* p. 14-16.

⁸⁹ Volgens het anonieme werk *Dag-verhaal* wgens de landing der Engelsche en Russische troupes; ongehoorde wreedheden door dezelve gepleegt, en eindelyk de schandelyke aftogt. Alles met egte bewyzen gestaafd. Uitgegeven in 1799 door verschillende drukkers, p. 10. Adriaan Loosjes spreekt in zijn *Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799* op pagina 54 echter over 1400 doden en gewonden waaronder 57 officieren.

⁹⁰ Dispatch van Abercromby aan Henry Dundas. Opgenomen door E. Walsh M.D., *The expedition to Holland in the autumn of the year 1799*. London 1800, p. 96-98.

De Beverwijker Vermooten schreef in zijn dagboek dat op de dag van de landing gewonden van beide strijdende partijen op boerenwagens via Alkmaar en Beverwijk naar Haarlem werden getransporteerd.⁹¹ De landing van de Engelsen en de taferelen te Beverwijk zorgden er voor dat angst en paniek uitbrak onder de bevolking. Veel inwoners, vooral vrouwen verlieten Beverwijk en bezittingen van waarde en de beste meubels werden in veiligheid gebracht. Tijdens de rest van de veldtocht speelde generaal-majoor van Guericke geen rol van betekenis meer omdat hij commandant van Amsterdam werd gemaakt. Volgens een onbekende Fransman die aan de staf van Brune was gelieerd was dit gedaan omdat hij niet de geschikte man was om bataljons aan toe te vertrouwen en hij aan de drank was.⁹² Van Guericke schijnt woest te zijn geweest over deze uitlating die hij in een geschrift weerlegd zou hebben.⁹³

De Engelsen waren zich bewust van hun precarie positie op het strand. Zij wisten niet precies wat de Bataven van plan waren en van overlopers hoorden zij dat er ongeveer 2000 man troepen te Den Helder aanwezig waren. Abercromby wilde dat Moore zo snel mogelijk Den Helder zou aanvallen met assistentie van de Guards. Mocht dit mislukken dan zou nagedacht moeten worden om de troepen weer in te schepen. Nog die avond kregen de Engelsen echter het positieve bericht dat in de namiddag 6000 man versterkingen bij de vloot waren aangekomen onder generaal-majoor Don. Uit de richting van Den Helder zagen zij vervolgens aan het begin van de avond troepenbewegingen op gang komen. Deze troepen trokken echter door het Koegras naar het zuiden in plaats van hun positie aan te vallen.⁹⁴ Het waren de bataljons onder Gilquin die orders hadden gekregen Den Helder te verlaten. Uit een bericht van Daendels van 7 september 1799 blijkt dat reeds om 17:00 uur een begin werd gemaakt om zich uit Den Helder terug te trekken. Op dat tijdstip blijkt namelijk een groep van 70 infanteristen en artilleristen een kaag in het Nieuwediep te hebben overmeesterd om zich daarmee naar Enkhuizen te laten overbrengen. Kapitein Frucht van de artillerie liet nog met scherp op de laffe vluchtelingen schieten maar de kaag was door de stevige wind al snel buiten bereik.⁹⁵ De troepen die op de normale ordentelijke manier Den Helder verlieten arriveerden na een moeilijke tocht door het Koegras om 02:00 's nachts afgemat in 't Zand. Tijdens de tocht hadden de mannen soms tot aan hun buik door de natte moerassige ondergrond moeten waden. Onderweg waren drie houwitsers verloren gegaan die Gilquin mee had willen nemen en verdronken enkele soldaten. Toen Den Helder door Gilquin werd verlaten stuurde schout-bij-nacht Story eerste-luitenant Woltzen naar de wal om te zien of de kanonnen wel goed vernageld waren. Dit bleek bij velen niet het geval, vooral de mortieren waren slecht vernageld. De ingedreven nagel stak zover uit het zundgat dat deze stukken gemakkelijk weer bruikbaar gemaakt konden worden. Ook viel op dat de nog aanwezige troepen in grote wanorde waren en velen waren gedeserteerd.⁹⁶ Nog dezelfde avond trok generaal-majoor Moore richting Den Helder met het 2nd battalion of the 1st Royals onder luitenant-kolonel Lumsdaine. Bij Den Helder kwam hem een man tegemoet met een witte vlag die hem vertelde dat de soldaten waren vertrokken na alle kanonnen te hebben vernageld. Rond tien uur stond hij aan de rand van Den Helder bij de verdedigingswerken en zond een detachement de stad in. Later die nacht voegde het 92nd Highlanders onder luitenant-kolonel Lord Huntly zich nog bij hem. Toen het licht begon te worden nam hij vervolgens bezit van de hele stad en de batterij stellingen.⁹⁷ Hierdoor kregen de Engelsen een belangrijke haven in handen om gecontroleerd meer troepen aan land te zetten. De weinige soldaten en schepen die nog aanwezig waren gaven zich zonder slag of stoot aan de Engelsen over.

⁹¹ Venetien j. van et al., Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 45.

⁹² Anonieme Franse officier bij de staf van Brune, Geschiedenis van de landing der Engelschen en Russen in 't najaar van 1799. Gouda 1801, p. 31.

⁹³ A.K.R. Waanders, Koning in de Bataafse Armee; de geschiedenis van de 2^e halve brigade. Zoetermeer 2007 p. 79. Ik heb hier verder niets over kunnen vinden evenals het geschrift.

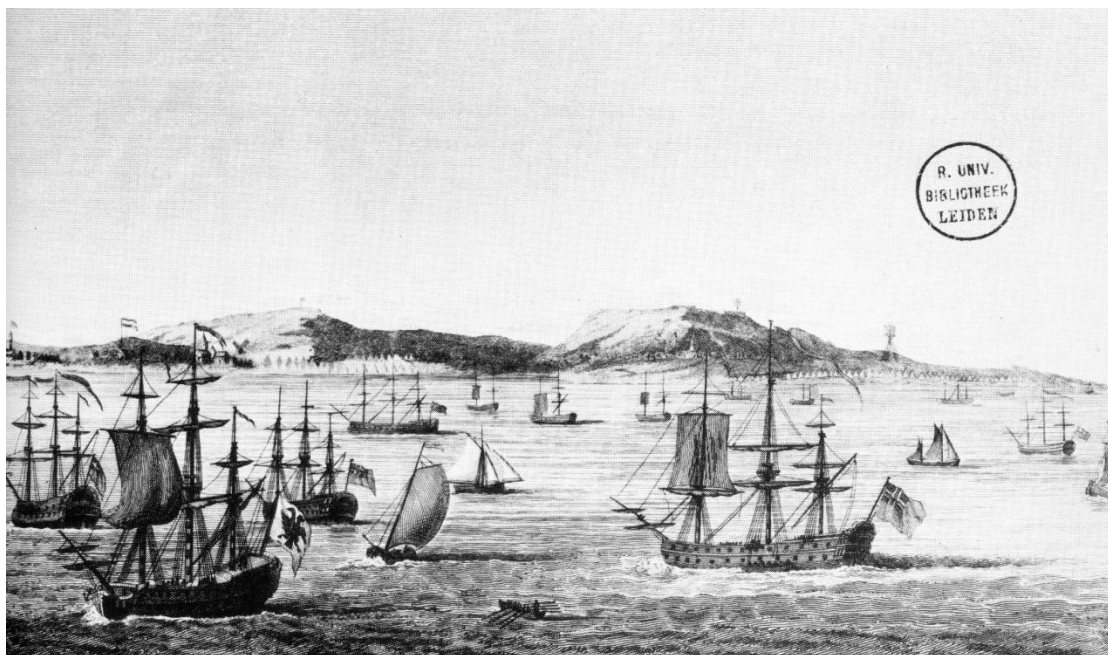
⁹⁴ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 342-343.

⁹⁵ Sijpesteijn, Militaire Spectator 1855 p. 408.

⁹⁶ S. Story, Verantwoording van Samuel Story, wegens zijn gehouden gedrag als commandant van 'slands esquader, etc. Amsterdam 1805, p. 139-140.

⁹⁷ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 343.

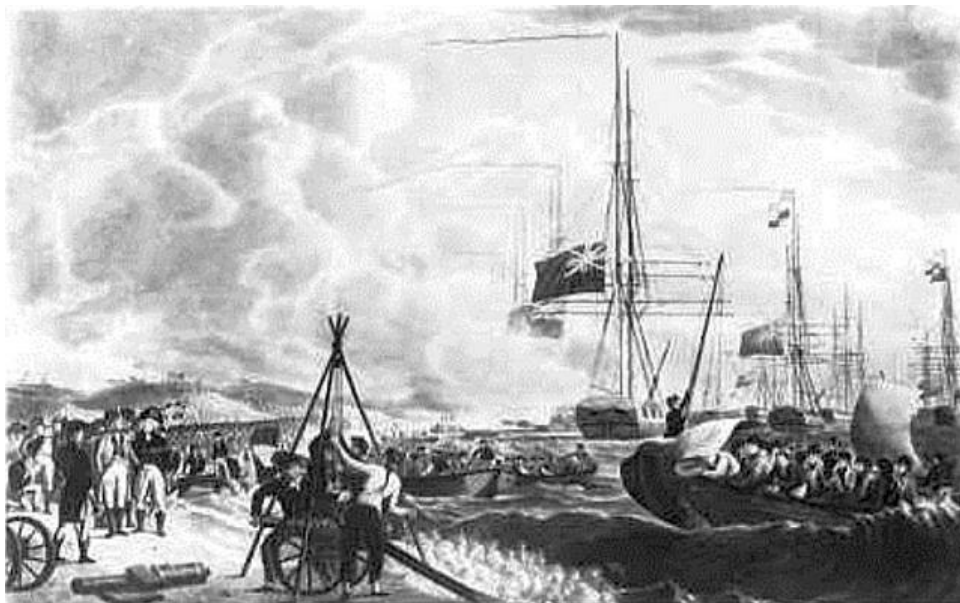
Veel schepen waren echter op bevel van Story naar Texel gevlucht en de Bataafse vloot zelf trok zich terug naar het nieuwe Diep. Toen er echter Engelsen werden gesignaleerd op de batterij de Revolutie trok de vloot zich verder terug naar de Vlieter. Sinds de komst van de Engelse invasiemacht broeide het onder de bemanning van de Bataafse oorlogsschepen. Men was vooral onder de indruk van de Nederlandse en Oranjevlaggen die op Texel en te Den Helder werden gehesen en die men ook gevoerd zag worden door enkele Engelse oorlogsbodems. De onrust onder de bemanning werd echter door de kapiteins verborgen gehouden voor schout-bij-nacht Story. Op 29 augustus 1799 werd het eiland Texel onder leiding van kapitein George Paddon door een compagnie van 100 man van het 20th Regiment of Foot bezet.⁹⁸ De dag ervoor had de Bataafse bezetting van een man of 50 à 60 van het 3e bataljon van de 7e Halve Brigade onder leiding van kapitein Cornelisse het eiland verlaten. De Engelsen begonnen gelijk de aanwezige paarden en het slachtvee te vorderen evenals allerhande eetbare waren. Na de overgave van de Bataafse vloot zouden nog enkele duizenden matrozen ingekwartierd gaan worden die voor veel overlast zouden zorgen.⁹⁹ De Engelsen gebruikten het eiland later ook als opvangkamp voor Franse en Bataafse krijgsgevangenen voordat deze naar Engeland werden afgevoerd. Op dezelfde dag dat Texel werd bezet wilde Story enkele Engelse schepen voor Den Helder aanvallen omdat deze door een voor hen ongunstige wind niet door de rest van hun vloot beschermd konden worden. Zijn bevelen werden echter moeizaam of helemaal niet opgevolgd en enkele kapiteins en loodsen bleven hem verzekeren dat zijn actie niet kon slagen omdat ook voor henzelf de winden en het tij te ongunstig waren. Onbekend met de wateren moest hij uiteindelijk op hen vertrouwen en de aanval afblazen.

*Engelse en Russische schepen voor Den Helder.
Ets door Charles Heath voor Edward Walsh M.D.*

⁹⁸ Steevens C. en Steevens N, *Reminiscences of my military life from 1795 to 1818*. Winchester 1878, p. 7. Ook de luitenants Steevens en Robinson waren hierbij aanwezig.

⁹⁹ L.C. Vonk, *Geschiedenis der landing van het Engelsch-Russische leger in Noord-Holland etc. Eerste deel*, Haarlem 1801 p. 86-88.

*De Engelsen brengen versterkingen aan land bij Kijkduin.
Onbekende kunstenaar - Nederlands Instituut voor Militaire Historie.*

De situatie op de Bataafse schepen werd steeds explosiever en ook op zijn eigen schip de *Washington* was de bemanning maar met moeite in toom te houden. De volgende dag op 30 augustus 1799 zeilde een eskader van ruim twintig oorlogsschepen onder bevel van vice admiraal Mitchell op de Bataafse vloot af gevolgd door branders en bombardeerschepen. Story probeerde tijd te rekken en stuurde parlementairs naar Mitchell en gaf alle schepen bevel zich gereed te maken voor het gevecht maar zijn orders werden niet meer opgevolgd. De bemanningen van de schepen waaronder die op zijn eigen schip kwamen openlijk in opstand. Zij mishandelden diegenen die nog wel orders opvolgden en haalden twee door hen gereedgemaakte kanonnen leeg en gooiden munitie en benodigdheden overboord. Alle kapiteins van de schepen kwamen naar het schip van Story om te overleggen wat te doen. Allen verklaarden dat van de meeste schepen niets was te verwachten, er zou als het tot een gevecht kwam geen schot worden gelost. Ondertussen kwamen de Bataafse parlementairs weer terug vergezeld door twee Engelse officieren en een bericht van Mitchell.

'Isis, onder zeil in orde van Bataille, 30. Augustus 1799.

MIJN HEER!

Ik verlang, dat gij oogenblikkelijk de vlag van zijne Doorluchtige Hoogheid, den Prins VAN ORANJE, doet ophijschen. Zulks doende, zult gij dadelijk beschouwd worden als vrienden van den Koning van Grootbritannienje, mijnen allergenadigsten Souverein. Zoo niet, besef dan, hoe mij grieven zal het verlies van bloed, het welk daarom gestort zal worden; doch de schuld zal op uw eigen hoofd neerkomen.

*Ik heb de eer te zijn, Uw gehoorzaamste onderdanige dienaar,
(geteekend)
A. MITCHELL,*

*Vice-Admiraal en Commandant en Chef van het Britsch
Esquader, bij deze Expeditie geëmployeerd.*

Aan den Schoutbijnacht STORY, of den Commanderenden Officier van het Hollandsche Esquader.'

Na met zijn kapiteins te hebben overlegd, waaronder vele verraders zaten die heimelijk met de Engelsen samenwerkten, zag Story geen andere uitweg dan de Bataafse vlag neer te halen en zich met zijn officieren krijgsgevangenen te verklaren.¹⁰⁰ Hij stuurde vice admiraal Mitchell dan ook de volgende verklaring:¹⁰¹

‘ADMIRAAL!

Noch uwe overmagt, noch de bedreiging, dat de schuld van het te storten menschenbloed op mij zoude komen, hadden mij kunnen weerhouden, u tot het laatste oogenblik te toonen, wat ik voor mijnen Souverein, dien ik in niemand, dan in het Bataafsche Volk en zijne Vertegenwoordigers erken, had kunnen doen; dan, uwe Prinse- en Orange-vlaggen hebben her doel getroffen. De verraders, die ik gecommandeerd hebbe, weigeren op de meeste en voornaamste mijner schepen te vechten; en mij en mijnen braven Officieren blijft niets overig, dan hopelooze spijt en de akelige overdenking van onzen tegenwoordigen toestand. Ik stel u dus de Vloot, waarover ik het bevel voerde, in handen.

Van dit oogenblik ligt de verpligting op u, om voor de veiligheid mijner Officieren en der weinige braven, die zich aan boord der Bataafsche schepen bevinden, te zorgen, terwijl ik mij en mijne Officieren krijgsgevangen verklare, en hen alzoo considerere.

*Ik ben met achting
(geteekend)*

*S. STORY.
Aan boord van den Washington,
geankerd onder de Vlieter, den
30. Augustus 1799.’*

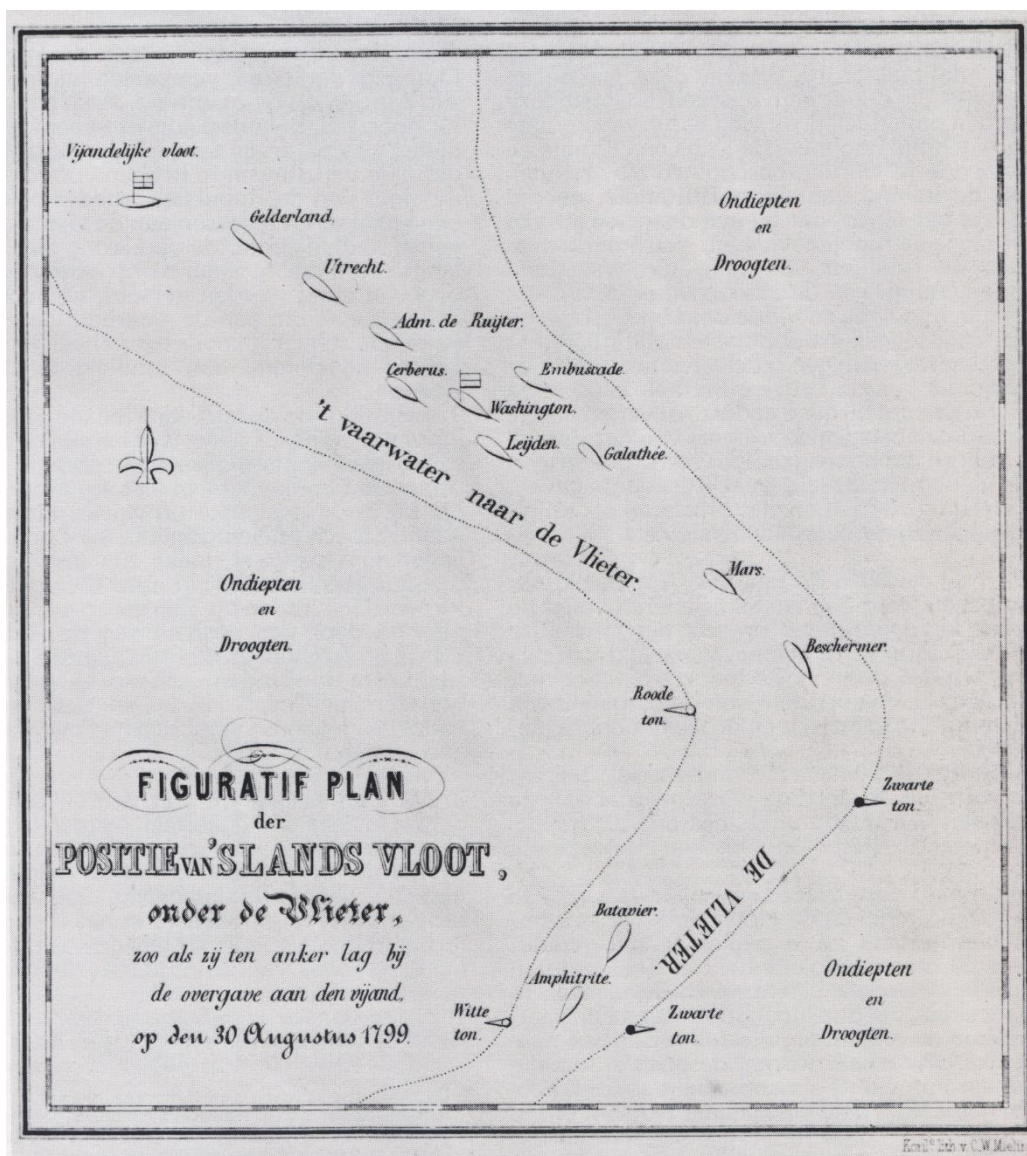
Toen in Engeland het succes van de landing, de verovering van Den Helder en de overgave van de Bataafse vloot bekend werd gemaakt aan de nog in te schepen troepen werd dit gevierd met een ‘*feu de joie*’ (vreugdevuur). Dit hield in dat de regimenten in een rij opgesteld gingen staan en dan de een na de ander zijn musket afschoot zodat het leek alsof een lijn van vuur door de linie ging.¹⁰² Bij deze gelegenheid waren premier William Pitt en minister van oorlog Henry Dundas aanwezig. Een soldaat die het had meegemaakt zei dat ‘*feu d’ivresse*’ (vuur van dronkenschap) een betere naam was geweest. Als namelijk 500 man nuchter was geweest dan was dit nog ruim geschat. Er werd dan ook wijselijk besloten om geen parade af te nemen.¹⁰³

¹⁰⁰ S. Story, Verantwoording van Samuel Story, wegens zijn gehouden gedrag als commandant van ‘slands esquader, etc. Amsterdam 1805, p. 230.

¹⁰¹ S. Story, Verantwoording van Samuel Story, wegens zijn gehouden gedrag als commandant van ‘slands esquader, etc. Amsterdam 1805, p. 231-232.

¹⁰² William Surtees, twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833.

¹⁰³ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 184.

Positie van de Bataafse vloot voordat deze zich overgaf aan de Engelsen. Uit: geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen deel 5 door J.C. de Jonge.

In Den Helder werd een grote hoeveelheid geschut, munitie en kruit aangetroffen waarvan luitenant-kolonel Whitworth, de commandant van de Artillerie op 31 augustus 1799 een gedetailleerde opgave deed. Veel geschut was vernageld maar, en daar was Story al bang voor, sommigen daarvan waren volgens hem nog wel te repareren.¹⁰⁴ Te Huisduinen werd een militair hospitaal ingericht maar toen het aantal zieken en gewonden begon toe te nemen werden enkele Bataafse oorlogsschepen en Oost-Indiëvaarders als hospitaalschip ingericht.¹⁰⁵ Het Royal Engineers corps had het in deze eerste dagen bijzonder druk met het op orde brengen van de verdedigingswerken.¹⁰⁶ Majoor Finlay had hiervoor een zeer divers gezelschap tot zijn beschikking, Engelse soldaten en zeelieden, Hollandse timmerlieden en boeren en groepen overlopers uit het Bataafse leger. Dat Engelse officieren het nog niet zo slecht hadden op campagne blijkt uit wat hij op 29 augustus 1799 aan zijn vrouw schreef: ik verwacht vandaag William en mijn bagage van boord te krijgen, dit zal mijn comfort ten goede komen want ik ben al drie dagen zonder bediende en mijn kleren.

¹⁰⁴ Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalt, *The History of the campaign of 1799 in Holland*. Vijfde deel London 1801 p. 312-313.

¹⁰⁵ E. Walsh M.D., *The expedition to Holland in the autumn of the year 1799*. London 1800, p. 92-93.

¹⁰⁶ A. J. B. Wace, *A British officer in active service 1799. The Annual of the British School at Athens*, Vol. 23 (1918/1919), p.130.

Het grootste deel van het Engelse landingsleger bleef voorlopig in de duinen gelegd zitten. In de duinen sliepen de soldaten onbeschut en maakten kuilen en loopgraven in het mulle zand om enigszins beschut te zijn tegen weer en wind van een toevallig in dat jaar uitzonderlijk koude en natte herfst. De Engelse bevelhebbers dachten dat de Bataven inmiddels wel versterking hadden gekregen en ook waren zij geschrokken van de felle Bataafse verdediging van troepen die vooraf als zwak waren ingeschat. De Engelse versterkingen die op 12 Infanterieschepen in de namiddag van 27 augustus 1799 waren aangekomen waren inmiddels op 28 en 29 augustus te Den Helder aan land gekomen. Deze troepen bestonden uit:

5th brigade (onder generaal-majoor George Don)

1st battalion of the 17th Regiment of Foot (Leicestershire Regiment) (709 man)
 2nd battalion of the 17th Regiment of Foot (Leicestershire Regiment) (695 man)
 1st battalion of the 40th Regiment of Foot (2nd Somersetshire Regiment) (702 man)
 2nd battalion of the 40th Regiment of Foot (2nd Somersetshire Regiment) (662 man)

6th brigade (onder generaal-majoor Richard F.W. Lambart, 7th Earl of Cavan)

1st battalion of the 20th Regiment of Foot (East Devon Regiment) (799 man)
 2nd battalion of the 20th Regiment of Foot (East Devon Regiment) (795 man)
 1st battalion of the 63rd Regiment of Foot (West Suffolk Regiment) (793 man)

Generaal-majoor George Don.

*Generaal-majoor Richard Ford William Lambart,
7th Earl of Cavan.*

Het 17th Regiment of Foot was in maart 1799 teruggekomen in Engeland toen Santo Domingo geëvacueerd werd. Het 20th Regiment of Foot, bijgenaamd the Old and Bold, kwam in maart 1796 terug vanuit Jamaica, het 40th Regiment of Foot in de lente van 1799 vanaf de Leeward Islands en het 63rd Regiment of Foot in mei 1799 vanuit Jamaica. Omdat veel van de ervaren soldaten uit deze regimenten in West-Indië waren gesneuveld tijdens de oorlog of door de gele koorts waren de bataljons voor het grootste deel aangevuld met soldaten uit de milities. Zo kreeg het 20th Regiment 1800 rekruten uit diverse milities waaronder uit die van York, Lancaster, Stafford, Derby, Chester, Devon, Cornwall en Cambridge.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Major B. Smyth M.V.O., A history of the Lancashire fusileers (formerly XX Regiment) volume I 1688-1821. Dublin 1903, p. 186-187. John Colborne, toen nog luitenant in het 20th wist te vermelden dat er rekruten werden ontvangen uit het 1st en 2nd Staffordshire en het 3rd Lancashire militia regiment. G.C. Moore Smith M.A., The life of John Colborne, field-marshal lord Seaton. London 1903, p. 7.

Luitenant John Colborne van het 1st battalion of the 20th Regiment of Foot herinnerde zich nog dat hij 's nachts aan land kwam toen het koud en regenachtig was. Zij hadden geen bagage, eten of brandhout en werden een paar kilometer ten zuiden van Den Helder in de duinen geplaatst. Generaal-Majoor Don had een eigen kar waarin zijn spullen zaten en waarin hij kon slapen. Colborne bekende enigszins jaloers te zijn toen Don tegen de soldaten zei: hier houden wij halt heren, maak het jullie comfortabel.¹⁰⁸ Op 30 augustus 1799 arriveerden nog 3 schepen met versterkingen in de vorm van 7 bataljons en de 18th Light Dragoons en op 6 september arriveerde 530 man van het 11th Regiment Light Dragoons. Veel paarden hadden de overtocht echter niet overleefd waaronder de vier paarden van Adjutant-General John Hope.¹⁰⁹

Nadat Daendels zich de 27^e augustus 1799 zuidelijk van Callantsoog had moeten terugtrekken formeerde hij de zogenaamde Zijpestelling lopende van Oudesluis langs de Ooster-Egalementssloot richting Sint Maartensbrug en dan afbuigend naar Petten. Hij kreeg echter steeds meer twijfels over de sterkte van deze positie en besloot op 29 augustus 1799 zijn troepen uit de Zijpestelling terug te trekken omdat hij deze niet langer veilig genoeg achtte en liet dit ook Brune per brief weten. Brune was woest en schreef direct een order waarin hij gelaste dat Daendels zijn positie moest behouden en als hij reeds begonnen was met terugtrekken dan moest hij onverwijld terugkeren. Daendels ontving deze order op 30 augustus 1799 maar was toen reeds begonnen met terugtrekken.¹¹⁰ Zijn plan schijnt te zijn geweest om terug te trekken tot even ten noorden van Amsterdam en via Haarlem een stelling te vormen tot aan de kust. Vanwege Brunen orders trok hij niet verder terug maar vormde een stelling langs de lijn Avenhorn-Alkmaar en richtte zijn hoofdkwartier in te Schermerhorn. Tegen de avond van de 31^e augustus 1799 arriveerde daar plotseling als parlementair de Engelse generaal George Don samen met een andere hoge officier. Don wilde van Daendels een vrijgeleide om met de Bataafse regering te onderhandelen. Misschien dachten de Engelsen dat er met Daendels ook wel een akkoord was te bereiken na de overgave van de Bataafse vloot te Den Helder maar Daendels verwees het verzoek door naar Brune en liet Don te Alkmaar op antwoord wachten. Hier verbleef hij in het huis van de burger Kloek op de Oude Vest. Om de indruk te wekken dat er een groot aantal troepen aanwezig waren liet men een Frans bataljon langs het huis marcheren. Vervolgens moest dit bataljon om Alkmaar heen trekken en nogmaals langs het huis marcheren.¹¹¹ Omdat Daendels de Engelsen aan land had laten gaan en zich ook nog eens had teruggetrokken uit Den Helder en later uit de Zijpestelling werd hij in eerste instantie door Brune voor een gek en verrader verklaard. Toen ook nog eens de Engelse generaal Don juist bij het hoofdkwartier van Daendels was opgedoken vond Brune Daendels dubbel zo verdacht. Ook de Bataafse regering had grote bedenkingen jegens Daendels en had Brune opdracht gegeven eenieder die ook maar enigszins verdacht over kwam, hoog of laag, te arresteren.¹¹² Brune kwam op 2 september 1799 aan te Alkmaar en maakte van het huis van stadssecretaris Isaäc Groen aan de Oudegracht nummer 218 zijn hoofdkwartier. Hij kon nu de situatie met eigen ogen aanschouwen en liet de door Daendels gevormde linie inkorten van Rustenburg ten noorden van Schermerhorn tot Koedijk ten oosten van Bergen. Tussen Alkmaar en de kust werden twee bataljons van de 42^e Demi Brigade opgesteld versterkt met artillerie en chasseurs onder bevel van generaal Louis-Jean-Baptiste Gouvion.¹¹³ Voor wat betreft de verdenkingen tegen Daendels moet Brune hem het voordeel van de twijfel hebben gegeven want er volgden geen maatregelen tegen hem.

¹⁰⁸ G.C. Moore Smith M.A., *The life of John Colborne, field-marshal lord Seaton*. London 1903, p. 8.

¹⁰⁹ Paul P. Reese, "The Ablest Man in the British Army": *The Life and Career of General Sir John Hope*. Thesis at The Florida State University 2007, p. 57.

¹¹⁰ G.J.W. Koolemans Beijnen, *Het terugtrekken van Daendels in 1799 uit de Zijpe naar den Schermer*. Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1898 blz 211-220.

¹¹¹ G.J.W. Koolemans Beijnen, *De twee zendingen van den generaal Don uit het Engelsche hoofdkwartier in Noord-Holland in 1799 naar 's-Gravenhage*. Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1901 blz 138.

¹¹² G.W.J. Koolemans-Beijnen, *Een niet in de archieven aanwezig staatsstuk betreffende den veldtocht in Noordholland in 1799*. Militaire Spectator 1918 nummer 87 p. 641 en verder.

¹¹³ Anonieme officier uit de état-major van Brune, *Veldtocht van den generaal Brune in de Bataafsche republiek in het jaar 1799*. Haarlem 1801, p. 17.

Op 3 september 1799 ontving Brune generaal Don op de buitenplaats Nijenburg aan de Kennemerstraatweg tussen Alkmaar en Heiloo. Brune zorgde ervoor dat de ontvangst verliep in een krijgslustige, intimiderende sfeer en liet Don daarna onverrichter zake naar de Engelse stellingen terugkeren.¹¹⁴ Waarschijnlijk zijn Don en zijn metgezel door de Fransen terug gebracht naar de Zijpestelling omdat hun eigen paarden al eerder door de Fransen waren teruggebracht. John Colborne van het 20th Regiment wist namelijk te vertellen dat een Franse Dragoon bij de stelling kwam met twee paarden die van Don waren. Door wat met de Dragoon te praten kwamen de Engelsen erachter dat de weg voor hen de weg naar Alkmaar was. Zij maakten van deze informatie dankbaar gebruik door de stelling daar extra te versterken.¹¹⁵ Don zelf schreef later aan Huskisson dat Brune in eerste instantie deed voorkomen orders te hebben van de Bataafse regering om hem geen paspoort naar den Haag te verlenen en ook geen brieven van Don aan te nemen.¹¹⁶ Later zou Brune tegen hem hebben gezegd er alles aan te doen dat er geen contact mogelijk zou zijn tussen de Engelsen en de Bataafse regering in den Haag. Hieruit concludeerde Don dat het vooral Brune zelf was die geen contacten wilde hebben en weinig vertrouwen had in de Bataafse regering voor wat betreft hun loyaliteit aan de Fransen.¹¹⁷ Toen Jan van Hooff, een van de directeuren van het uitvoerend bewind, Brune een bezoek bracht wist deze laatste hem te melden dat Don vreesde te worden opgehangen omdat hij als parlementair zo lang werd vastgehouden in een onaangename sfeer.¹¹⁸ Don blijkt dan ook naast de normale papieren voor een onderhandelaar ook proclamaties bij hem te hebben gehad samen met oranje linten waardoor hij als spion en ronselaar kon worden aangezien.¹¹⁹

De Engelsen bleven van 27 augustus tot en met 31 augustus 1799 in de duinen gelegerd van Den Helder tot aan Callantsoog. Op 1 september 1799 werd uiteindelijk besloten het binnenland in te trekken en namen de Engelse brigades ondersteund door 10 kanonnen en 180 man Cavalerie de door Daendels verlaten Zijpestelling in bezit. Nu hadden de troepen de beschikking over wat comfortabeler slaapplekken. Zij vestigden zich in en om de vele boerderijen in de Zijpe waarbij soms wel tussen de 100 en 200 man een plaats vonden per boerderij.¹²⁰ Het zwakke 69th Regiment of Foot werd in de achterhoede geplaatst bij Den Helder en zou daar gedurende de gehele campagne gelegerd blijven.¹²¹ De Zijpersluis en Krabbendam werden beschermd door het 20th Regiment of Foot. Rechts daarvan tot aan Petten lagen de twee brigades Guards onder D'Oyley en Burrard. Links van Krabbendam lag de vijfde brigade van Don waarvan het 40th Regiment of Foot gelegerd zat in Sint-Maarten onder Kolonel Spencer. Generaal-majoor Moore werd met zijn vierde brigade geheel links van de Zijpestelling geplaatst tot aan Oudesluis.

¹¹⁴ L.C. Vonk, *Geschiedenis der landing van het Engelsch-Russische leger in Noord-Holland etc.* Eerste deel, Haarlem 1801 p. 75.

¹¹⁵ G.C. Moore Smith M.A., *The life of John Colborne, field-marshal lord Seaton.* London 1903, p. 9.

¹¹⁶ Deze orders had Brune inderdaad, het uitvoerend bewind had op 2 september 1799 besloten om “den Generaal en chef Brune aan te schrijven en te gelasten, om de noodige order te stellen, dat aan de Engelsche parlementairen, zich in het Bataafsche hoofdkwartier bevindende, geen paspoorten om naar den Haag te vertrekken, worden verleend; dat ook dezelve ten spoedigste van daar naar hun leger zullen worden teruggezonden, en dat alle verdere parlementairen zoo kort mogelijk in het Bataafsche leger vertoeven en alle onnoodige communicatiën van den vijand met het leger worde belet”. Zie G.J.W. Koolemans Beijnen, *De twee zendingen van den generaal Don uit het Engelsche hoofdkwartier in Noord-Holland in 1799 naar 's-Gravenhage.* Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1901 blz 137.

¹¹⁷ Brief van Don aan Huskisson van 4 september 1799. W. FitzPatrick, *Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V.* London 1906, p. 357. Brune had inderdaad weinig vertrouwen in het Bataafs bewind, dit vertrouwen verslechterde nog meer naarmate de oorlog voortduurde.

¹¹⁸ Zie G.J.W. Koolemans Beijnen, *De twee zendingen van den generaal Don uit het Engelsche hoofdkwartier in Noord-Holland in 1799 naar 's-Gravenhage.* Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1901 blz 139.

¹¹⁹ G.C. Moore Smith M.A., *The life of John Colborne, field-marshal lord Seaton.* London 1903, p. 9.

¹²⁰ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), *Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot.* Philadelphia 1822, p. 65.

¹²¹ John Watkins, *A biographical memoir of his late Royal Highness Frederick, duke of York and Albany.* London 1827, p. 347.

Met behulp van captain Rutherford van de Engineers wierp hij hier met behulp van gepreste boeren verschillende versterkingen op die een paar dagen later door Abercromby werden geïnspecteerd. Het 29th Regiment marcheerde op 2 september 1799 richting Oudesluis en vestigde zich op enkele kilometers voor het dorp.

*Engelse stellingen te Oudesluis.
Ets door Charles Heath voor Edward Walsh M.D.*

Gedurende de tijd dat luitenant Micaiah van het 56th Regiment in de Zijpestelling zat schreef hij verwondert over de Hollandse stallen, schuren en het boerenleven in het algemeen. De baas van de boerderij stond elke dag al vroeg op, waarom was hem een raadsel. Hij had blijkbaar nog nooit van koeien melken gehoord. Overdag waren de werklui druk met gras en hooi wat werd opgeslagen in de grote schuren. Hij kon zich niet voorstellen dat Engelse boeren schuren zo groot als kerken zouden bouwen en onderhouden alleen maar om er hooi in op te slaan. De baas van de boerderij deed na de middag zelf niets meer. Hij zat voor de rest van de dag zijn pijp te roken voor de open haard. Micaiah klaagde vervolgens over het Engelse systeem van de proviandering tijdens deze veldtocht. Er was volgens hem geen *commissary*, een afdeling die zorgde voor materiaal en voedsel voor het leger. In plaats daarvan waren de officieren van de compagnieën zelf verantwoordelijk voor het zoeken van proviand en de distributie daarvan. Zij moesten het eten nog bijna zelf klaarmaken ook omdat de meeste jonge rekruten uit de milities niets afwisten van het bereiden van een maaltijd. Dit in tegenstelling tot de Fransen die van de meest karige rantsoenen nog iets eetbaars wisten te maken. Hij pleitte dan ook voor een soort kookcursus als onderdeel van de training van Engelse soldaten.¹²²

¹²² Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war*. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 322.

Op 4 september 1799 verplaatste het 29th Regiment zich naar Oudesluis en in de avond van de 5^e september 1799 kreeg Moore bevel om met de Royals (1st Regiment) en het 92nd Regiment (Gordon Highlanders) de rechterflank van de Zijpestelling te komen versterken omdat Abercromby dat als het meest bedreigde deel zag. Hij werd op links van de Guards geplaatst met op zijn rechterflank Zijpersluis en op links Sint-Maarten en Sint Maartensbrug. Om ruimte te maken moest de brigade van generaal-majoor Don wat opschuiven naar links. Moore kreeg ook het bevel over de 2 bataljons van het 20th Regiment of Foot als compensatie voor het 25th, 49th en 79th Regiment (Cameron Highlanders) die hij in de omgeving van Oudesluis had achtergelaten.¹²³ Twee of drie dagen later marcheerde het 29th Regiment van Oudesluis naar Schagen.¹²⁴ In de Zijpestelling zaten de Engelsen gelegerd achter de kanalen maar de hoge dijken die een eind verderop voor de kanalen lagen waren de werkelijke verdedigingslijn. Vier bruggen lagen over de kanalen om bij de dijken te komen en er waren nog vier extra bootbruggen aangelegd. Uitkijkposten zaten gelegerd op de dijk en hadden van daaruit een prima overzicht over het landschap. In de dijk waren op sommige plaatsen ruimten uitgegraven bedoeld als artilleriestelling. Voorposten zaten gelegerd in Schagen, Groenveld, Eenigenburg, Harenkarspel, Sint-Maarten en Krabbendam waarvan vooral de laatste twee dorpen extra versterkt waren.¹²⁵

Op 8 september 1799 kwam de erfprins van Oranje, de latere koning Willem I vanuit Embden aan in Den Helder nadat een poging om met een legertje een opstand te organiseren in Gelderland en Overijssel was mislukt. In Den Helder ging hij zich bezighouden met het organiseren van een legertje dat gevormd werd uit Bataafse deserteurs en matrozen van de Bataafse vloot. Tegen deze tijd namen de Engelsen hem waarschijnlijk al niet meer zo serieus. Hij zat in ieder geval niet in York's zogenaamde 'raad van oorlog' en had geen invloed op de beslissingen en keuzes die werden gemaakt. Zij hadden inmiddels gemerkt dat zij in Noord-Holland weinig tot geen steun kregen van de bevolking die ook niet echt op de terugkeer van het stadhouderlijke regime zat te wachten. Abercromby zelf gaf ook niet hoog op over de erfprins. Hij noemde hem de meest zwakke prins van Europa met de minste aanzien. Van het land wist hij zo weinig dat hij net zo goed in Zweden geboren had kunnen zijn en slechts een handjevol mensen koos zijn zijde.¹²⁶ Onder dat handjevol was veehouder en veehandelaar Zeger Davidson.¹²⁷ Hij behoorde tot de Orangisten en was bekend om zijn Oranjegezinde houding. Het verhaal gaat dat zijn paard Willemijn heette, naar Wilhelmina de vrouw van Prins Willem V. Als hij het dier 'Oranje boven' in het oor fluisterde ging het op zijn achterste benen staan. Dit kunstje schijnt hij te hebben vertoond op de veemarkt te Hoorn. Toen de Engelsen in Noord-Holland waren geland was hij van plan hen voorraden te leveren of leverde hij deze al. Hij werd verraden toen iemand hem te Enkhuizen had horen onderhandelen met ene Willem Giesz. Beiden werden opgepakt en uitgeleverd aan de Bataafs-Franse Krijgsraad te Velde in Alkmaar die Zeger ter dood veroordeelde wegens collaboratie met de vijand. Het verhaal gaat dat de krijgsraad hem voor één dag vrijliet om afscheid te nemen van zijn vrouw en kinderen. Hij moest wel zijn erewoord geven dat hij zou terugkeren. Hoewel hij naar Engeland had kunnen vluchten hield hij zich aan zijn woord waarna hij op 26 september 1799 te Sint Pancras bij het witte kerkje werd gefusilleerd en in een kuil begraven. Hoogstraaten weet echter aannemelijk te maken dat dit verhaal niet klopt. Op 25 september 1799 werd Zeger ter dood veroordeeld en de volgende dag reeds doodgeschoten. Het enige wat hij wel mocht doen was zijn testament opmaken bij notaris de Lange te Alkmaar.¹²⁸

¹²³ Sir John Moore, *The Diary of Sir John Moore*, published by E. Arnold 1904 p. 344.

¹²⁴ Major H. Everard, *History of Thos Farrington's Regiment subsequently designated the 29th (Worcestershire) Foot 1694 to 1891*. Worcester 1891 p. 236.

¹²⁵ Sir John Moore, *The Diary of Sir John Moore*, published by E. Arnold 1904 p. 344-345.

¹²⁶ Herman Hüffer, *Der Krieg des Jahres 1799 und die zweite Koalition*. Zweiter band, Gotha 1905 p. 198-199. Abercromby schreef dat 'slechts één man uit Hoorn zich bij hem had aangesloten'.

¹²⁷ Bron: www.westfriesgenootschap.nl/archivering/west-friesland_toen_en_nu/wf_ten_07_40_43.php

¹²⁸ Theo Hoogstraaten, *De verdwenen grenadier; historische achtergronden bij een jeugdroman*. Verschenen als hoofdstuk VI in *De lange herfst van 1799; de Russisch-Engelse invasie in polder en duin*, Castricum augustus 1999, p.165-166.

Abercromby maakte geen haast om de Fransen en Bataven aan te vallen. Hij versterkte de Zijpestelling en bleef wachten op versterkingen waarvan hij wist dat die zouden arriveren met de naar Engeland teruggekeerde transportschepen. Een andere mogelijkheid voor vervoer was er niet omdat ook de Russen deels met Engelse schepen vervoerd werden en transportschepen dus schaars waren of geheel niet te krijgen. De tweede Russische divisie (van generaal-majoor Essen) was met een eskader onder aanvoering van schout-bij-nacht Pavlov Tschitschagoff op 29 juli 1799 uit Reval vertrokken.¹²⁹ Het eskader kwam op 20 augustus 1799 aan te Elseneur (Helsingør, Denemarken). Op 28 augustus 1799 vertrok het eskader vandaar richting Engeland. Afgesproken was dat deze divisie naar Yarmouth zou zeilen maar vanwege de geslaagde landing van Abercromby moesten zij direct naar Den Helder gaan. Daarom werden Engelse cruisers naar de monding van de Oostzee gestuurd om de schepen op te wachten. Mocht er met de tweede divisie geen contact gelegd kunnen worden dan werd zeker de eerste divisie (van luitenant-generaal Scherebzoëff) daar ontmoet.¹³⁰ Een Russische achterhoede onder generaal-majoor Emme vertrok uit Kronstadt (Rusland, aan de Finse golf) en zou pas op 24 september 1799 in Den Helder aan land gaan.

Langs de door de door de Engelsen bezette kust en in de Zijpe kreeg de bevolking nu met de ongemakken van een oorlog te maken. In 1799 noteerde de dominee van Callantsoog "na herhaalde gevechten in ons dorp lagen hier gedurende 10 à 11 weken 700 Engelse dragonders plus hun paarden. De kerk is als stal gebruikt en heeft veel schade. Al het hout, inclusief de preekstoel, is uit de kerk gesloopt".¹³¹ In een brief van 2 december 1799 aan de eerste kamer van het vertegenwoordigend lichaam des Bataafschen Volks in den Haag klaagde Jochem Blaauboer namens het burger/polder bestuur van de Zijpe over de gevolgen van de Engels-Russische invasie en verzocht om vrijdom van belasting.¹³² Sinds 1 september 1799 waren vele polderwerken beschadigd en was het Jacob Claasse Sluysje niet meer te repareren. Oevers waren beschadigd door het varen met grote schepen en bruggen en wegen zwaar beschadigd vanwege het rijden met zware kanonnen en ammunitiewagens. De magazijnen waren geheel leeggeplunderd van hout en gereedschappen en het magazijn aan de Burgerbrug lag geheel omver. Kerken en Scholen waren uitgesloopt en tot paardenstallen en hospitalen ingericht geweest. De grote Zeesluis had ook veel geleden evenals sommige watermolens. Diverse schuiten en vletten waren als schipbruggen en kanonneerboden gebruikt en vernield, gesloopt of verbrand. Onder de burgers zelf was het al niet veel beter gesteld. Het zaad was op de velden vertrapt, gewassen door de troepen afgemaaid en door hen of hun paarden opgegeten of was voor tenten gebruikt. Het Hooi, de runderen, paarden en het wolvee was meegenomen, voor het grootste deel zonder daarvoor te betalen. De brandstoffen waren op en veel huizen en schuren waren om aan brandhout te komen uitgesloopt waardoor sommigen waren ingestort. Hekken, omheiningen, dammen, gereedschappen, wagens en karren waren als brandstof opgestookt. De handel had twee maanden stilgelegen en handelsmaterialen waren verwoest. Bovendien waren veel mensen van goederen, geld en allerhande spullen van waarde beroofd. Niet alleen in het bezette gebied had de bevolking het zwaar. Langs de Frans/Bataafse verdedigingslinie werden de burgers met veel zogenaamde 'Requisities' (opdrachten/vorderingen) bezwaard. De burgers van Broek moesten bijvoorbeeld hout en riet leveren voor het bouwen van een militair kamp bij Sint Pancras waar Daendels zijn hoofdkwartier inrichtte en moesten zij werken bij de aanleg van de batterijstelling voor Oudkarspel. De onverharde weg tussen Broek en Sint Pancras moest door hen gangbaar gehouden worden door het instoppen van groen riet. Ook moesten zij bootjes leveren waarmee onder andere gewonden werden vervoerd. Op 9 september, de dag voor de Frans/Bataafse aanval op de Zijpestelling kregen zij opdracht om alle hekken langs de straat van het dorp af te breken en alle bomen die langs de weg stonden om te kappen.

¹²⁹ Naval chronology; or an historical summary of Naval and Maritime events volume IV appendix 379, p. 641-642.

¹³⁰ Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalt, The History of the campaign of 1799 in Holland. Vijfde deel London 1801, p. 79-80. Dit eskader onder kapitein Ferris was op 17 augustus 1799 uit Reval vertrokken. Bron: Naval chronology; or an historical summary of Naval and Maritime events volume IV appendix 379, p. 641-642.

¹³¹ Bron: <http://onh.nl/nl-NL/verhaal/18/noordkop-russisch-engelse-invasie>

¹³² P. Glas, Engels-Russische invasie. P. 8-10.

Tijdens de diverse oorlogshandelingen heeft het dorp Koedijk dicht bij de frontlijn gelegen en werd er vaak op teruggetrokken door het Bataafse leger. Ongeveer 109 inwoners hadden paarden, wagens en sjezen moeten afstaan en/of als voerman moeten werken bij transporten.¹³³ De kerk had van september tot november 1799 gediend tot paardenstal en ter legering van militairen waardoor zeer veel schade was aangericht. Van het avondmaalgerei waren verschillende stukken geroofd of weggeraakt. Van de gevorderde voertuigen en paarden zouden uiteindelijk tien wagens, vier karren, een sjees en 14 paarden verloren gaan.¹³⁴ Dat de inkwartiering van een soldaat vreemde gevolgen kon hebben blijkt uit het verhaal van de Zwitserse kleermaker Hendrik Klingler die in Noord Scharwoude woonde. Klingler was gedeserteerd uit het Pruisische leger toen dat in Holland gelegerd was ter ondersteuning van stadhouder Willem V tegen de patriotten. Hij kreeg een Franse soldaat ingekwartierd die echter zo kieskeurig en lastig was dat het de familie allemaal te veel werd. Toen de Fransman wederom klachten had sloeg Klingler hem op het hoofd met een blaasbalg waarna de soldaat dood bleef liggen. 's Nachts wist Klingler hem ongezien in een bootje naar het Geestmerambacht te brengen waar hij hem begroef. Tegen de autoriteiten zei hij dat de soldaat plotseling verdwenen was, waarschijnlijk gedeserteerd. Zijn verhaal werd geloofd en pas na het einde van de Bataafs/Franse tijd heeft Klingler het ware verhaal uit de doeken gedaan.¹³⁵

¹³³ Cor Visser, Na de Engels-Russische invasie, vergoedingen voor de Koedijker burgers na de oorlog in 1799. Werkgroep Koedijker verleden.

¹³⁴ J.P. Geus, Koedijk in 1799, verschillende gebeurtenissen en maatregelen in verband met de landing der Engelsen en Russen in Noord-Holland. De Speelwagen, 8e jaargang 1953 No. 3, p. 73-79. Uitgave: Historische Genootschappen in Hollands Noorderkwartier.

¹³⁵ Bron: website van het Westfries genootschap.

10 september 1799, aanval op de Zijpestelling

Aan de kant van de Fransen en Bataven arriveerden steeds meer versterkingen. De aangevoerde Franse troepen vormden onder opperbevel van generaal Vandamme de linkervleugel van Koedijk via Bergen naar de zee. Vanuit Groningen kwam twee derde van de tweede Bataafse divisie onder generaal Jean Baptiste Du Monceau naar het oorlogsgebied. Du Monceau moest het centrum gaan vormen welke volgens zijn eigen opgave als volgt werd opgesteld:¹³⁶

Te Schoorl dam de voorhoede onder kolonel Herman Jan Gilquin

4^e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel Seato Hendrik Burs Trip

6 compagnieën Grenadiers

1 eskadron Huzaren

1 divisie Rijdende Artillerie van de 1^e compagnie onder kapitein Hendrik Frederik Cordes

Te Koedijk de eerste Brigade onder generaal-majoor Henri Damasius Bonhomme

1^e bataljon van de 7^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Justinus Verhorst

2^e bataljon van de 7^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Jan Baptiste Lambrechts

3^e bataljon van de 7^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Johannes Zeebis

1^e bataljon van de 6^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Jean Marc de Vedelen

3^e bataljon van de 6^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Antoine Benedict Carteret

1 divisie Rijdende Artillerie van de 1^e compagnie.

3 eskadrons Huzaren onder kolonel François M.A. Barnabas de Quaita

Ook bij Koedijk de tweede brigade onder kolonel Stuart Jean Bruce

1^e bataljon van de 2^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Anthonius Montanus

2^e bataljon van de 2^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Johan Coenraad van Hasselt

3^e bataljon van de 2^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Joseph Pitcairn

2^e bataljon van de 6^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Carl Heinrich Wilhelm Anthing

7 compagnieën Cavalerie onder kolonel Gerard du Rij

Te Alkmaar de achterhoede onder majoor Daniel Tulleken.

3^e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel Tieleman Evert Hoyneck van Papendrecht.

3 compagnieën Grenadiers

1 compagnie Cavalerie

1 divisie Rijdende Artillerie van de 1e compagnie

De bevelhebber van het Franse Rijnleger, generaal Bernadotte kreeg opdracht om nog meer Franse versterkingen naar Holland te sturen. De Bataven kregen verder nog steun van diverse gewapende burgerwachten uit de steden al ging dat vaak niet van harte. De Franse versterkingen onder général de division Dominique Joseph René Vandamme gingen de linkervleugel vormen en bestonden uiteindelijk uit:¹³⁷

Regiments d'Infanterie de Ligne

42e Demi Brigade onder Joseph Marie Piolaïne.

49e Demi Brigade onder Martial Bardet.

54e Demi Brigade onder Louis Prix Vare.

Het derde bataljon van de 60e Demi Brigade.

72e Demi Brigade onder Mercier.

Regiments Chasseurs-a-Cheval

1 eskadron van het 5^e Regiment onder Nicolas Joseph Scalfort.

1 eskadron van het 16^e Regiment onder Antoine Jean Auguste Henri Dorosnel.

¹³⁶ Vermeld bij J.W. van Sypesteyn, Het leven en karakter van Jean Baptiste graaf Du Monceau, oud-maarschalk van Holland. Den Bosch 1852, aantekeningen en bijlagen p. 101.

¹³⁷ Tony Broughton, artikelenreeks French Infantry Regiments, French Cavalry Regiments etc. etc. and the Colonels who led them 1792-1815. http://www.napoleon-series.org/military/c_organization.html

Regiments d'Artillerie-a-Pied

5^e compagnie van het 6^e Regiment onder Claude Martraire.

12^e compagnie van het 7^e Regiment onder Nicolas Francois Seroux.

Regiment d'Artillerie-a-Cheval

4^e compagnie van het 4^e Regiment.

1^e compagnie van het 8^e Regiment onder Jean Claude Edouard Machuret.

Daendels vormde met zijn divisie de rechterflank en had zijn intrek genomen in een nieuw hoofdkwartier te Sint-Pancras. Zijn troepen waren als volgt opgesteld:

De voorhoede onder bevel van kolonel Christiaan Louis Crass

Te Oudkarspel

1e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel Charles Rousel

Te Noord-Scharwoude

2e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel David Hendrik Chassé

De 1e Brigade onder bevel van kolonel Jacobus Gijsbert Rietvelt

Te Zuid-Scharwoude

1e bataljon van de 1e Halve Brigade onder luitenant-kolonel James Nicholson

Te Broek

2e en 3e bataljon van de 1e Halve Brigade en een compagnie Grenadiers onder respectievelijk luitenant-kolonel Nicolaas Jacobus Step en luitenant-kolonel Gerard Casijn van Till

Te Sint-Pancras

2^e compagnie Rijdende Artillerie onder kapitein Nicolaas F. d'Anguerand

1 regiment Dragonders onder kolonel Eduard Broux

1 compagnie Pioniers

De 2^e Brigade onder bevel van generaal-majoor Philip Julius van Zuylen van Nijvelt

Te Oudorp

1^e bataljon van de 3^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Johan Carel Abbema

1^e bataljon van de 4^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Charles Pitcairn

3^e bataljon van de 4^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Adriaan Sels

Te Sint-Pancras

3^e bataljon van de 5^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Onno Zwier van Sandick

3^e regiment Cavalerie onder kolonel Karel Frans Joseph Mascheck

De Bataafse troepenbewegingen waren op 9 september 1799 voltooid. Diezelfde dag zonden de Engelsen verkenners naar diverse Bataafse voorposten om hun linies af te tasten en om erachter te komen wat de Bataven allemaal aan het doen waren. Generaal-Majoor Moore ging richting Warmenhuizen en dreigde zogenaamd met een aanval op Schoorlham. Abercromby wilde tegelijkertijd door de 11th Light Dragoons een verkenning laten uitvoeren zo ver als Broek en Sint Pancras. Het Bataafse 2^e bataljon Jagers raakte met hen voor Langedijk in gevecht waarbij 12 man krijgsgevangen werd gemaakt waarna de Engelsen in allerijl terugtrokken.¹³⁸ Andersom waren ook de Bataven en Fransen de Engelse linie aan het verkennen middels kleine aanvallen op de stelling. Ook werd een Bataafse militair betrapt tijdens het peilen van de vaart voor een dijk.¹³⁹

¹³⁸ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 345.

¹³⁹ G.C. Moore Smith M.A., The life of John Colborne, field-marshal lord Seaton. London 1903, p. 11. Na een succesvol afgeslagen aanval kwam Abercromby zelf kijken wat er was voorgevallen. Hij was toen vergezeld van de Nederlandse oud brigadier-generaal Johann Sontag. Deze was overgegaan in Engelse dienst en vergezelde Abercromby als luitenant-kolonel en was een bron van informatie tijdens de veldtocht. Bij de Engelse militairen stond hij bekend als 'General Ney' vanwege zijn grote neus.

Op 9 september was er ook nog even paniek aan de kust bij Zandvoort. Er zouden Engelse schepen voor de kust zijn gesignaleerd die een landing wilden uitvoeren. Het bleek echter te gaan om slechts één Engels schip welke al varende een schot had gelost op de kust met een 18 ponder. Iets meer naar het zuiden had het schip een bootje met 8 man naar de kust uit gezet. Hier haalden zij een seinpaal neer, namen de vlaggen mee en vernagelden het seinkanon om er vervolgens weer vandoor te gaan. Mogelijk was dit de seinpost Langeveld even ten zuiden van Zandvoort. Voor de zekerheid werden daarna te Zandvoort enige tijd 30 Grenadiers en enkele gewapende burgerwachten gelegerd.¹⁴⁰

Detail van een Duitse kaart van de stellingen in Noord-Holland in 1799.

Brune wilde de Engelsen aanvallen nog voordat Abercromby versterkingen zou krijgen dus werd in de ochtend van 10 september 1799 een aanval op de Zijpestelling gedaan. De aanvalsmacht werd verdeeld in drie colonnes. De eerste colonne op rechts stond onder bevel van Daendels en moest zich te Sint Pancras verzamelen en Eenigenburg gaan bezetten en de Westfriese dijk daarachter. Vervolgens moest hij oprukken richting Sint-Maarten en het dorp bezetten. Daendels divisie bestond uit twee brigades onder kolonel Rietveld en generaal-majoor van Zuylen en een voorhoede onder kolonel Crass. In totaal waren dit 12 bataljons Infanterie ondersteund door 6½ eskadron Cavalerie en de 2^e compagnie rijdende Artillerie. De Bataafse centrumdivisie van Du Monceau werd opgedeeld in een hoofdmacht en twee brigades. De brigade onder Du Monceau zou de Westfriese dijk tussen Schoorldam en Krabbendam aanvallen en vervolgens proberen het dorp Krabbendam te bezetten. De brigade onder kolonel Stuart Jean Bruce moest via een andere route het dorp aanvallen langs de Westfriese dijk en de brigade onder Hendrik Damas Bonhomme zou vanuit Warmenhuizen naar het dorp oprukken.

¹⁴⁰ Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803, p. 128-130.

De derde colonne werd gevormd door de Franse linkervleugel onder generaal Vandamme. Deze moest vanuit Schoorl via Groet en Kamp langs de Slaperdijk de Engelse verdedigingswerken tussen Krabbendam en Petten aanvallen. Toen de aanval begon rukte de rechterflank op verdeeld in twee brigades. De ene brigade onder opperbevel van generaal Barbou via de Oosterdijk en de tweede brigade onder opperbevel van Daendels over de Kalverdijk.

Omdat de Engelse uitkijkposten op de dijken voor de Zijpestelling 's nachts rumoer hadden gehoord van wagens, trompetten en slaande trommels zond generaal-majoor Moore een patrouille Dragoons richting de voorpost te Harenkarspel. Een Dragoon kwam al snel terug met bericht van luitenant-kolonel Smith dat een grote troepenmacht richting Krabbendam marcheerde. Moore trommelde onmiddellijk overal de regimenten op en gaf ze orders naar hun alarmposten te gaan en zond kapitein Anderson naar de voorpost te Harenkarspel. Overall braken nu gevechten uit en Moore begon zich zorgen te maken over Harenkarspel en Eenigenburg. Te Harenkarspel dreven de Bataven reeds de voorposten van het 92nd Regiment (Gordon Highlanders) uit het dorp en uit het dorp Dirkshorn. Het enige wat kapitein Anderson kon doen was het ophalen van de bruggen over de sloten voor de dijken waardoor de opmars van de vijand werd vertraagd. Op weg naar Eenigenburg stuitte Daendels onverwachts op de brigade van Bonhomme van de centrumcolonne. Deze was daar per vergissing terecht gekomen omdat de weg die zij volgens het aanvalsplan van Brune moesten nemen helemaal niet bestond. Door onbekendheid met het terrein was een vaart aangezien voor een weg. Hierdoor geblokkeerd ging Daendels gelijk richting zijn doel, Sint-Maarten en liet Eenigenburg over aan Bonhomme. Sint-Maarten werd verdedigd door het 40th Regiment of Foot onder kolonel Brent Spencer. Voor het dorp trof hij op rechts Barbou aan die zijn brigade ook tot aan Sint-Maarten had weten te brengen. De aanval werd ingezet maar moest onderbroken worden omdat Daendels Bonhomme moest helpen op zijn linkervleugel bij Eenigenburg. Die kampte daar met grote tegenstand van troepen die zich hadden verschanst achter de dijk en de aanvallers hevig bestookten zowel met musketvuur als met kanonnen. De troepen van Bonhomme wilden vluchten maar konden weer tot staan worden gebracht. Daendels liet een gedeelte van het 2^e bataljon Jagers achter bij Bonhomme en keerde terug naar Sint-Maarten en wist volgens zijn zeggen een deel van het dorp in te nemen.¹⁴¹ Op links wist Bonhomme door de hevige tegenstand het dorp Eenigenburg nog steeds niet te veroveren en moest terugtrekken. Hierdoor kwam Daendels linkerflank open te liggen. Omdat uit de richting van Schagen via Valkoog een sterke Engelse reserve zijn kant op kwam werd ook Daendels gedwongen zich terug te trekken waarbij Dirkshorn door de Engelsen in brand werd geschoten. Tijdens de gevechten liep generaal-majoor Moore een gebroken vinger op terwijl hij door een verrekijker de bewegingen van de vijand gadesloeg. De kogel raakte zijn vinger en het huis van de kijker en werd daardoor afgebogen zodat hij niet het lichaam van Moore kon binnendringen. Kapitein Ramsay van het 92th Regiment werd gewond aan zijn dij.

De 1^e brigade van de centrumcolonne onder Bonhomme bestond uit de 7^e Halve Brigade en het 1^e en 3^e bataljon van de 6^e Halve Brigade ondersteund door drie eskadrons Huzaren. Hij moest ook ondersteuning krijgen van een divisie Rijdende Artillerie van de 2^e compagnie maar deze had zich bij Bonhommes vertrek nog niet bij hem gemeld. Hij trof in Schoorlham echter twee stukken Artillerie aan die hij bij Tuitjenhorn tegen de Engelsen inzette die daar achter de dijk lagen opgesteld. De Engelse voorposten Tuitjenhorn en Warmenhuizen worden door hem ingenomen. Later kreeg hij ondersteuning van nog twee stukken Artillerie van de 2^e compagnie, waarschijnlijk onder bevel van 2^e luitenant Straube.¹⁴² Bonhomme had zoals al gezegd een verkeerde start en ging in de plaats van de colonne van Daendels proberen om Eenigenburg in te nemen.

¹⁴¹ Dit wordt ontkend in het anonieme, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalde werk *The History of the campaign of 1799 in Holland*. Vijfde deel London 1801 p. 88. Getuigen die de schrijver heeft gesproken weten hier niets van en zeggen dat Daendels zich alleen had bezig gehouden met een kanonnade op afstand. Ook Generaal-majoor Moore schreef in zijn dagboek dat een slappe aanval op Sint Maarten werd uitgevoerd maar deze was alleen bedoeld geweest om de Bataafse aftocht die reeds in gang was gezet te dekken.

¹⁴² Marius van Pelt, *Het korps Rijdende Artillerie, 1793 tot heden*. Bergense kroniek 14^e jaargang nr.1, april 2007.

Het stuk dijk tussen Eenigenburg en Krabbendam werd verdedigt door het 20th Regiment of Foot. Eenigenburg werd verdedigt door het 1st battalion onder luitenant-kolonel George Smyth en majoor Robert Ross. Deze wisten de aanval tegen te houden door de vijand zwaar onder vuur te nemen waarbij ook de vaart voor de Westfriese dijk, waarvan de brug naar de andere zijde was vernietigd, een obstakel vormde. Smyth en Ross raakten tijdens de gevechten gewond waarna brevet luitenant-kolonel Philip Bainbrigge het commando over nam.¹⁴³ Het regiment Huzaren onder luitenant-kolonel Collaert had een stelling ingenomen links van de weg naar Eenigenburg maar kwam ook onder vuur te liggen waardoor zij drie man verloren en acht paarden sneuvelden.¹⁴⁴ Door het zware vijandelijke vuur raakte de gehele brigade in verwarring maar luitenant-kolonel Antoine Marie Collaert van de Huzaren wist de rust enigszins te herstellen. Door de sterke positie van de Engelsen was er echter geen doorkomen aan en Bonhomme moest uiteindelijk terugtrekken gedekt door het 1^e bataljon Jagers en het regiment Huzaren.¹⁴⁵

Ook de start van de 2^e brigade van de centrumcolonne, onder Stuart Jean Bruce had een valse start. Bruce moest het dorp Krabbendam aanvallen maar zijn achterhoede die zich in Alkmaar bevond werd bij de Friese poort gehinderd door een groot aantal wagens op de weg. Du Monceau werd ongeduldig en liet het dorp Krabbendam alvast aanvallen door een klein aantal troepen onder bevel van luitenant-kolonel Vichery. Krabbendam werd verdedigt door vijf compagnieën van het 2nd battalion van het 20th Regiment of Foot onder luitenant-kolonel David Clephane. Toen Bruce eindelijk arriveerde kregen diens Jagers van het 3^e bataljon opdracht om een Artillerieopstelling aan te vallen die met twee kanonnen de weg onder vuur nam waarlangs het Bataafse leger probeerde op te rukken. De aanval slaagde maar hun commandant majoor Daniel Tulleken sneuvelde omdat zijn hoofd er af werd geschoten door een kanonskogel. Du Monceau rukte toen met de rest van de colonne voorwaarts waarna de Engelsen het dorp en een redoute rechts van het dorp ontruimden. De Engelse generaal Abercromby zag dat het fout zou gaan als de Bataven Krabbendam blijvend in handen zouden krijgen en vandaar kans kregen om verder op te rukken. Hij wist door zelf de leiding te nemen de Engelsen te inspireren tot een tegenaanval en gaf een deel van de reserve van kolonel MacDonald bevel om naar het bedreigde punt te komen. Achter Krabbendam raakte hij in gevecht met het Bataafse 2^e bataljon van de 6^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Anthing. Het bataljon kwam zeer zwaar onder musket- en artillerievuur te liggen en sloeg in paniek op de vlucht toen in hun midden een granaat insloeg.¹⁴⁶ Hierdoor sloegen alle andere troepen die zij tegenkwamen in Krabbendam met hen op de vlucht. De officieren konden de vluchtende troepen uiteindelijk stoppen en de orde herstellen. Het moreel had echter flink geleden en door het arriveren van de Engelse reserve werd de overmacht te groot waarna Du Monceau niets anders kon doen dan zich terug te trekken. Tijdens de gevechten waren de Engelse kolonel Smyth en nog zes andere officieren gewond geraakt. Het 20th Regiment had zich volgens Abercromby echter voorbeeldig gedragen ondanks dat een groot deel uit verse militieleden bestond.¹⁴⁷ Het 3^e bataljon van de 2^e halve brigade was door Stuart Jean Bruce in reserve gehouden maar heeft volgens soldaat H.A. Baerken die dag hevig met de Engelsen gevochten op een half uur voor Burgerbrug (waarschijnlijk ook bij Krabbendam).¹⁴⁸ Beide zijden namen elkaar zwaar onder vuur met artillerie waarover Baerken het volgende schreef: *het gevegt was hardnekkig en wierd sterk geassisteert door het grof geschut hetwelk van wederzijden als een continueele hagelbuij uijt de logt scheen te vallen als schrot lastaatsen en houwitzer een zeldzaam gesigt als men ziet het schrot uijt een mortiere op uw aankomen dat is gelijk alsof men van verre een trop veldhoeders ziet aankomen vliege.*

¹⁴³ <http://www.britainssmallwars.co.uk/the-invasion-of-north-holland-1799.html> Bainbrigge staat op het Ashbourne memorial te boek als luitenant-kolonel, zijn rang was sinds januari 1798 brevet luitenant-kolonel. Op 7 oktober zou hij majoor worden maar sneuvelde op 6 oktober 1799 tijdens de slag om Castricum terwijl hij onder Abercromby langs het strand oprukte richting Bakkum. Hij werd door zijn medesoldaten begraven op een kerkhof in de buurt van het slagveld.

¹⁴⁴ A.W.P. Weitzel, Het leven van den Ridmeester J.P. Weitzel, Breda 1871, p. 12.

¹⁴⁵ J.W. van Sypesteijn, Geschiedenis van het regiment Hollandsche hussaren. Den Haag 1849, p. 31.

¹⁴⁶ P.C. Molhuysen en P.J. Blok, Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; deel 5. Leiden 1921, p. 21.

¹⁴⁷ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 347.

¹⁴⁸ Drie brieven van Baerken met beschrijvingen van oorlogshandelingen zijn gepubliceert in De Navorscher nr.58 (1909) p. 576-579.

De Franse derde colonne op links ging in drie afzonderlijke brigades in de aanval. Het 1e en 2e bataljon van de 42e Demi Brigade d'Infanterie de Ligne gesteund door twee kanonnen en cavalieristen van het 16e régiment Chasseurs-à-Cheval rukte onder chef de brigade Aubrée op langs het kanaal van Alkmaar in de richting van Krabbendam. Hij raakte in gevecht bij een brug en een molen voor Krabbendam waar hij de Engelsen wist te verdrijven die daar enige stukken Artillerie moesten achterlaten. Toen hij verder wilde oprukken werd hem de weg versperd door de zich terugtrekkende Du Monceau. Meer naar links trok een voorhoede onder adjudant generaal Rostollant richting de groetmolen, verjoeg daar de vijand en marcheerde tot aan een vaart voor de Zijperdijk. De Engelsen ontvingen hen met een regen van kogels en schroot. Kapitein Delentaigne peilde onder hevig vuur de diepte van de vaart voor de Zijperdijk waarna de Grenadiers probeerden de vaart over te komen maar velen werden doodgeschoten of verdronken in het te diepe water waardoor zij terug moesten trekken. Een groep soldaten zat voor de Engelse stelling bij een huis vlakbij de dijk echter als ratten in de val en zij konden daar niet meer weggelopen. Een man wist wonder boven wonder onder een regen van kogels te ontsnappen maar zijn kameraden durfden zijn voorbeeld niet te volgen en waren gedwongen zich over te geven.¹⁴⁹ Op 11 september 1799 schreef adjudant-generaal Malher vanuit het hoofdkwartier te Alkmaar aan commandant Massabeau van Haarlem dat de verliezen bij de Grenadiers van 2^e bataljon van de 42^e Demi Brigade considerabel waren. Hij was waarschijnlijk wat voorbarig door te zeggen dat er nergens krijgsgevangenen waren gemaakt door de Engelsen.¹⁵⁰ Bij het Bataafse leger waren bijvoorbeeld 375 vermisten en kolonel Stuart Jean Bruce schreef aan luitenant-generaal Dumonceau dat kapitein Alexander Daniel Macpherson van de Grenadiercompagnie zwaargewond was geraakt en in handen van de vijand was gevallen. Hij overleed nog die dag. Ook 2^e luitenant Johan Conrad Weber werd door de Engelsen krijgsgevangen gemaakt.¹⁵¹

Het 3^e bataljon van de 42e Demi Brigade d'Infanterie de Ligne en het 1e bataljon van de 49e Demi Brigade d'Infanterie de Ligne onder Vandamme rukte op via de Slaperdijk richting een sterke Engelse stelling waar twee brigades Foot Guards lagen. Ook hier werden de Fransen onthaald op een regen van kogels. Hierbij werd général de brigade Jean Antoine David in zijn hals geraakt door een musketkogel. Een korporaal en twee soldaten probeerden hem mee terug te nemen waarbij door een kanonskogel een van de soldaten sneuvelde en de onderarm van David werd afgeschoten, de korporaal werd in de borst geraakt. Vandamme moest zijn aanval afbreken en David overleefde zijn verwondingen niet. Hij overleed vier dagen later te Alkmaar en werd met militaire eer in de grote kerk begraven.¹⁵² Een bataljon van de 54e Demi Brigade d'Infanterie de Ligne onder général de brigade Gouvion rukte op via kamp richting Petten. De Fransen werden hier onder vuur genomen door de 2nd Brigade Guards onder generaal-majoor Burrard en een linie infanteristen onder Lord John Campbell. Deze werden nog ondersteund door Artillerie en scheepsgeschut van het fregat *the Shanon* en enkele kanonneerboten die dicht langs de kust lagen. Hierdoor moest Gouvion dekking zoekend achter de dijk verder oprukken maar kreeg opdracht van Vandamme om terug te trekken vanwege de grote verliezen die de andere brigades hadden geleden. Het enige voordeel van deze aanval was dat Kamp in Franse handen was gekomen.¹⁵³

¹⁴⁹ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822, p. 68.

¹⁵⁰ Zie bijlage O op pagina 41-42 (bijlagen) bij Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803.

¹⁵¹ A.K.R. Waanders, Koning in de Bataafse Armee; de geschiedenis van de 2^e halve brigade. Zoetermeer 2007 p. 101-102.

¹⁵² P.C. Molhuysen en P.J. Blok, Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; deel 5. Leiden 1921, p. 125-126.

¹⁵³ Ook hier is de anonieme schrijver van het later door Mac-Carthy vertaalde werk kritisch over in The History of the campaign of 1799 in Holland. Vijfde deel London 1801 p. 89-90. Kamp zou voor de aanval niet eens in Engelse handen zijn geweest.

Dominique-Joseph-René Vandamme (1770-1830).

Louis-Jean-Baptiste Gouvion (1752-1823).

Na de slag werden de poldermolens langs de verdedigingslinie door de Engelsen in brand gestoken om te voorkomen dat zij bij een volgende aanval door de Fransen als observatiepost konden worden gebruikt. De molens van de Leipolder, de Hargerpolder, de Pettemerpolder, de Groeterpolder en de Hempolder gingen in vlammen op. Cornelis Blom, molenaar van de Hargermolen, heeft verslag gedaan van het gebeurde. Tijdens de slag op 10 september 1799 had hij eerst Franse troepen in huis gehad en in de molen maar die trokken kort voor de middag weer terug op Hargen. Daarna arriveerde Cornelis Bakker, zijn collega van de Pettemermolen. Hij kwam in opdracht van de Engelsen vragen of er nog Franse troepen in de molen lagen. Blom zei dat ze weg waren waarna hij later Engelse soldaten aan de deur kreeg. Zijn huis en de molen zouden de volgende nacht worden platgebrand en hij moest zorgen dat hij voor die tijd weg was. Na een kwartier kwamen er echter nog meer soldaten die Blom het erf af joegen en gelijk het huis in brand staken terwijl zijn vrouw en kinderen nog binnen waren. Ook de molen ging in vlammen op waarna Blom en zijn gezin naar Petten werden gevoerd. Hem werd verzekerd dat alles vergoed zou worden.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Bron: <http://onh.nl/nl-NL/verhaal/550/verbrande-molens-tijdens-de-invasie-van-1799>

De Frans/Bataafse aanval op de Zijpestelling was uitgelopen op een mislukking en de verliezen waren groot. De Fransen hadden 40 man aan doden en 749 gewonden. De Bataafse verliezen waren 97 doden en 498 gewonden. Er werden in totaal 375 mannen vermist.¹⁵⁵ Veel van de vermisten kunnen zijn overgelopen. Abercromby schreef namelijk in een brief aan Henry Dundas dat de Hollanders elke mogelijkheid aangrepen om te deserteren. Tijdens de slag waren dit er volgens hem bijna 300.¹⁵⁶ De Engelse verliezen waren slechts 27 doden, 144 gewonden en 13 vermisten.¹⁵⁷

*Gewonde militairen worden met schepen Haarlem binnen gebracht.
Prent door F.A. Milatz.*

Op 14 september 1799 werden te Haarlem 9 krijgsgevangen Engelsen ondervraagd. Deze moeten hebben behoord tot de 13 vermisten die door Abercromby werden vermeld. Acht van hen behoorden tot het 20th Regiment of Foot en de negende tot het 11th Light Dragoons. Zij waren bij Krabbendam gevangengenomen dat verdedigd werd door vijf compagnieën van het 2nd batallion van het 20th Regiment of Foot. Het verhoor leverde weinig op, allen gaven zeer van elkaar afwijkende antwoorden.¹⁵⁸ De Frans/Bataafse troepen waren moegestreden en het moreel was gezakt tot een dieptepunt. Langs het front was de situatie zeer gespannen en bij het minste of geringste kon paniek uitbreken onder de troepen.

¹⁵⁵ Volgens een verslag van de Franse adjudant generaal d'Ardenne. Opgenomen in het anonieme werk *Dag-verhaal wegens de landing der Engelsche en Russische troupes; ongehoorde wreedheden door dezelve gepleegt, en eindelyk de schandelyke aftogt. Alles met egte bewyzen gestaafd*. Uitgegeven in 1799 door verschillende drukkers, p. 16-17.

¹⁵⁶ Brief van Abercromby aan Henry Dundas van 11 september 1799. W. FitzPatrick, *Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V*. London 1906, p. 386-387.

¹⁵⁷ Dispatch van Abercromby aan Henry Dundas. Opgenomen door E. Walsh M.D., *The expedition to Holland in the autumn of the year 1799*. London 1800, p. 107-108. Adjudant-Generaal Malher schreef aan de commandant van Haarlem, Massabeau dat er 20 Engelsen krijgsgevangen waren gemaakt. Zie bijlage O op pagina 41 bij Adriaan Loosjes, *Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799*. Haarlem 1803.

¹⁵⁸ Adriaan Loosjes, *Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799*. Haarlem 1803, 143 en het verhoor in bijlage R op pagina 51-54.

Dit gebeurde dan ook toen het Bataafse 2^e bataljon van de 1^e Halve Brigade in het schemerdonker bij het Noordeijnd van Langedijk de Bataafse stelling naderde. Zij hadden pas zeer laat de opdracht gekregen zich terug te trekken maar ene sergeant Beukers van de Jagers dacht dat de Engelsen er aan kwamen. Twee marketentsters die toevallig daarbij aanwezig waren droegen bij aan het verspreiden van het bericht. Bijna de hele divisie van Daendels, ongeveer 5000 man sloeg op de vlucht. Ook jaagde het de burgers zoveel schrik aan dat velen met vrouw en kinderen in het vaartuig landwaarts vluchtten, het Geestmerambacht in. De paniek sloeg over op de trein van de Artillerie tussen Alkmaar en Haarlem die vervolgens ook op de vlucht sloegen. Veel voerlieden en drijvers van de artillerie paarden bij de trein waren vaak tegen hun zin in geworven uit de burgerwacht en zaten er niet op te wachten om te sneuvelen en gingen liever op de loop.¹⁵⁹

Het Artilleriepark even buiten Haarlem.

De meeste schrijvers die van dit gebeuren melding maken zeggen dat de sergeant 'door kwalijk gezinden omgekogt' was. Alberts vermeldt dat de soldaten op de vlucht sloegen omdat vrouwen en kinderen tijdens het strijdgewoel paniek veroorzaakten.¹⁶⁰ De versie dat in het schemerdonker een Bataafs bataljon voor Engelsen werd aangezien is vermeld bij van Uythoven¹⁶¹ die het heeft overgenomen van Hoevenaar.¹⁶² Wat de oorzaak ook is geweest, er ontstond een onvoorstelbare verwarring. Het gerucht ging al snel als een lopend vuurtje door Alkmaar, sloeg over op de reservekorpsen bij Heiloo waarna een stroom vluchtelingen op gang kwam die via Beverwijk naar Haarlem wilden. De poorten van Alkmaar moesten gesloten worden om het vluchten tegen te gaan. De volgende ochtend stond te Beverwijk de hele Breestraat vol met Bataafse militairen, wagens en allerhande bagage. Boeren en handwerkslieden werd het pistool op de borst gezet om hen te dwingen alles af te geven wat de vluchtende militairen maar hebben wilden.¹⁶³ Er werden naderhand deserteurs tot in Haarlem teruggevonden waaronder ook veel officieren. Zij verspreidden daar het gerucht dat het leger verslagen was en in grote wanorde aan het terugtrekken was.

¹⁵⁹ Zie hierover kort Martien van Asseldonk, De burgerwacht (1797-1801). 19 december 2014.

¹⁶⁰ A. Alberts, De huzaren van Castricum, een geschiedenis van de Nederlandse Republiek van 1780-1800. Amsterdam 1973, p. 249.

¹⁶¹ Geert van Uythoven, Voorwaarts, Bataven! De Engels-Russische invasie van 1799. Zaltbommel 1999, p. 90-92.

¹⁶² N.L. Hoevenaar, Militair dagboek van kolonel N.L. Hoevenaar, (1844).

¹⁶³ Venetien j. van et all, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 51.

Te Haarlem werd door de Franse commandant Massabeau en commandant Parvé van de gewapende burgermacht besloten om deserteurs al bij het binnenkomen van de stadspoort op te pakken. Zo werd voorkomen dat in de hele stad onder de burgers paniek zou uitbreken.¹⁶⁴ Toen meer informatie bekend werd over het valse gerucht bracht men onmiddellijk overal de burgers hiervan op de hoogte en werden de gevluchte troepen weer naar hun oude stellingen gebracht. Alleen 42 deserteurs bij wie geroofde voorwerpen werden aangetroffen werden overgedragen aan de militaire krijgsraad te Alkmaar.¹⁶⁵ In de Roomolen aan de Zomervaat werd de geroofde krijgskas teruggevonden van het derde eskadron van het tweede regiment Bataafse cavalerie, een kist die aan ene luitenant Van der Bruggen toebehoorde en goederen als zadels en dekens.¹⁶⁶ Daendels was woedend en het vertrouwen in het Bataafse leger behoorlijk geschaad. Er moest iemand boeten dus werd de voor de paniek verantwoordelijke sergeant van de Jagers te Zuid-Scharwoude gefusilleerd. Dit vond plaats onder leiding van luitenant-kolonel James Nicholson van het 1^e bataljon van de 1^e Halve Brigade.¹⁶⁷

*Sergeant Beukers van de Jagers wordt gefusilleerd in de Koog te Zuid-Scharwoude.*¹⁶⁸

Veel officieren, waaronder luitenant en kwartiermeester Jacob Anthony Tellegen waren het met deze zware straf niet eens.¹⁶⁹ Twee officieren gingen zelfs naar Brune om hem in te lichten over deze in hun ogen onterechte veroordeling maar tevergeefs.¹⁷⁰ Er is overigens zeer weinig bekend over dit gebeuren. De meeste aandacht gaat uit naar de fusillade van Zeger Davidson en de freule Judith van Dorth.

¹⁶⁴ Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803, p. 135-141.

¹⁶⁵ Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803, p. 135-141. Er waren ook soldaten die hun paard en uitrusting te koop aanboden voor twee zesthalven. Dit zijn schellingen of zes stuiverstukken die eind 17^e eeuw tijdens een geldsanering niet van een klopp waren voorzien en dus maar 5½ stuiver per stuk waard waren in plaats van 6 stuivers.

¹⁶⁶ W.A. van Rappard, De Haarlemer in zorg en angst. Haarlem jaarboek 1983, p. 68.

¹⁶⁷ Alexander Mikaberdize, De Brits-Russische expeditie naar Noord-Holland in 1799 vanuit Russisch perspectief. Gepubliceerd op de website www.militairmagazijn.nl.

¹⁶⁸ Anoniem?, Van Otterplaat tot Groenveldsweid. Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden. Vijfde jaargang, nummer 1 oktober 1999 p. 5.

¹⁶⁹ Alexander Mikaberdize, De Brits-Russische expeditie naar Noord-Holland in 1799 vanuit Russisch perspectief. Gepubliceerd op de website www.militairmagazijn.nl.

¹⁷⁰ Anonieme officier uit de etat-major van Brune, Veldtocht van den generaal Brune in de Bataafsche republiek in het jaar 1799. Haarlem 1801, p. 56-57.

Zelfs de naam van de sergeant kon ik niet met zekerheid achterhalen. Alleen van der Aa weet te vermelden dat zijn naam Beukers was.¹⁷¹ Kranten uit de tijd spreken alleen van een sergeant of officier van de jagers. Een tekening van de fusillade laat inderdaad de Kooger kerk zien te Zuid-Scharwoude. Het is dus niet de fusillade van Zeger Davidson bij het witte kerkje te Sint Pancras. Na 10 september 1799 detacheerde Brune zowel bij Daendels als bij Du Monceau een Franse officier om de boel in de gaten te houden. Bruggen werden vernield en de stellingen versterkt waaronder Oudkarspel, Krabbendam en Schoorlham. Du Monceau voelde zich bedreigd door het dorp Warmenhuizen dat na 10 september 1799 door niemand bezet was geworden maar in de nacht van 13 op 14 september 1799 door ongeveer 100 man Engelse troepen was ingenomen. De positie van de Engelsen was hier door het afbreken van een brug zo sterk geworden dat zij bij een aanval hier lange tijd stand zouden kunnen houden. In de nacht van 14 op 15 september 1799 besloot Du Monceau dan ook het dorp op de Engelsen te veroveren. Onder hevig musketvuur wisten enkele Jagers van het 4^e bataljon en de Grenadiers van de 6^e Halve Brigade, gecommandeerd door kapitein van Goudoever van de Jagers, de brug te herstellen en het dorp in te nemen waarna het werd versterkt.¹⁷²

¹⁷¹ Cornelis van der Aa, Geschiedenis van den jongst-geëindigden oorlog tot op het sluiten van den vrede van Amiëns. Bijzonder met betrekking tot de Bataafsche Republiek. Achtste deel, Amsterdam 1806, p. 67.

¹⁷² J.W. van Sypesteyn, Het leven en karakter van Jean Baptiste graaf Du Monceau, oud-maarschalk van Holland. Den Bosch 1852, aantekeningen en bijlagen p. 106.

19 september 1799, Brits/Russische tegenaanval (Russische dodentocht)

Op 13 september 1799 kwam Frederik Augustus, hertog van York en Albany en tweede zoon van de Engelse koning George III te Den Helder aan op het fregat Amethyst. Diezelfde dag kwam ook de Russische opperbevelhebber luitenant-generaal Ivan Hermann von Fersen (1741-1801)¹⁷³ aan vanuit Reval (het tegenwoordige Tallinn in Estland) met de eerste Russische divisie bestaande uit 8 bataljons Infanterie (Grenadiers, Muskietiers en Jagers), een eskadron Huzaren onder kolonel Gladkoff en 107 Kozakken. Daarnaast nog Artillerie met 56 stuks kanonnen onder generaal-majoor Kaptsewitsch en een compagnie pioniers onder kapitein Dreyer. Met de tweede Russische divisie onder generaal-majoor Essen had men geen contact kunnen krijgen in de Oostzee waardoor die volgens afspraak naar Yarmouth was gezeild en daar op 8 september 1799 binnen liep. De Russische eerste divisie van in totaal ongeveer 7400 man stond onder bevel van luitenant-generaal Scherebzoef en werd zodra ze aan land gingen naar posities langs de lijn Petten-Krabbendam gezonden. Daar namen ze de posities in van generaal-majoor Moore die met zijn brigade en de 18th Light Dragoons nieuwe posities moest innemen bij Barsingerhorn en Kolhorn.¹⁷⁴ De Russische luitenant-generaal Hermann richtte zijn hoofdkwartier in te Burgerbrug. De Russische kolonel Alexander Jakoblewitsch Dubiansky behoorde tot deze divisie en heeft zijn verhaal over de veldtocht opgeschreven.¹⁷⁵ Hij zat met zijn bataljon van de Tobolskii Muskietiers (regiment Fersen) op het Engelse schip 'Diadem' met 64 stukken kanon. De geweren, patroontassen en munitie waren in het ruim opgeborgen maar niet voordat de compagnieën een merkteken op hun munitie hadden geplaatst. Waarschijnlijk omdat er een groot verschil zat in de bewapening van de verschillende compagnieën. Op het schip zaten de soldaten op elkaar gepakt als haringen in een ton en kregen eten waaraan zij niet gewend waren. Via een tussenstop bij Helsingør (Denemarken) gingen zij via het Kattegat de Noordzee op waar zij werden geseind door een Engels schip dat hen op de hoogte bracht van de ontwikkelingen in Noord-Holland. Het eskader kreeg van dat schip waarschijnlijk ook de opdracht om niet naar Yarmouth te zeilen maar direct naar Den Helder te gaan. Daar aangekomen moesten zij zich met versnelde pas richting Petten en Burgerbrug begeven. Hier betrokken zij stellingen die liepen van Petten tot en met Haringhuizen. Het muskietier regiment van Dubiansky vormde de rechtersvleugel en zat gelegerd ter hoogte van het dorp Petten. Toen al was het aanvoeren van levensmiddelen en andere behoeften vanuit Den Helder en Oudesluis problematisch vanwege het ontbreken van voldoende voertuigen en paarden. Er bestond bij de Russen zowiezo al een dringend tekort aan paarden ondanks dat de Engelsen zich hadden verplicht deze te leveren. Alleen de Kozakken hadden hun eigen paarden kunnen meenemen maar de Huzaren en vele officieren bleven zonder.

Zoals bij de voorbereidingen van de invasie was afgesproken nam de hertog van York bij zijn aankomst het opperbevel over van Abercromby. Fortesque schreef dat hij een slechte keuze was als opperbevelhebber omdat hij niet competent was.¹⁷⁶ Maar hij bleek nodig omdat zijn rang en autoriteit niet genegeerd zou kunnen worden door de Russen. Piechowiak schreef echter dat de Russische tsaar Paul I zeer ontevreden was met de keuze van York en zag hem liever zo snel mogelijk vervangen door een ander.¹⁷⁷ Omdat de Engelsen zelf waarschijnlijk ook geen groot vertrouwen in York hadden gingen alle belangrijke beslissingen via een "raad van oorlog". Deze was gevormd uit York zelf, Sir David Dundas, Sir Ralph Abercromby, Sir James Pulteney, luitenant-generaal Hermann en John Pitt, the 2nd Earl of Chatham.

¹⁷³ Dubiansky noemde hem bij zijn Russische naam: Iwan Iwanowitsch Hermann. H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 3.

¹⁷⁴ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 347-348.

¹⁷⁵ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 1-50.

¹⁷⁶ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 665.

¹⁷⁷ Piechowiak, A.B., The Anglo-Russian Expedition to Holland in 1799. The Slavonic and East European Review volume 41 number 96 (december 1962), pp. 182-195.

His Royal Highness Frederick Augustus, hertog van York en Albany (1763-1827) door William Bleechy (rond 1800).

Fortesque beschreef Abercromby, Dundas en Pulteney als competente soldaten, de Russische generaal Hermann was misschien wel of mogelijk ook niet competent maar de toevoeging van the 2nd Earl of Chatham, een slappe en niet capabele man was ronduit een belediging.¹⁷⁸ Chatham was de broer van eerste minister William Pitt en zat sinds 1774 in het leger. Vanaf 1783 was hij hoofdzakelijk bezig met zijn politieke loopbaan maar behield wel zijn militaire senioriteit, werd bevorderd tot kolonel en in 1795 tot generaal-majoor. In 1798 keerde Chatham actief terug in het leger en kreeg tijdens de veldtocht in Holland het commando over de 7^e brigade.¹⁷⁹ Waarschijnlijk had Fortesque een oogje op Chatham vanwege zijn magere militaire voorgeschiedenis en het feit dat hij de broer was van eerste minister Pitt. Dit zou hem door vriendjespolitiek lucratieve posities hebben opgeleverd. York maakte net als Daendels eerder had gedaan van Schagerbrug zijn hoofdkwartier. In de dagen daarna arriveerde de 3^e Engelse divisie onder luitenant-generaal Dundas in de vorm van 11 bataljons Infanterie, de 7th Light Dragoons en Artillerie. Deze troepen werden als volgt ingedeeld:

7th Brigade onder generaal-majoor John Pitt, 2nd Earl of Chatham

1st, 2nd and 3rd battalion of the 4th Regiment of Foot (Kings own)

1 battalion of the 31st Regiment of Foot (Huntingdonshire)

Het 4th Regiment of Foot was in 1797 vanuit Canada teruggekomen naar Engeland. Voor vertrek naar Holland kreeg het 2700 vrijwilligers uit de militias waardoor het werd opgedeeld in 3 battalions. Generaal-majoor John Pitt, 2nd Earl of Chatham kreeg het commando over het 2nd battalion en over de gehele 8^e brigade.¹⁸⁰ Het 31st Regiment of Foot was in West-Indië sterk verzwakt geraakt, er kwam maar 85 man terug uit Barbados. Voor het op 8 september 1799 vanuit Deal vertrok naar Holland werd het aangevuld met 853 vrijwilligers uit de militias.¹⁸¹

¹⁷⁸ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 666.

¹⁷⁹ Bron: Wikipedia.

¹⁸⁰ Richard Cannon Esq., Historical record of the Fourth or the Kings Own, Regiment of Foot. London 1839 p. 76-77.

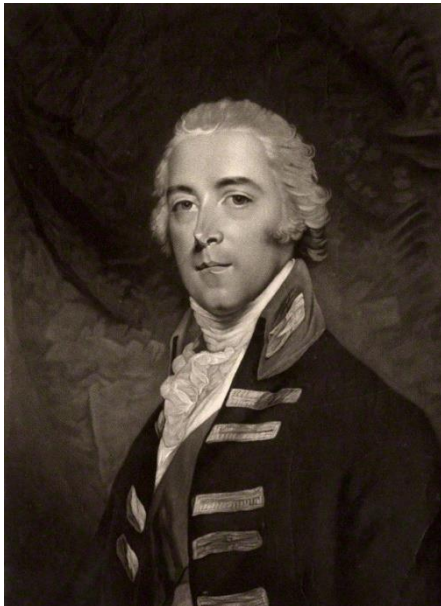
¹⁸¹ Richard Cannon Esq., Historical record of the Thirty-First or the Huntingdonshire Regiment of Foot. London 1850 p. 54-56.

8th Brigade onder generaal-majoor His Royal Highness Prince William of Gloucester

1st and 2nd battalion of the 5th Regiment of Foot (Northumberland) (852 man)

1st and 2nd battalion of the 35th Regiment of Foot (Dorsetshire) (1221 man)

De officieren en sergeants van het 5th Regiment of Foot waren in 1797 teruggekomen uit Canada. De korporaals en manschappen waren daar gebleven en had men ingedeeld bij het 24th Regiment of Foot. In Engeland werd het Regiment weer op sterkte gebracht door mannen te rekruteren uit allerlei plaatsen in Lincolnshire. Toen het werd geselecteerd voor de expeditie naar Holland werd het opgedeeld in 2 bataljons van ongeveer 800 man. Het 1st battalion stond onder commando van Sir Alured Clarke en het 2nd battalion onder commando van generaal-majoor George Hewett.¹⁸² Het 35th Regiment of Foot had in 1794 veel actie gezien in West-Indië en daar veel manschappen verloren. In 1795 ging het via Engeland gelijk door naar Gibraltar en werd daar aangevuld met mannen uit andere regimenten. In november 1796 kwam het regiment terug naar Engeland waar het op diverse plaatsen verbleef waaronder het eiland Jersey. In 1799 ging het regiment naar Barham Downs waar het 100 vrijwilligers afstond aan de regimenten die als eerste naar Holland vertrokken met de divisie van Abercromby. Binnen een paar dagen werd het regiment van 300 man aangevuld tot 1800 man afkomstig uit de milities en opgesplitst in twee bataljons. Luitenant-kolonel Lennox commandeerde het 1st battalion en Archibald Macalister kreeg het commando over het 2nd battalion. Op 10 september 1799 scheepte het Regiment in te Deal en kwam op 13 september 1799 te Den Helder aan waar zij de 14^e werden ontscheept.¹⁸³

Generaal-majoor John Pitt, 2nd Earl Chatham door John Hoppner.

Generaal-majoor His Royal Highness Prince William of Gloucester door Sir William Beechey.

9th Brigade onder generaal-majoor Lord Robert William Manners

1st and 2nd battalion of the 9th Regiment of Foot (East Norfolk) (1249 man)

The 7th Light Dragoons

Het Light Infantry battalion of the 56th Regiment of Foot ('the Pompadours') (676 man) werd toegevoegd aan de reserve van Kolonel MacDonald.

¹⁸² Richard Cannon Esq., Historical record of the Fifth Regiment of Foot or Northumberland fusiliers. London 1838 p. 56.

¹⁸³ Richard Triman, An historical memoir of the 35th Royal Sussex Regiment of Foot. Southampton 1873, P. 74-74.

Het 9th Regiment of Foot was sterk verzwakt teruggekomen uit Grenada en was aangevuld met 2695 vrijwilligers afkomstig uit de Gloucester militie en milities uit de buurt van Londen.¹⁸⁴ Het 56th Regiment of Foot was in januari 1799 teruggekomen uit Santo Domingo. Net als zo veel andere regimenten bijna volledig uitgeroeid door ziekten en oorlogen in West-Indië. Dergelijke sterk verzwakte en uitgedunde Regimenten werden '*skeleton Regiments*' genoemd. Zij werden weer op sterkte gebracht door leden van de milities de kans te geven zich aan te melden voor dienst in de lijn Regimenten. Het 56th Regiment ging naar Holland met een Grenadier battalion en een Light Infantry battalion. De bijnaam voor Light Infantry men was '*light Bobs*'. Luitenant-kolonel Lord Paget van de 7th Light Dragoons kreeg het commando over de Cavaleriebrigade. Deze werd gevormd uit zijn eigen brigade aangevuld met de 11th Light Dragoons onder luitenant-kolonel Childers en 2 squadrons 18th Light Dragoons onder luitenant-kolonel Stewart.

Generaal-Majoor Lord Robert William Manners door Sir Joshua Reynolds.

Het 56th Regiment of Foot kwam op 15 september 1799 te Den Helder aan land. Een soldaat uit dit regiment, William Surtees heeft beschreven hoe hij daar terecht was gekomen en wat hij in Holland heeft meegemaakt.¹⁸⁵ Hij had samen met zijn vriend William Sutherland de mogelijkheid benut om vanuit de militie dienst te nemen bij het reguliere leger in een van de regimenten en was bij het 56th terecht gekomen. Toen zij inscheept werden om naar Holland gebracht te worden moest dat met lichte bepakking ('*light marching order*' of '*service order*'). Hun overbodige spullen moesten zij achterlaten in opslag voorzien van naamkaartjes maar naderhand heeft hij hier niets meer van terug gezien. Na aankomst in Den Helder marcheerde hij richting Schagerbrug. Zijn regiment zag er tijdens de mars niet erg professioneel uit, zij hadden geen overjassen en veel mannen droegen nog hun uniform van de militie. Men wist ook niet goed raad met de deken die zij nog voor het inschepen uitgereikt hadden gekregen. Bij gebrek aan een overjas hadden sommige soldaten hem omgeslagen als een mantel, anderen droegen hem opgerold om hun nek en weer anderen hadden hem in hun rugzak gepropt of hem daar bovenop vastgebonden.

¹⁸⁴ Francis Culling Carr-Gomm, *Letters and journals of field marshal Sir William Maynard Gomm*. London 1881, p. 35.

¹⁸⁵ William Surtees, *twenty-five years in the rifle brigade*. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833.

Aangekomen bij Schagerbrug werden de langs marcherende troepen gadeslagen door opperbevelhebber York. Hier zagen zij ook Russische Jagers, infanteristen en Grenadiers die er heel anders bij liepen als dat de Engelsen gewend waren. De officieren hadden lange zwarte laarzen aan tot boven de knie en de Grenadiers droegen een soort mijter voorzien van veel koper aan de voorkant. De officieren droegen een lange hellebaardachtige stok en als zij langs een generaal marcheerden draaide de officier rondjes net als de leider van een muziekkorps. Het gevolg van de Russen was enorm en ongeveer half zoveel als een regiment en bestond uit koks en allerhande hulpjes, dienaars en knechten. Kortom te veel monden om te voeden als proviand schaars werd. Dat proviand schaars zou worden blijkt reeds uit het feit dat de Russische bevelhebber Hermann na acht dagen op zee onderweg te zijn, nog steeds niet op de hoogte was over de hoeveelheid en plaatsing van de voorraden voor zijn troepen en een van zijn divisies slechts over anderhalve maand aan proviand beschikte.¹⁸⁶ Aan de andere kant zag het er bij de Engelsen ook niet rooskleurig uit. Door gebrek aan kleding en het koude weer waren al rond 1700 soldaten ziek geworden. Er waren te weinig brood, proviand, zieken en smederijwagens. Geen enkele marketentster vergezelde het leger en aan alles was een tekort, ook aan brandstof waardoor veroverde schepen werden gesloopt om verstookt te worden. De ammunitiewagens waren van een verouderde uitvoering die allang niet meer voldeden en vervloekt werden door de manschappen vanwege hun onhandelbaarheid en instabiliteit. Toen munitie aangevoerd moest worden tijdens de aanval op de Zijpestelling was dit weer eens goed duidelijk geworden.¹⁸⁷ Het 56th Regiment marcheerte via Schagerbrug naar Schagen waar zij werden ingekwartierd in de kerk. Daar kregen zij te horen dat zij waren ingedeeld bij de 'reserve' onder kolonel MacDonald. Reserve had hier een andere betekenis en hield in dat zij werden ingezet voor speciale acties en niet in de achterhoede bleven liggen. Luitenant Micaiah, die net als Surtees zijn belevenissen heeft opgeschreven, hield zich op de vlakte in welk regiment hij precies diende maar waarschijnlijk was dit ook in het 56th Regiment of Foot, net als Surtees. Hij schreef dat hij te Deal werd ingescheept, ontscheept werd 'at the Texel' en vandaar naar Schagerbrug marcheerte. Hij was net als Surtees ook aanwezig bij de vierde colonne die op 18 september 1799 onder Abercromby naar Hoorn marcheerte.¹⁸⁸

Russische Grenadiers, Musketiers en Jagers.
Thomas Weber, landesarchiv Baden-Wurtemberg.

Russische Don Kozakken.
Thomas Weber, landesarchiv Baden-Wurtemberg.

¹⁸⁶ A. Mikaberidze en M. van Hattem, De veldtocht van 1799 in Noord-Holland; de Russen, het landschap en de overblijfselen. Jaarboek legermuseum - Armamentaria 44 – 2009/2010.

¹⁸⁷ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 666-667.

¹⁸⁸ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 185.

Ook Luitenant-kolonel Brock van het 49th Regiment of Foot en Edward Walsh, assistent-chirurg bij het 29th Regiment of Foot hebben hun indrukken tijdens de oorlog op schrift gesteld en gaven daarin ook een beschrijving van de Russen.¹⁸⁹ Brock vond ze over het algemeen zwaar gebouwd, klein van postuur en onhandig. Een uitzondering hierop waren de Grenadiers, dit waren lange elegante mannen met een fijn uiterlijk. De Russische officieren vond hij de grootste ellendelingen die hij ooit had ontmoet. Zij voelden zich ver verheven boven de manschappen en voelden zich onoverwinnelijk. Veel officieren in het Russische leger waren overigens niet van Russische komaf maar afkomstig uit diverse Europese landen omdat in Rusland zelf een gebrek was aan geschikte officieren en generaals. Walsh gaf hoog op over de moed, kracht en discipline van de Russen maar vond hun uitrusting zeker niet beter als die van de Engelsen. Hem viel op dat veel mannen zilveren medailles droegen. Meestal één of twee maar sommigen ook drie. Op de medailles stond het portret van tsaar Paul I of van de vorige tsarina Catharina. De Russen waren korter dan gemiddeld maar hadden een brede borst, waren robuust en gespierd. Hun voorkomen was echter barbaars en afschrikwekkend. De Kozakken waren tenger gebouwd en hadden een beter voorkomen dan de Russen. Zij droegen een karabijn aan een riem over hun schouder, een kromzwaard en pistolen tussen hun riem en in hun handen droegen zij een lange speer. Samen met hun oosters aandoende kleren en hun kroesbaarden zagen zij er eerder pittoresk en romantisch uit dan afschrikwekkend. Luitenant Micaiah van het 56th was niet te spreken over de Kozakken en vergeleek ze met aasgieren. Omdat de Russen geen lichte infanterie hadden werden taken die normaal door lichte infanterie werden gedaan bij de Russen uitgevoerd door Kozakken en Baskirs. Zij zwermde rond de overblijfselen van een verslagen leger en spietsten de gewonden en stervenden met hun lansen. Als zij echter de achterhoede vormden van hun eigen verslagen leger dan werd pas goed duidelijk hoe nutteloos dergelijke troepen waren.¹⁹⁰

*Russische Oeral Kozakken.
Thomas Weber, landesarchiv
Baden-Wurtemberg.*

¹⁸⁹ Ferdinand Brock Tupper, *The Life and Correspondence of Sir Isaac Brock*. London 1845 (Version produced by Steven Gibbs and the Online Distributed Proofreading Team), p. 10-11.

E. Walsh M.D., *The expedition to Holland in the autumn of the year 1799*. London 1800, p. 46-48.

¹⁹⁰ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war*. *The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 189.

Niet alleen de Engelsen beschreven de in hun ogen vreemd uitziende bondgenoten. De Russische kolonel Dubiansky beschreef op zijn beurt bijvoorbeeld de Schotten. Hij zag deze waarschijnlijk voor het eerst toen deze, in de aanloop naar de slag die op 2 oktober 1799 zou plaatsvinden, naar de rechterflank werden gedirigeerd.¹⁹¹ Dat hij juist de Schotten beschreef zal gekomen zijn door hun afwijkende kleding waardoor zij het meest opvielen tussen de overige Engelse regimenten. Hij noemde ze een mannelijk volk, groot van gestalte, lenig, dapper, blond van haar en uitstekend geschikt voor een gevecht in bergachtig terrein. Zij droegen een rode kolbak (berenmuts) voorzien van een met veren bezette opening, een vest zonder mouwen met daaroverheen een manteltje van blauw laken om hun blote armen te bedekken. Over een wijde korte broek droegen zij een gekleurd rokje en hun benen waren bloot tot aan de knieën. Hun lage schoenen waren met behulp van riemen om de kuiten vastgemaakt. Als wapen droegen zij een lang geweer, een koppel pistolen en een breed zwaard. Een kolonne Schotten deed hem in de verte aan een tuin met rode bloemen denken. Hierdoor waren zij in het veld zeer kwetsbaar waardoor zij zich in open terrein dan ook altijd met grote snelheid voortbewogen en door hun lichte uitrusting konden springen als gemzen.

Highlanders van het 92nd Regiment, afbeelding afkomstig uit: The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816. Lt.-Col. C. Greenhill Gardyne, Edinburgh 1901.

¹⁹¹ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 33.

Op 16 september 1799 arriveerde de tweede Russische divisie onder bevel van generaal-majoor Ivan Nikolayevich Essen vanuit Yarmouth. Dit waren 8 bataljons Infanterie (Grenadiers en Muskietiers), een bataljon jagers, een groep Huzaren en Kozakken aangevuld met Artillerie. Ook deze troepen marcheerden naar de lijn Petten-Krabbendam waar zij pas in de avond van 18 september 1799 aankwamen. De zogenaamde gecombineerde Grenadier bataljons bestonden uit vier compagnieën die waren samengevoegd uit diverse Grenadier bataljons en Muskietier regimenten. Voorheen had een regiment Muskietiers ook een compagnie Grenadiers en ieder bataljon Grenadiers twee flank compagnieën Grenadiers. Op 13 december 1796 moesten de Grenadier compagnieën uit de Muskietier regimenten en de flank compagnieën uit de Grenadier bataljons echter zogenaamde gecombineerde Grenadier bataljons (*Svodnye Grenadirskie bataliony*) vormen van vier compagnieën. De op deze wijze nieuw ontstane Grenadier bataljons werden vernoemd naar hun bevelvoerder. Zo bestond het gecombineerde Grenadier bataljon Osipoff uit de Grenadier compagnieën van de Sofiiskii en Chernigovskii Muskietiers, 'Strick' uit de flank compagnieën van de Sankt Peterburgskii en Tavricheskii Grenadiers, Timothejeff uit de Grenadier compagnieën van de Dneprovskii en Tobolskii Muskietiers, Erikson uit de Grenadier compagnieën van de Yeletskii en Ryazan Muskietiers, 'Mitiuschin' uit de flank compagnieën van de Pavlovskii Grenadiers en de Grenadier compagnie van de Belozerskii Muskietiers en Ogarjeff uit de Grenadier compagnieën van de Kozlovskii en Shlisselburgskii Muskietiers. De troepenmacht van de Engelsen en Russen bestond nu uit ongeveer 33.000 man. De Brigade onder generaal-majoor John Pitt, 2nd Earl of Chatham was na aan land te zijn gekomen naar Barsingerhorn en Kolhorn gemarcheerd. Hier werd ook de reserve onder kolonel Donald MacDonald naar toe gedirigeerd. Om ruimte voor hen te maken bezette de daar aanwezige brigade van Moore in de ochtend van 18 september 1799 Winkel en Niedorp. Hier was de verdediging nagenoeg nihil, alleen te Rustenburg lag een Bataafs bataljon.¹⁹²

Ivan (Magnus Gustav) Nikolayevich Essen (1758-1813).

¹⁹² Sir John Moore, *The Diary of Sir John Moore*, published by E. Arnold 1904 p. 348.

Aan de kant van de Bataven en Fransen kwamen ook nog steeds versterkingen aan waardoor zij een linie konden vormen die liep van Kamp via Groet, Warmenhuizen en Oudkarspel naar Oude Niedorp. Deze verdediging bestond uit een Franse divisie onder bevel van generaal Vandamme, de eerste Bataafse divisie onder bevel van Daendels en de tweede Bataafse divisie onder bevel van Du Monceau, in totaal ongeveer 23.500 man. York's raad van oorlog was het erover eens dat snel een aanval gedaan moest worden met als doel zo snel mogelijk Amsterdam in te nemen om de Bataafse regering tot overgave te dwingen. Besloten werd om op de 19^e september 1799 een aanval te doen op de Frans/Bataafse stellingen. York had luitenant-generaal Hermann nog een uitstel gegund van twee dagen om de zojuist aangekomen Russische divisie onder generaal-majoor Essen wat op krachten te laten komen maar Hermann achtte dit niet nodig. De aanvalsmacht werd verdeeld over vier colonnes. De eerste colonne onder luitenant-generaal Hermann bestond voornamelijk uit ongeveer 9000 Russen aangevuld met ongeveer 2500 man Engelse troepen. De voorhoede en rechterflank moesten aangevuld zijn met jagers om eventuele in een hinderlaag liggende vijanden uit te schakelen. De infanterie kwam daarachteraan gevolgd door de artillerie en pioniers. Engelse squadrons Light Dragoons moesten als dekking gaan dienen. Pas een dag voor de aanval had de Russische artillerie van de Engelsen één paar Friese paarden per stuk geschut gekregen en namen de Engelse stukrijders hun eigen paarden mee terug. De knechten van de Russische veldtrein konden echter niet goed omgaan met de fijnere Engelse en Friese paarden en waren er zelfs bang van. Zij waren gewend om met de korte zweep lompe oude trekpaarden te besturen. De paarden moesten uiteindelijk met geweld gezadeld en opgetuigd worden en met veel geweld voor de stukken worden gespannen. Hoe sterk de paarden ook waren, zij konden slechts met moeite de zware kanonnen door de modder voorruit krijgen.¹⁹³ De hele nacht waren de Russen bezig om de aanvalscolonnes te formeren en kregen de mannen voor twee dagen tarwebeschuit en een dubbel rantsoen rum. Het eerste rantsoen mocht vóór de aanval worden gebruikt maar het tweede pas als de overwinning was behaald.

De voorhoede (via de slaperdijk onder generaal-majoor Sutgoff)

- 1 bataljon van de 1e Yégerskie van Sutgoff (400 man)
- 1 gecombineerd Grenadiers Bataljon 'Osipoff' (643 man)
- 1 detachement Leib-Uralskaya sotnya Kazachi (Kozakken) onder kolonel Gladkoff (20 man)
- 1 squadron van het 7th Regiment Light Dragoons (150 man)
- Een halve compagnie pioniers van Dreyer (56 man)
- Een troep Engelse Bereden Artillerie met 4 kanonnen

De rechterflank (via de grote zanddijk onder luitenant-kolonel Baklanowski)

- 1 compagnie van de 1e Yégerskie van Sutgoff (100 man met als kapitein Murawief)
- 2 bataljons van de Tobolskii Musketiers, regiment 'Fersen' onder Baklanowski (1450 man)
- De regimentsartillerie met 4 kanonnen
- 1 squadron van het 7th Regiment Light Dragoons (150 man)

De 1e linie (onder generaal-majoor Essen)

- 2 bataljons Fanagoriiskii Grenadiers 'Scherebsoff' (1532 man)
- 2 bataljons Tavrisheskii Grenadiers 'Benckendorff' onder kolonel Kochius (1554 man)
- De regimentsartillerie met 4 kanonnen

De 2e linie (onder generaal-majoor Arbenieff)

- 2 bataljons Dnéprovskii Musketiers, regiment 'Arbenieff' (1546 man)
- 1 gecombineerd Grenadiers bataljon 'Strick' (627 man)
- 1 gecombineerd Grenadiers bataljon 'Timothejeff' (633 man)
- De regimentsartillerie met 4 kanonnen

¹⁹³ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. München 1858, p. 33.

Als reserve de Engelse 9th brigade (onder generaal-majoor Manners)

1st and 2nd battalion of the 9th Regiment of Foot (1249 man)

Het grenadier bataljon of the 56th Regiment of Foot

Aangevuld met Engelse Veld Artillerie met 2 stuks 6 pponder kanonnen

2 squadrons of the 7th Regiment Light Dragoons (200 man)

Russische Veldartillerie met 10 kanonnen

De rechternleugel van deze eerste colonne werd gevormd door Baklanowski en moest over de grote Zanddijk vanuit Petten voorwaarts gaan. Een gedeelte van de Infanterie moest vervolgens ter hoogte van Kamp de duinen veroveren en dan de dorpen Kamp en Groet in de flank nemen. De aanvalsmacht onder Sutgoff moest over de Slaperdijk oprukken en aan het eind daarvan een batterij kanonnen veroveren. Na hen zou de hoofdmacht langs de Slaperdijk oprukken richting Groet en dan Schoorl en Bergen aanvallen. Hun rechterflank zou worden gedekt door de troepen die via de duinen richting Bergen moesten oprukken. De Kozakken werden gebruikt als verkenner voor de oprukkende Infanterie. De brigade van generaal-majoor Manners moest achter in reserve blijven. Drie bataljons Russen, honderd Jagers en wat Artillerie werden te Krabbendam geplaatst om van daaruit met de aanval op Warmenhuizen mee te werken. Kolonel Dubiansky noemde de duinen die bij Kamp en groet begonnen de 'Skanderbergsche heuvels of duinen'. Waarschijnlijk is deze naam een verbastering van de Schoorlse en Bergense duinen.

De tweede colonne onder luitenant-generaal David Dundas bestond ook uit Russen en Engelsen:

De Russische brigade (onder generaal-majoor Sedmorazki)

1 compagnie van het 1e Yégerskie van Sutgoff (100 man)

2 bataljons Bélozerskii Musketiers, regiment 'Sedmorazky' (1576 man)

1 gecombineerd Grenadiers Bataljon 'Erikson' (622 man)

Een halve compagnie pioniers van Dreyer (56 man)

De regimentsartillerie met 4 kanonnen

1st British Brigade Guards (onder generaal-majoor D'Oyley)

1 battalion Guard Grenadiers

3rd battalion of the 1st Regiment Guards (676 man)

2nd British Brigade Guards (onder generaal-majoor Sir Harry Burrard)

1st battalion of the 2nd Regiment Guards

1st battalion of the 3rd Regiment Guards

8th British Brigade (onder generaal-majoor prins William of Gloucester)

1st en 2nd battalion of the 5th regiment of Foot (852 man)

1st (en delen van het 2nd?) battalion of the 35th Regiment of Foot (1221 man)

Aangevuld met 2 squadrons of the 11th light Dragoons en Veldartillerie met 19 kanonnen en 5 howitzers.

De beide brigades Guards moesten naar Warmenhuizen oprukken, de ene brigade vanuit Eenigenburg en de andere vanuit Harenkarspel en Tuitjenhorn. De Russen zouden ook oprukken richting Warmenhuizen maar dan via Krabbendam. Als Warmenhuizen genomen zou zijn moest de eerste brigade samen met drie Russische bataljons het kanaal over steken en Schoorl vanuit het westen aanvallen. De tweede brigade moest ook het kanaal oversteken en Schoorl vanuit het oosten aanvallen. Zo moesten zij de linkervleugel van luitenant-generaal Hermann dekken en uiteindelijk de aanval op Bergen ondersteunen. Als de oversteek niet mocht lukken dan moesten zij oprukken naar Sint-Pancras. De brigade van Prins William of Gloucester moest in reserve blijven op de Zijperdijk tussen Eenigenburg en Sint-Maarten.

De uit Engelsen gevormde derde colonne werd aangevoerd door luitenant-generaal Pulteney:

3rd Brigade (onder generaal-majoor Eyre Coote)

1 battalion of the 2nd Regiment of Foot
1 battalion of the 27th Regiment of Foot
1 battalion of the 29th Regiment of Foot
1 battalion of the 85th Regiment of Foot

5th Brigade (onder generaal-majoor Don)

1st en 2nd battalion of the 17th Regiment of Foot
1st en 2nd battalion of the 40th Regiment of Foot

Aangevuld met een squadron van de 11th Light Dragoons en Veldartillerie met twee stuks 6 ponder kanonnen en 1 houwitser.

De 3^e brigade moest vanuit Dirkshorn Daendels aanvallen in zijn stelling te Oudkarspel langs de Langedijk naar Alkmaar. De 5^e brigade moest vanuit Schagen via de Heerhugowaard naar Oudkarspel oprukken en het dorp innemen. Als zij dit dorp hadden genomen moesten zij naar Schoorl dam marcheren om de tweede colonne te ondersteunen. De 5^e brigade moest indien mogelijk verder naar het zuiden oprukken in nauw contact met de vierde colonne op hun linkerflank.

De vierde en laatste colonne stond onder bevel van luitenant-generaal Abercromby:

Voorhoede (onder generaal-majoor John Knox)

2 squadrons of the 18th Regiment Light Dragoons, waarvan een squadron werd aangevoerd door Charles Stewart, de latere Marquis of Londonderry.
1st battalion Grenadiers of the line
1st battalion light infantry of the line

4th brigade (onder generaal-majoor John Moore)

2nd battalion of the 1st Regiment of Foot
1 battalion of the 25th Regiment of Foot
1 battalion of the 49th Regiment of Foot
1st battalion of the 79th Regiment of Foot
1st battalion of the 92nd Regiment of Foot

6th brigade (onder generaal-majoor the Earl of Cavan)

1st en 2nd battalion of the 20th Regiment of Foot
1 battalion of the 63rd Regiment of Foot

7th brigade (onder generaal-majoor John Pitt, 2nd Earl of Chatham)

Het 1st, 2nd en 3rd battalion of the 4th Regiment of Foot
1 battalion of the 31st Regiment of Foot

Reserve (onder kolonel Donald MacDonald)

1 battalion of the 23rd Regiment of Foot
1 battalion of the 55th Regiment of Foot
Light infantry battalion of the 56th Regiment of Foot (676 man)

Deze linker colonne moest al op woensdag 18 september 1799 oprukken vanuit Winkel en Aartswoud richting Hoorn en deze stad veroveren. Daarna moest zij een omtrekkende beweging maken tussen Daendels stelling en de Zuiderzee richting Purmerend.

De eerste colonne

De kracht van het plan was dat iedereen rond dezelfde tijd moest beginnen met oprukken. De aanval begon echter verkeerd omdat de Russische troepen te vroeg van start gingen. Afgesproken was om te vertrekken bij dageraad wat in Engelse militaire kringen blijkbaar inhield dat dit rond 05:00 uur zou zijn. Er bestaat onzekerheid over het tijdstip waarop de Russische troepen precies van start gingen. Dubiansky schreef dat om 02:00 uur 's nachts luitenant-generaal Hermann zelf het startsein gaf voor de aanval. De aan luitenant-generaal Hermann toegewezen Engelse aide-de-camp, Sir Herbert Taylor, spreekt van 02:30 uur. Generaal Essen sprak in zijn rapport over tussen 03:00 en 04:00 uur 's morgens wat ongeveer in overeenstemming is met York die 03:30 uur vermeldde. Den Beer Poortugael, kapitein bij het 2^e bataljon van het Bataafse legioen vrijwilligers schreef in een brief aan zijn vrouw dat om 03:00 uur 's nachts bij de Fransen al alarm werd gegeven en om 05:00 uur algemeen alarm.¹⁹⁴ De 02:30 uur die door Taylor werd genoemd zal dus ongeveer juist zijn geweest. De eerste Russische troepen die in de aanval gingen waren de Tobolskii Muskietiers en de jagers onder kapitein Murawief die zichzelf vrijwillig had opgeven om zich als eerste op de Fransen te werpen.¹⁹⁵ Zij werden gevolgd door generaal-majoor Sutgoff die met zijn troepen de Midden-Egalements sloot overstak en via de Slaperdijk op weg ging naar Kamp en Groet. De colonne van Baklanowsky nam Kamp al zeer snel in en Sutgoff verdreef de Fransen uit hun stelling aan het eind van de Slaperdijk en wist aan de rand van het dorp Groet een kanon te veroveren (een vierponder).¹⁹⁶ De verdediging op de lijn Kamp-Groet-Schoorl was in handen van het Franse 3e bataljon van de 48e Halve Brigade Infanterie de Ligne, drie bataljons van de 54e Halve Brigade Infanterie de Ligne, een eskader van het 5e en 16e regiment Chasseurs-à-Cheval en zes kanonnen van het 8e regiment Artillerie-à-Cheval. Bevelhebber van deze troepen was de Franse adjudant-generaal Rostollant. Zij werden door de felle Russische aanval verrast en trokken zich terug naar het zuiden en naar het open terrein tussen de duinen en het kanaal van Alkmaar. Rostollant nestelde zich met de 54e Halve Brigade Infanterie de Ligne in het dorp Schoorl en plaatste zijn lichte Artillerie en twee 4 ponders op links en op zijn front om de weg naar Groet te beschieten. Op rechts plaatste hij twee 12 ponders en nog twee 4 ponders op de brug bij Schoorldam. De Russen probeerden zich ondertussen te hergroeperen en in het pikkedonker te oriënteren omdat niemand precies wist waar ze zaten. Toen het wat lichter begon te worden zag Dubiansky dat hij in de buurt was van een telegraaf (die van Kamp).

Omdat de Russische voorhoede te vroeg op pad was gegaan besloot Luitenant-Generaal Hermann hen een uur na hun vertrek te volgen. Hermann had een Engelse aide-de-camp, Sir Herbert Taylor, toegewezen gekregen die nadien van de Russische tocht verslag heeft gedaan.¹⁹⁷ Toen Hermann met de 1^e en 2^e linie over de Slaperdijk naar voren ging was Baklanowsky in gevecht bij Kamp en de voorbereidende aanvalsmacht van Sutgoff bestormde de Franse stelling aan het eind van de Slaperdijk. In het donker en een laaghangende mist ontstond een verwarrende situatie. Omdat er schoten werden gehoord begonnen ook de 1^e en 2^e linie te schieten. De Russische Artillerie begon daarop ook te schieten zonder te weten waarop. Bij de Franse versterkingen aan het eind van de Slaperdijk werden dan ook veel dode Russen gevonden terwijl de tegenstand daar zeer matig was geweest. Door de verwarring had de achterhoede op de voorhoede geschoten, iets wat Hermann niet kon ontkennen en zeer waarschijnlijk achtte. Volgens Miliutin onderhielden twee bataljons Russen lange tijd een vuurgevecht met elkaar zelfs toen het al licht begon te worden.¹⁹⁸ Door onbekendheid met elkaar en de verschillende kleuren van de kragen en opslagen van hun uniformen dachten zij beiden op de vijand te schieten.

¹⁹⁴ A.C.M. den Beer Poortugael, Levensbericht van Diederic Jacob Den Beer Poortugael. Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkund letterkunde 1880. Leiden 1880, p. 36-40.

¹⁹⁵ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 23.

¹⁹⁶ Een officier uit Brunen etat-major, Den veldtogt van den generaal Brune in de Bataafsche republiek in het jaar 1799. Haarlem 1801, p. 37.

¹⁹⁷ W. FitzPatrick, Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V. London 1906, p. 417-421.

¹⁹⁸ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. München 1858.

Omdat de Fransen zich hadden teruggetrokken bleven de Russen naar voren gaan. In het donker op zo een smal front was echter de verwarring groot en regelmatig werd op de eigen troepen geschoten. De 1^e en 2^e linie raakten verward met elkaar en met de voorhoede. In deze verwarring en door de snelle opmars konden officieren hun eigen troepen niet meer vinden, bevelen werden niet meer opgevolgd en iedereen begon te doen wat hem het beste leek. Dubiansky gaf de schuld van de grote verwarring die ontstond deels ook aan het dubbele rantsoen rum dat was uitgedeeld. Er werd te weinig aandacht geschonken aan de naar links vluchtende Fransen die daarna als tirailleurs (in kleine groepen of alleen vechtende schutters) de Russen onder vuur namen en zo een grote slachting konden aanrichten. De Russische troepen gingen deels naar links in de richting van Groet en Schoorl en deels naar rechts door de duinen om zich te gaan verenigen met de eerste aanvalsgroep. De langs de duinenrand naar Schoorl oprukkende Russen werden niet alleen door de Fransen beschoten maar in de verwarring ook door hun eigen Grenadiers die rechtsboven door de duinen oprukten en dachten op de vijand te schieten. Dubiansky noemde deze Grenadiers die van het regiment Paul. Waarschijnlijk bedoelde hij hier de Grenadiers van de compagnieën van de Sankt Petersburgskii mee die tot het gecombineerde Grenadiers regiment 'Strick' waren omgevormd samen met de Tavricheskii Grenadiers. Hierdoor vielen wederom veel doden en gewonden door eigen vuur. Alleen de Grenadiers en de regimenten wiens kragen en opslagen rood, turkoois of blauw waren werden herkend. Die met gele en witte opslagen werden per vergissing voor Fransen of Hollanders aangezien.¹⁹⁹ Voor het dorp Schoorl vond vervolgens een ware slachting plaats. De Russen werden zwaar beschoten door musketvuur en schot (*grapeshot*) uit de Franse kanonnen van de 1e compagnie van het 8e regiment Artillerie-à-Cheval. Het paard van luitenant-generaal Hermann werd onder hem vandaan geschoten. Hermann merkte op dat het rode uniform van zijn Engelse aide-de-camp Taylor het vijandelijk vuur leek aan te trekken. Hij scheidde zich daarom van hem af en omdat er geen doorkomen aan was ging Hermann met een deel van de troepen rechts de duinen in met de bedoeling om Rostollant via een omweg voorbij te komen. Deze begreep de manoeuvre en besloot zich terug te trekken uit Schoorl omdat hij vreesde ingesloten te worden. Op links door Hermann en Sutgoff in de duinen en op rechts door Engelse en Russische troepen die nu Schoorl aanvielen. De Russen die langs de duinenrand voor Schoorl waren gebleven wisten nu het dorp Schoorl in te nemen dat deels in brand stond door exploderende granaten uit houwitser. De Russische generaals Hermann en Essen waren daar niet bij aanwezig, zij waren onvindbaar ergens in de duinen. De Russische Jagers hadden ondertussen al hun munitie verschoten waardoor zij van weinig nut meer waren voor de rest van de dag. De Fransen van het 3e bataljon van de 54e Demi Brigade Infanterie de Ligne moesten tijdens de Russische opmars een aanval met de bajonet van de Dnéprovskie Muskietiers doorstaan maar werden tijdig geholpen door de zojuist garriveerde Grenadier compagnie van de 72e Halve Brigade onder kapitein Neller.

De Fransen trokken vervolgens terug op Bergen waar men toen pas van de aanval hoorde. Door de sterke zuidoostelijke wind was het krijgsgewoel niet hoorbaar geweest en er was geen enkele communicatie geweest met de zich in Bergen ophoudende général de brigade Gouvion. Deze bracht Bergen in staat van verdediging waarbij hij twee bataljons van de 54e Demi Brigade Infanterie de Ligne voor Bergen plaatste. Het 1e bataljon van de 42e Demi Brigade Infanterie de Ligne plaatste hij voor de ingang van het oude hof. De helft van het 3e bataljon van de 72^e Demi Brigade de Ligne en de Grenadier compagnie van deze brigade werden in het centrum van het dorp geplaatst. De andere helft van het 3^e bataljon werd links van Bergen geplaatst om verbinding te houden met de troepen die meer richting Egmond lagen. Het 2^e bataljon van de 72^e Demi Brigade Infanterie de Ligne plaatste zich bij de redoute van de Zanegeest molen (de Middelreker watermolen). De lichte Artillerie werd samen met de 5^e en 16^e Demi Brigade Chasseurs rechts van Bergen geplaatst om de weg vanaf Schoorl onder vuur te nemen.

¹⁹⁹ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 26.

*Zware gevechten bij Schoorl.
Ets en gravure door Cornelis Brouwer naar Dirk Langendijk.*

Tijdens het verder oprukken van de Russen werd af en toe de vijand links zichtbaar, losse groepjes Fransen en de brigade van Bruce die door Du Monceau richting Groet en Schoorl was gestuurd om de achterhoede aan te vallen. Ook zag men nu langzaam Engelse troepen verschijnen die de Fransen en Bataven weer onder vuur namen. De brigade van de Engelse generaal-majoor Manners had de Russen gevolgd in de achterhoede. Sergeant Archy Stewart van het 9th Regiment was daarbij en heeft verhaal gedaan van zijn belevenissen die dag.²⁰⁰ Hij moest nogal gehaast opgetrommeld worden waaruit afgeleid kan worden dat niet iedereen op de hoogte was van de plannen die dag. Tussen Groet en Schoorl trokken het 9th Regiment en de grenadiers van het 56th de hoogten van de duinen in om achtergebleven Franse troepen te verjagen. Toen zij hier geen Fransen aantroffen marcheerden zij verder naar Schoorl en vandaar linksaf de vlakte in richting Schoorldam omdat zich hier Franse troepen ophielden. Zij kwamen onder zwaar musket- en kanonvuur te liggen van de vijand.²⁰¹ Sergeant Stewart kwam in een regen van kogels terecht waarbij zijn sabel, sponton en drinkfles werden geraakt. Ook sloegen kogels in de deken die hij om zijn schouders droeg. Omdat hij als sergeant alleen gewapend was met een sabel en sponton nam hij het musket en de patroentas uit de handen van een gesneuvelde Rus. Het bleek een musket met getrokken loop en de patroentas bevatte nog 18 van de 20 patronen. Na een paar schoten wilde hij het musket nogmaals laden toen hij geraakt werd in zijn linkerwang en zijn kaak op twee plaatsen brak. Hij werd weggedragen van het slagveld en naar een boerderij gebracht welke dienst deed als tijdelijk hospitaal. Hiervandaan werd hij terug naar Engeland vervoerd en daar werd pas de kogel uit zijn kaak verwijderd. Manners vond het blijkbaar nodig om het gevecht in de vlakte voor Schoorldam voort te zetten waardoor de Russen verder van zijn hulp verstoken bleven. Russen die tijdens de opmars in Schoorl waren achtergebleven maakten intussen van de gelegenheid gebruik om te plunderen en mensen te beroven.

²⁰⁰ Sir Thomas Dick Lauder, *Legendary tales of the Highlands*, volume I. London 1841, p. 54-61.

²⁰¹ Francis Culling Carr-Gomm, *Letters and journals of field marshal Sir William Maynard Gomm*. London 1881, p. 37.

De predikant van de hervormde gemeente, Simon Blom schreef naderhand dat hij die dag wel twaalf keer door steeds weer andere groepen Russen werd overvallen die hem af en toe ook dreigden dood te schieten door de haan van hun musket te spannen.²⁰²

Een Engelse sergeant gewapend met sabel en sponton.

Op een half uur van Bergen moesten de Russen een laan in (Duinweg) die recht op de duinen toeloopt en dan een haakse bocht maakt en richting Bergen gaat (bocht bij Duinvermaak). Langs de laan richting Bergen vanaf het huidige duinvermaak stonden veel huizen met tuinen omringd door hagen. Ongeveer 200 passen voor men Bergen in kwam was een grote open ruimte op links en kon men Koedijk en Schoorldam zien liggen en zelfs tot aan Langedijk zien. Bij het bereiken van deze opening stokte de opmars van de Tavrisheskii Grenadiers die de Russische voorhoede vormde. Op ongeveer 400 à 500 meter van de opening stond de Zanegeest molen (Middelreker watermolen). Hier hadden de Fransen een paar stukken Artillerie geplaatst welke door Cavalerie en de 42e Halve Brigade werden gedekt en links en rechts door tirailleurs was omringd zodat een regen van kogels en grapeshot uit de kanonnen op de Russen werd losgelaten. Met veel moeite werd de Russische Artillerie naar voren gehaald die de Fransen onder vuur nam. De Russen gingen onder een hevig vuur opnieuw naar voren in volledige verwarring en in chaos. Op dat moment verscheen generaal Essen die opdracht gaf om halt te houden en te hergroeperen. Er werden twee stukken Artillerie bij de opening op links geplaatst en een derde stuk gericht op Bergen.

²⁰² H.J. Broersma, De grenzen van het beeld. Het Nederlandse beeld van de Russische soldaten tijdens de Engels-Russische invasie in Noord-Holland in 1799. Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen 1996.

Een bataljon Grenadiers moest oprukken naar links richting de Fransen in het veld en een andere naar voren tot aan het laatste omheinde erf langs de laan om Bergen onder vuur te nemen. Op rechts langs de duinen en het Bergerbos rukte luitenant-generaal Scherebzoëff op met drie Grenadier bataljons. Er kwamen meer troepen aan vanaf achteren met onder hen ook luitenant-generaal Hermann. De Grenadiers die op links het veld moesten intrekken tegen de Fransen moesten door hevig vuur terugtrekken naar de laan. Zij konden de Fransen slecht bereiken omdat ze werden tegengehouden door sloten en de pioniers die de Russische colonne vergezelden hadden de materialen niet om bruggen te slaan. Wederom ontstond een chaos, de generaals Essen en Hermann raakten de controle kwijt maar de Russen bleven nog steeds naar voren gaan en vielen omstreeks 08:00 uur het dorp Bergen binnen dat kort daarvoor door de Fransen was verlaten. Deze hadden zich teruggetrokken naar het westen, het huidige Bergerbos in en verder naar het zuiden en naar links (oosten). De Russen achtervolgden de naar het zuiden vluchtende Fransen maar werden gestopt door de 42^e Halve Brigade en trokken daarop weer terug op Bergen. Volgens kolonel Dubiansky, die samen met kolonel Strick als een van de eerste Bergen bereikte, hadden de Fransen met opzet tonnetjes rum en brandewijn achtergelaten in de straten. Om te voorkomen dat de troepen zich hieraan zouden vergrijpen riepen zij dat het vergiftigd was en lieten de tonnetjes stukslaan. Eenmaal in Bergen waanden de Russen zich heer en meester en dachten dat hun doel voor de dag bereikt was. Zij sloegen vervolgens alsnog aan het drinken en plunderen en verzamelden de buit in de kerk van Bergen. De Russische generaals Hermann en Essen probeerden koortsachtig de troepen weer in het gareel te krijgen om zich voor te bereiden op een Franse tegenaanval. Een bataljon van de Tobolskii Muskietiers werd opgesteld voor de kerk met het front naar Koedijk gericht samen met een bataljon Grenadiers een straat verderop naar rechts. Honderd Jagers van het 1e Yégerskie van Sutgoff namen posities in ten zuiden van Bergen. De overige troepen zaten in huizen en verspreid in de straten en stegen die uitkwamen op het centrum en de kerk. Generaal-majoor Arbenjeff kreeg opdracht om zich met vier bataljons en de regimentsartillerie tussen het kanaal van Alkmaar en Bergen op te stellen. Scherebzoëff moest zijn front richten op het Bergerbos. Ook hoopte Hermann op de spoedige komst van generaal-majoor Manners brigade die hem had moeten ondersteunen. Deze kwam echter niet omdat die richting Schoorlham was gegaan en daar in gevecht was geraakt met Franse en Bataafse troepen onder Bruce.

De Russen in Bergen. Ets door Charles Heath voor Edward Walsh M.D.

De Russen kregen de tijd niet om al hun verdediging op orde te krijgen omdat de Fransen onder leiding van général de division Vandamme een tegenaanval begonnen. Intussen brachten zij vanuit Alkmaar en Egmond versterkingen naar Bergen en de Fransen die het Bergerbos waren ingevlucht hadden zich daar hersteld en gehergroepeerd.

De Russen werden nu aangevallen door:

Vanuit het zuiden (onder Rostollant)

1 bataljon van de 42^e Demi Brigade Infanterie de Ligne
1 bataljon van de 49^e Demi Brigade Infanterie de Ligne
Artillerie met 4 kanonnen

Vanuit het zuidoosten (onder Gouvion)

3e bataljon van de 48e Demi Brigade Infanterie de Ligne
1e en 3e bataljon van de 6e Bataafse Halve Brigade
1 eskadron Bataafse Huzaren
2 eskadrons van het 10e regiment dragons
1 eskadron van het 5e regiment Chasseurs-à-Cheval
1 eskadron van het 16e regiment Chasseurs-à-Cheval
1e compagnie Bataafse Rijdende Artillerie te paard met 4 kanonnen

Vanuit het zuidwesten (onder Bardet)

2 bataljons van de 42e Demi Brigade Infanterie de Ligne
2 bataljons van de 49e Demi Brigade Infanterie de Ligne
1 Grenadier compagnie van de 72e Demi Brigade
200 man van het 10e regiment dragons
Artillerie met 6 kanonnen en 4 houwitsers

De al in gevecht geweest zijnde 3 bataljons van de 54^e Demi Brigade Infanterie de Ligne werden in reserve gehouden samen met ongeveer 150 man Cavalerie. Het 3^e bataljon van de 60^e Demi Brigade Infanterie de Ligne dekte de weg naar Alkmaar.

Bergen werd nu van alle kanten onder vuur genomen. In het centrum werden in rap tempo verliezen geleden mede omdat de Russische troepen die aanwezig waren in het duin en het Bergerbos waren gevlucht voor de Franse troepen die vanuit het zuidwesten aanvielen. Overall verscheen nu de vijand en ook vanuit links (het noorden) konden de Fransen aanvallen via een gat in de flank en konden doordringen tot aan de laan naar Bergen waarlangs de Russen waren gekomen. De Muskietiers van luitenant-generaal Hermann kregen daarop bevel naar links te marcheren om de laan te gaan verdedigen. De Russische Artillerie kwam zonder munitie te zitten en nadat een kanon bij de ingang van een straat nog twee schoten had gelost hield de Artillerie het voor gezien en vielen de Russen in opperste verwarring terug op de hoofdlaan richting Schoorl. De Fransen vielen nu van alle kanten Bergen binnen en iedere plek lag onder vuur, vooral bij het kerkhof werd zwaar gevochten. Luitenant-generaal Scherebzoef wilde zijn troepen hergroeperen voor een bajonetaanval op de vijand maar werd door *grapeshot* van zijn paard geschoten en sneuvelde.²⁰³ Luitenant-kolonel Strick van het gecombineerde Grenadier bataljon werd zwaargewond en krijgsgevangen gemaakt. Kolonel Dubiansky van het Tobolskii musketierregiment Fersen raakte licht gewond aan zijn been. Russische troepen raakten verspreid en groepen soldaten probeerden wanhopig uit Bergen weg te komen. Luitenant-generaal Hermann was met wat bataljons Grenadiers een van de lanen van het Bergerbos in gegaan waar hij Muskietiers aantrof die in opperste verwarring waren en al hun patronen verschoten hadden. Generaal-majoor Essen was bij de kerk gebleven in het centrum.

²⁰³ Over wat er precies met Luitenant-generaal Scherebzoef gebeurde bestaan verschillende versies. Hij zou direct zijn gesneuveld of zwaar gewond zijn geraakt en pas later zijn overleden. Ook weten enkele auteurs te melden dat hem een arm afgeschoten zou zijn.

Gevechten bij de ruïnekerk in Bergen. Prent door P.G. van Os.

Hermann raakte in het Bergerbos vlakbij het huis van Bergen (waarschijnlijk het oude hof) in gevecht met het 10e regiment Dragons en de 42e Demi Brigade Infanterie de Ligne. Hij probeerde met de Grenadiers een carré te vormen maar het mocht niet meer baten. Er volgde een slachting onder de soldaten die bij hem waren en hij werd met een deel van zijn staf gevangen genomen door de Fransen.²⁰⁴ Een Franse korporaal van de 42e Demi Brigade, Bonhomme genaamd, had zich speciaal onderscheiden door twee Russische officieren eigenhandig gevangen te nemen.²⁰⁵ In zijn dagboek schreef de Engelse generaal-majoor Moore dat sommigen geloofden dat Hermann zich expres gevangen had laten nemen om zijn slechte gedrag en dat van zijn troepen niet te hoeven verantwoorden.²⁰⁶ Generaal-majoor Essen wist de in Bergen overgebleven troepen te verzamelen waarna zij deels door de duinen en deels langs de laan waarlangs zij gekomen waren terug trokken richting het noorden achtervolgd door Franse troepen onder generaal Gouvion en de chefs de brigade Aubrée en Bardet. Hierbij zouden zeven vaandels, de rest van de Russische Artillerie, paarden en caissons zijn veroverd en meer dan 800 man krijgsgevangen zijn gemaakt.²⁰⁷ Omdat Gouvion zich bijzonder had onderscheiden tijdens de slag bij Bergen werd hij door Brune op het slagveld tot général de division bevorderd.

²⁰⁴ Onder de Russische gevangenen zat ook brigade majoor Strukoff die verantwoordelijk was voor de bevoorrading. Kolonel Dubiansky merkte op dat de bevoorrading daarna beter werd toen majoor Aldebil deze post overnam. Bron: Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im Jahre 1799. München 1858, p. 291.

²⁰⁵ F. Picard, Histoire de 42e régiment d'infanterie, Montbéliard 1875, p. 331.

²⁰⁶ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 353.

²⁰⁷ Een officier uit Brunen état-major, Den veldtocht van den generaal Brune in de Bataafsche republiek in het jaar 1799. Haarlem 1801, p.48. In totaal werden zeven vaandels, twintig kanonnen, zes houwitsers, achttien caissons, vierentwintig karren, 200 artilleriepaarden en meer dan 4000 geweren buitgemaakt.

Generaal Hermann wordt gevangen genomen in het Bergerbos. Prent door Jacob Ernst Marcus naar Dirk Langendijk.

De Russen hadden vanuit hun eerdere ervaringen nooit gedacht dat een eenmaal verslagen en op de vlucht geslagen vijand zich zou kunnen hergroeperen om een tegenaanval uit te voeren en hun op de vlucht kon laten slaan. De Bataafse infanterist Baerken schreef aan zijn familie:

De dooden der Russen is onuijsprekelijk bij en agter Bergen leijden de lighaamen 3 a 4 hoogte op malkander de wegen zodanig vol dat de rijtuijgen niet passeeren konden, de Russische oppergeneraal bevind zich ook als krijgsgesneuen hier, het is een oud man wel van 70 jaar, benevens ook nog Leut; Collonel en veele officiers, men heeft ook 21 stukken kanon op den vijant verrovert en 3 vaandels, dewelke zijn Swart en geel met een Dubbelden adelaar.²⁰⁸

Ook boeren die gevangenen naar Alkmaar moesten transporteren vertelden dat er tussen Schoorl en Bergen bijna geen doorkomen aan was vanwege de vele lichamen van gesneuvelde soldaten die op straat lagen. De Bataafse officier Geisweit van der Netten kwam enkele dagen na de slag aan in Alkmaar en ging naar Bergen om het slagveld te bekijken. Ook hij schreef hierover aan zijn ouders:

God geve ons een tweede overwinning die meer beslissend en minder bloedig weesen mag als onze laatsten. Geen denkbeeld kan iemand, die geen ooggetuige geweest is zig vormen van het moordtoneel dat het slagveld opleeverd. In het Bergsche Bos hebben de wagens een spoor door de lijken gemaakt evenals door de kley, zij zijn nog niet alle begraven, meer dan 4000 Russen zijn daar gesneuveld, reekend nu hunne gekwetsten en gevangene daarbij en die der Engelsche dan kunt gij een denkbeeld van het bloedbad maaken.

²⁰⁸ 3 Brieven van het oorlogsterrein 1799 en 1800. De Navorscher nr.58 (1909) p. 576-579.

*Dog ook veele goede bekenden van mij zijn niet meer, de Cadet Slobbe is dood, de Cadet Capellen gekwetst of gevangen, beide waaren zeederd 3 weeken officiers onder de Jagers geworden.*²⁰⁹

Bij de gevechten in en rond Bergen moet ook het 2^e bataljon van het legioen Bataafse vrijwilligers aanwezig zijn geweest. Den Beer Poortugael die in dit bataljon diende als kapitein gaf in een brief aan zijn vrouw een beschrijving van wat hij daar had gezien en meegemaakt.²¹⁰

Gisterenavond ontving ik beide uwe brieven van den 16den en 18den gelijkstondig - hoe regt aangenaam was mij de eerste - hoe diep grievend de laatste - ik heb thans een uurtje tijd, ik zal ze beiden beantwoorden. Het deed mij veel plaisir te bespeuren dat mijn lieve vrouw zoo politiq schrijft, dit toont dat zij zich ook aan het lot der republ. laet gelegen liggen en uw oordeel over verscheiden punten vond ik waerachtig zeer juist. Ik bedank u voor het fijne compliment dat gij mij maakt. Het mystere van mijn reis zal ik u dood eenvoudig Expliceeren. Gij weet dat ik van Duinoog reed; de poort was te Utr. reeds gesloten toen ik aenkwam, ik klopte derhalve in een herberg in de voorstad de hospes op en logeerde daar tot ik 's morgens vroeg mijn reis vervolgde, derhalve geen tijd had bij Stoel aentegaen. Ik besluit uit beide brieven dat gij er twee welke ik u geschreven heb noch niet ontvangen hebt, de eene uit een voorpost te Oudorp - de andre op de Bataille, waarvan ik u thans iets meer schrijven zal. 's Nagts om drie uur wierd er voor de franschen alarm geslagen en om vijf uren voor ons algemeen alarm. De Russen en Engelschen hadden ons met woede op alle punten geattaqueerd en ons tot een uur boven Alkmaer teruggedreven. Hier hielden wij stand en Dumonceau kwam ter rechter tijd uit het centrum den vijand in de flanken aanvallen. Deeze manoeuvre ondersteunde ons. Wij rukten met een nieuwe moed voorwaerds en hieuwen rechts en links alles om ons neder. Ons volk vuurde als Bakovens... maer kan ik u al de akligheid van een Bataille schildren...? Verbeeld u een spatie ter lengte als onze groote kamer op Duinoog geheel bezaeit met lijken en gekwetsten en dat er in die distantie wel 80 lagen - waer wij de oogen heen wendden overal zagen wij gestorvenen en stervenden. Tweemaal is mijn klein hoezaerpaerdje, dat ik hier gebruik om dienst te doen over een hoop lijken gestruikelt - hier lagen verbroken geweeren, daer gebrooken raders van waegens, hier en daer wapperde een vaendel en 't heesch geschreeuw en gekerm overschreeuwde soms het gebulder van kanon en schietgeweer.

Door wolken van damp streefden wij voorwaerts en menige kogel snorde langs mij heen: ik bleef echter bedaerd en hielt moed maer voelde met dat alles een teder menschlijk hart kloppen; ik kreeg order om een wagen te escorteren naar 't midden van 't vuur en het gelukte ons dezelve ter plaetse zijner bestemming te brengen. Bij deeze gelegenheid overmeesterden ik en een onzer Rotterdammers een Russisch Collonel, wien ik gevangen deed wegbrengen, zijn bebloedde sponton (een soort hellebaardachtig steek en hakwapen) heb ik tot een gedagtenis medegenomen. Cleem Kugenius heeft zich zeer gedistingueert; twee russen heeft hij van 't paerd geschoten en schoon zelf gequetst egter hunne paerden medegenomen. Wij hebben o.a. een serjeant verlooren, dien ik zeer bijzonder kende, zijnde Joost van Dijk een rotterdammer, die met mij gepasseerde winter in den Haeg gewerkt heeft; hij is met roem gesneuveld, verscheiden zijn er gequetst en vier man met een onderofficier, zijnde burger Jagers van Zwolle zijn krijgsgevangen gemaakt, dat ons hartelijk leed doet. Wij hebben hier 1400 zo Russen als Engelschen krijgsgevangenen binnengebragt, waer onder de Russische General en Chef Hermann, drie vaendels en 13 stukken geschut veroverd, behalve de tallooze geblesseerden; de nog tallooser dooden hebben wij op 't slagveld gelaeten. De vallende avond maekte een einde aan de slagting. Vermoeid en bestoven keerde ik binnen de stad terug waer wij tot in de nagt onder de wapens bleven en 's andren daags om vijf uren weêr onder 't geweer kwaemen. Wij hebben weinig rust en weinig tijd om geregeld te schrijven.

²⁰⁹ A. Mikaberidze en M. van Hattem, De veldtocht van 1799 in Noord-Holland; de Russen, het landschap en de overblijfselen. Jaarboek legermuseum - Armamentaria 44 – 2009/2010. Deze hebben de informatie uit het Nationaal Archief, Geisweit van der Netten, 24 september 1799.

²¹⁰ Overgenomen uit de publicatie van A.C.M. den Beer Poortugael, Levensbericht van Diederik Jacob Den Beer Poortugael. Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkund letterkunde 1880. Leiden 1880, p. 36-40.

Jul Sobbe is door een kanonskogel het hoofd afgeschoten en de brave Dumonceau gekwetst. Kuchenius ligt in 't hospitaal. Ziedaer een flauwe schets van de Bataille. De Russen zijn naer volk en hebben schier geen kledren aen 't lijf - zij zien er nog wel 80 pCt. erger uit als de gemeenste franschen die ik immer zag. Zij zijn wreed en plunderziek hebbende in Schoreldamkindren aen hunne lange Bajonnetten geregen en gruwelijke wreedheden aen vrouwen en meisjes gepleegt, Schoreldam is tot de grond toe afgebrand. Wee ons zoo zij immer in ons Vaderland drongen. Onze armée is dus meester van 't slagveld gebleven - maer heeft egter veel, zeer veel geleden. Van de 7e Halve Brigade zijn 2 Bataillons gesmolten en van de brave Jagers van Chassé is nauwlijks 60 man en geen een officier meer over. Zij allen zijn met roem gevallen. Nu nog iets over de fatale brief. Ik geef de mood voor 't Compt. op, maer ik kan niet overkomen, dus ik laet alles aan Coos en vooral aen BVE over, en bevelen ons allen aen God, de trouwstezorger aen. Nu kan ik niet meer schrijven. Ik heb nog geen tijd om aen LdB of ALW iets te melden, ik bid u doe zulks eens voor mij. Kusch mijne kindren en zijt voor de eeuwigheid verzekerd van mijne standvastige liefde en ongekrenkte trouw.

*J.C.C. den Beer Poortugael.
fungd. adjut. majoor.*

Zo mijn brief u niet ter hand gekomen was is thans mijn adres ten huize van J. de Gooijer op 't Heilige Land te Alkmaar.

Kogelgaten zijn nog steeds te zien in de muren van de ruinekerk te Bergen.

Na de slag doolden in het Bergerbos nog lang verdwaalde Russen rond waarop jacht werd gemaakt. Men verbaasde zich over het uithoudingsvermogen van deze soldaten. Zij verbleven dagenlang in weer en wind in het bos en de duinen met niets anders te eten dan kruiden en bladeren. Eén gewonde Rus had zich zelfs in leven weten te houden door boomschors te eten: *men heeft een Rus die geblesseert was in 't Bos vinden leggen bij een boom en at den schaal van den Boom voor den Honger.*²¹¹ De Russische en Engelse gevangenen werden eerst naar Alkmaar gebracht en van daaruit via Beverwijk, Haarlem, Amsterdam, Utrecht en den Bosch naar Rijssel (Lille). De dag na de slag werden te Beverwijk 642 Russische soldaten en 19 officieren en 298 Engelse soldaten met 8 officieren gezien die door Franse Dragons en gewapende burgers werden geëscorteerd naar Haarlem. Hier werden de Russen ondergebracht in de Sint-Jans kerk en de Engelsen op een zolder boven de vleeshal. Dit omdat zij niet bij elkaar gezet konden worden omdat er tussen beide groepen dikwijls gevechten uitbraken. De Haarlemmers vergaapten zich aan het schouwspel van de zo geduchte voorbij marcherende Russen. Een hoop lompe en slecht geklede soldaten *'waarvan velen blikken of koperen kasques droegen van ene pijramidale gedaante, zo als de afbeeldingen der soldaten in het begin der achttiende eeuw voorstellen'*.²¹²

²¹¹ 3 Brieven van het oorlogsterrein 1799 en 1800. De Navorscher nr.58 (1909) p. 576-579.

²¹² Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803, p. 160-163.

Op 22 september 1799 kwamen nog eens 54 Russen en 42 Engelsen aan te Haarlem met 6 officieren, zowel Russen als Engelsen. Op 24 september 1799 passeerden ook vijf wagens beladen met geweren die op de Russen en Engelsen veroverd waren.²¹³ Op de grote markt te Haarlem werden enige dagenlang twaalf Russische en Engelse stukken geschut en twee houwitsers tentoongesteld, samen met hun caissons (munitiewagens).²¹⁴ Uit een algemeen bevel van 27 september 1799 blijkt overigens dat de Engelse regimenten een premie kregen voor op de vijand buitgemaakte voorwerpen. De voorwerpen moesten worden ingeleverd bij de artillerie afdeling en de betaalmeester van de artillerie deed de uitbetaling van de premie. Een houwitsers bracht 20 pond op, een kar 10 pond en een vaandel ook 10 pond. Ook paarden brachten geld op mits zij geschikt waren voor gebruik in het leger. Geweren en pistolen hadden geen waarde, alleen het ingeleverde wapen van een overloper moest worden vergoed.²¹⁵ Of dergelijke regelingen ook bij het Bataafse en Franse leger van kracht waren is mij niet bekend geworden.

*Engelse en Russische krijgsgevangenen te Haarlem binnen gebracht.
Gravure door F.A. Milatz.*

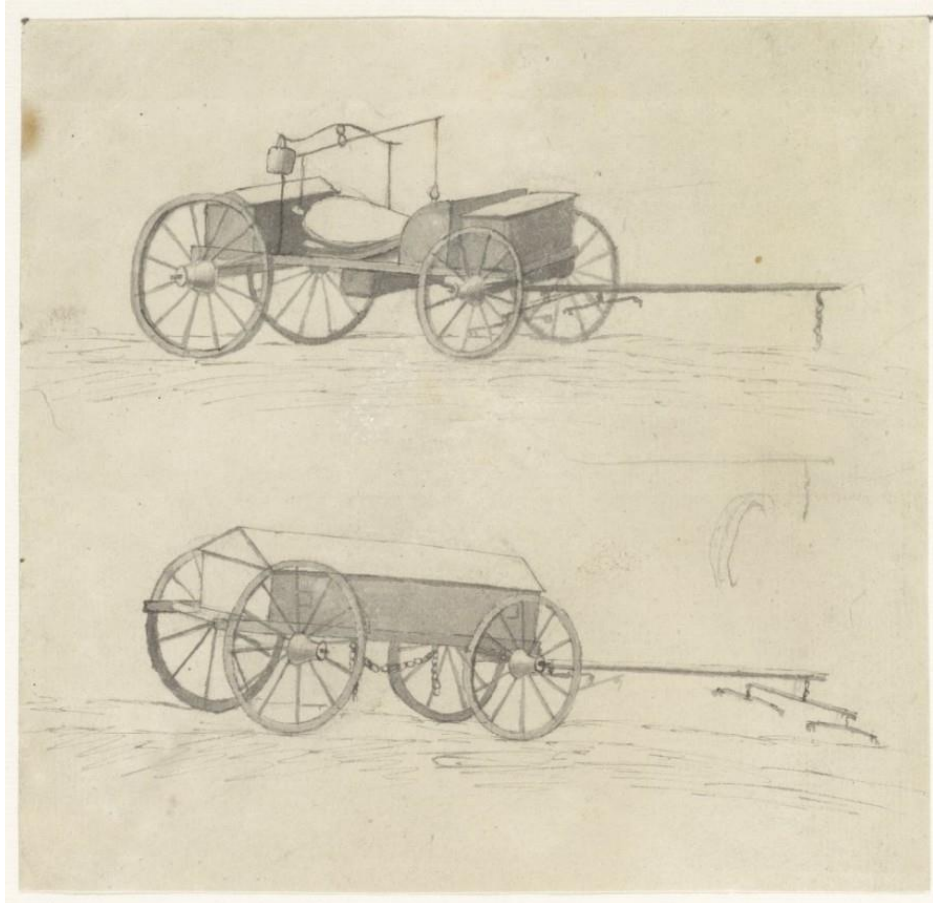
Niet alleen krijgsgevangenen werden eerst naar Haarlem gebracht maar ook gewonden. Hierbij speelden zich soms onfrisse praktijken af. Onder de mannen die voor de artillerietrein werkten of werden ingezet voor allerlei transporten zaten lieden die het niet zo nauw namen. Zij behandelden de paarden slecht om maar zelf zo veel mogelijk geld over te houden. Russische gewonden werden 's avonds de stad binnen gebracht en gedumpt in de achterbuurten bij arme mensen. Toen het Haarlemse stadsbestuur dit ontdekte moesten de gewonden bij het Elisabeth gasthuis worden afgeleverd.²¹⁶

²¹³ J. van Venetien et al., Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 54-55.

²¹⁴ Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803, p. 164.

²¹⁵ Lt. Col. C. Greenhill Gardyne, The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816. Edinburgh 1901, p. 66.

²¹⁶ W.A. van Rappard, De Haarlemer in zorg en angst. Haarlem jaarboek 1983, p. 65.

Op de vijand buitgemaakte wagens die te Haarlem werden binnengebracht. Boven een veldsmidse en onder een munitiewagen (caisson). Noord-Hollands archief 53-001378 K.

Krijgsgevangenen worden Haarlem binnengebracht. Voorop een Russische grenadier, de blauwe omslagen doen vermoeden dat hij afkomstig is uit het Tobolskii Muskietier Regiment. Deze waren inderdaad aanwezig bij de aanval op Bergen. Noord-Hollands archief 53-001376 K.

Aanvankelijk wekten de gevangenen Russen medelijden op bij de bevolking vanwege hun slechte kleding, vreemde uiterlijk en dankbaarheid voor de goede behandeling die zij kregen.²¹⁷ De Engelsen schenen hen namelijk wijs gemaakt te hebben dat zij onmiddellijk dood geschoten zouden worden als zij gevangenen genomen werden. Toen echter in de dagen na de slag bij Bergen verhalen (meest ongegrond) over plunderen, roven, stelen, moorden en verkrachten bekend werden begon men met andere ogen naar de Russen te kijken.

Op 24 september 1799 arriveerde te Den Bosch een konvooi met Engelse en Russische krijgsgevangenen vanuit Utrecht. Waarschijnlijk één van de groepen met gevangenen die Vermooten al vanaf 20 september 1799 door Beverwijk naar Haarlem had zien trekken. Enkele van hen waren er zo slecht aan toe dat ze naar het groot ziekengasthuis werden doorgestuurd. In totaal werden daar 28 Engelse en 27 Russische soldaten opgenomen waarvan 8 overleden en werden begraven op het eigen kerkhof van het ziekenhuis. Op de namenlijst bijgehouden door het ziekenhuis komen Russische namen voor als Wasjulie, Sergii, Alexie, Lokinski, Prognoski en Aszenaszi. De laatste krijgsgevangenen verlieten eind december 1799 het ziekengasthuis.²¹⁸ Ook in het militair hospitaal te Leiden kwamen gewonde Engelse en Russische krijgsgevangenen terecht waarvan er enkele overleden en aldaar begraven werden.²¹⁹ Luitenant-generaal Hermann verbleef enige tijd als gevangene in Alkmaar. Hij verkeerde in een betere positie dan zijn landgenoten omdat hij de gast was van opperbevelhebber Brune. Volgens Jan Hendrik Ruys, correspondent bij de Haarlemmer courant weigerde hij echter met Brune te dineren "omdat hij de bokkenpruik op had" vanwege zijn nederlaag en trok zich terug op zijn kamer. Volgens Ruys sprak Hermann goed Frans en zag er nog goed uit voor iemand van 60 jaar (hij was 58). Op 26 september 1799 werd Hermann ook naar het zuiden afgevoerd en uiteindelijk naar Rijssel (Lille). Hij werd op die dag te Beverwijk gesignaleerd met een escorte van een Franse officier en een detachement Cavalerie. Hermann had zijn goederen, bedienden en twee aides de camp bij zich.²²⁰ Waarschijnlijk zijn deze hem aangeleverd toen de Engelse majoor Dyer van de Guards onder bescherming van een witte vlag naar Alkmaar was gegaan en daar een onderhoud met Hermann heeft gehad.²²¹ Waarschijnlijk was het normaal dat onder bescherming van een witte vlag goederen en personen werden uitgewisseld als hoge officieren gevangen waren genomen.

²¹⁷ De Russische bevelhebber Hermann had voor het vertrek uit Rusland nog geklaagd over de uniformen van de troepen die zo aftands waren dat het beschamend was dat zij door vreemdelingen gezien zouden worden. Bron: A. Mikaberidze en M. van Hattem, De veldtocht van 1799 in Noord-Holland; de Russen, het landschap en de overblijfselen. Jaarboek legermuseum - Armamentaria 44 – 2009/2010.

²¹⁸ Ton Kappelhof, Russische en Engelse krijgsgevangenen.

²¹⁹ Engelsen: J. Gorny (soldaat 9th Regiment), T. Peksman (soldaat 21st(?) Regiment), G. Milkgate (soldaat 35th Regiment) en NN Savelle (soldaat 20th Regiment). Russen: P. Pato (musketier), N. Siwy (vaandeldrager regiment Benckendorff) en J. Nigrasso (musketier in regiment Benckendorff). Een lijst van in het hospitaal gesneuvelde militairen is te vinden op de site van www.emmadesign.nl. Ook op www.openarch.nl zijn de namen te vinden. Niet alle gegevens zoals die in het hospitaal zijn opgetekend kloppen. Zo zou J. Gorny op 5 september zijn binnen gebracht maar het 9th Regiment was toen nog niet in Holland. T. Peksman zou afkomstig zijn uit het 21st Regiment maar dit Regiment was niet aanwezig in Holland. Verder werd Benckendorff als geboorteplaats van twee Russen gegeven maar zij waren waarschijnlijk afkomstig uit het Regiment van deze naam.

²²⁰ J. van Venetien et al, Dagverhaal der doormarceerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 55.

²²¹ Brief van Kolonel Robert Brownrigg aan W. Huskisson van 26 september 1799. W. FitzPatrick, Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V. London 1906, p. 424-426.

Degradatie en eerherstel

Door de rapporten en verslagen die onder andere door generaal-majoor Essen naar tsaar Paul I waren gestuurd was deze zeer ontstemd geraakt over de prestaties van zijn expeditieleger. Essen schreef aan de tsaar over desertie, plunderingen en algemene wanorde. Gedemoraliseerde officieren waren het slagveld ontvlucht en onder arrest gesteld. De woedende tsaar gaf bevel hen uit de dienst te ontslaan, hun rang af te nemen en hun zwaarden boven hun hoofden te breken.²²² Per order van 4 november 1799 werd het de musketier regimenten Benckendorff (inmiddels Sawalischin genaamd), Scherebsoff (inmiddels Mamajeff), Sedmorazki, Arbenjeff (inmiddels Wiasmitinoff) en Fersen. Evenals de Grenadier regimenten Ogarjeff, Erikson, Strick (inmiddels Weliascheff), Osipoff, Mitiuschin en Timothejeff (inmiddels Lindfors) verboden om de Grenadiersmars te spelen.²²³ Dit als straf vanwege insubordinatie en hun gebrek aan orde en discipline. Het regiment Benckendorff welke bij Bergen een vaandel was kwijtgeraakt kreeg geen nieuwe vaandels uitgereikt wat ook op 20 april 1800 voor het regiment Arbenjeff besloten werd omdat ook dat regiment een vaandel was kwijtgeraakt. De generaals Hermann en Arbenjeff werden ontslagen.

De officieren en manschappen klaagden steen en been over deze in hun ogen onterechte straffen en waren ontroostbaar. Zij hadden hun uiterste best gedaan maar helaas waren de zaken anders gelopen dan was gehoopt. Generaal der Infanterie graaf Worontzoff die als Russische afgevaardigde te Londen zat, besloot een brief naar de tsaar te sturen nadat hij zich door de hoge officieren op de hoogte had laten brengen. Hun verhaal had hij ook geverifieerd gekregen van de hertog van York die zelf ook persoonlijk een brief aan de tsaar schreef.²²⁴ Beiden prezen de inzet van de regimenten gestaafd met voorbeelden. Zij rekenden het niet de tsaar zelf aan dat dit had kunnen gebeuren maar weten het aan de onvolledige en gebrekkige informatie die aan de tsaar was gestuurd. Na van de feiten kennis te hebben genomen rehabiliteerde Paul I de regimenten en mochten zij weer hun marsmuziek spelen. Toen hem het verhaal bekend werd hoe het regiment Benckendorff haar vaandel was kwijtgeraakt kreeg zij alsnog nieuwe vaandels uitgereikt. Het regiment had na het verliezen van een van haar vaandels als compensatie een vijandelijk vaandel weten buit te maken welke nog steeds bij het regiment bewaard werd.²²⁵ Het eigen vaandel was zij kwijtgeraakt in het heetst van de strijd te Bergen. De tweede vaandrig Shcheglovitov zag dat het niet mogelijk zou zijn om het vaandel te redden en kreeg van de eerste vaandrig Baggovut opdracht om het vaandel van de stok te halen. Shcheglovitov wikkeldde het vaandel daarna om zijn lichaam maar beiden konden niet meer ontsnappen en vielen in de strijd. De overige vaandels van het regiment waren compleet aan flarden geschoten door de vele kogels. Eerste vaandrig Baggovut werd door de tsaar van de lijst der gevallen geschrapt en bevordert tot onderluitenant van het lijfgarderegiment Preobrazhenskii. Hier werd hij op 20 mei/2 juni 1805 weer van de lijst geschrapt.²²⁶ Waarschijnlijk bracht een dergelijke actie postume eer aan zijn familie en mogelijk een financiële toelage in de vorm van zijn salaris.

²²² Alexander Mikaberdize, De Brits-Russische expeditie naar Noord-Holland in 1799 vanuit Russisch perspectief. Gepubliceerd op de website www.militairmagazijn.nl.

²²³ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. Fünfter band, München 1858, p. 305.

²²⁴ Beide brieven zijn gepubliceerd bij E. Walsh M.D., The expedition to Holland in the autumn of the year 1799. London 1800, p. 168-171.

²²⁵ Waarschijnlijk bevindt dit vaandel zich nu in de collectie van museum de Hermitage in Sint-Petersburg. Daar dachten zij ook een Bataafs vaandel van de 7de Halve Brigade in bezit te hebben maar tijdens een bezoek van medewerkers van het legermuseum te Delft bleken alle vlaggen die men daar bezit van Franse origine te zijn. Bron: <http://collectie.legermuseum.nl>.

²²⁶ N.G. Rogulin, Russische troepen in Holland in 1799, overzicht van iconografie. Hedendaagse kwesties van bron en historiografie SPB 2014 p. 114/115. St. Petersburg Staats Universiteit, St. Petersburg.

Tijdens de slag om Bergen zijn in totaal zeven Russische vaandels buitgemaakt. Van één vaandel is bekend dat deze werd veroverd door de Franse soldaat François Haubaine die diende in de 49e Demi Brigade Infanterie de Ligne.²²⁷ Hij had zich als eerste op een peloton Russen gestort en daarbij een vaandel veroverd en een Franse kapitein bevrijd die gevangen was genomen. De veroverde vaandels werden door de Franse generaal Clément naar Parijs gebracht om daar overhandigd te worden aan de Franse Minister van Oorlog. De Bataafse ambassadeur Schimmelpennick was hier zeer verbolgen over en beriep zich op het recht op gemeenschappelijke trofeeën. Daarop werden drie vaandels teruggestuurd naar den Haag die op 17 oktober 1799 in paleis Noordeinde met veel eerbetoon in ontvangst werden genomen. Het is opmerkelijk dat ook den Beer Poortugael in de brief aan zijn vrouw spreekt van drie veroverde vaandels. Waren de Bataven mogelijk toch betrokken geweest bij het veroveren van enkele vaandels? Van deze drie vaandels is er nog één over welke nu aanwezig is in de collectie van het legermuseum te Delft. Het is het compagniesvaandel van het Tavrisheskii Grenadier regiment 'Benckendorff'. Dit gerestaureerde exemplaar lijkt sterk op een door Dirk Langendijk afgebeeld vaandel. Deze maakte een gekleurde tekening waarop soldaten te zien zijn die een vaandel van een zich verdedigende Rus willen afnemen.

*Vluchtende en gevangengenomen Russen, links de strijd om een vaandel.
Prent door Dirk Langendijk.*

²²⁷ Anoniem, Geschiedkundige herinneringen. Militaire Spectator 1834 p. 80.

Strijd om een vaandel, Hollandse Militairen pakken een vandel af van Een Russische vaandeldrager.
 Prent door Dirk Langendijk, 1800.
 Brown University Library, Prints, Drawings, and Watercolors from the Anne S.K. Brown Military Collection.

Het in de jaren zestig gerestaureerde exemplaar heeft een lengte van 128 cm en een breedte van 126 cm en wijkt qua kleuren iets af ten opzichte van de afbeelding door Langendijk. Het vaandel toont een op een wit vlak gelegen Grieks kruis opgebouwd uit de kleuren geel en koffiebruin. Op het centrum van het kruis is een oranje ovaal medaillon met het tsaristische wapen van de Romanovs genaaid. In het medaillon is een zwarte dubbelkoppige adelaar afgebeeld met gouden kronen op de kop. Oorspronkelijk was boven de koppen nog een grotere gouden kroon geplaatst maar deze is echter om onbekende reden weggesneden. De adelaar is omgeven door twee blauwgroene linten. De adelaar draagt op de borst een rood schild met het wapen van Moskou. Dit bestaat uit een voorstelling van Sint-Joris vechtend met de draak. Om de hals draagt de adelaar een ketting met de ordetekens van Sint Andreas. In de klauwen heeft hij een gouden scepter en rijksappel geklemd. Dat de vlag ook werkelijk van het regiment Van Benckendorff afkomstig is, is met behulp van een Russisch stalenboek uit de Hermitage vastgesteld. De Russische compagniesvlaggen kenden allen dezelfde vorm, twaalf banen gegroepeerd als zonnestralen rondom het ovalen medaillon maar de kleuren varieerden naar gelang het regiment. Het zijn dus de gebruikte kleuren die bepaalden om welk regiment het ging.²²⁸

²²⁸ Bron: <http://collectie.legermuseum.nl>.

*Gevecht in het centrum van Bergen met in het centrum een gevecht om een vaandel.
Ets van C. Brouwer naar een prent van J.A. Langendijk.*

*Het buitgemaakte vaandel van het regiment Benckendorff.
Collectie Nationaal Militair Museum te Soest.*

Bergen

Voor het uitbreken van de oorlog waren er al soldaten gelegerd in Bergen en omgeving. Na het arriveren van de Franse troepen in de Nederlanden in 1795 werd Bergen verplicht om soldaten in te kwartieren. Ook moest worden opgegeven hoeveel wagens er beschikbaar waren die met twee paarden bespannen konden worden. De lokalen waar de soldaten werden ingekwartierd moesten voorzien zijn van beddekoetsen, tafels, banken, kapstokken, broodplanken, geweerrekken, strozakken, matrassen, peluwen (cilindervormig kussen), dekens, lakens, keukengereedschappen, schoorsteenketels, schoppen, tangen en asbakken. Het stro moest op gezette tijden worden verwisseld en de portalen moesten behoorlijk verlicht zijn. Per man die ingekwartierd moest worden werd acht stuivers per week betaald, voor het stallen van een paard drie stuivers per week. In Schoorl, Groet en Kamp waren sinds 1 februari 1795 Hollandse Blauwe Huzaren gelegerd.²²⁹ Vanwege de aanstaande landing van de Engelsen en Russen nam het aantal soldaten gestadig toe. Op 25 augustus 1799 bevonden zich inmiddels 686 Bataafse militairen in Bergen, de 6^e Halve Brigade onder generaal-majoor van Zuylen van Nijvelt. Op 16 september 1799 was dit aantal toegenomen tot 1919 soldaten, 72 officieren en 1857 manschappen. Elke dag werd het aantal door het stadsbestuur nauwgezet bijgehouden. Zo zaten in de school een officier en 56 manschappen, in de Rooms Katholieke kerk bij pastoor Theodorus van Stavelen drie officieren en 90 manschappen en in de ruïnekerk de 2^e en 3^e compagnie (225 manschappen). In het oude hof zaten zes officieren. Ook in Schoorl, Groet en Kamp nam het aantal soldaten toe. Vlak voor de invasie lagen daar het 1^e bataljon van de 3^e Halve Brigade en een compagnie Jagers bestaande uit 100 man.²³⁰ In de ochtend van 19 september 1799 toen Bergen bedreigd werd door de Russische troepen werd de bevolking opgeroepen om allerlei gebruiksvoorwerpen in te leveren waarmee verdedigingswerken konden worden gemaakt zoals schoppen, hooivorken, bijlen, messen en hakmessen. Inwoners moesten vervolgens niet alleen hun paarden en wagens afstaan maar ook verplicht het leger bijstaan als menners. Tijdens de oorlogsdagen van 19 september en 2 oktober 1799 kwamen 68 paarden om en gingen 34 wagens verloren.

Dat de Franse militairen niet zo netjes met de situatie omgingen blijkt uit een brief van het stadsbestuur van 13 september 1799, dus nog van vóór de slag bij Bergen. Koeien en Schapen werden geroofd, geslacht en opgegeten. De soldaten stalen van alles (geld, goud, zilver) en kasten werden opengebroken. Ook drank en voedsel waren niet veilig. Tijdens de strijd in en om Bergen waren het niet alleen soldaten die sneuvelden maar ook de burgerbevolking had veel te lijden. Er gingen in de dagen na de slag de meest wilde verhalen in het rond over gruweldaden die door de Russen en Engelsen zouden zijn gepleegd. De kranten en de regering speelden hier handig op in om zo weerzin te wekken tegen de invasietroepen en de bevolking over te halen om dienst te nemen in de gewapende burgerwachten. Later moest men toegeven dat veel verhalen verzonnen waren of sterk overdreven.²³¹ Pastoor Nicolaas Bommer van Castricum schreef bijvoorbeeld in het doopboek een verslag van de slag bij Castricum, een fragment verhaalt: *'Sommigen (Engelsen en Russen) verzochten hier en daar wat verversingen, en te drinken. Men gaf hen hier met kommetjes wat Koffie, en soepe. En vroegen wat wij daarvoor moesten hebben, gaven de hand, en wat zij verteerd hadden en bedankten ons vriendelijk. De Engelsen en Russen hebben hier in Castricum niet geplunderd, maar de Franschen hadden het vier dagen lang voor de Engelschen bij hun aankomst al degelijk gedaan. Ja onze Hollandse troepen waren in 't plunderen ook niet Links, en hebben in 't plunderen, steelen, rooven en vernielen met de Franschen verre boven de Engelschen, en Russen uitgemunt, alhoewel zij de schuld krijgen'.*

²²⁹ J.T. Bremer, Schoorl en de invasie van 1799. Schoorl, 1999 p. 17.

²³⁰ J.T. Bremer, Schoorl en de invasie van 1799. Schoorl, 1999 p. 18.

²³¹ H.J. Broersma, De grenzen van het beeld. Het Nederlandse beeld van de Russische soldaten tijdens de Engels-Russische invasie in Noord-Holland in 1799. Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen 1996.

Natuurlijk hebben er zich vreselijke dingen afgespeeld en zijn er burgers omgekomen maar in verhouding met het krijgsgeweld viel dit nog wel mee. In de wijk Zanegeest overleed op 19 september 1799 de buurman van de molenaar van de Middelreker watermolen, Klaas Reiniersz Groot door de schrik van de oorlog en werd zijn zoon Reinier Klaasz Groot doodgestoken door een Russische soldaat. In het dorp zelf werd op 20 september 1799 de schoenlapper Tijmen Schipper begraven door zijn dorpsgenoten maar niet zeker is waaraan hij is komen te overlijden. Zeven à acht huizen waren totaal leeggeplunderd door de Russische troepen maar daarbij hadden er geen mishandelingen plaatsgevonden. Wel werd al het aanwezige zilver en goud door hen geroofd. Dat niet alleen de Russen en Engelsen voor veel leed verantwoordelijk waren blijkt uit wat met Jan Aris Dheu gebeurde. Bij de Viaanse molen werd de uit Oostdorp afkomstige 16-jarige Jan 's nachts door een Franse chasseur-à-Cheval doodgeschoten. Jan was gevlucht uit Oostdorp toen Franse troepen daar aan het plunderen waren geslagen. Toen hij in zijn zij werd geraakt probeerde hij juist met twee jongere broertjes aan de hand een sloot over te steken. Nauwelijks een jaar later waren er van de zware gevechten in en om Bergen blijkbaar bijna geen sporen meer te zien. De waterbouwkundige Frederik Willem Conrad, die in 1800 benoemd werd tot een van de vier Commissarissen Inspecteur van de departementen Amstel en Texel maakte samen met vrienden een reis te paard door het oorlogsgebied. Van deze reis heeft iemand uit het gezelschap een verslag gemaakt.²³² Volgens de reizigers viel de schade in Bergen nog wel mee maar was Schoorl er wel erg aan toe. Het hele dorp was in een puinhoop veranderd en de huizen die nog overeind stonden waren zwaar beschadigd. Veel inwoners moesten overleven door te bedelen. Een lot dat blijkbaar na de oorlog meerdere personen was overkomen. Toen het plan werd opgevat om een obelisk of naald op te richten om de aftocht van de Russen en Engelsen te gedenken werd in het patriottisch tijdschrift 'de heer Politieke Blixem' gezegd dat het geld beter besteed kon worden aan *'de ongelukkige mensen, die in Noordholland hunne armen of beenen hebben laten liggen, en nu met een orgeltjen, wegens hun ontoereikend pensioen, by den weg gaan bedelen – of aan de braave verdienstelyke vrywilligers, zonder onderscheid, welke getoond hebben, hun leeven voor 't Vaderland veil te hebben, en geen loon naar verdiensten mogen genieten'*.²³³ De eigenaar van de herberg de Roode Leeuw te Schoorl was tijdens de gevechten ook beide benen kwijt geraakt maar was kort daarna overleden. Langs de weg door Groet en Hargen naar Kamp zag het gezelschap van Frederik Willem Conrad nog vele verlaten en beschadigde of gesloopte woningen. Ook het dorp Petten was er zeer slecht aan toe en de bevolking zo arm dat het Departementale bestuur een groot deel van hen onderhield door voedsel uit te delen.

De 2^e colonne

De mislukte aanval van de 1^e colonne zou uiteindelijk invloed hebben op de overige aanvallende colonnes. De 2^e colonne onder luitenant-generaal Dundas ging op weg naar Warmenhuizen. De Bataafse luitenant-generaal Du Monceau bevond zich te Koedijk toen hij om 05:00 uur 's ochtends hoorde van de Russische opmars vanuit Petten. Hij liet daarop zijn reserve onder kolonel Bruce de schipbrug die bij Koedijk over het kanaal was aangelegd bewaken en ging zelf naar Schoorl. Op dat moment lag het dorp al deels onder vuur van het grenadier bataljon van de foot Guards. De brug over de Koedijkervaart werd verdedigd door Jagers en zes compagnieën van de 48^e Demi Brigade ondersteund door de 1^e compagnie Rijdende Artillerie onder 2^e luitenant Straube die door een musketkogel gewond raakte aan zijn hoofd.²³⁴ Mogelijk om de plaats van de gewonde Straube op te vullen werd door Brune op 23 september 1799 de cadet kanonnier Donat Porsecki tot luitenant surnumerair aangesteld. Hoewel hij waarschijnlijk de rest van de veldtocht als officier bij de rijdende artillerie heeft gediend is hij door het Bestuur van Oorlog in de Bataafse republiek nimmer tot 2^e luitenant aangesteld. De anonieme Franse officier bij de staf van Brune vermeldt dat door het Bataafse gouvernement bijna alle bevorderingen die Brune links en rechts had uitgedeeld werden geannuleerd.²³⁵

²³² Deels beschreven door J.T. Bremer, Een jaar na de landing. Een reisverslag anno 1800.

²³³ De heer Politieke Blixem van 10 augustus 1801. Ook vermeldt bij J.T. Bremer in Een jaar na de landing. Een reisverslag anno 1800.

²³⁴ J.W. van Sypesteijn, Geschiedenis van het regiment Nederlandsche rijdende artillerie. Zaltbommel 1852, p. 43.

²³⁵ Anonieme Franse officier bij de staf van Brune, Geschiedenis van de landing der Engelschen en Russen in 't najaar van 1799. Gouda 1801, p. 67.

Aan Brune was wel volmacht gegeven om openstaande plaatsen in te vullen maar niet om al aangestelde officieren naar zijn eigen willekeur te bevorderen. Na de oorlog waren er in het Bataafse leger volgens hem dan ook veel officieren '*à la Brune*' die hun bevordering teruggedraaid zagen worden terwijl de Fransen die door hem bevorderd waren wel hun nieuwe rang behielden. In Schoorl aangekomen zag Du Monceau de 2e colonne van de vijand vanuit Krabbendam op Warmenhuizen af gaan. Aan de kant van de duinen zag hij dat de vijand ook daar al ver gevorderd was. Hij besloot daarop Schoorl zo lang mogelijk proberen te behouden om zo te voorkomen dat de troepen die Warmenhuizen verdedigden werden afgesneden van de rest van het leger. In Warmenhuizen zaten vier compagnieën Infanterie en wat Jagers onder majoor Charles Frederik Broman. Op de weg tussen Schoorl en Warmenhuizen lagen het 1^e en 2^e bataljon van de 7^e Halve Brigade, twee compagnieën van het 4^e bataljon Jagers en waren vijf kanonnen opgesteld onder bevel van luitenant-kolonel Justinus Verhorst. Toen Du Monceau Verhorst opdracht wilde geven om Warmenhuizen te ontruimen was het al te laat. Verhorst was zich al aan het terugtrekken en Warmenhuizen werd via de weilanden aangevallen door de drie bataljons Russen onder Sedmorazky. Het Engelse 3rd battalion of the 1st Regiment Guards sneed de verdedigers de terugweg af aan de andere zijde van het dorp. Ongeveer 500 man en drie kanonnen moesten zich aan de vijand overgeven en zo was Warmenhuizen rond 07:00 uur geheel ingenomen. Het 1st battalion of the 3rd Regiment Guards en het 2nd battalion of the 5th Regiment of Foot gingen daarna naar links om aansluiting te zoeken bij de 3^e colonne van luitenant-generaal Pulteny. Het overige deel ging versterkt met het 1st battalion of the 5th Regiment richting Schoorl om dit dorp in te nemen. Een deel van de Bataafse troepen en twee kanonnen konden onder luitenant-kolonel Verhorst terugtrekken naar Schoorl waarbij zij alle bruggen hadden vernield die zij passeerden. Du Monceau had aan Bruce ondertussen opdracht gegeven om ook naar Schoorl te komen. Hij beval hem om met zes compagnieën Grenadiers het kanaal over te steken en met zes in zijn richting teruggetrokken compagnieën Franse Infanterie van de 48^e Demi Brigade de vijandelijke achterhoede aan te vallen bij Schoorl. Deze troepen raakten in gevecht met de Engelse brigade van Manners die zo de Russen niet verder kon ondersteunen. Luitenant-kolonel Antoin Benedict Carteret kreeg opdracht om met het 1^e en 3^e bataljon van de 6^e Halve Brigade, enkele Huzaren en vier kanonnen van de 1^e compagnie Rijdende Artillerie ook het kanaal over te steken en op te rukken naar Bergen. Deze troepen zouden later die dag onder de Franse generaal Gouvion helpen om de Russen uit Bergen te verdrijven. Voor deze prestatie werden zij vol lof speciaal vermeld door opperbevelhebber Brune. De naar Schoorl teruggetrokken luitenant-kolonel Verhorst kreeg opdracht om het restant van het 4^e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel Scato Hendrik Burs Trip samen met vijftig man van het 1^e bataljon van de 7^e Halve Brigade onder kapitein Jozef Jacobus van Geen achter Bruce aan te sturen om deze te ondersteunen. Tijdens het geven van de bevelen werd Du Monceau geraakt in zijn linkerborst door waarschijnlijk een druifkogel (grapeshot) en moest worden afgevoerd naar het hospitaal. Een druifkogel is een kogel of stuk schrot die met meerdere stuks bij elkaar samengebonden in een zak zaten en met behulp van een houten schijf vanuit een kanon werden afgeschoten om zoveel mogelijk schade aan een groep aanvallers toe te brengen. Bosscha (1873) vermeldt dat Dumonceau mogelijk geraakt werd door een kogel uit een biskajer.²³⁶ Dit was een verdragend zwaar kaliber geweer welke meestal ergens op gemonteerd zat of bij verdediging van een wal werd gebruikt. In het Engels werd een dergelijk zwaar geweer dan ook een '*wall piece*' genoemd. De Engelse variant had een kaliber van .98 inch en verschoot kogels van .89 inch. Of de Engelsen daadwerkelijk dergelijke zware geweren hebben gebruikt tijdens de veldtocht in Holland is onbekend.

Door het wegvallen van Du Monceau werd het bevel overgedragen aan de minder capabele Bonhomme. In de verwarring verliet luitenant-kolonel Verhorst Schoorl met de beide bataljons van de 7^e Halve Brigade en alle Jagers waardoor de verdediging van het dorp zeer zwak werd. Schoorl kwam nu zwaar onder vuur te liggen door de troepen die met veel moeite oprukten vanuit Warmenhuizen. In de vlakte tussen Schoorl en Schoorl lag nog steeds de brigade van Manners die na een twee uur durend gevecht orders had gekregen om niet verder op te rukken.

²³⁶ J. Bosscha, Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen. Derde deel, Leeuwarden 1873 onderaan pagina 138.

Voordat Du Monceau gewond raakte had hij aan kapitein-ingenieur J.J. van Mansvelt nog opdracht gegeven om de brug bij Schoorldam af te breken om zo de opmars van de vijand te vertragen. Omdat bij de werklieden hiervoor de juiste materialen ontbraken lukte dit niet en luitenant-ingenieur Evert Jan Everts kwam om doordat hij door de oprukkende vijand door het hoofd werd geschoten.²³⁷ Tussen 09:00 en 10:00 uur werd Schoorldam genomen en was de verdediging genoodzaakt terug te trekken op Koedijk. Een deel moest zich overgeven omdat zij geen kant meer op konden. Hieronder waren ook de werklieden die de brug moesten afbreken. Bonhomme was nergens meer te bekennen en schijnt zich met een deel van het vluchtende leger te hebben teruggetrokken op Koedijk.

*Engelsen en Bataafse Jagers in gevecht bij Schoorldam.
Ets en gravure door Cornelis Brouwer naar Dirk Langendijk.*

Opperbevelhebber York was aanwezig bij de aanval op Warmenhuizen en Schoorldam en hoorde daar hoe het de Russen was vergaan bij Bergen. De brigade van Manners werd teruggehaald uit de vlakte voor Schoorldam en naar Schoorl gedirigeerd waar het de Bataafse troepen moest aanvallen die Schoorl hadden bezet. Ook waren er nu Fransen aanwezig in de hoogten rond Schoorl die de Russen achtervolgden op hun terugtocht.²³⁸ Hij liet de pioniers van Sedmorazky de opgeblazen brug bij Schoorldam herstellen en gaf ook Dundas opdracht de Russen te gaan helpen. Deze ging richting Schoorl met de 3 bataljons van Sedmorazky, de 1st Brigade Guards en een deel van het 35th Regiment onder bevel van prins William van Gloucester maar het was al te laat. De Russen waren op de vlucht en werden achtervolgd door Franse en Bataafse troepen onder Carteret. In de duinen bij Schoorl wisten de gevluchte Russen, nu gesteund door de Engelsen zich wat te herstellen en generaal Essen wist aansluiting bij hen te krijgen en op de duinenrand een front te vormen met officieren en manschappen die bereid waren stand te houden. De achtervolgende Fransen en Bataven werden nu tijdelijk tegengehouden. In Schoorl zelf werd luitenant-kolonel Verhorst aangetroffen met de twee Bataafse bataljons van de 7^e Halve Brigade samen met Jagers en Grenadiers. Die waren daar in de loop van de dag door Du Monceau heen gestuurd om de achterhoede van de Russen aan te vallen.

²³⁷ Bron: J.T. Bremer, Schoorl en de invasie van 1799. Uitgeverij Pirola, Schoorl 1999 p. 53. Oorspronkelijk uit Journalen van de werkzaamheden van J.J. van Mansvelt (kapitein-ingenieur), P.H. van Zuijlen van Nijvelt, F.J. Beekman, H.R. Vosch van Avesaet (extra ordinari-ingenieurs) gedurende de veldtocht van 1799 in Noord-Holland (1799).

²³⁸ Francis Culling Carr-Gomm, Letters and journals of field marshal Sir William Maynard Gomm. London 1881, p. 38.

Deze troepen kwamen nu gevangen te zitten tussen de vluchtende Russen en de te hulp geschoten Engelsen. Zij probeerden te vluchten richting Schoorl maar omdat daar ook alleen maar Engelsen zaten waren zij uiteindelijk gedwongen zich over te geven. Onder de krijgsgevangenen waren ook kolonel Bruce, luitenant-kolonel Verhorst en kapitein van Geen. Vandaar dat Den Beer Poortugael aan zijn vrouw schreef: *'Van de 7e Halve Brigade zijn 2 Bataillons gesmolten en van de brave Jagers van Chassé is nauwelijks 60 man en geen een officier meer over. Zij allen zijn met roem gevallen.'* Waarschijnlijk wist hij toen nog niet dat zij krijgsgevangenen waren gemaakt in plaats van gevallen. Een klein deel van de Jagers onder luitenant-kolonel Trip had echter weten te ontkomen. De Jagers hadden enkele sterke staaltjes uitgehaald tijdens de aanval op Schoorl en tijdens de ontsnapping. Zo had sergeant Hybo Everdes de Boer aan het hoofd van negen Jagers zich op twee vijandelijke stukken geschut gestort en deze met de bajonet veroverd.²³⁹ Tijdens de ontsnapping uit Schoorl werden de Jagers achtervolgd door Russen en wist de Boer luitenant-kolonel Trip en zichzelf te redden door een diep water over te zwemmen terwijl de kogels hen om de oren vlogen. De Boer zou later tijdens de slag bij Castricum nog gewond raken door twee musketkogels, twee bajonetsteken en een sabelhouw maar deze verwondingen overleven.²⁴⁰

Hybo Everdes de Boer.

Ondanks de herovering van Schoorl op de Bataven kon de vlucht van de Russen niet tot staan worden gebracht. Zij bleven via Schoorl en Groet naar het noorden vluchten richting de Zijpestelling van waaruit zij waren vertrokken. Toen de Engelse generaal-majoor John Knox hier aan kwam zag hij dat zij in totale wanorde verkeerden. Officiëren en manschappen van allerlei onderdelen zaten her en der door elkaar heen. Hun kogels waren op en er werd geen actie ondernomen om ze te hergroeperen of te herbewapenen. Ter ondersteuning haalde Knox daarop een deel van het 2nd battalion van het 35th Regiment of Foot erbij dat de dag daarvoor uit Den Helder zuidwaarts was gemarcheerd maar in reserve was achtergebleven. Ondertussen werd de druk op de Engelsen te Schoorl langzaam opgevoerd net als langs de rest van het hele front de Franse en Bataafse druk toenam. Rond 16:30 uur werd besloten om op de Zijpestelling terug te trekken. De op Koedijk teruggetrokken Bataafse troepen waren intussen door Brune onder bevel gesteld van luitenant-kolonel Martuschewitz, de commandant van de Bataafse Artillerie omdat Bonhomme nergens was te bekennen.

²³⁹ J.C. van Rijneveld, *Beknopte levensschets van wijlen jonkheer Hybo Everdes de Boer*. Breda 1838, p. 7.

²⁴⁰ A.J. van der Aa, *Herinneringen uit het gebied der geschiedenis betreffende de Nederlanden*. Amsterdam 1835, p. 161-163.

Hij kreeg opdracht te handelen naar eigen goeddunken. Martuschewitz gaf luitenant-kolonel Carl Heinrich Wilhelm Anthing bevel om met het 2^e bataljon van de 6^e Halve Brigade Schoorlдам aan te vallen dat werd verdedigd door het 2nd Regiment Coldstream Guards en het 1st bataljon of the 5th Regiment of Foot. Deze werden ondersteund door drie kanonneerboden op het kanaal naar Alkmaar onder bevel van kapitein Home Riggs Popham en kapitein Goddard. Anthing heeft van zijn aanval op verzoek van Bonhomme een verslag gemaakt.²⁴¹ Ondanks hevig vuur en bescherming van de kanonneerboden kon Anthing de Engelsen uit Schoorlдам verdrijven die vluchtten over de brug naar de andere kant van het kanaal en daar achter een dijk en in enkele huizen stelling namen. Tevergeefs werd getracht ze ook hier te verdrijven waarbij grote verliezen werden geleden. Het 1^e peloton deed nogmaals een aanval waarbij het vaandel dat deels kapot was geschoten en daardoor te kort was geworden werd gedragen door adjudant-majoor Teunis Kracht Visscher gezeten op een paard. Deze werd dodelijk geraakt door een kanonskogel met het vaandel in zijn hand. De kogel was waarschijnlijk afgeschoten vanaf een van de Engelse kanonneerboden op het kanaal naar Alkmaar. Het paard van Visscher vluchtte in paniek in de richting van de Engelsen maar ene sergeant Westerheide wist het vaandel te grijpen en onder een regen van kogels in veiligheid te brengen. Bij nog een aanval kwam soldaat van Wartum om die deze keer het vaandel droeg en kapitein Cammartin en enkele onderofficieren. Uiteindelijk kreeg Anthing van adjudant-generaal Vichery orders om te wachten op Artilleriesteun. Met behulp van twee kanonnen van de 1^e compagnie Rijdende Artillerie lukte het om de Engelsen te verdrijven die vervolgens terugtrokken op de Zijpestelling achtervolgt door het bataljon van Anthing. Het dorp Schoorlдам had door de aanval zwaar geleden en diverse huizen waren in de as gelegd. Ook uit Warmenhuizen werden de Engelsen verdreven door Bataafse Grenadiers onder kapitein Johan Willem Arensma. Op de Bataven buitgemaakte kanonnen die niet meegenomen konden worden door de Engelsen waren vernageld en in het water geworpen.

Engelsen worden verdreven uit Schoorlдам.

²⁴¹ Opgemaakt door Anthing te Dirkshorn op 21 oktober 1799. Algemeen Rijksarchief den Haag, archieven Ministerie van Oorlog 1798-1813 inventaris nummer 125 onder 23 oktober 1799 nummer 330.

De 3^e colonne

De derde colonne verdeeld in twee brigades zette zich in de ochtend van 19 september ook in beweging. De brigade onder generaal-majoor Coote langs Schagen en het Nieuw-Verlaat richting de Heerhugowaard polder. De brigade onder generaal-majoor Don ging via Dirkshorn richting Oudkarspel. Bij deze brigade was ook luitenant-generaal Pulteney aanwezig. Pulteney liet op links twee squadrons van de 11th Light Dragoons en het 2nd battalion of the 17th Regiment of Foot bleven in reserve bij Kalverdijk terwijl hij zelf met het 1st battalion of the 40th Regiment of Foot, een deel van het 1st battalion of the 17th Regiment of Foot en enkele compagnieën light infantry onder kolonel Spencer oprukte langs de Langedijk richting Oudkarspel. De stelling bij Oudkarspel was echter zeer sterk. Deze was bewapend met 14 kanonnen en werd op het moment dat de Engelsen arriveerden verdedigd door Daendels met de aan hem toegevoegde Franse adjudant-generaal Durutte. De bezetting bestond op het moment van de aanval uit artilleristen, Jagers en 2 bataljons van de 5^e Halve Brigade Infanterie onder kolonel Crass. Het 1st and 2nd battalion of the 40th Regiment of Foot onder kolonel Spencer deden een aanval en de Bataven lieten hen tot op 30 passen naderen waarna zij hen zwaar beschoten met *grape-* of *caseshot* uit de kanonnen en musketvuur wat een ware slachting onder de Engelsen teweegbracht. Een deel trok zich terug om dekking te zoeken achter de Oosterdijk, een parallel dijk voor de stelling, en de troepen aangevoerd door generaal Don verstopten zich op hun buik in een korenveld. De Engelsen achter de Oosterdijk plaatsten hier hun Artillerie en begonnen de Frans/Bataafse stelling te beschieten. Ondertussen hadden zij nog versterking gekregen van het 1st battalion of the 3rd Regiment Guards en het 2nd battalion of the 5th Regiment of Foot uit de colonne van luitenant-generaal Dundas. De generaals Pulteney en Don zagen dat zij alleen konden slagen in een aanval als generaal Coote de vijand op rechts en van achter aan zou kunnen vallen maar deze kon slechts met moeite het kanaal Kolhorn-Alkmaar oversteken omdat alle bruggen waren vernield. Het 85th Regiment of Foot werd daarna in reserve achtergehouden te Nieuwe Niedorp en een patrouille cavalerie werd richting Rustenburg gezonden. Het 27th Regiment of Foot werd achtergehouden bij het Nieuw-Verlaat bij het kruispunt met de middenweg. Het 2nd en 29th Regiment of Foot gingen met ondersteuning van een 6 pponder kanon en een houwitsier langs de dijk richting Oudkarspel.²⁴² Ondertussen kreeg Generaal Daendels een verzoek om hulp van generaal Bonhomme die de gewond geraakte generaal Du Monceau moest vervangen en uit Schoorl was verdreven. Daendels ging daarop naar Sint Pancras en zond vandaar zijn reserve naar Bonhomme. Deze bestond uit twee bataljons, een regiment dragonders en Rijdende Artillerie onder bevel van generaal van Zuylen van Nyevelt.

Toen Daendels terugkeerde bij Oudkarspel leek het alsof de Engelsen zich hadden teruggetrokken en twee stukken kapotgeschoten geschut onbeheerd op de Oosterdijk voor de stelling hadden achtergelaten. Van Bonhomme kreeg hij bericht dat met succes een tegenaanval op Schoorl aan de gang was en hij verzocht Daendels om ook vanuit Oudkarspel een aanval te doen op de Engelsen. Hierop werd besloten om een uitval te wagen richting de Oosterdijk. 100 Grenadiers onder bevel van kapitein Merlen trokken vanuit de stelling richting de dijk maar plots ontstond er een hevig gevecht. De Grenadiers werden frontaal aangevallen door de Engelsen die zich achter de dijk hadden verscholen en vanaf links door de verscholen troepen van generaal Don die plotseling uit het korenveld tevoorschijn kwamen. De Artillerie in de stelling kon eerst nog met case-shot op de Engelsen vuren maar moest stoppen toen de Grenadiers in wanorde terug vluchtten naar de stelling achtervolgd door de Engelsen. In deze wanorde raakte een munitiewagen van de Artillerie in brand die explodeerde waarbij veel artilleristen omkwamen. In de chaos die daarop volgde konden de Engelsen de stelling bij Oudkarspel binnen komen. Hier troffen zij vele doden aan doorzeefd met kogels. Paarden lagen dood of gewond bij de munitiewagens en karren samen met de menners.²⁴³ Adjudant-generaal Durutte verloor tijdens de aanval een oor en zijn kleren waren door kogels doorboord.²⁴⁴

²⁴² Major H. Everard, History of Thos Farrington's Regiment subsequently designated the 29th (Worcestershire) Foot 1694 to 1891. Worcester 1891 p. 238.

²⁴³ Major Francis Maule, Memoirs of the principal events in the campaigns of North Holland and Egypt etc. London 1816, p. 24.

²⁴⁴ Een officier uit Brunen etat-major, Den veldtogt van den generaal Brune in de Bataafsche republiek in het jaar 1799. Haarlem 1801, p. 52.

Vergelijkbare explosie zoals bij Oudkarspel van mogelijk een munitiewagen tijdens de oorlog van 1799. Tekening door Dirk Langendijk.

Het 2nd en 29th Regiment of Foot onder generaal-majoor Coote waren inmiddels vanaf het Nedorper Verlaat bij de Ringvaart bij Oudkarspel aangekomen maar konden deze niet oversteken. Pas toen Oudkarspel was genomen kon met materialen uit het dorp een provisorische brug over de Ringvaart worden gemaakt. Daendels liet de troepen terugtrekken en door het gat in de Frans-Bataafse linie rukten de Engelsen op naar Noord-Scharwoude en kwamen op Langedijk af. Onderweg verdreven ze overal de Bataafse troepen en maakten vele krijgsgevangenen. Een getuige wist te melden dat de Engelsen oprukten tot in Broek waar drie Bataafse militairen werden gedood en twee paarden, ook werden er verscheidene krijgsgevangenen gemaakt. Diverse huizen werden 'doorgeschoten' in het bijzonder bij de brug en de kerk waar de Bataven nog enige tijd stonden om hun terugtocht te dekken.²⁴⁵ Dit waren waarschijnlijk de Grenadiercompagnie van het 1^e bataljon van de 1^e Halve Brigade en de drie Grenadier compagnieën van de 4^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel James Nicolson en majoor Adriaan Willem Storm de Grave. Deze wisten de verdere opmars van de Engelsen uiteindelijk tegen te houden. De Engelsen konden vanaf Broek richting Alkmaar kijken waar zij veel volk zagen en soldaten in groene uniformen. Zij dachten dat het Russen waren die succesvol waren geweest in hun opmars en nu gevordert waren tot aan Alkmaar.²⁴⁶ Generaal Pulteney kreeg echter het bericht van de rampzalige Russische tocht naar Bergen en het zich moeten terugtrekken van de 2^e colonne en ook hij kreeg orders om zich terug te trekken. De soldaten in groene uniformen waren inderdaad Russen maar het waren krijgsgevangenen. Op dat moment begon Daendels op bevel van Brune een tegenaanval die snel verliep omdat de Engelsen zich over de hele linie al aan het terugtrekken waren.

²⁴⁵ Anoniem?, Van Otterplaat tot Groenveldsweid. Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden. Vijfde jaargang, nummer 1 oktober 1999 p. 4.

²⁴⁶ Major H. Everard, History of Thos Farrington's Regiment subsequently designated the 29th (Worcestershire) Foot 1694 to 1891. Worcester 1891 p. 239.

Volgens een ooggetuige hadden de Engelsen misschien wel 2000 man in het dorp Broek toen zij 's avonds op hun vorige positie terugtrokken waarna de Bataafse voorposten bij Sint Pancras het dorp weer innamen.²⁴⁷ Daendels kon zijn eigen Artillerie bij Oudkarspel weer buitmaken inclusief de twee Engelse stukken die voor de stelling waren achtergebleven. Ook wist hij bijna honderd krijgsgevangen te maken waaronder veel gewonden in een geïmproviseerd veldhospitaal en enkele chirurgijns. Vanwege de haastig uitgevoerde terugtocht van de Engelsen was er geen tijd geweest om de gewonden die 's morgens bij Oudkarspel waren gevallen mee te nemen en zij werden dan ook aan hun lot overgelaten te midden van gewonde en stervende paarden.²⁴⁸ Tegen de avond was de Langedijk stelling bij Oudkarspel weer volledig in handen van Daendels. Nog dezelfde avond nog kreeg het gemeentebestuur van Broek orders om haar burgers de twee bruggen tussen Broek en Sint Pancras, die door de Bataafse troepen waren afgebroken te laten herstellen. Ook de brug in Broek zelf die door de Engelsen was vernield moest worden hersteld.²⁴⁹

De 4^e colonne

De vierde colonne onder Abercromby was rond 20:00 uur in de avond van de 18e september 1799 vertrokken richting Hoorn. Zij marcheerden met veel moeite richting de Zuiderzee omdat de bruggen over de kanalen waren vernield en de wegen zo nat waren dat de soldaten tot hun knieën in de blubber vooruit moesten ploeteren. Sommige obstakels konden slechts met één man per keer genomen worden waardoor de hele colonne steeds op elkaar stond te wachten.²⁵⁰ Luitenant Micaiah schreef dat de wegen in Holland zo slecht waren dat bomen omgehakt moesten worden en op de weg gelegd om de artillerie vooruit te krijgen.²⁵¹ Eenmaal aangekomen bij Hoorn werd de stad zonder slag of stoot ingenomen. De 170 man van het daar aanwezige garnizoen werden gevangengenomen. Voordat de Engelsen Hoorn binnen gingen was er nog een incident.²⁵² Omdat de stadspoort niet snel genoeg werd opengedaan dreigden de Engelsen de poort eruit te schieten met hun kanonnen. De Dragoons kregen opdracht om de Infanterie naar de zijkanten te dwingen om zo ruimte te maken om de kanonnen naar voren te laten komen. De uitgeputte en half slaperige soldaten werden plots geconfronteerd met paarden die op hun afkwamen en er werd terug! terug! geroepen. Hierdoor dachten zij dat ze aangevallen werden door Cavalerie en doken alle kanten op in de modder. Abercromby moest na Hoorn genomen te hebben richting Purmerend marcheren maar de wegen waren zo slecht en de bruggen vernield zodat hij hiervan moest afzien. De tocht naar Hoorn had ook langer geduurd als verwacht en de soldaten waren doodmoe van de zware nachtmars. Een alternatief plan om naar Schermerhorn te marcheren en de Bataafse troepen in de rechterflank aan te vallen kon om dezelfde redenen niet doorgaan. Toen hem het Russische debacle bij Bergen ter ore kwam restte hem niets anders dan zich weer terug te trekken op de Zijpestelling. Hij liet ter bescherming van de stad het 55th Regiment daar achter. De soldaten moesten wederom de verschrikkelijke tocht afleggen die zij op de heenweg hadden moeten gaan, deze keer in de stromende regen. Veel soldaten zagen het niet meer zitten en bleven achter waardoor de hele colonne vertraagd werd omdat deze achterblijvers steeds weer opgepikt moesten worden. Onderweg werd ook een keer vals alarm gegeven dat de vijand in zicht was. De adjudant riep dat iedereen zijn plaats moest behouden, de bajonet moest plaatsen en een rij van twee diep moest vormen.

²⁴⁷ Anoniem?, Van Otterplaat tot Groenveldsweid. Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden. Vijfde jaargang, nummer 1 oktober 1999 p. 4.

²⁴⁸ Major Francis Maule, *Memoirs of the principal events in the campaigns of North Holland and Egypt* etc. London 1816, p. 25-26.

²⁴⁹ Anoniem?, Van Otterplaat tot Groenveldsweid. Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden. Vijfde jaargang, nummer 1 oktober 1999 p. 4/5.

²⁵⁰ William Surtees, *twenty-five years in the rifle brigade*. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 10-11.

²⁵¹ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war*. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 185.

²⁵² Henry Bunbury, *Narratives of some passages in the great war with France from 1799 to 1810*. London 1854, p. 21/22.

Een soldaat riep als antwoord: we zijn al twee diep! tot onze knieën in de modder!²⁵³ In de dagen daarna namen de Fransen de stad Hoorn weer langzaam in bezit omdat het 55th Regiment op 23 september 1799 de stad had verlaten. Van een verdediging van de Zuiderzee steden werd echter geen prioriteit gemaakt waardoor daar slechts een klein aantal verdedigers werd achtergelaten. De 4th brigade van Moore keerde weer terug naar Winkel en Niedorp maar werd de volgende dag meer op rechts gepositioneerd in boerderijen langs de Ruigeweg in de buurt van 't Zand. Het 56th Regiment of Foot ging niet terug naar Schagen maar werd gelegerd in dorpjes voor Schagen, waaronder Barsingerhorn. Vanaf 24 september 1799 werd de reserve van MacDonald ook meer naar het westen gehaald en het 56th Regiment lag op 1 oktober 1799 bij de hoeve 'Zandwijk' in de buurt van Schagerbrug.²⁵⁴ Hun oude posities werden ingenomen door een detachement van 160 man van de 18th Light Dragoons onder luitenant-kolonel Stewart en the 8th Regiment of Foot onder Prince William of Gloucester die zijn hoofdkwartier inrichtte te Winkel.

Het plan van York was uitgelopen op een mislukking. De hoofdrede was het debacle bij Bergen waarbij de Russen in wanorde waren teruggetrokken. Aan de moed en strijdlustigheid van de Russen had het niet gelegen, deze kenmerken van de Russen waren algemeen bekend. Zelfs Napoleon schijnt gezegd te hebben dat de Russen samen met de Fransen de beste troepen waren in Europa. De Franse soldaten zelf noemden de Russen '*cornichons*' (augurken) vanwege hun groene uniform en de lange groene overjassen die sommigen van hen droegen.²⁵⁵ Een Engelse historicus beschreef de Russen tijdens de oorlog in Zwitserland als barbaren die hadden geleerd met geciviliseerde wapens te vechten. Extreem ignorant en onvoorzichtig en gevreesd door een vijand die zij konden bereiken met de bajonet of het koude staal.²⁵⁶ Wicham schreef dat iedereen het erover eens was dat zij nog nooit zoiets gezien hadden als de Russen in Zwitserland. Niets was gelijk aan hun standvastigheid, onverschrokkenheid en snelheid van aanvallen.²⁵⁷ Ook luitenant Micaiah beschreef zijn indruk van de Russen. Hij begreep niet waarom de Russen zo werden geroemd om hun moed en strijdlustigheid. Hij vond ze totaal onverschillig en zij waren in zijn ogen lijfeigenen die verplicht voor hun keizer moesten vechten. Zij konden volkomen emotioneel blijven staan als zij onder vuur werden genomen door infanterie of lieten zich gewoon neermaaien met grapeshot. De artilleristen lieten zich afslachten bij hun kanonnen. Als zij zich uiteindelijk moesten terugtrekken dan liep dit uit op een totaal ongecontroleerde vlucht en kon niets of niemand hen meer stoppen.²⁵⁸ Het was in ieder geval wel zeker dat de mythe rondom de onoverwinnelijke Russische soldaat bij Bergen verbroken was. De slag bij Bergen heeft de Russen aan doden, vermisten en gevangenen 1792 man gekost en 1275 man aan gewonden.²⁵⁹ Enkele Russische regimenten hadden bijzonder zwaar geleden. Zo was de effectieve sterkte van het regiment Arbenjef na de slag nog maar 440 man (van de 1471) en van het gecombineerde Grenadiersbataljon Strick nog maar 220 man (van de 593). In 1900-1901 begon de Russische militaire attaché in Nederland, kolonel E. von Müller een onderzoek naar de slag. Dit had tot resultaat dat op 30 september 1901 een monument werd onthuld voor de gevallen slachtoffers.

²⁵³ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 186.

²⁵⁴ William Surtees, *twenty-five years in the rifle brigade*. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 14.

²⁵⁵ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 189.

²⁵⁶ Ramsay Weston Phipps, *The Armies of the First French Republic and the Rise of the Marshals of Napoleon I, Vol. V, The Armies on the Rhine, in Switzerland, Holland, Italy, Egypt, and the Coup d'Etat of Brumaire, 1797-1799* (London, 1939), p. 128.

²⁵⁷ William Wickham, *The Correspondence of the Right Honorable William Wickham from the Year 1794, edited with notes by his grandson, William Wickham, M.A., Vol. II* (London, 1870), p. 232.

²⁵⁸ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 189-190.

²⁵⁹ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. *Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799*. München 1858, p. 283-284.

Het monument is officieel Russisch grondgebied omdat het in 1901 werd geschonken aan tsaristisch Rusland. Op het monument staat in vergulde Cyrillische letters: "Ter eeuwige gedachtenis aan de Russische krijgers gevallen bij Bergen op de 8^e en 21^e september van het jaar 1799." Deze data zijn volgens de Russische jaartelling en komen overeen met 19 september en 2 oktober volgens de westerse jaartelling.²⁶⁰

Het Russen monument aan de Russenweg, hoek Notweg (foto 25 augustus 2016).

Niet alleen de Russen waren deze dag van slag. De Engelse Regimenten van de tweede colonne die voor een groot deel uit onervaren leden uit de milities bestonden zaten op het randje van het uitbreken van paniek. Velen waren nu voor de eerste maal daadwerkelijk in actie gekomen waarbij een groot aantal manschappen en officieren waren gesneuveld. De terugtocht verliep snel en ongecontroleerd waarbij de Fransen en Bataven hen op de hielen zaten en er geen oog was voor het behouden van belangrijke strategische punten. Pulteney's colonne zat ver naar voren en die van Abercromby zat ver naar links in Hoorn dus langs de rechterflank zou het snel fout kunnen zijn gegaan als de Fransen en Bataven flink hadden doorgepakt. De enige troepen waar nog een beroep op kon worden gedaan waren de Artillerie, de Russen onder Sedmorazky en de Guards onder D'Oyley. Een moegestreden en bijna zonder kogels zittend battalion of the 1st Guards onder kolonel Maitland kon men zover krijgen om terug te gaan naar het strategisch belangrijke dorp Krabbendam en deze plaats te bezetten voordat de Fransen het zouden innemen.²⁶¹ Zij moeten hier 's avonds weer vertrokken zijn na het dorp te hebben platgebrand zodat de vijand het niet zou kunnen versterken.²⁶² Toen het reisgezelschap van Frederik Willem Conrad in de zomer van 1800 Krabbendam aandeed schreven zij: *'van dat dorp of gehugt vonden wij niets meer overig als puinhoopen, zijnde alle de huizen tot gelijks de grond geslegt, waardoor de Engelschen het acces aan deze zijde van de Zijp vermeend hebben des te beeter te kunnen defendeeren'*.²⁶³

²⁶⁰ Bron: Wikipedia.

²⁶¹ Henry Bunbury, *Narratives of some passages in the great war with France from 1799 to 1810*. London 1854, p. 19.

²⁶² Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalt, *The History of the campaign of 1799 in Holland*. Vijfde deel London 1801 p. 125-126.

²⁶³ J.T. Bremer in *Een jaar na de landing*. Een reisverslag anno 1800.

De verliezen aan Engelse zijde waren 117 doden, 410 gewonden en 490 vermisten.²⁶⁴ Brune gaf aan dat aan Frans/Bataafse zijde slechts 50 doden en 300 gewonden waren. Het aantal krijgsgevangenen was wel fors, dat getal liep tegen de 3000 manschappen en 60 officieren.²⁶⁵ De relatie met de Russen was vanaf het begin niet optimaal geweest. York had geen hoge pet van ze op en stak zijn mening over hen binnen eigen kringen niet onder stoelen of banken. Hij gaf in ieder geval zonder meer de Russen de schuld van het mislukken van de gehele operatie.²⁶⁶ Na de 19^e september 1799 werd de relatie alleen maar slechter, generaal Hermann was in de ogen van de Engelsen dan misschien geen goede generaal maar hij was dapper en recht door zee. Van zijn opvolger, generaal Essen hadden zij ook geen hoge pet op, volgens de Engelsen was hij vals, achterbaks en had hij een hekel aan de Engelsen. Beide kanten gaven elkaar de schuld van de nederlaag. De Engelsen vonden dat de schuld bij de Russen lag omdat die te vroeg van start waren gegaan en in grote wanorde waren opgerukt waarbij te veel risico was genomen. De Russen op hun beurt gaven de Engelsen de schuld omdat die te voorzichtig waren geweest. Zij voelden zich ook in de steek gelaten door de brigade van Manners die zich bij Schoorl bij Dundas had gevoegd terwijl die diens hulp helemaal niet nodig had. De berichtgevingen over wie er nu schuldig was en wie elkaar de schuld van de nederlaag gaven zijn wat verwarrend, dubbel en spreken elkaar tegen. Zo schreef Kolonel Robert Brownrigg aan Huskisson dat er in de dagen na de 19^e september overeenstemming was tussen de Engelsen en de Russische generaals. De laatsten waren zich bewust van de misdragingen van hun troepen en gaven toe dat als er meer systeem in hun aanval had gezeten dat zij hadden kunnen overwinnen. Zelfs Generaal Herman gaf toe in een gesprek met Majoor Dyer van de Guards, die onder bescherming van een witte vlag naar Alkmaar was gegaan, dat zijn nederlaag te wijten was aan de overmoedigheid van zijn soldaten en dat hij zelf niet goed op de hoogte was tegen wat voor troepen hij het precies opnam. Aan de ander kant had hij een brief geschreven aan Tsaar Paul I waarin hij de schuld van zijn nederlaag gaf aan het gebrek aan steun van de Engelsen en dat de Russen waren opgeofferd. Uiteraard zond Brune deze brief maar al te graag met grote snelheid door naar Rusland. Brownrigg dacht niet dat deze brief veel invloed zou hebben bij de Tsaar omdat het zou worden tegengesproken door de andere Russische Generaals en het feit dat veel Engelse soldaten waren omgekomen tijdens het dekken van de Russische terugtocht uit Bergen via Schoorl naar de Zijpestelling.²⁶⁷

Luitenant Micaiah beschreef ook zeer treffend hoe hij en andere Engelse soldaten over hun geallieerden dachten. Mede door het taalprobleem was er vaak totaal geen overleg betreffende de militaire acties. Door hun gedrag gingen pogingen om de Hollandse bevolking voor de prins van Oranje te winnen volledig de mist in. Het zou in zijn ogen beter zijn geweest als de Russen niet aan deze veldtocht hadden deelgenomen. Op de 5^e oktober 1799 moest een Engelse officier zelfs een keer een Engelse soldaat ervan weerhouden om op een Rus te schieten. Toen de officier vroeg waarom hij dat deed antwoordde hij dat het hem niet uitmaakte want het was in ieder geval geen Engelsman.²⁶⁸ Beide partijen beschuldigden elkaar ook van plunderen. De Russen zouden Schoorl en Bergen geplunderd hebben maar de Russen stelden dat het vooral de vele vrouwen waren in het gevolg van de Engelsen die onderweg de huizen hadden leeggeplunderd. Kolonel Dubiansky beschreef hoe na de slag bij Bergen een groep van wel 150 Engelse vrouwen onder begeleiding van een Franse parlementair naar de Engels/Russische stelling werd teruggebracht. Zij waren beladen met allerhande levensmiddelen waarvan zij ook een deel aan de Russen uitdeelden.

²⁶⁴ Dispatch van York aan Henry Dundas. Opgenomen door E. Walsh M.D., *The expedition to Holland in the autumn of the year 1799*. London 1800, p. 111-115.

²⁶⁵ Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalt, *The History of the campaign of 1799 in Holland*. Vijfde deel London 1801 p. 124-125.

²⁶⁶ Brief van York aan Henry Dundas van 20 september 1799. W. FitzPatrick, *Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V*. London 1906, p. 416-417.

²⁶⁷ Brief van Kolonel Robert Brownrigg aan W. Huskisson van 26 september 1799. W. FitzPatrick, *Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V*. London 1906, p. 424-426.

²⁶⁸ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war*. *The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 188-190.

Luitenant Micaiah wist te vertellen dat hij tijdens de veldtocht een journaal onder ogen had gekregen van een Engelse soldaat die op 19 september 1799 richting Schoorl was gestuurd om de terugtrekkende Russen te dekken. Deze soldaat was 17 september 1799 op de rede van Texel aangekomen op het schip *The Royal William*. Hij diende waarschijnlijk in het 35th Regiment of Foot onder Prince William of Gloucester. De soldaat schreef dat hij de 18^e september 1799 langs de duinenvoet naar het zuiden moest marcheren waarbij hij onderweg diverse lichamen zag liggen. Zij moesten waarschijnlijk als een soort reserve dienen voor de slag die de volgende dag plaats zou vinden. 's Nachts overnachtte zijn bataljon in stallen waarna zij de volgende dag orders kregen om verder op te oprukken. Voor hen stond een dorp in brand, waarschijnlijk Schoorl, en er werd hevig musketvuur gehoord. De soldaat zag daarna gewonde Russen voorbijkomen, sommigen met boter en kaas in hun handen en eentje droeg zelfs een staande klok op zijn rug.²⁶⁹

Plunderende Russische Grenadiers.

Prent door Dirk Langendijk, 1800.
Brown University Library, Prints,
Drawings, and Watercolors from
the Anne S.K. Brown Military
Collection.

Dat plunderen bij de Russische troepen blijkbaar de gewoonste zaak van de wereld was blijkt uit de correspondentie van William Wickham. Het roven en plunderen was naar zijn mening bij de Russen systematisch georganiseerd. De onderofficieren roofden samen met de troepen en de generaals knepen een oogje toe.²⁷⁰ Ondanks dat York geen hoge pet op had van de Russen maakte hij zich aan de andere kant wel weer sterk om de straf die de Russische troepen opgelegd hadden gekregen van tsaar Paul I ongedaan te krijgen door persoonlijk een brief te sturen vol lovende woorden over de Russische troepen. Bij de Franse en Bataafse troepen had het moreel een flinke oppepper gekregen. De mythe rond de onoverwinnelijke Russen was gebroken en overal moest de vijand naar hun uitgangspunten terugtrekken. Toch lijkt het erop dat de Fransen niet heel veel vertrouwen in de Bataven of de Bataafse aanvoerders hadden. Tijdens de landing van de Engelsen had Daendels stekken laten vallen. Tijdens de aanval op de Zijpestelling hadden de Bataven overal moeten terugtrekken en deze keer was het bij Oudkarspel vreselijk misgegaan bij de artilleriestelling voor het dorp. In de veldslagen op 2 en 6 oktober 1799 lijkt het Bataafse leger dan ook een ondergeschikte rol te hebben gespeeld en lijkt Daendels te zijn weggestopt geheel op de rechterflank bij Purmerend.

²⁶⁹ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war*. *The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 186.

²⁷⁰ Herman Hüffer, *Der Krieg des Jahres 1799 und die zweite Koalition*. Zweiter band, Gotha 1905 p. 109. Wickham beschreef hier het gedrag van de Russische troepen in Zwitserland maar ook bij de troepen in Holland moet deze gewoonte bekend zijn geweest.

Het Bataafse leger had de 19^e september veel militairen verloren. Veel waren gesneuveld, gevangengenomen of overgelopen en een nieuwe aanval zat er ongetwijfeld aan te komen. Na de overwinning bij Bergen en de afschuw die was gewekt onder de bevolking door de verhalen over de misdrijvingen van de Russen dacht de Bataafse regering blijkbaar wat gemakkelijker aan nieuwe rekruten voor het leger te komen. Ook het aanbieden van een premie moest eventuele rekruten sneller over de streep helpen. Op 23 september 1799 maakte de bataafse regering bekend dat iedereen die zich zou aanmelden bij het staande leger buiten de beloning van zes dukaten daar bovenop nog eens een premie van 21 gulden zouden krijgen. Iedereen die in het leger bleef dienen totdat de vijand van Bataafse bodem was verdreven zou nog eens een compensatie krijgen van 30 gulden.²⁷¹

²⁷¹ Proclamatie afgedrukt in A collection of State papers relative to the war against France volume VIII. London 1800, p. 345.

2 oktober 1799, de duinenslag. Ook wel de tweede slag om Bergen, de slag bij Egmond en de slag bij Alkmaar genoemd.

Na de slag van 19 september 1799 hadden beide kampen een gevechtspauze om te herstellen van de geleden verliezen en om zich te hergroeperen. Ook had men lering getrokken uit de aanval waarbij enkele zwakke punten naar voren waren gekomen. Op bevel van Daendels inundeerden ingenieurs van de Bataafse genie op 23 en 24 september de droogmakerijtjes Kerkmeer en Woudsmeer om het bolwerk Oudkarspel te beveiligen. Dijken werden doorgestoken en wachtdeuren uit molens gesloopt zodat het water uit de ringvaarten beide polders in kon stromen. Volgens een ooggetuige liep het vee in de Woudsmeer nog in de wei toen de inundatie werd uitgevoerd. De Heerhugowaard onderging hetzelfde lot als de Wouds- en Kerkmeer. Deze droogmakerij werd door de ingenieurs onder water gezet om aanvallen op de flank van de stelling in de Langedijk te verhinderen.²⁷² De Franse ingenieurs versterkten de toegangen naar Groet, Schoorl en Bergen. De Bataafse ingenieurs versterkten die bij Schoorldam en Koedijk maar vooral die bij Oudkarspel waar de Engelsen eerder hadden kunnen doorbreken. De Oosterdijk voor de stelling werd tot op het maaiveld afgegraven. De werklui die al deze werkzaamheden moesten uitvoeren werden met geweld gedwongen en als dwangarbeiders aan het werk gezet. Zo kwam op 23 september 1799 een groep van het regiment Huzaren naar Beverwijk. De twee aanwezige officieren maakten het de stadsraad duidelijk dat het de bedoeling was om enige boeren te pressen die moesten werken bij de aanleg van batterijen. De president van de stadsraad dacht hen overtuigd te hebben om geen boeren te pressen in de omgeving van Beverwijk omdat die het al zwaar genoeg hadden gehad. Zijn pleidooi bleek al snel tevergeefs te zijn geweest want in Beverwijk en omgeving werd toch iedereen die maar een beetje op een boer leek door de Huzaren meegenomen. Zij gingen zelfs zo ver dat mensen met geweld uit hun huis werden gehaald. De stadsraad pikte dit gedrag van de Huzaren niet en wist samen met de baljuw en de hoofdofficier enkele mensen vrij te krijgen en namen enkele Huzaren in arrest. De volgende dag in de avond kwamen de Huzaren echter terug met 40 man om wederom volk te pressen waarna de boeren en ambachtslieden op de vlucht sloegen. De volgende dag zag men te Beverwijk de Huzaren met 39 aan elkaar vastgebonden personen terug naar het noorden trekken.²⁷³ Waarschijnlijk waren deze mensen geprest rondom Haarlem zoals beschreven door Loosjes.²⁷⁴ Dergelijke taferelen speelden zich ook elders in Noord-Holland af zoals in de Schermer. Ook hier werden boeren geprest om te werken waaronder ene Jacob Hogedijk die zijn ervaringen heeft opgeschreven in een rijm.²⁷⁵ Dat het ook hier Huzaren moeten zijn geweest die volk kwamen pressen blijkt uit de volgende passage:

*“Er ging op Zaterdag vyf Ruiters met hun paarden,
De gantsche Schermer door met pallas en met zwaarden,
En dwongen daar het volk met vloeken en getier,
Gaet delven met uw spaa en pakt u weg van hier.”*

Na een uitputtende voettocht kwamen de mannen, waaronder Jacob, aan in Oudkarspel. Hier werden zij naar de Ambachtsdijk gedirigeerd:

*“Dies gingen wy daar heen een ieder met zijn spaa,
’T was avonds ellef uur dat men daar kwam, ha, ha,
Zo zy een Officier, gaat pakt u lompe Boeren.
Daar ginter aan de dyk moet gy de kly vervoeren.”*

²⁷² Aten, D., Oorlog in het Noord-Hollandse polderland Waterlinies en waterschappen tijdens de invasie van 1799. Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis 8 (1999); webversie 2006 p. 3.

²⁷³ Venetien j. van et al, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 54-55.

²⁷⁴ Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803, p. 184-185.

²⁷⁵ Gedenkschrift van Jacob Cornelis Hogedijk. Enkele pagina's afgedrukt bij J.T. Bremer, Schoorl en de invasie van 1799. Schoorl, 1999 p. 17.

Na de zware arbeid werden de dwangarbeiders naar de kerk in Oudkarspel gedirigeerd:

*“Des avonds dus gejaagt als honden na den kerke,
Myn peul (peuluwe) was een schoof riet, myn bed d’ blauwe zerke.
De kleed’ren zyn doornat, van koude was ik styf,
Dies lag ik op een steen, met dit verkleumde lyf.”*

Op 21 september 1799 kreeg het Brits-Russische leger de laatste versterkingen die vanwege het slechte weer pas op 24 september 1799 van boord konden gaan. Op die dag werd de achterhoede van de Russen onder generaal-majoor Emme ontscheept die vertrokken was uit Kronstadt (Rusland, aan de Finse golf). Deze bestond uit 2 bataljons (1516 man) ‘Pavlovskii’ Grenadiers (Regiment van Essen), 1 gecombineerd Bataljon Grenadiers ‘Mitiuschin’ (631 man) en 1 gecombineerd Bataljon Grenadiers ‘Ogarjeff’ (648 man). Gelijktijdig kwamen Engelse versterkingen aan in de vorm van vier squadrons of the 15th Regiment Light Dragoons onder luitenant-kolonel Erskine. Twee dagen later kwam de Rifle Company of the 6th battalion of the 60th Regiment of Foot (Royal American) aan en paarden voor de Artillerie. Het 6th battalion of the Rifle Company was in augustus gevormd op het eiland Wight en bestond voornamelijk uit Duitsers en andere buitenlandse rekruten. Een nieuwe aanval werd in eerste instantie bepaald op 29 augustus 1799 maar uitgesteld vanwege het slechte weer. Daarna zou de aanval plaatsvinden op 1 oktober 1799, de verjaardag van tsaar Paul I maar moest wederom vanwege het slechte weer worden uitgesteld, nu naar 2 oktober 1799. De aanval zou opnieuw plaatsvinden door vier colonnes te vormen. Abercromby commandeerde de eerste colonne en moest rechts over het strand met bijna 8000 man Infanterie en ruim 1000 Cavalerie van Petten naar Egmond aan Zee marcheren. Daar aangekomen moest hij naar links gaan richting Egmond a/d Hoef om de Fransen de pas af te snijden die door de tweede en derde colonne naar het zuiden zouden worden verdreven in zijn richting. De strijd zou namelijk vooral gestreden worden tussen de Noordzee en de Alkmaarder vaart (een deel van het tegenwoordige Noord-Hollands kanaal). Abercromby’s colonne bestond uit de volgende eenheden:

1st Brigade Guards onder generaal-majoor D’Oyley

1 battalion Guard Grenadiers
3rd battalion of the 1st Regiment Guards

4th Brigade onder generaal-majoor Sir John Moore

2nd battalion of the 1st Regiment of Foot (Royals)
1 battalion of the 25th Regiment of Foot
1 battalion of the 49th Regiment of Foot
1st battalion of the 79th Regiment of Foot (Cameron Highlanders)
1st battalion of the 92nd Regiment of Foot (Gordon Highlanders)

6th Brigade onder generaal-majoor John Hutchinson als vervanger van de gewond geraakte Cavan²⁷⁶

1st & 2nd bataljon of the 20th Regiment of Foot (East Devon)
1 bataljon of the 63th Regiment of Foot (West Suffolk)

Voorhoede onder kolonel MacDonald

1 battalion of the 23rd Regiment of Foot (Royal Welch Fusiliers)
1 battalion of the 55th Regiment of Foot (Westmoreland Regiment)
Het Light Infantry battalion of the 56th Regiment of Foot (‘the Pompadours’)
1 battalion Grenadiers of the 56th Regiment
1e Yégerskie van Sutgof
Ter aanvulling kregen de Grenadiers en de Light Infantry van het 56th nog de flank compagnieën van het 5th Regiment of Foot.²⁷⁷

²⁷⁶ The Earl of Cavan had een beenfractuur opgelopen door een ongeluk met een paard. Dispatch van York aan Dundas van 6 oktober 1799, afgedrukt bij E. Walsh M.D., The expedition to Holland in the autumn of the year 1799. London 1800, p. 125-133.

²⁷⁷ Richard Cannon Esq., Historical record of the Fifth Regiment of Foot or Northumberland fusiliers. London 1838 p. 57.

Cavalerie brigade onder kolonel Lord Paget

9 squadrons of the 7th, 11th & 15th Regiment Light Dragoons

A half troop of Horse Artillery onder majoor Judgson aangevuld met Veldartillerie onder luitenant-kolonel Whitworth

4 zes ponders

2 twaalf ponders

4 houwitser

De tweede colonne, allen Russen onder bevel van generaal-majoor Essen bestond uit ongeveer 8000 man met hun regimentsartillerie aangevuld met Huzaren en Kozakken. Een groep van 5500 man moest wederom via de slaperdijk naar Kamp marcheren en dan links richting Groet en Schoorl gaan en Bergen aanvallen. Deze keer werd echter gezorgd voor ruime versterking op links door zowel de brigade van kolonel Gladki als de brigade van generaal-majoor Sedmorazky. Gladki moest op links de hoofdmacht blijven dekken en Sedmorazky moest op links van Gladki blijven tot aan Schoorldam en dan dit dorp innemen samen met de Engelsen van de derde colonne.

De voorhoede (onder generaal-majoor Emme)

1 detachement van de 1e Yégerskie van Sutgoff (100 man)

1 gecombineerd Grenadiers Bataljon 'Osipoff' (329 man)

1 gecombineerd Grenadiers Bataljon 'Mitiuschin' (631 man)

1 gecombineerd Grenadiers Bataljon 'Ogarjeff' (583 man)

1 detachement Leib-Uralskaya sotnya Kazachi (Kozakken) (30 man)

1 detachement Pioniers 'Dreyer' (50 man)

6 stuks Veldartillerie waaronder twee 12 ponders

De brigade van generaal-majoor Arbenjeff

2 bataljons Fanagoriiskii Grenadiers 'Scherebsoff' (1100 man)

2 bataljons Pavlovskii Grenadiers 'Emme' (1516 man)

8 stuks Veldartillerie

De brigade van kolonel Gladki

2 bataljons Tavritcheskii Grenadiers 'Benckendorff' (750 man)

2 compagnieën van gecombineerd Grenadiers bataljon 'Timothejeff' (200 man)

1 detachement Pioniers 'Dreyer' (25 man)

3 stuks Veldartillerie

De brigade van generaal-majoor Sedmorazky

2 bataljons Bélozerskii Muskietiers, regiment 'Sedmorazky' (1248 man)

1 gecombineerd Grenadiers bataljon 'Erikson' (447 man)

2 compagnieën van gecombineerd Grenadiers bataljon 'Timothejeff' (200 man)

1 detachement Pioniers 'Dreyer' (50 man)

2 eskadrons leib-Gvardii Gusarskii polk (lijfgarde Huzaren) (128 man)

7 stuks Veldartillerie

De derde colonne van ruim 6000 man Infanterie aangevuld met 158 man Light Dragoons en Veldartillerie stond onder bevel van luitenant-generaal Dundas en was in drie Brigades verdeeld. De Brigade van Coote moest ter hoogte van Kamp naar links afzwaaien om de Russische linkerflank te dekken. De Brigade van de Earl of Chatham moest eerst met Sedmorazky meegaan maar voor Schoorldam naar rechts gaan om als reserve links naast Coote en Essen aan te marcheren en hen ondersteunen om Bergen in te nemen. Vervolgens moest hij contact proberen te maken met de colonne van Abercromby. De Brigade van Sir Harry Burrard moest vanuit Tuitjenhorn en Krabbendam langs de Alkmaarder vaart trekken en dan met Sedmorazky Schoorldam bezetten onder dekking van zeven kanonneerboden die over de Alkmaarder vaart meevoeren onder bevel van Home Riggs Popham.

2nd British Brigade Guards (onder generaal-majoor Sir Harry Burrard)

1st battalion of the 2nd Regiment Guards

1st battalion of the 3rd Regiment Guards

3rd British Brigade Guards (onder generaal-majoor Eyre Coote)

- 1 battalion of the 2nd Regiment of Foot (Queens Regiment)
- 1 battalion of the 27th Regiment of Foot (Enniskilling Regiment)
- 1 battalion of the 29th Regiment of Foot
- 1 battalion of the 85th Regiment of Foot (Bucks Volunteers)

7th brigade (onder generaal-majoor John Pitt, 2nd Earl of Chatham)

- 1st, 2nd en 3rd battalion of the 4th Regiment of Foot (Royal Regiment)
- 1 battalion of the 31st Regiment of Foot (Huntingdonshire Regiment)
- 1 squadron of the 11th Light Dragoons (158 man) onder kapitein Sleigh

Veldartillerie onder luitenant-kolonel Smith

- Acht 6 ponders
- Vijf 12 ponders
- Vier houwitsers

De vierde colonne bestond uit de troepen onder bevel van luitenant-generaal Pulteney. Deze bijna 7000 man, waaronder het 9th Regiment of Foot en 150 paarden moesten Daendels bezighouden bij Oudkarspel en Langedijk en erop toezien dat er geen versterkingen richting Bergen gezonden konden worden. Hij kreeg de vrijheid om te handelen zoals de situatie het noodzakelijk achtte. Omdat Abercromby's tocht afhing van het tij kon de aanval pas bij eb plaatsvinden om ongeveer 06:00 uur. De andere colonnes moesten zich hiernaar schikken. Het Brits-Russische leger werd opgewacht door ongeveer 22.000 man Frans-Bataafse troepen. De Bataafse divisie van Daendels op rechts in de Langedijk stelling. De door Bonhomme geleide Bataafse divisie van de gewonde Du Monceau met als centrum Koedijk. Dan nog de Fransen met als centrum Bergen en de duinen noordwesten van Bergen. De in het oorlogsgebied aanwezige Franse troepen bestond inmiddels uit de volgende eenheden:²⁷⁸

Regiments d'Infanterie de Ligne

- 1 bataljon van de 22^e Demi Brigade onder Nicolas-Joseph Schreiber (vermeld als aanwezig bij Alkmaar (=Bergen 2?) en Castricum) (860 man).
- 3 bataljons van de 42^e Demi Brigade onder Joseph-Marie Piolaine (vermeld als aanwezig bij Bergen) (1685 man).
- Het 3^e bataljon van de 48^e Demi Brigade onder Antoine Arnaud (vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar (=Bergen 2?) en Castricum) (887 man).
- 3 bataljons van de 49^e Demi Brigade onder Martial Bardet (vermeld als aanwezig bij Bergen) (1904 man).
- 1 bataljon van de 51^e Demi Brigade onder Menizweig (vermeld als aanwezig bij Bergen en Castricum) (833 man).
- 3 bataljons van de 54^e Demi Brigade onder Louis-Prix Vare (vermeld als aanwezig bij Bergen en Alkmaar (=Bergen 2?)) (1925 man).
- Het 3^e bataljon van de 60^e Demi Brigade onder Francois-Xavier Roussel (vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar (=Bergen 2?) en Castricum) (515 man).
- 2 bataljons en 1 compagnie Grenadiers van de 72^e Demi-Brigade onder Mercier (vermeld als aanwezig bij Zijpersluis en Bergen) (1214 man).
- 3 bataljons van de 90^e Demi-Brigade onder Remy Grillot (vermeld als aanwezig bij Bergen en Castricum) (2135 man).

Regiments d'Artillerie-a-pied

- 1 compagnie van het 6^e Regiment onder Claude Martraire (vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar (=Bergen 2?) en Castricum) (41 man).
- 1 compagnie van het 7^e Regiment onder Nicolas-Francois Seroux (vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar (=Bergen 2?) en Castricum) (41 man).

Regiment d'Artillerie-a-Cheval

- 1 compagnie van het 8^e Regiment onder Jean-Claude-Edouard Machuret (vermeld als aanwezig bij La trebbia, Bergen en Castricum).

²⁷⁸ Tony Broughton, artikelenreeks French Infantry Regiments, French Cavalry Regiments etc. etc. and the Colonels who led them 1792-1815. http://www.napoleon-series.org/military/c_organization.html

Regiment de dragons

4 eskadrons van het 10^e Regiment onder Jean-Baptiste Godard (vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar (=Bergen 2?) en Castricum) (465 man).

Regiments Chasseurs-a-Cheval

4 eskadrons van het 4^e Regiment onder Nicolas-Joseph Scalfort (vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar (=Bergen 2?), Castricum en Haarlem) (542 man).

1 eskadron van het 5^e Regiment onder Poichet dit Prudent? (86 man)

1½ eskadron van het 16^e Regiment onder Antoine-Jean-Auguste-Henri Dorosnel (vermeld als aanwezig bij Zype, Bergen, Alkmaar (=Bergen 2) en Castricum) (21 man).

De Franse troepen werden opgesplitst in twee divisies waarvan generaal Vandamme nu het opperbevel kreeg. De eerste divisie stond onder bevel van divisie generaal Barbou en de tweede onder bevel van divisie generaal Gouvion.

Het 56th Regiment Light Infantry kreeg laat in de middag van de 1^e oktober bevel om zich gereed te maken en ging 's nachts op pad richting Petten.²⁷⁹ Onderweg werden zij ingehaald door the 11th Light Dragoons die hen toeriepen: 'zeep ze goed in jongens dan komen wij ze scheren'. Het 56th Regiment behoorde tot de voorhoede onder kolonel MacDonald en maakte deel uit van de eerste colonne onder bevel van Abercromby. Ter hoogte van Petten marcheerden zij samen met de andere onderdelen naar het zuiden richting Kamp en kregen hier voor de eerste keer tijdens de expeditie te maken met een echte gevechtssituatie. De taak van de voorhoede was het verjagen van het te Kamp gelegeerde Franse 3^e bataljon van de 60^e Demi Brigade waarna zij in de duinen de linkerflank van de colonne van Abercromby moesten vormen en deze op die manier dekking geven. Toen de eerste Engelsen Kamp naderden schoten de Fransen een seinkanon af als teken dat de aanval was begonnen en trokken zich terug de duinen in. Hier onstonden vuurgevechten waarbij het duinlandschap met haar hoge ruggen en dalen en het gebrek aan discipline en ervaring ervoor zorgde dat de Engelse troepen verspreid raakten. Soldaat William Surtees schreef dat hij de indruk kreeg dat het Franse musketvuur meer effect leek te hebben dan het Engelse musketvuur. Als de Fransen zich terugtrokken werden geen gewonden of doden aangetroffen. Het leek wel alsof zij die al hadden begraven of meegenomen terwijl zij terugtrokken. Luitenant Micaiah schreef juist dat de Fransen zeker niet beter waren dan de groene Engelse vrijwilligers uit de milities. Volgens hem waren het soldaten die recent waren opgeroepen voor militaire dienst en hun officieren moesten hen aan de gang houden door drank uit te delen. Een derde van de Franse krijgsgevangenen zou volgens hem dronken zijn geweest.²⁸⁰

Gouvion stuurde twee bataljons van de 49e en één bataljon van de 48e Demi Brigade de duinen in om de zich terugtrekkende 60e Demi Brigade te ondersteunen en om de langs de duinenrand oprukkende vijand in de gaten te houden. De tweede en derde Engelse colonnes gingen via de Slaperdijk en de Breelaan naar het zuiden. De 1e brigade van Coote was achter MacDonald aangegaan en zwaaide af naar Groet en verjoeg daar het Franse 1^e bataljon van de 54^e Demi Brigade die terugtrokken op Schoorl en Schoorldam waar brigadegeneraal Simon in verdediging lag en maakte zo de weg vrij voor de Russen van Essen. MacDonald was in plaats van naar rechts te gaan ook richting Groet gegaan en ging pas daar de duinen weer in omdat hij volgens plan aansluiting moest houden met de voorhoede van Abercromby op het strand. Deze bestond uit de 4th brigade van Moore ondersteund door de Cavalerie van Paget. Omdat de duinen ten zuiden van Kamp/Hargen/Groet steeds breder worden en door schermutselingen met de Fransen slaagde hij daar niet in en verdwaalde tussen de zandheuvelds waardoor de linkerflank van de troepen op het strand niet gedekt werd.²⁸¹

²⁷⁹ William Surtees, twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 14-16.

²⁸⁰ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 187.

²⁸¹ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 354.

Kolonel Macdonald op latere leeftijd als luitenant-generaal door Denis Dighton (1812).

Ook de rest van de colonne van Dundas en de Russen van Essen waren op pad gegaan. De Russen waren deze keer niet te snel maar vertraagden en gingen steeds langzamer. Essen wilde pas verder oprukken over de Slaperdijk nadat Coote een batterijstelling van drie kanonnen aan het eind van de dijk had uitgeschakeld. Daarna vond Essen dat hij te weinig dekking had op zijn flanken. Hij had die echter wel op links van Gladki, Sedmorazky en Chatham en ook op rechts van MacDonald. Hij wilde echter niet eerder oprukken voordat Coote zijn vier bataljons rechts van hem in de duinen plaatste. Dit ging in tegen het plan van York maar, zo schreef Coote, ik moest wel toegeven anders wilden de Russen niet verder oprukken.²⁸² Het 29th Regiment of Foot liep onder bevel van kolonel Enys op de duinenrand gelijk op met de Russen terwijl het 2nd, 27th en 85th Regiment of Foot nog verder op rechts in de duinen oprukte om druk op de Fransen te houden. Essen vond dit blijkbaar nog steeds onvoldoende en bleef tot ergernis van de Engelsen vertragen omdat hij mogelijk geen tweede slachting bij Bergen wilde meemaken. Ook een compagnie Russische Jagers welke in de loop van de dag de brigade van Coote assisteerde zorgde voor problemen. Op een gegeven ogenblik gingen deze zitten, ook de officieren, en beweerden geen munitie meer te hebben. Omdat Coote het niet vertrouwdde opende hij bij enkele van hen de munitietas. Zij bleken nog bijna vol te zijn en ook hun wapens mankeerden niets.²⁸³

Sedmorazky en Dundas namen ondertussen op links met steun van de kanonneerbaten op het kanaal een Franse batterij stelling voor Schoorldam. De Franse brigadegeneraal Simon trok zich terug om een stelling te vormen tussen Schoorl en het kanaal van Alkmaar. Bij de ingang van Schoorl had hij zijn Grenadiers geplaatst met daar achter het 3^e bataljon van de 60^e Demi Brigade en de Chasseurs-a-Cheval van de 16^e Demi Brigade. Zijn flanken werden gedekt door het 4^e Regiment d'Artillerie-a-Cheval. Toen de Engelsen en Essen met zijn Russen bij Schoorl kwamen werden zij zwaar onder vuur genomen door de Fransen. Deze konden rond 12:30 uur uiteindelijk verjaagd worden met hulp van Sedmorazky en de brigade van Chatham maar zij staken Schoorl in brand om de Brits/Russische opmars te vertragen. Mogelijk was de aanval op Schoorl het zware vuren dat soldaat William Surtees hoorde toen hij in de duinen rechts van Schoorl oprukte.

²⁸² Brief van Generaal-Majoor Eyre Coote aan Luitenant-Generaal Sir Charles Grey, K.C.B. van 4 oktober 1799. W. FitzPatrick, Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V. London 1906 p.450-451.

²⁸³ Idem.

Hij kon samen met een paar anderen vanuit de duinen naar links in de laagte kijken en zag het Russische leger dat probeerde op te rukken richting Bergen (waarschijnlijk Sedmorazky). Zij werden steeds teruggeworpen door zwaar vuur en tegenaanvallen en hadden moeite op te rukken vanwege de vele kanalen en greppels.²⁸⁴ Vandamme zond brigadegeneraal Barbou en adjudant-generaal Maison met de 42^e Demi Brigade en het 8^e Regiment d'Artillerie-a-Cheval naar generaal Simon om zijn terugtocht naar Bergen te ondersteunen en zij moesten vervolgens dit dorp zien te behouden. Gouvion werd tussen Bergen en het kanaal opgesteld met een bataljon van de 48^e en 60^e Demi Brigade en de 42^e en 54^e Demi Brigade onder Barbou en Simon verdedigden het dorp zelf. Ondertussen werd Schoorlham genomen door Burrard's 1st battalion of the 2nd Regiment Guards. De Bataafse divisie van Bonhomme had zich daarop richting Koedijk teruggetrokken. Essen trok nu met zijn Russen wat meer naar voren maar omdat dit moeizaam ging begon hij op zijn gemak Koedijk en Bergen te bestoken met Artillerievuur waar hij de rest van de dag mee vulde.

In de duinen ten Westen van Bergen lagen tot aan de kust grote hoeveelheden Fransen. Omdat de brede duinen tussen Kamperduin en Egmond aan Zee hierdoor een grote bedreiging vormden besloot de hertog van York dit deel in zijn geheel te gaan bezetten. Omdat alleen de brigades van MacDonald en Coote hiervoor te zwak waren kregen zij versterking in de vorm van de brigade van Chatham die uit de vlakte bij Schoorlham werd weggehaald. Het battalion of the 31st Regiment of Foot moest Coote links langs de duinenrand ondersteunen en de drie battalions of the 4th Regiment of Foot moesten hem op rechts steunen. De Engelsen kwamen gevaarlijk dicht bij Bergen en bedreigden ook Gouvion maar de Franse 42e en 54e Demi-Brigade deden vanuit het dorp een aanval op de Engelsen ondersteund door twee eskadrons Chasseurs-à-Cheval. Deze uitval werd tegen gehouden door het Engelse 85th Regiment of Foot. Om de Engelse opmars tegen te houden verkorte bevelhebber Brune het front tussen Bergen en de zee. Dit front volgde het Schilp Slagh (Schelpenpad of Schulpweg) wat destijds de enige verbinding was tussen Bergen en de zee. Het pad begon even ten noorden van de huidige strandpaal 35 en liep vervolgens richting Bergen. Langs dit pad reden de schelpenvissers hun vracht naar de loswal nabij 'De Franschman'. Van hier gingen de schelpen met schuiten naar de kalkbranderijen in Alkmaar en Egmond.²⁸⁵ De verdediging van Bergen en het Schelpenpad lag in handen van de Franse divisie van Vandamme terwijl Bonhomme de Russische divisie van Essen bij Schoorl moest aanvallen. De 42e en 54e Demi Brigade onder Barbou en Simon moesten Bergen blijven verdedigen. Adjudant général Dazemar verdedigde met een bataljon van de 42e en twee bataljons van de 49e Demi Brigade de hoogten ten westen van Bergen en de toegang tot het Schelpenpad. Général de division Boudet en général de brigade Fuzier hielden met de 90e Demi Brigade het Schelpenpad bezet tot aan de zee aangevuld met een bataljon van de 49e Demi Brigade onder général de brigade Aubrée. De 72e Demi Brigade kreeg bevel om van Alkmaar naar Egmond aan Zee te marcheren. Waar de Franse 22e Demi Brigade werd ingezet blijft vooralsnog een raadsel. Dat zij aanwezig waren in de buurt van Bergen blijkt uit de vondst van een militaire knoop van deze Brigade in het Bergerbos. Ook Broughton vermeldt dat één bataljon (860 man) van de 22e Demi Brigade onder Nicolas-Joseph Schreiber aanwezig was bij Alkmaar en Castricum.²⁸⁶ Een bataljon van deze Brigade moet ergens tussen 19 en 26 september 1799 in Holland zijn aangekomen.²⁸⁷ De Engelse colonne van Dundas met het 85th Regiment of Foot ondersteund door de bataljons van Chatham deden een aanval versterkt met in de duinen opererende troepen van MacDonald.

²⁸⁴ William Surtees, twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 18.

²⁸⁵ Frans Zeiler, Het Russenduin en de verdwenen Schulpweg.

²⁸⁶ Tony Broughton, artikelenreeks French Infantry Regiments, French Cavalry Regiments etc. etc. and the Colonels who led them 1792-1815. http://www.napoleon-series.org/military/c_organization.html

²⁸⁷ In een brief van Brune aan Bernadotte van 19 september 1799 sprak Brune alleen over versterkingen in de vorm van de 90^e Demi Brigade en 300 Dragons van het 10^e Regiment. In een brief van 26 september 1799 noemt hij wederom deze versterkingen maar nu aangevuld met een bataljon van de 22^e Demi Brigade. H.T. Colenbrander, Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840 deel 3, inleiding XXVIII.

Langs het gehele Schelpenpad en langs het strand braken hevige gevechten uit. Bij Bergen wist het 31st Regiment of Foot twee kanonnen op de Fransen te veroveren. Manschappen van Regimenten die op rechts opereerden, waaronder het 55th Regiment deden meerdere bajonetaanvallen waarbij veel doden en gewonden vielen.²⁸⁸ Bij een van de aanvallen werd majoor Lumsden van het 55th Regiment door het hart geschoten.²⁸⁹

Ondertussen rukte de colonne van Abercromby langs het strand op richting Egmond aan Zee. De Infanterie Regimenten links, de artillerie rechts en weer rechts daarvan de cavalerie die de meeste tijd door het water moest rijden omdat het strand te smal werd door het opkomende tij. Zij hoorden van tijd tot tijd het geluid van musketvuur ver weg in de duinen. Sergeant James Fitzgibbon van het 49th Regiment of Foot herinnerde zich dat zij zelf rond 08.00 uur 's morgens voor het eerst onder vuur kwamen te liggen. De colonne moet zich toen ongeveer in de buurt van het schelpenpad tussen Bergen en Bergen aan Zee hebben bevonden. Zij werden door Franse scherpshutters die bovenop de duinenrij langs het strand lagen ernstig lastiggevalen. Dit was mogelijk omdat bescherming op de linkerflank door de brigade van MacDonald geheel ontbrak. De Fransen hadden het vooral gemunt op de officieren. Vooral het 25th Regiment of Foot, die onder luitenant-kolonel Wright de voorhoede vormde had hiervan te lijden. Deze verspreide groepen Fransen hadden door hun ervaring en de uitgestrektheid van het duinenlandschap gemakkelijk aan de aandacht van MacDonald's troepen kunnen ontsnappen die veel meer in de richting van Groet opereerden. Abercromby stuurde het 25th en 79th Regiment onder generaal-majoor Moore de duinen in om de Fransen te verdrijven en de linkerflank te beschermen. Nauwelijks had Moore een front gevormd of hij werd aangevallen door de 90^e Demi Brigade. Toen deze dicht genoeg was genaderd beval Moore een tegenaanval met de bajonet waardoor de Fransen werden teruggedrongen maar waarbij Moore door een musketkogel werd geraakt in zijn dij. Dit weerhield hem er niet van om gewoon door te gaan met het aanvoeren van de troepen.²⁹⁰ Als het terrein het echter toeliet hielden de Fransen steeds weer halt om de Engelsen onder vuur te nemen. De 90e Demi Brigade kreeg ondertussen ondersteuning van de 49e Demi Brigade van Aubrée om de Engelsen tegen te houden totdat ook de 72e Demi Brigade zou arriveren ter ondersteuning. Aan Engelse zijde haalde Moore de Royals (1st Regiment) en het 49th Regiment van het strand om hem te ondersteunen zodat uiteindelijk alleen nog het 3rd battalion of the 1st Regiment Guards en het 92nd Regiment of Foot (Gordon Highlanders) samen met de Cavalerie en de Artillerie op het strand aanwezig waren. Het 49th moest zich links van het 79th plaatsen om hun linkerflank te beschermen. Luitenant-kolonel Isaac Brock had het 49th hiertoe in twee bataljons verdeeld. Zes compagnieën onder zijn leiding en vier onder leiding van Sheaffe. Brock zag dat de Franse versterkingen reeds probeerden de linkerflank van het 79th te omzeilen en belandde in felle gevechten met de Fransen. Majoor Glegg van het 49th schreef dat het terrein veel problemen veroorzaakte en het regiment constant verspreid raakte. Sergeant Fitzgibbon beschreef het duinenlandschap waarin zij moesten vechten als een zee tijdens een storm. Vooral de lange grote mannen van de Grenadiers hadden moeite met het mulle duinzand en de hoge duinruggen. De struiken in het front van de oprukkende troepen waren uitstekende beschutting voor de Franse scherpshutters. Een van de eerste slachtoffers uit het 49th was volgens Fitzgibbon een jonge luitenant en vaandeldrager van de Grenadiers. Een rekrut uit de South Middlesex Militia die nog steeds het uniform droeg van dat regiment.²⁹¹ Het 79th Regiment raakte op achter waardoor het 49th Regiment in de voorhoede kwam te liggen en daardoor zowel op links als op rechts bedreigd werd. Brock stuurde daarom de Grenadier compagnie onder kapitein Lord Almer naar de rechterflank om deze te dekken. Er ontstonden felle gevechten met de Fransen waarbij veel slachtoffers vielen waaronder kapitein William Archer die dodelijk getroffen werd terwijl hij zijn compagnie aanspoorde tot de aanval. Toch kregen de Engelsen het rechterdeel van het schelpenpad in handen en bleven voor een blijvend contact zorgen met Abercromby die op het strand vooruitging als ook de troepen in de duinen vooruitgang boekten.

²⁸⁸ Richard Cannon Esq., Historical record of the Thirty-First or the Huntingdonshire Regiment of Foot. London 1850 p. 59.

²⁸⁹ George Noakes, A historical account of the services of the 34th & 55th Regiments. Carlisle 1875, p. 48.

²⁹⁰ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 355.

²⁹¹ Mary Agnes Fitzgibbon, A veteran of 1812; The life of James Fitzgibbon. Toronto 1894 p. 26-27.

Dit zorgde ervoor dat in de late namiddag het hele pad in hun handen kwam en de Fransen de hoogten rondom Bergen moesten prijsgeven. Zij bleven evenwel in bezit van het dorp Bergen. Vandaar uit bestookten zij de Engelsen met houwitsers. Onder andere het 56th Regiment lag onder vuur maar velen wisten door hun gebrek aan ervaring in eerste instantie niet waar zij mee werden bestookt.²⁹² Zij hoorden luide knallen en struiken vlogen in brand. Pas na enkele explosies hadden zij door dat het exploderende granaten waren afkomstig uit houwitsers. Één granaat viel precies in de buurt van Kolonel Sharpe en een andere officier. De granaat lag te sissen en te roken maar de officieren liepen door alsof er niets aan de hand was. De granaat ging met een luide knal af zonder dat ook maar iemand gewond raakte.

Na de doorbraak van de Engelsen bij het Schelpenpad deed Brune een beroep op Daendels en Bonhomme. Ondanks dat de vierde colonne van Pulteney Daendels moest bezighouden kreeg Vandamme versterking van Daendels uit diens Langedijk stelling in de vorm van 2 bataljons Infanterie, een regiment Dragonders en al zijn Rijdende Artillerie. Deze troepen moesten zo snel mogelijk via Alkmaar richting Egmond aan Zee gaan. Bonhomme moest 3 bataljons Infanterie en zijn Huzaren afstaan. De Infanterie moest naar Bergen en de Huzaren naar Egmond aan Zee. Hier werden zij voornamelijk ingezet om ammunisie te brengen langs het front. Omdat de brigades van Bonhomme nu waren verzwakt mislukte zijn aanval op de Russen van Essen en hij kon alleen diens Artillerievuur beantwoorden vanuit Koedijk. De troepen van Vandamme wisten een sterke positie in te nemen ter hoogte van Egmond aan Zee en ging daar generaal Abercromby opwachten die ondertussen over het strand Bergen gepasseerd was. Hoe dichter de Engelsen bij Egmond aan Zee kwamen hoe feller de gevechten werden. Ook het Grenadier battalion of the Guards was nu in de duinen aanwezig om daar de troepen te ondersteunen. In de duinen raakten de soldaten snel verspreid in kleine groepjes en werden overal door de Fransen aangevallen. In het mulle zand van de duinruggen en duinpannen ontstonden verwarrende gevechten waarbij soldaten elkaar soms te lijf gingen met de kolf van het geweer of de blote vuist. Van het 49th Regiment raakten Majoor William Hutchinson, de kapiteins Alexander Sharp en William Robins, Luitenant James Urquhart en vaandrig Henry Wall gewond. Luitenant Robert Johnston werd vermist samen met een sergeant en 22 soldaten. Ongeveer 100 soldaten van lagere rang waren gedood of gewond. Luitenant-kolonel Brock van het 49th werd zelf licht gewond toen hij in zijn nek werd geraakt door een musketkogel. Hij dankte zijn leven aan het vanwege het koude weer dragen van een dikke katoenen zakdoek om zijn hals over een dikke zwarte zijden halsdoek. Beiden waren geperforeerd door een kogel die echter dusdanig werd afgeremd dat deze niet zijn nek kon binnendringen. Door de klap was hij echter wel verdoofd van zijn paard gevallen. Vanwege de verliezen die werden geleden en het verspreid raken van de troepen werd besloten terug te trekken richting het strand waarbij de Fransen de achtervolging inzetten. Een aanval van de zojuist gearriveerde brigade van generaal Cavan, aangevoerd door generaal Hutchinson noodzaakte de Fransen echter weer naar achter te wijken. Een aanval van (Bataafse?) Dragonders op het strand werd door het 92th Regiment Highlanders en de Engelse Artillerie afgeslagen.²⁹³ Bij Egmond aan Zee hadden de Fransen rijen vissersloepen en boten dwars over het strand geplaatst.²⁹⁴ Hierachter lagen zij in dekking ondersteund door Artillerie onder generaal Saint Martin, waaronder ook Bataafse Artillerie onder bevel van kapitein Cordes. Of ook de door Daendels afgestane 2 Bataafse bataljons Infanterie op tijd in Egmond aan Zee zijn aangekomen is niet bekend. In de duinen werden de Engelsen hevig aangevallen door verse troepen van de gearriveerde 72^e Demi Brigade. Ook op het strand ging het er hevig aan toe waarbij tot tweemaal toe een paard onder bevelhebber Abercromby vandaan werd geschoten. Het 25th Regiment of Foot was in de duinen wat op voor geraakt van de andere regimenten en werd hevig op hun front en linkerflank aangevallen.

²⁹² William Surtees, twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 19-20.

²⁹³ Een officier uit Brunen etat-major, Den veldtog van den generaal Brune in de Bataafsche republiek in het jaar 1799. Haarlem 1801, p. 66.

²⁹⁴ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822, p. 72.

Drie compagnieën van het 92th Regiment of Foot werden van het strand gehaald om hen te ondersteunen maar liepen ongelukkigerwijs het hevig musketvuur in en hadden grote verliezen. Omdat de Engelsen begonnen te wijken stuurde Moore zijn aide-de-camp captain Anderson naar het strand om de rest van het 92th Regiment te halen. De Engelsen moesten steeds meer wijken en Moore zag dat hij omsingeld dreigde te raken toen hij plots achter zijn oor geraakt werd door een musketkogel die er bij de wang onder zijn linkeroog weer uit kwam. Hij dacht zelf dat hij er geweest was en bleef liggen maar werd door twee soldaten overeind geholpen en van het slagveld afgevoerd. Later probeerde Moore er nog achter te komen wie deze soldaten waren en loofde een beloning uit van 20 pond. De soldaten hebben zich nooit gemeld, zij waren of gesneuveld of wilden geen geld aannemen voor het redden van een mensenleven. Sommige soldaten geloofden dat het aannemen van geld om te doden of om iemands leven te redden ongeluk zou kunnen brengen.²⁹⁵ Voordat Moore verder naar achter werd afgevoerd kreeg hij te horen dat de rest van het 92th Regiment op tijd was gearriveerd en samen met het 1st battalion Guards de rechterflank dekte van het 25th Regiment. De Royals (1st Regiment of Foot), het 49th en het Grenadier battalion of the Guards herstelden zich links van het 25th Regiment. Door nu een hevige tegenaanval uit te voeren konden de Fransen tot staan worden gebracht.²⁹⁶ Kolonel Huntley had een kogel in zijn schouder gekregen en luitenant-kolonel John Cameron een kogel in zijn knie terwijl zij in de aanval gingen met het 92nd Regiment. Een zoon van Abercromby raakte gewond die bij het 92nd Regiment of Foot als vaandeldrager diende. Soldaat Archibald Sinclair die diende in het 79th Regiment of Foot (Cameron Highlanders) beschreef hoe tijdens de gevechten kolonel Alan Cameron gewond raakte.²⁹⁷ 'Kolonel Alan Cameron of Eeiah Lachaber ging voorop in de strijd tegen de Fransen. Bij de eerste charge met de bajonet werd hij gewond in zijn rechterarm waarna hij riep: geeft niets jongens, volg mij! Kort daarna liep hij een tweede wond op in dezelfde arm en riep: voor de derde blijf ik hier! De rest van de officieren drongen er echter bij hem op aan om het slagveld te verlaten'. Zelf had Sinclair vijf kogelgaten op verschillende plaatsen in zijn kleding en zijn bekleding had schade van musketkogels maar hij had geen schrammetje. Zijn kapitein, Campbell Duntrune werd vlak voor hem dodelijk gewond door een musketkogel en twee derde van de Grenadier compagnie werd gedood of gewond. Inmiddels liep het al tegen de avond en omdat de Fransen bijna geen Infanterie meer op het strand zelf zagen profiteerden zij hiervan en stuurde generaal Vandamme rond 19:00 uur de aanwezige Bataafse Huzaren onder kolonel Quaita naar voren over het strand.²⁹⁸ Deze joegen de Engelse lichte Artillerie op de vlucht en enkele kanonnen werden buit gemaakt. Zij hadden echter niet gerekend op kolonel Paget die in de duinen met de Engelse Cavalerie dekking had gezocht voor de Franse Artillerie. Deze kwamen plotseling tevoorschijn, wisten de Fransen en Bataven op hun beurt terug te dringen en enkele gevangenen te maken en de kanonnen terug te veroveren. Een dergelijke ontmoeting van honderden ruiters op het slagveld bood een fantastisch kleurrijk en indrukwekkend schouwspel.²⁹⁹ Op de mensen die daar getuige van waren maakte een dergelijke actie een onvergetelijke en soms letterlijk verpletterende indruk. Een in de duinen aanwezige Engelse soldaat schreef dan ook dat zowel de Franse als Engelse Infanterie, alsof het was afgesproken, het vuren staakten tijdens de charges van de Cavalerie om dit schouwspel te bekijken.³⁰⁰ Tijdens dit treffen waren de luitenant-kwartiermeester Lechleitnek, één huzaar en vier paarden omgekomen. Ritmeester Seyeklen, twaalf Huzaren en drie paarden gewond geraakt en werden elf Huzaren en 10 paarden vermist. Uit een onderschepte brief van generaal Borstel aan Vandamme bleek waarom de Fransen zo hevig vochten bij Egmond aan Zee. Gevreesd werd dat de gehele Franse colonne zou worden afgesneden of over de kling gejaagd zou worden als Essen met zijn Russen uiteindelijk naar Bergen zou marcheren.

²⁹⁵ Archibald Clerk, Memoir of colonel John Cameron, Fassiefern, K.T.S. Glasgow 1858 p. 28.

²⁹⁶ Sir John Moore, The Diary of Sir John Moore, published by E. Arnold 1904 p. 355-356.

²⁹⁷ Family letters from Australia by John McIntyre op <http://sinclair.quarterman.org/jsmci/>

²⁹⁸ J.W. van Sypesteijn, Geschiedenis van het regiment Hollandsche hussaren. Den Haag 1849, p. 33.

²⁹⁹ Venetien j. van et al, Dagverhaal der doormarceerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 8.

³⁰⁰ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822, p. 77.

Door de Engelsen hevig tegenstand te bieden werd tijd gewonnen om de colonne terug te laten trekken.³⁰¹ Volgens luitenant Micaiah had het de Engelsen 12 uur gekost om een afstand van 12 mijl af te leggen omdat om elke duinrug zwaar gevochten moest worden met de Fransen. Pas om 19:00 uur werden de gevechten langzaam maar zeker minder en staakte het musketvuur.³⁰² Omdat het al donker begon te worden, de troepen moegestreden waren en er ook zware verliezen waren geleden besloot Abercromby om niet verder te trekken maar de nacht door te brengen langs het strand en in de duinen vergezeld door de troepen van MacDonald en Coote. Fortesque denkt dat de gevechten uiteindelijk tot stilstand kwamen ongeveer op de lijn tussen het dorp Wimmenum en het strand.³⁰³ In het donker maakten de Fransen hun aanwezigheid af en toe nog kenbaar door granaten af te schieten uit houwitsers. De Engelse verliezen op deze dag waren 237 doden, 1102 gewonden en 193 vermisten.³⁰⁴ De Russische verliezen waren 79 doden en 388 gewonden.³⁰⁵ Ook aan de kant van de Fransen en Bataven waren de verliezen groot. In totaal ongeveer 3000 doden, gewonden en gevangenen.³⁰⁶

Impressie van Highlanders van het 92nd Regiment op 2 oktober 1799 in de duinen, afbeelding afkomstig uit: The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816. Lt.-Col. C. Greenhill Gardyne, Edinburgh 1901.

³⁰¹ James Lord Dunfermline, Sir Ralph Abercromby K.B. 1793-1801, a memoir by his son. Edinburgh 1861, p. 193.

³⁰² Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 187.

³⁰³ J.W. Fortesque, A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906 p. 689.

³⁰⁴ Dispatch van York aan Henry Dundas. Opgenomen door E. Walsh M.D., The expedition to Holland in the autumn of the year 1799. London 1800, p. 121-130.

³⁰⁵ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. München 1858, p. 294.

³⁰⁶ Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalt, The History of the campaign of 1799 in Holland. Vijfde deel London 1801 p. 169-171.

Sergeant James Fitzgibbon van het 49th Regiment of Foot was tijdens de gevechten krijgsgevangen geraakt. Hij kwam terecht in een verwarrende situatie waarbij hij dacht dat enkele Bataafse soldaten zich over wilden geven. In plaats daarvan werd hij gevangengenomen door enkele Fransen die hem daarna beroofden van kledingstukken en spullen van waarde. Samen met mannen van verschillende regimenten, waaronder een luitenant Philpott en enige Grenadiers van het 35th Regiment of Foot werd hij naar Alkmaar afgemarcheerd. Daarna via Beverwijk naar Valenciennes met 5 officieren en 117 soldaten. Na een verblijf van enkele weken in Frankrijk werden zij uitgewisseld.³⁰⁷

Omdat de dag warm was begonnen en de soldaten grote inspanningen hadden moeten doen waren zij snel door hun watervoorraad heen. Zij hadden weinig tijd om te eten en als zij wat aten uit hun voorraad dan was dit erg zout waardoor zij nog meer dorst kregen.³⁰⁸ 's Avonds maakten zij dan ook met gevaar voor eigen leven van de gelegenheid gebruik om in de duinen naar water te zoeken door gaten te graven en ondertussen naar gewonden te zoeken. Hierbij werden soms gruwelijke taferelen aangetroffen zoals een Highlander die aan de bajonet was geregen van een Franse soldaat. De Highlander had met zijn laatste krachten de Fransman bij de keel gegrepen en hem gewurgd. Zij werden gevonden liggend over elkaar heen in het zand waarbij het bloed uit de wond van de Highlander de mond van de Fransman insijpelde.³⁰⁹ De Russen trokken zich tegen de avond iets terug en brachten de nacht door op de lijn Schoorl-Schoorlham. Ook het 56th waar Surtees en Micaiah in dienden bracht de nacht door in de duinen ergens tussen Bergen en Egmond aan Zee. De verliezen in de compagnie van Surtees waren niet groot, ongeveer 14 of 15 man dood of gewond.³¹⁰ Hij had gehoord dat één man uit zijn compagnie tijdens het bestormen van een stuk Artillerie neergeslagen was door de wind van een afgevuurde kanonskogel. Hoewel hij niet geraakt was door de kogel bloedde hij uit zijn mond, neus en oren en herstelde nooit meer volledig van de klap. Die nacht hoosde het van de lucht en Surtees had geen deken en rugzak. Beiden had hij weggegooid omdat zij hem hinderden tijdens de gevechten in de duinen en omdat iemand hem had verteld dat de Duke of York de soldaten in dat geval van nieuwe zou voorzien. Hij werd hier voor de gek gehouden en waarschijnlijk was dit soort wrange grappen voortgekomen uit het verhaal dat tijdens de landing op 27 augustus 1799 het 29th Regiment of Foot tijdens de bestorming van de seinpost op het duin ook hun rugzak hadden weggegooid om beter te kunnen vechten. Vanwege de strikte interpretatie van de regels kregen zij echter geen nieuwe uitgereikt en moesten zelf maar zien dat zij iets nieuws kregen. De regen werd normaal als uiterst vervelend ervaren maar omdat men een nijpend tekort had aan water werd het nu door velen als een geschenk uit de hemel gezien. De soldaten lagen met hun mond open om water op te vangen. Als hun deken en kleren doorweekt waren geworden van de regen dan wrongen zij deze uit in hun hoeden om vervolgens het water op te drinken.³¹¹

De Franse linie die 's avonds nog van Egmond via Bergen en onderlangs Koedijk naar de Langedijk had gelopen was de volgende dag gewijzigd. De Fransen hadden besloten een nieuwe linie te betrekken. In de nacht van 2 op 3 oktober 1799 werd de Langedijk stelling opgegeven en het leger werd uit Bergen en Koedijk teruggetrokken. Op de dag van 3 oktober 1799 liep de linie als volgt: op links de Fransen samen met Bataafse vrijwilligers onder bevel van respectievelijk generaal Gouvion en generaal Boudet en onder opperbevel van generaal Vandamme. De divisie van Gouvion van Wijk aan Zee tot aan het Heemskerkerduin en de divisie van Boudet van het Heemskerkerduin tot aan Uitgeest. Daarnaast de divisie Bonhomme van Uitgeest tot en met Akersloot.

³⁰⁷ Mary Agnes Fitzgibbon, A veteran of 1812; The life of James Fitzgibbon. Toronto 1894 p. 28-32.

³⁰⁸ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 187.

³⁰⁹ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822, p. 80.

³¹⁰ William Surtees, twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 20-22.

³¹¹ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 188.

Daendels bewaakte met de rest het waterige en geïnundeerde rechterfront tot aan de Zuiderzee bij Monnikendam en Purmerend en zich van daar tot aan het dorp Knollendam en het dorp Langemeer uitstreckte. Enkele voorposten lagen in Limmen en Bakkum en omgeving. Generaal Brune had zijn hoofdkwartier te Alkmaar verlaten en een nieuw hoofdkwartier ingericht te Beverwijk waar een reserve lag onder generaal Fuzier. Vermooten schreef in zijn dagboek dat op 2 oktober 1799 's avonds 40 krijgsgevangenen gemaakte Schotse Highlanders te Beverwijk aankwamen waaronder enkele die zwaargewond waren. Deze werden naar het huis 'het varken' gebracht dat diende als hospitaal. 's Nachts kwamen nog eens 80 Engelse krijgsgevangenen aan maar daarna werd pas goed duidelijk wat de impact was van de slag op 2 oktober 1799. Generaal Brune had zich uit Alkmaar teruggetrokken en van Beverwijk zijn hoofdkwartier gemaakt en een ongekeerde hoeveelheid Bataven en Fransen (ongeveer 20.000) begon zich terug te trekken op Beverwijk en omgeving en moest daar worden ingekwartierd. Eenvoudige arbeiders kregen 'slechts' 10 man ingekwartierd maar anderen kregen er wel 30 tot 40 in huis. Ook de Beverwijkse schoolmeester Broer Schermer heeft de gebeurtenissen van toen opgeschreven. Hij weet nog aan te vullen dat niet voor alle militairen plaats genoeg was. Een groot deel moest in de open lucht kamperen in zelfgemaakte hutjes van hout en takken waarin zij op stro sliepen.³¹² De huizen die leeg stonden werden door de generaals en officieren gevorderd en in bezit genomen. De meestal verlaten buitenplaatsen zaten vol met militairen en de Gereformeerde, Rooms Katholieke, Lutherse en Mennonieten kerken werden tot barakken en hospitalen ingericht. Al het hout wat maar gevonden kon worden werd omgehakt en weggesleept om te verstoken of om er tenten en hutten van te maken. De stadsraad en de burgers kregen allerlei vorderingen en opdrachten waar zij helemaal niet aan konden voldoen. Hierdoor ontstonden regelmatig dreigende situaties met de militairen die burgers en stadsraad met de dood bedreigden. De stadsraad lag regelmatig van twee kanten onder vuur. De ene keer waren het honderden Franse soldaten die met verzoeken kwamen waaraan onmogelijk kon worden voldaan en de andere keer kwamen boze burgers verhaal halen om het onrecht wat hen werd aangedaan.³¹³ Niet alleen te Beverwijk kreeg men het zwaar. Op 4 oktober 1799 trokken ongeveer 5.000 Bataafse soldaten Purmerend binnen onder aanvoering van luitenant-generaal Daendels. Hier moesten zij worden ingekwartierd bij de bewoners. Een van die bewoners was de slager Jacob Reijer bij wie een Bataafse jager werd ondergebracht. Op 8 oktober 1799 vond echter een noodlottig ongeval plaats. Uit verveling hing de soldaat wat rond in de slagerij en speelde wat met zijn musket. Deze ging plotseling af waarbij de slager dodelijk werd geraakt.³¹⁴

Na het terugtrekken van het Frans/Bataafse leger begonnen de Engelsen en Russen op 3 oktober 1799 langzaam de verlaten stellingen te bezetten. Op links bezette Pulteney Oudkarspel en de Langedijk stelling en de brigade van Prins William of Gloucester achtervolgde Daendels in de richting van Schermerhorn waarbij hij drie stukken geschut wist te veroveren. Bergen werd bezet door het 85th Regiment van Coote zijn 29th Regiment of Foot vestigde zich in de stallen van boerderijen ten oosten van Bergen. Generaal-majoor Burrard bezette Koedijk en een deel van de 18th light Dragoons onder kapitein Harcourt trok op tot aan Alkmaar. Samen met de Guards van Burrard namen zij die dag bezit van de stad en namen een kleine wachtbezetting gevangen die tijdens het terugtrekken 'vergeten' was samen met twee 12 pponder kanonnen.³¹⁵

³¹² Venetien j. van et al, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 65.

³¹³ Venetien j. van et al, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 55-58.

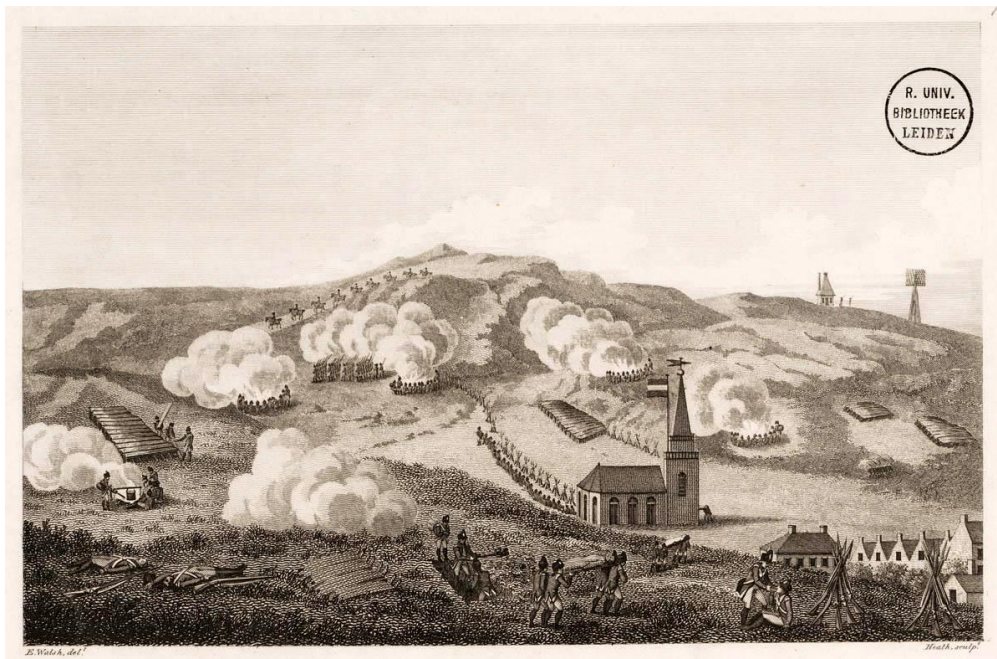
³¹⁴ Bron: <http://onh.nl/nl-NL/verhaal/265/purmerend-ingekwartierd>

³¹⁵ Anonieme Franse officier bij de staf van Brune, Geschiedenis van de landing der Engelschen en Russen in 't najaar van 1799. Gouda 1801, p. 74.

De Engelsen marcheren Alkmaar binnen. Anoniem schilderij, museum Alkmaar.

Luitenant Micaiah van het 56th Regiment kreeg opdracht om verspreid geraakte manschappen te zoeken in de duinen. Zijn zoektocht bracht hem tot in Egmond aan de Hoef waar hij zag dat de troggen voor de varkens, die gevuld waren geweest met melk, waren leeggehaald door de soldaten. In een huis trof hij twee soldaten die het beddengoed doorzochten op zoek naar buit. Buiten 'vocht' een groep soldaten met een zwerm bijen die zij hadden verjaagd uit twee bijenkorven. Aan de overkant van de weg was het postkantoor. Hier maakten enkele soldaten de brieven open op zoek naar waardevolle inhoud. Maar omdat niets leek op 'Abraham Newland' werden de brieven al snel weggegooid en waaiden door de straten.³¹⁶ Abraham Newland was de hoofdkassier van *the bank of England* van 1782 tot 1807. Hierdoor ontstond de uitdrukking 'een Abraham Newland' als een bankbiljet werd bedoeld. Deze waren pas geldig als er een handtekening op stond van deze hoofdkassier.³¹⁷ De troepen van Abercromby betrokken in de nacht van 3 op 4 oktober 1799 en de rest van de dag stellingen te Egmond aan Zee en Egmond aan de Hoef. Ten zuiden van Egmond aan Zee werd een Engelse voorpost met cavalerie geplaatst.³¹⁸

*Engelse troepenbewegingen en het begraven van doden bij Egmond aan Zee.
Ets door Charles Heath voor Edward Walsh M.D.*

³¹⁶ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. *The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 188.

³¹⁷ Bron: Wikipedia.

³¹⁸ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de *Militaire Spectator* 1914 p. 37.

De Russen waren ondertussen tot voorbij Bergen opgerukt en namen ook stellingen in te Egmond aan de Hoef en Heiloo.³¹⁹ Op 5 oktober 1799 vestigden zich vooruitgeschoven troepen bij Egmond-Binnen waaronder delen van het Engelse 56th Regiment en de Russen onder Sedmorazky. Op vrijdag 4 oktober 1799 hadden York en de erfprins van Oranje hun intrede gedaan in de stad Alkmaar. York verbleef bij Daniel Carel de Dieu tegenover het stadhuis in de Langestraat. De Dieu was vóór 1795 lid van de vroedschap geweest. De prins hield een kleine hofhouding bij Jan Kloek op de Oudegracht nummer 212. De Rooms Katholieke kerk aan de Baangracht en het huis van Willem Bekker in de Koorstraat werden als noodhospitalen aangewezen.³²⁰ De Engelse middencolonne onder Dundas werd gelegerd rond Alkmaar met voorposten te Heiloo en Limmen. Het 92nd Regiment of Foot marcheerde van Egmond aan Zee naar Alkmaar en kwam daar op 5 oktober 1799 aan om als garnizoen te gaan dienen. Generaal Pulteney moest zich vestigen achter de ringsloot van het Schermermeer tot aan Schermerhorn. Op de uiterste linkervleugel werd de stad Hoorn opnieuw bezet door de brigade van generaal-majoor Prins William of Gloucester. Omdat generaal-majoor Moore gewond was geraakt werd generaal-majoor Knox benoemd tot bevelhebber van de 4^e brigade.³²¹

³¹⁹ The campaign in Holland 1799 by a subaltern. London 1861, p.52-53.

³²⁰ R.P. Goetsch, Flitsen uit de Engels-Russische invasie van 1799, in Noord-Holland. 'De Speelwagen', 4e jaargang 1949 No. 10, p. 299-305. Uitgave: Historische Genootschappen in Hollands-Noorderkwartier.

³²¹ Knox werd hiervoor weggehaald bij de Russische colonne waarbij hij was gedetacheerd. Lt. Col. C. Greenhill Gardyne, The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816. Edinburgh 1901, p.76.

De slag bij Castricum op 6 oktober 1799

Zondag de 6^e oktober 1799 werd onbedoeld een beslissende dag. Het was niet de bedoeling geweest om een beslissende slag te leveren maar slechts het aftasten en innemen van enkele vijandelijke voorposten. York dacht dat deze dan genoodzaakt waren zich terug te trekken naar de plaats waar Brune echt stand wilde houden. Hij dacht zo een beter uitgangspunt te hebben voor een slag die waarschijnlijk de volgende dag plaats zou vinden en waarbij de rest van het leger betrokken zou zijn.³²² Engelse eenheden moesten de voorposten te Limmen en Akersloot aanvallen. De Russen onder Sedmorazky hadden opdracht gekregen om posities ten zuiden van Egmond Binnen bij het dorp Bakkum in te nemen. De reserve van kolonel Macdonald zou het duingebied tussen Bakkum en de zee bezetten om zo contact met de Russen te houden. Sedmorazky viel ondersteund door zeven kanonnen met de Grenadier bataljons 'Benckendorff', de musketier bataljons 'Sedmorazky', het gecombineerde Grenadiers bataljon 'Erikson', 300 Jagers van Sutgoff en 30 Leib-Uralskaya Kozakken de voorposten bij Bakkum aan en verjoeg daar de vijand.³²³ Met in de voorhoede drie compagnieën van het 3rd Regiment Guards en een compagnie van de Coldstream Guards onder kolonel Clephane wisten de Engelse brigades onder Burrard en Coote de vijand uit de voorposten te Limmen en Akersloot te verjagen. Toen de Engelsen op Akersloot afkwamen werd nog enige tegenstand geboden door het daar aanwezige Bataafse 1^e bataljon van de 1^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Nicolson aangevuld met een Frans bataljon en een eskadron Cavalerie. De Fransen namen al snel de vlucht en de Bataven kregen uiteindelijk bevel om terug te trekken op Uitgeest en zich bij de divisie van Bonhomme te voegen. De Engelsen namen daarop Akersloot, plunderden het dorp en namen er een defensieve positie in. De opmars van de Engelsen bij Akersloot en Limmen beschreef de Castricumse pastoor Nicolaas Bommer als volgt: *'De Engelschen en Russen begonnen Eerst met de voorposten, en de Engelse voorposten van Boekel jaagden de voorposten door Akersloot tot Dorregeest, onder en vierden uur, van Uitgeest en wonnen daar ruim een en half uur veld, en bleven dien dag, en volgende nacht, en ook 's maandags bij de Dogmolen, en te Akersloot. Onze Troepen stonden al gereed, om te retireren, al hoewel daar geen Bataile plaats kon hebben, zoo Engelsen verjaagden 1300 Franschen en Bataven na Uitgeest. Omtrent diezelfde tijd begonnen alle anderen voorposten der Engelschen, en Russen. De Engelschen drongen van de Buijs, door Limmen, toto de Limmerboog, onder Limmen, ook een kwartiertje van Uitgeest. En van Limmen, door Castricum, langs de Hollaan, voorbij de malle weg, toto bij het Bosch van de Ed.Gestrenge HeerDuijter, niet ver van de Maardijk, en BandscheidingsPaal van Heemskerk en wonnen ruim een en een vierde uur veld'*.

Ook de schout van Akersloot, Lourens Veer heeft de gebeurtenissen samengevat in een verslag dat opgesteld werd op 9 oktober 1799:

De ongelukkige gesteldheid van het Noordergedeelte van 't voormalig Gewest Holland door de landing der Engelsche en Russische troepen had reeds enige weeken verscheidene plaatsen in de uiterste ongelegenheid gebragt, eer dat alhier te Akersloot de ramp des oorlogs op 't kragtigste wird gevoeld. Seedert eenige tijt was wel van deze plaats gerequireerd en ook geleverd geworden, manschappen, paarden, schuiten en wagens om bij de Armée te dienen tot Fouragie, ook was alhier het stroo gedorsen en ongedorsen gerequireerd en de dorpelingen leeden veel van de pressingh van Manschappen om Batterijen te maken, waar onder veel ongeregeldheden voorvielen. Dan vermits de Armée van de Bataafsche Republieq door de bataille van den 2de October 1799 zich geraden vond van positie te veranderen, desselvs Hoofdquartier van Alkmaar na de Beverwijk te verplaatzen, en die Stad zonder volk te laten, zo rukte daarne de Engelsche Armée voortwaarts en nam op den 3den Oktober bezit van Alkmaar, toen was deeze plaats tusschen twee veggende arméën geleegen.

³²² Lieut. Gen. Sir Henry Bunbury, K.C.B., Narratives of some passages in the great war with France, from 1799 to 1810. London 1854, p. 31.

³²³ Uit het verslag van kolonel Dubiansky valt op te maken dat de Russen deze positie reeds een dag eerder hadden ingenomen. H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 37.

En dit dorp wierd door een bataillon Hollandsche en eenige Cavallerie Fransche troupen op den 5de October bezet, de troupes logeerden in de Kerk op stroo ende rest in de huizen.

De volgende morgen zijnde Zondag den 6de October waren dezelve vroeg in 't geweer en men hoorde uit de Kerkbuurt dat omtrent het gorthuys geschooten wierd, wel ras ontwaarden men dat de Engelschen van Alkmaar waren komen aanmarcheeren en dat die de Hollandsche en Fransche, alhier attacqueerden, het grootste gevegt viel voor omtrent de Rommeldijk en op den Dam bij de Sluys. De Hollandsche en Franschen retireerden zeer spoedig na Dorregeest en dit dorp geraakte alsoo in de magt van de Engelschen. Deze wierpen batterijen op aan de Sluys, op den Dam en op Startingh en werden verder door de kanonneerbaten, welke omtrent de Sluys kwamen te liggen, ondersteunt om de Franschen te keeren, dat zij dit dorp niet verder hernamen. Staande de Bataille zijn er twee koeyen dood geschoten als een van Pieter van der Velden en een van Jan Hooghuis en een koe gekwetst. De Geest lag bezaaid met stukgeslagen geweren, ransels en patroontassen. Het getal van gesneuvelde manschappen zal omtrent 12 of 16 bedragen hebben en deze zijn zoo hier en daar begraven, als een in den tuyn van Arend Roukema, een op den akker van het poepenland en zo voort, de gekwetsten wierden na Alkmaar gevoerd en de gevangenen Hollanders en Franschen, omtrent 70 man, waaronder twee kapiteins werden na opgemelde stad getransporteerd.

De Engelsche troupes logeerden bij de burgers op Sluys en Startingh en bedreven veel moedwil aan de onweerbare dorpelingen geld afperse was het gemeenste quaad, een ieder die zij ontmoeten moest eraan, veel Ingezeetenen verlieten om dat geweld te ontgaan hunnen woningen en vlugten na de Schermer en Woude, dan de verlaten huizen wierden toen alle geplunderd en beroofd. 't Reghuys zelf bleef van hun woede niet ongeschonden, de kisten en Scheepenenkast werden opengebroken, papieren en boeken over de grond geworpen, alle publicatiën en aanschrijvinge verbrand, dit geschieden den 6 en 7de October 1799. Alles en vele andere dierlijk gehavend of geheel vernietigd. De laden, stoelen e.d. werden op het vuur gesmeten en verbrand.

Alles was bijna op den 7 October van de Ingezeetenen gevlugt, zeer weinige bleeven in hunnen woningen. Des avonds bemerkte men een groote beweeging en de Engelschen pakte alle hunne eygen en geroofde goederen in, roofden nog 20 paarden vijf wagen en een chais en des morgens om 2 uur verlieten zij weder dit dorp na 't selve in de uytterste armoede gedompeld te hebben, hunne spoedige aftogt scheen deszelfs oorzaak te hebben van de voor hun ongelukkige uitgevallen bataille van de 6de October bij of omtrent Noord Bakkum.

Den 8 October was dus voor Akersloot de dagh van hun ontzet. Na de verlating van de Engelschen avanceerde de Hollandsche Armée voorwaarts en de divisie van Generaal Daendels trok dien dagh en nog de volgende door Akersloot, de huizen welke toen nog niet weder door de Ingezeetenen betrokken waren, wierden door het doortrekkend volk verder van 't overgebleevene beroofd.

Aldus bij ons onderschreeven Schout en Scheepenen van Akersloot na waarheid in geschrifte gesteld en onderteekend den 9 October 1799

L. Veer, schout

Cornelis Cleef, schepen

Hendrik Leek, schepen

Jan Kappeteyn, schepen

P. van der Velden, schepen

Jan Maartensz Admiraal, schepen

Jan Berkhout, lid van de Municipaliteit

Wat er zich bij de Russen heeft afgespeeld bij Bakkum is duister. Meestal wordt geschreven dat de Russen van geen ophouden wisten en na Bakkum te hebben genomen met veel geweld Castricum aanvielen.³²⁴ Dubiansky geeft als ooggetuige echter een andere beschrijving van het gebeuren.³²⁵ Hij raakte echter pas later betrokken bij de gevechten dus heeft niet alles persoonlijk meegemaakt. In ieder geval is uit zijn verhaal op te maken dat de Russen al een dag eerder posities bij Bakkum hadden ingenomen. Hier had Sedmorazky voorposten geplaatst links op een zandvlakte die grensde aan de weilanden die tot aan Alkmaar doorliepen. Zijn Artillerie plaatste hij op enkele zandheuvels links daarvan zodat die de zandvlakte en de weilanden kon bestrijken. In de zandheuvels op zijn front en rechterflank plaatste hij een bataljon Grenadiers van regiment 'Erikson'. In de ochtend van de 6^e oktober stuitte een patrouille Oeral Kozakken echter op een Franse patrouille die door hen werd verjaagd en achtervolgd tot aan Castricum. Hier werden de Kozakken op hun beurt verjaagd en achtervolgd door Franse Chasseurs. Deze konden worden tegengehouden waarna Sedmorazky de voorposten versterkte en met enkele Grenadier bataljons en een afdeling Jagers rechts langs Castricum de duinen in ging terwijl de overige troepen het dorp frontaal aanvielen. Op zijn front en flank bedreigd verliet de Franse generaal Pachtod Castricum met de drie bataljons van de 43e Demi Brigade en wat Artillerie van de 12e compagnie van het 7e regiment d'Artillerie légère die daar aanwezig waren, en trok terug tot aan waar nu ongeveer camping Castricum is. Tijdens de terugtocht werden zij vanuit het oosten aangevallen door ongeveer 200 Engelse Light Dragoons maar die werden op de vlucht gejaagd door een Bataafs regiment Huzaren. Deze stonden onder bevel van de Italiaanse kolonel Francis Quaita en bestond uit twee regimenten zware Cavalerie, een regiment Dragonders en een regiment Huzaren. De Light Dragoons zijn waarschijnlijk vanuit de richting van Limmen op het schieten afgekomen en hebben daarop een verkenning richting Castricum uitgevoerd.

Te Castricum had Pastoor Bommers voor hij het wist Russen in zijn tuin staan. *'Ik en Guurtje Deijle G.D. die bij mij woont, zijn in de pastori gebleven, en zijn wel twee uren in de midden van 't vuur. Zoo van de voorposten, als van de kanonskogels en Hauwitsers geweest, die bij onzen Kerk, Kerkwerf en achter, ja zelfs in de tuin, als ook in het water nedervielen. Wij waren van vier hoeken in 't vuur van de voorposten der Engelschen, Russen, Franschen en Bataven. De Franschen stonden voor en achter in mijn tuin, achter de muurene, en vuurden op de Engelsen en Russen, zoo ook zij op de Franschen. Tot de Franschen retireerden en de Engelschen en Russen hier kwamen. De Russen waren op mijn Bleekveld, eer ik 't wiste, Eenigen Engelschen kwamen in mijn huis, 't paardenvolk stond op onze kerkstraat, op de weg voor onze Kerkpoort, voor en bij huizen van J. Glorie, Jacob Molenaar, en Maarten Knaap, in order geschaar. Toen de Engelschen en Russen, tot Baccum en Castricum doorgedrongen waren, begon de hoofdBatailjen van Baccum langs de weg en voorduinen, Zelfs op de voorduinen. Vooreerst dan van Baccum, van Jan Groentjes Duijnmeijer op de plaats van den Wel Ed en Gestrengen Heer Geelvink, vrijheer van Baccum, en heer van Castricum, in dat zelfden huis is nog een dochter, die met haar ouders en andere kinderen in de kelder gevlucht waren, door een Rus doodgeschoten, meenende dat er Franschen in de kelder gevlucht waren. Dat meisje is in het Duijn, bij haar vaders huis zonder kist begraven'.*

³²⁴ Fortesque (1906 p.696) geeft bijvoorbeeld de schuld aan generaal-majoor Essen die de bevelen van de hertog van York negeerde en deed wat hij zelf wilde.

³²⁵ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 38-41.

De Russen vallen Castricum binnen.

De uit Castricum gevluchte Pachtod plaatste zijn Artillerie bij het gehucht Noorddorp. In zijn nieuwe positie werd hij meerdere malen aangevallen door de Russen maar hij kon deze aanvallen afslaan. Ondertussen arriveerden vijf bataljons Fransen en Bataven vanuit Beverwijk begeleid door divisie generaal Boudet, generaal Vandamme en opperbevelhebber Brune. Toen Brune in de gaten kreeg dat het hoofdzakelijk alleen de Russen waren die bij Castricum in het offensief waren gegaan besloot hij tot een tegenaanval en gaf Pachtod opdracht om Castricum te heroveren. Castricum werd verdedigd door het Bélozerskii musketier bataljon en een afdeling Jagers. De Artillerie was bij de zuidelijke ingang van het dorp opgesteld. In de duinen rechts van Castricum lagen de overige Russische troepen. Tijdens de Franse aanval werden de Russen in de duinen rechts van Castricum verdreven waarna het dorp vanuit de hoogte zwaar onder vuur kwam te liggen. De kanonnen bij de zuidingang van het dorp werden veroverd waarbij veel Artilleristen omkwamen of gewond raakten en de paarden werden doodgeschoten. Het dorp moest meter voor meter en huis voor huis worden teruggewonnen met de bajonet waarbij geen gevangenen werden gemaakt wat resulteerde in een slachtpartij.

Ondertussen was generaal-majoor Essen bij Egmond Binnen aangekomen en werd op de hoogte gebracht van wat er zich afspeelde. Hij stuurde kolonel Dubiansky naar Castricum met de gecombineerde Grenadier bataljons Strick, Ogarjeff en Osipoff ondersteunt door zes kanonnen. Omdat er van beide kanten steeds meer versterkingen bijgehaald werden begon het meer en meer op een veldslag te lijken. Te Alkmaar probeerde York erachter te komen wat er aan de hand was. Er werden verkenners op weg gestuurd maar de situatie was onoverzichtelijk. De gevechten vonden plaats zonder enig achterliggend plan. Men rukte voorwaarts waar het op dat moment kon en soms moest men ongecontroleerd weer terugtrekken. Toen de Russen net uit Castricum waren verdreven arriveerde kolonel Dubiansky met de gecombineerde Grenadier bataljons. De gevluchte Russen waren nu niet meer te houden waarna onder aanvoering van kapitein Lowen Castricum voor een tweede keer werd ingenomen met hulp van de verse Grenadier bataljons Strick en Osipoff waarbij zij ook hun kanonnen wisten te heroveren. De Artillerie werd versterkt met nog vier kanonnen onder bevel van Artillerie luitenant Rjabikoff. Kolonel Dubiansky had het Grenadier bataljon Ogarjeff meegenomen om de hoogten rechts van Castricum te zuiveren van Fransen. Waarschijnlijk heeft Essen rond die tijd ook hulp gevraagd aan de Engelsen waarna Abercromby met enkele regimenten langs het strand richting Bakkum trok. Deze heeft mogelijk ook opdracht gegeven om via Egmond Binnen de brigade van Chatham, het 4th en 31st regiment of Foot erbij te halen.

Enkele bronnen spreken namelijk van een Engelse colonne uit de reserve die om 17:00 uur 's middags via Egmond aan de Hoef naar Bakkum marcheerde.³²⁶ Op 2 oktober 1799 was deze brigade actief geweest rond Bergen en werd op 4 oktober 1799 naar de Egmondten gehaald ter versterking van Abercromby's linkerflank.³²⁷ De brigade heeft tijdens de slag bij Castricum behoorlijke verliezen geleden waarbij ook de Earl van Chatham zelf licht gewond raakte. Een verdwaalde kogel trof hem op de knoop van zijn schouder epaulet en hij hield hier een beurse schouder aan over.³²⁸ Ook het 29th Regiment of Foot kreeg later in de middag opdracht zich via Alkmaar richting Castricum te begeven. Zij kwamen tot aan Limmen toen het reeds donker begon te worden. Zij trokken zich daarop terug naar Heiloo en vandaar gingen zij naar Egmond aan Zee.

Tegen drie uur in de middag werden de gevechten bij Castricum minder hevig wegens gebrek aan ammunitie waarna de Fransen een sterke Russische troepenmacht in de richting van Uitgeest zagen marcheren. Het betrof hier waarschijnlijk de regimenten Emme en Scherebsoff die onder bevel van generaal-majoor Essen een omtrekkende beweging om Castricum wilden maken. Hij wilde zo voorkomen dat Brune ten oosten van Castricum de Russen en Engelsen van elkaar kon afsnijden. Brune dacht echter dat het de bedoeling was dat hij een wig wilde drijven tussen hem en de troepen die bij Uitgeest lagen onder bevel van Bonhomme. Als dit zou lukken konden de Russen doorstoten naar Heemskerk en het Wijkerveer. Brune stuurde een bataljon van de 42^e Demi Brigade en het 1^e en 3^e bataljon van de Bataafse 6^e Halve Brigade onder luitenant-kolonel Carteret op hen af die hen terugdreven in de richting van Limmen, geholpen door de terreingesteldheid van vele sloten. Ten zuiden van Limmen staken de Russen onder zwaar vuur de Vloysbrug over gelegen over het Schilpwater of Hoepbeek (tegenwoordig Schulpvaart, de brug ligt nagenoeg op dezelfde plaats als de tegenwoordige brug op de weg van Alkmaar naar Krommenie). De Russen begonnen daarna de brug af te breken om aan hun achtervolgers te ontkomen. Omdat zo een grote Russische colonne bij Castricum was weg gegaan gokte Brune erop dat de daar aanwezige troepen verzwakt waren geraakt. Hij beval een bajonetaanval op de troepen in de duinen ten westen van Castricum die uiteindelijk op de vlucht sloegen richting Bakkum en waarbij kolonel Dubiansky op een merkwaardige manier krijgsgevangen werd gemaakt door een Franse officier van de 27^e Demi Brigade. Hij liep de officier namelijk letterlijk in de armen en beschouwde deze in eerste instantie als zijn gevangene. Voor hij het wist stond hij echter midden tussen de Fransen en raakten zijn troepen met hen in gevecht. De overmacht was te groot waardoor de Russen moesten terugtrekken waarbij Dubiansky als krijgsgevangene achterbleef.³²⁹ Hierna konden de Fransen vanuit de hoogte via de westkant Castricum aanvallen. Vandamme had ondertussen een aanval op de zuidkant van het dorp in gang gezet. De weg naar het dorp werd verdedigd door vijf bataljons Russen die echter door het koelbloedige optreden van het 2^e bataljon van de Bataafse 1^e Halve Brigade onder majoor Bernard Philip Achenbach op de vlucht werden gejaagd. Zonder een schot te lossen waren zij namelijk op de vijand afgegaan totdat zij dichtbij genoeg waren om zeker raak te schieten. De Russen namen daarop de vlucht alsof zij door een complete colonne werden aangevallen. Nu werd het dorp via het zuiden en westen zwaar aangevallen waarbij Sedmorazky wederom zijn Artillerie kwijtraakte en kapitein Lowen en luitenant Rjabikoff gevangen werden genomen samen met nog meer officieren. Na wederom zware huis aan huis gevechten vluchtten de Russen richting Bakkum achtervolgd door het 10e régiment Dragons. Deze werden plotseling in de flank aangevallen door de Engelse 11th Light Dragoons onder Cummings die in een hinderlaag lag in de duinen. Hierdoor trokken de Fransen terug op Castricum. De Engelsen konden de Fransen niet verder achtervolgen omdat zij op hun beurt werden tegengehouden door 130 Huzaren onder kolonel Quaita.³³⁰

³²⁶ Bijvoorbeeld ook door de anonieme officier uit de état-major van Brune, Veldtocht van den generaal Brune in de Bataafsche republiek in het jaar 1799. Haarlem 1801, p. 77.

³²⁷ Chatham aan the Countess of Chatham, 4 October 1799, Edward Gibson, Lord Ashbourne, Pitt: some chapters of his life and times. London 1898, p. 168-169.

³²⁸ Edited by lady Theresa Lewis, Extracts of the Journals and Correspondence of Miss Berry, volume 2. London 1865, p. 103-104.

³²⁹ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 41.

³³⁰ J.W. van Sypsteijn, Geschiedenis van het regiment Hollandsche hussaren. Den Haag 1849, p. 35.

Gevechten bij Castricum, ets door Reinier Vinkeles naar een tekening van Dirk Langendijk.

Ook de troepen van MacDonald die in de voorposten lagen bij Egmond aan Zee en Egmond Binnen waren in de loop van de ochtend langs het strand en de duinenrand bij Bakkum in gevecht gekomen met Fransen. Het 56th Regiment bij Egmond Binnen had 's morgens opdracht gekregen om via de duinen voor ondersteuning van hun Grenadier compagnie te zorgen.³³¹ Onderweg kwam hen een Dragoon tegemoet van de 11th Light Dragoons die een Franse officier van de Chasseurs-à-Cheval krijgsgevangen had gemaakt. Op het strand en in de duinen kreeg het regiment het aan de stok met Franse Cavalerie en Infanterie ondersteund door Franse en Bataafse Rijdende Artillerie. Deze troepen bleken te sterk waarna in wanorde werd teruggetrokken. Zij kregen onverwachts steun van het 23rd Regiment of Foot waarna de Fransen tot staan werden gebracht en zich terugtrokken. Rond 17:00 uur in de middag kwam Abercromby via het strand bij Bakkum aan waar hij door generaal-majoor Essen gevraagd werd om hem en de Russen die in moeilijkheden waren gekomen bij het Schilpwater te ondersteunen. Abercromby nam zelf de leiding over vier bataljons ter ondersteuning van de Russen en liet de rest van de troepen onder generaal-majoor Hutchinson de Fransen onder generaal Gouvion op het strand en in de duinen bezighouden. Deze troepen bestonden uit Hutchinsons eigen brigade, de brigade van D'Oyly en de brigade van Chatham. Tijdens de schermutselingen met de Fransen werd luitenant-kolonel Bainbrigge van het 20th Regiment gedood en majoor Campbell zwaargewond, hij overleed later aan zijn verwondingen.³³² Het 79th Regiment of Foot is bij deze acties niet aanwezig geweest en is waarschijnlijk in reserve gehouden bij Egmond aan Zee. Abercromby begon een Artilleriebeschieting op de Fransen en Bataven in de vlakte voor Limmen waardoor de Russen een adempauze kregen. Met hulp van twee bataljons Engelsen gestuurd door luitenant-generaal Dundas herstelden zij de Vloysbrug en vielen op hun beurt de Fransen en Bataven aan en rukten op naar Castricum.

³³¹ William Surtees, twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 23-25.

³³² Bainbrigge werd opgevolgd door kapitein Manley Power. Major B. Smyth, M.V.O., A history of the Lancashire fusileers (formerly XX Regiment) volume I 1688-1821. Dublin 1903, p. 196.

Ook de verse troepen van Abercromby gingen samen met de Russen via de duinen op Castricum af waardoor de Fransen en Bataven moesten wijken en Castricum opnieuw voor hen verloren ging. De Franse generaals Boudet en Fuzier wisten de vluchtende troepen bij het hoge duin ten zuiden van Castricum staande te houden en weer in de slag te brengen. Twee squadrons van de 11th light Dragoons onder kapitein Sleigh trokken om de linkervleugel van het Frans-Bataafse leger waarbij zij het 5e en 16e Régiment Chasseurs-à-Cheval versloegen en een aanval deden op de Infanterie in de vlakte ten noorden van Heemskerk. Zij kregen steun van de Russen en Engelsen die uit het centrum naar voren kwamen waarna de 51e Demi Brigade in paniek op de vlucht sloeg. Overal begonnen de Fransen en Bataven te wijken, soms in wanorde. Hierdoor kwamen de Bataafse en Franse Cavalerie als vanzelf in de voorste linie te staan. Zij bestonden uit Bataafse Huzaren (voorop) met daarachter het 10e regiment Franse dragonders en daar weer achter het 4e Régiment Franse Chasseurs-à-Cheval. Kolonel Quaita gaf zijn luitenant-kolonel Collaert bevel met de Huzaren de Engelse Dragoons aan te vallen. Ook liet hij de aanval blazen voor de beide andere Cavalerieregimenten. Hij riep de Infanterie toe: de Cavalerie valt aan! Niet meer schieten! Naar voren kinderen van het vaderland, sla de trom voor de bajonetaanval! Aanvalspas! Door deze aanval werd de Engelse Cavalerie op de vlucht gejaagd en bezweken de Engelse en Russische troepen die Castricum ontvluchtten richting het noorden. De achtervolging werd bij Bakkum gestaakt omdat toen geen hand voor ogen meer was te zien. Luitenant Micaiah van het 56th Regiment beschreef hoe de in wanorde vluchtende Russen leken op een troep migrerende landkrabben. Het was geen leuk gezicht voor de jonge en nog onervaren Engelse soldaten afkomstig uit de militias. Een Russische soldaat vuurde nog snel even zijn musket af, half in de lucht. Toen ze hem vroegen waarom hij dat deed zei hij dat hij dacht dat de kogel wel iemand zou raken.³³³ Ook de overige troepen van Abercromby trokken zich via de duinen en langs het strand terug tot aan Egmond aan Zee. Zij hadden via het strand en de duinen weten op te rukken tot even voorbij Heemskerk maar waren daarna zwaar in gevecht geraakt met de Franse troepen van Gouvion waarbij ook een halve compagnie Bataafse rijdende artillerie aanwezig was onder Cordes. Tijdens de gevechten was generaal-majoor Hutchinson zelf gewond geraakt door een kogel in zijn dij en ook de Earl of Chatham was gewond geraakt aan zijn schouder. Pastoor Bommers heeft de strijd als volgt samengevat:

‘in de duijnen en Zeeduin en zijn drie Attaquen of Battailes voorgevallen. De eerste in de duijnen, en Zeeduin agter Jan Groentjes, daarwel drie wagens vol Engelschen geweren, meest defect gevonden zijn. De tweede bij, dag benoorden Evert Dasjes, de boerenplaats van Wel.Ed. en Gestr.Heer en Mr Duijts, daar ook veelen gesneuveld zijn. Evert Dasjes heeft ook veel geleden. De derde, en laatste Decevice Batailje is geweest agter, en bewesten & jan Dam, daar veel volk is gebleven, en toen wierden de Engelschen, en Russen genoodzaakt te retireren tot Egmond, en de anderen door Castricum tot de Limmervoord, onder Limmen. Maar de Engelschen dreven de hen vervolgende Franschen wederom terug tot voorbij de Castricummer meelmolen; en de Franschen verdreven de Engelschen wederom terug tot de Limmervoort. Wij hadden s’avonds onze zelfden Franschen wederom hier. S’maandags bleef alles in dezelfde Positie van weerskanten’.

Tijdens de gevechten rond Castricum was de Engelse generaal Don opgedoken bij de voorposten van de Bataafse rechtervleugel, gelegerd van Spijkerboor tot aan Monnikendam. Net als op 31 augustus 1799 verzocht hij om doorgelaten te worden om met het uitvoerend bewind in Den Haag over vrede te onderhandelen. Niemand wist op dat tijdstip nog hoe de acties van deze 6^e oktober 1799 zouden aflopen en wat er precies gaande was. Waarschijnlijk was Don op pad gestuurd toen gelijktijdig de Franse en Bataafse voorposten werden aangevallen om deze verder naar achteren te dwingen. Na de slag van de 2^e oktober 1799 dachten de Engelsen blijkbaar dat een tweede poging tot onderhandelen meer succes zou hebben. Wederom wilde Daendels hem niet doorlaten waarna Don verzocht om te mogen terugkeren naar de Engelse stellingen. Dit werd geweigerd en de volgende dag werd Don op verzoek van Brune overgebracht naar diens hoofdkwartier te Beverwijk.

³³³ Math. Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 190.

Don bleek stukken bij zich te hebben die door de Engelsen en door de prins en zijn politieke vrienden waren opgesteld en waarin het uitvoerend bewind werd gesommeerd om verdere weerstand te staken en zich over te geven. De Engelsen en de prins dachten dat een dergelijke actie mogelijk succes zou hebben omdat oude vrienden van de prins wisten te melden dat de meerderheid van het uitvoerend bewind er wel voor voelde om van de Franse tirannie verlost te worden. Don's missie viel uiteraard slecht bij de Franse en Bataafse generaals en toen er uit Don's zakken proclamaties aan het Bataafse Volk tevoorschijn kwamen, waarin hen werd opgeroepen in opstand te komen, was het snel gedaan met de missie. Don werd beschouwd als spion en ronselaar, gevangengenomen en opgesloten in de citadel van Rijssel (Lille).³³⁴ Pas het jaar daarop kwam hij vrij middels een gevangenenruil.³³⁵

Het strijdgewoel van de 6^e oktober 1799 werd gehoord door het Engelse 92nd regiment of Foot gelegerd in Alkmaar waar intussen ook het 49th regiment was aangekomen. De volgende dag kwamen daar 188 krijgsgevangenen aan, 30 Fransen en de rest Bataafse troepen die nu een oranje kokarde droegen en door de Fransen werden uitgemaakt voor verraders.³³⁶ Een escorte werd gevormd uit het 92nd Regiment om de gevangenen naar het noorden af te voeren. Tijdens de tocht zongen de Bataafse gevangenen liederen en niemand probeerde onderweg te ontsnappen. Toen de gevangenen elders afgeleverd waren dacht de escorte de volgende ochtend terug te keren naar Alkmaar maar zij vernamen geheel onverwachts dat het leger zich aan het terugtrekken was. Ook het 56th Regiment Light Infantry die na de slag bij Castricum weer bij Egmond Binnen lag kreeg op 7 oktober 1799 geheel onverwachts bevel om terug te trekken samen met de rest van de brigade. Langs het strand gingen zij richting Petten waarbij zij tussen Egmond aan Zee en Bergen werden geconfronteerd met de overblijfselen van de slag van 2 oktober 1799. Op het strand lagen nog ontelbare dode soldaten en paarden te midden van allerlei uitrustingstukken. Via 't Zant gingen zij de volgende dag naar Barsingerhorn en Kolhorn, plaatsen die de voorhoede zouden vormen in de dagen daarna.³³⁷ Wederom is het de Beverwijker Fredricus Vermooten die in zijn dagboek veel, meestal gruwelijke informatie geeft over de gebeurtenissen na de slag.³³⁸

7 oktober 1799: 's Morgens 9 uren passeerden alhier onderscheiden stukken metaale geschut en cascons (caissons of munitiewagens), die in de actie van de voorigen dag veroverd waaren. Neevens dezelve zag men een aantal paarden en wagens met veelen Russiesche en Engelsche krijgsgevangenen, waaronder zig een aantal gekwetsten bevonden welke in de Gereformeerde, Roomsche en Lutersche kerken gebragt wierden. Deeze beschouwende, doorlopende en voor een ogenblik bij die ongelukkigen voorwerpen stilstaande, zag men een tafereel der ijsselijkheeden van den oorlog, 't welk de menschheid doet beeven daaraan te gedenken. Daar zag men de schreuwende lijdens armen en beenen afzetten. Verder vond men zieltogende, voor wien geen hulp te vinden was, met de dood worstelende. Op een ander plaats zag men stervelingen wiens gezicht, neus en mond, jae het geheele kakement door 't moordtoneel des oorlogs was verbrijzeld geworden, dan wie kan langer zig bij die akelige vertooningen ophouden. Alleen zal ik nog zeggen, dat bij 't uitgaan der Gereformeerde kerk men aanschouwer wierd van een aantal afgezette leedemaaten dier ongelukkige slagtoffers.

³³⁴ R.P. Goetsch, Flitsen uit de Engels-Russische invasie van 1799, in Noord-Holland. 'De Speelwagen', 4e jaargang 1949 No. 10, p. 299-305. Uitgave: Historische Genootschappen in Hollands Noorderkwartier.

³³⁵ Hij werd in juni 1800 met de generaals Mack en Hermann tegen de bij Novi gevangen genomen Franse generaals Pérignon, Colly en Grouchy geruild. Bron: Herman Hüffer, Der Krieg des Jahres 1799 und die zweite Koalition. Zweiter band, Gotha 1905 p. 182.

³³⁶ Anonieme Schotse soldaat G.B. (=George Blennie), Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822, p. 82.

³³⁷ William Surtees, twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833, p. 29-30.

³³⁸ Venetien j. van et all, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 63.

Dienzelvde dag kwaamen hier nog door 350 Russen en Engelsche krijgsgevangenen en weederom wat laater nog 15 boerenwagens met Russen en Engelsche krijgsgevangenen, die meestal in gekwetsten bestonden en naar 't Zuiderquartier getransporteerd wierden. Hierop volgden nog vijf ammunitiewagens, welke op dezelve veroverd waaren.

9 oktober 1799: in den morgenstond tusschen 4 en 7 uren, wierd alhier weeder een algemeen allarm geslagen teneinde zig dadelijk naar de vijandelijke armee te begeeven om den vijand met meer succes 't hoofd te bieden, en dus algemeen te verjaagen. Alles was ogenblikkelijk op de been en de Franschen en Hollandsche militairen, welke zoo hier onder Velsen en Zandpoort laagen, trokken bij duizenden hierdoor met ontelbaar geschut, ammunitie en wagens met proviant. Des morgens ten 10 uren ontvong men de zeekere tijding dat de Engelschen en Russiesche armeen niet hadden goedgevonden om de Hollandsche en Franschen af te wagten, maar de stad Alkmaar bereijds hadden geëvacueert en verder naar haar oude stellingen agter de Zijp retireerden. Dit had evenwel ten gevolge dat veelen Russen en Engelschen in handen van onze armee als krijgsgevangen zig overgaven, dat met een aantal stukken canon en ammunitiewagens gevolgt wierd. Ten 11 uren conformeerde alhier de gunstige tijding dat de Engelschen Hoorn verlaaten hadden en zij reeds haare troepen inscheepte. Op de middag ten 12 uren wierden hier 20 Engelschen en Russen getransporteerd en in de Mennonite kerk gebragt. Ten 5 uren weederom 150 Russen en Engelsche krijgsgevangenen, waaronder 40 à 50 vrouwliden met zuigende kinderen. Onder deeze vrouwen bevond zich eene hoogzwangere welke dienzelvde avond alhier nog verlost wierd. Behalven deeze bevonden zig nog 3 zwangere vrouwen, die allen neevens de genoemde krijgsgevangenen in de Gereformeerde kerk behoorlijk van legplaatsen en 't nodige voedsel verzorgt wierden. Bij deeze geleegenheid en ter verzorging dier ongelukkigen zag men weeder veelen der nog leggende gekwetsten met de dood worstelende. Een Rus kermende, welke beiden zijne beenen waaren afgezet en nog een aantal verbondene gekwetsten die met het grootste verlangen haar sterfuur waaren afwachtende. In de Lutersche kerk was dit tafereel van menschelijke elende niet minder. Dewijl behalven een aantal zwaar gekwetsten en verbondenen men onder dezelve reeds verscheidene bevond, die het leeven verlaaten en aan haare wonden overleeden waaren. Dienzelvde dag vertrok van hier weeder 't hoofdkwartier naar Alkmaar.

Des nagts tussen den 9e en 10e oktober 1799 kwam hier binnen onder het slaan der trommen een bataillon Frans voetvolk uit 't Zuiderquartier die, alvorens zij eenige verregaande brutaliteiten en afpersingen van veele ingeseetenen gedaan hadden, met de morgenstond weeder naar 't leeger vertrokken.

Toen duidelijk werd dat de Engelsen en Russen zich hadden teruggetrokken durfden enkele burgers naar het slagveld te gaan rondom Castricum. Vermooten vernam van vrienden en kennissen die daar waren geweest dat in de duinen tussen Castricum en Heemskerk en op de wegen tussen Limmen en Castricum vele dode Russen en Engelsen lagen maar ook gewonden die nog niet waren weggehaald. Ene Hendrik Scheerman vertelde hen dat hij samen met zijn zoon op het duin had gestaan dicht bij hun huis en zo de gevechten had kunnen zien en duizenden militairen had zien vallen. De Engelse verliezen waren 91 doden, 725 gewonden en 603 man werden vermist.³³⁹ Aan Russische zijde waren 383 doden en vermisten en 735 gewonden te betreuren.³⁴⁰ De Frans/Bataafse verliezen zijn geschat op 2000 man doden en gewonden waaronder 1200 Fransen.³⁴¹ De zoon van Scheerman bracht hen tot op het slagveld waar zij enkele dode Russen zagen liggen en duizenden voorwerpen zoals wapenuitrustingen, patroontassen, patronen met kogels en een berg kapotte geweren. Op een duin kwamen zij bij een plaats waar men begonnen was alle wapenuitrustingen te verzamelen. Zij wilden iets als aandenken meenemen maar dat werd ten strengste verboden.

³³⁹ Dispatch van York aan Henry Dundas. Opgenomen door E. Walsh M.D., The expedition to Holland in the autumn of the year 1799. London 1800, p. 133-136.

³⁴⁰ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. Fünfter band, München 1858, p. 298.

³⁴¹ Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaalt, The History of the campaign of 1799 in Holland. Vijfde deel London 1801 p. 182-184.

Verder lopende ontdekten zij een Rus die nog bleek te leven en niet ernstig gewond was maar alleen verzwakt. Men gaf hem wat te eten en hij werd daarna bij een chirurgijn te Castricum ondergebracht die hem geheel oplapte. Nog geen jaar later waren er van de strijd geen noemenswaardige sporen meer zichtbaar.³⁴²

Kolonel Dubiansky heeft het begin van zijn krijgsgevangenschap beschreven waarvan enkele zaken de moeite waard zijn om te vermelden.³⁴³ De Franse officier die hem krijgsgevangen had gemaakt nam hem zijn zilveren medailles af en andere zaken van waarde, volgens Dubiansky “was dat zo de gewoonte”. De veertien goudstukken die hij in zijn vestzak had genaaid ontsnapten echter aan de aandacht van de officier en van de onderofficier aan wie hij werd overgedragen. In Beverwijk werd hij ondergebracht in een woning waar ook luitenant Rjabikoff van de Artillerie en Koetoemof van de Grenadiers aanwezig bleken te zijn evenals een Engelse officier van de Grenadiers. Later werden nog kapitein Lowen en twee officieren van de Tavrisheskii Grenadiers binnen gebracht en kort daarna 26 Engelse officieren en onderofficieren. De volgende morgen werd Dubiansky door de Franse generaal Vandamme uitgenodigd voor het ontbijt. Onder de aanwezige officieren ging het gesprek al snel over de wapenfeiten van de afgelopen dagen en weken. Vandamme begon op dreigende toon over de Russen te praten die volgens hem geen pardon verdienden. Het waren volgens hem barbaren die de oorlogsgebruiken veronachtzaamden. Als voorbeeld droeg hij aan dat hij een compagnie Russische Grenadiers had afgesneden die zichzelf overgaven en de wapens neerlegden. Toen hij vervoer aan het regelen was om hen af te voeren ontving hij plots een salvo met naar zijn mening vergiftigde kogels omdat deze een groene kleur hadden. Enkele andere officieren gingen hier tegenin door te stellen dat de kogels wellicht verkleurd waren door de lange zeereis. Vandamme stelde echter dat nadat de kogels verwijderd waren de wonden die zij hadden gemaakt de doktoren nog vele hoofdbrekens kostten. Na nog wat wapenfeiten te hebben moeten aanhoren kwam opperbevelhebber Brune binnen die Dubiansky vroeg of hij nog iets nodig had. Die maakte duidelijk dat hij wel behoefte had aan contanten waarna hij van Brune tegen kwitantie honderd goudstukken ontving als voorschot op wat hij bij zijn regiment te goed was. Omdat op Texel vele hoge Franse en Bataafse officieren krijgsgevangen zaten dacht Dubiansky dat hij en de anderen wel snel uitgewisseld zouden worden. Dit gebeurde echter niet en hij werd in krijgsgevangenschap afgevoerd naar Frankrijk. Omdat kolonel Strick krijgsgevangen was gemaakt kreeg majoor Meliascheff van Musketier regiment Arbenjeff het commando over het gecombineerde Grenadierbataljon Strick. Majoor Mistroff, ook uit het Musketier regiment Arbenjeff, kreeg het commando over het gecombineerde Grenadierbataljon Ogarjeff omdat majoor Ogarjeff zelf zwaar gewond was geraakt.³⁴⁴

³⁴² J.T. Bremer, Een jaar na de landing. Een reisverslag anno 1800.

³⁴³ H.A. Ritter, Een Russisch verhaal van den veldtocht in Noord-Holland in 1799. Supplement 1 van de Militaire Spectator 1914 p. 42-47.

³⁴⁴ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. Fünfter band, München 1858, p. 300.

Onderhandelingen

Op de avond van de 6^e oktober 1799 kwam York te Alkmaar met zijn raad van oorlog bijeen. De meeste generaals waren zeer pessimistisch gestemd en tegen nieuwe aanvallen. De Engelsen en Russen zaten na de slag verspreid over het hele rechter front zonder orders en ondersteuning. Het Frans-Bataafse leger had echter hun posities weten te behouden en deze krachtig versterkt. Van Monnikendam tot Knollendam was het hele front door inundaties gedekt en met veel Artillerie bezet. Het terrein tussen Wijker- en Schermeer kon indien nodig binnen een paar uur onder water worden gezet. De enige doorgang die openbleef was de nauwe strook tussen de Wijkermeer en de Noordzee. Deze was door Brune, die bovendien steeds versterkingen uit Duitsland kreeg, gemakkelijk te verdedigen. York wees daar in zijn rapport aan Londen ook op en gaf de schuld van zijn terugtocht tevens aan het slechte weer en "het volslagen gebrek aan noodwendigheden".³⁴⁵ De volgende dag in de avond werd dan ook bevel gegeven om het gehele leger terug te trekken naar de Zijpestelling. Met veel moeite werden in het donker en in de stromende regen de diverse bataljons bij elkaar verzameld. Vuren werden aangelegd in de voorposten om de vijand af te leiden van wat er werkelijk gaande was.³⁴⁶ De gewonden werden achtergelaten en in de dagen daarna door de Fransen gevangengenomen.³⁴⁷ Luitenant Charles Steevens van het 20th Regiment was onder de gewonden en heeft zijn herinneringen aan de gebeurtenissen op schrift gesteld.³⁴⁸ Hij en ensign Favell raakten als eersten van hun regiment gewond tijdens de gevechten. Naar zijn eigen zeggen omdat de Franse lichte infanterie de officieren er als eerste uitpikten om uit te schakelen. Steevens werd zwaargewond aan zijn been en door een 15th Light Dragoon van het slagveld gered en naar een huis in Egmond aan Zee gebracht. Hier werd hij samen met ensign Favell en zijn knecht Thomas Lamb gevangengenomen toen het dorp door de Fransen werd ingenomen. De gewonden werden op open wagens naar Alkmaar gebracht en vandaar uit naar Breda. Ensign Favell overleed onderweg te Amsterdam aan zijn verwondingen. Steevens schreef dat de tocht naar Breda per open wagen een hel was maar door zijn nog jonge leeftijd de ontberingen kon verdragen. Te Breda werd hij ondergebracht in het kasteel van Breda dat fungeerde als militair hospitaal. Hij zat daar onder andere samen met kapitein John McLean van het 92th en luitenant Nicholson van het 35th Regiment. De laatste overleed vrij plotseling aan een hevige bloeding. Meerdere malen heeft Steevens het over de goede behandeling die hij kreeg van de Fransen. De Engelsen werden nooit samen met Russen vastgezet en de Fransen beschermden de Engelsen tegen geweldadige Hollanders. Uiteindelijk werd Steevens weer teruggebracht naar Den Helder om samen met de andere troepen ingescheept te worden terug naar Engeland.

De terugtocht richting de Zijpestelling verliep in het begin nog redelijk ordelijk totdat men in de buurt kwam van de stelling. Daar kreeg iedereen plotseling haast en stroomden de troepen via de eerste de beste toegangsweg de stelling binnen waardoor bataljons verspreid raakten en elkaar met moeite weer konden vinden. Toen Brune in de gaten kreeg dat de vijand zich over het hele front aan het terugtrekken was gaf hij orders om ze op de voet te volgen. Hierbij werden tussen de 500 en 600 gevangenen gemaakt. Op 8 oktober 1799 zaten de Engelsen op de lijn Petten-Dirkshorn-Warmenhuizen-Winkel.³⁴⁹ Hier bivakkeerden zij in hutjes en tenten, soms gemaakt of afgedekt door stro en takken.³⁵⁰ De Fransen zaten weer in Kamp en Groet, namen Krabbendam en Warmenhuizen in en de dag daarop Haringhuizen en Tuitjenhorn.

³⁴⁵ R.P. Goetsch, Flitsen uit de Engels-Russische invasie van 1799, in Noord-Holland. 'De Speelwagen', 4e jaargang 1949 No. 10, p. 299-305. Uitgave: Historische Genootschappen in Hollands Noorderkwartier.

³⁴⁶ Anoniem, The campaign in Holland 1799 by a subaltern. London 1861 p. 62.

³⁴⁷ Miliutin vermeld dat 216 Russische gewonden te Egmond aan Zee werden achtergelaten en dat Engelse bronnen spreken over 50 Engelse gewonden. Op 12 oktober 1799 zouden nog ongeveer 80 vrouwen en kinderen onder escorte bij Petten zijn teruggegeven aan de Engelsen. Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. Fünfter band, München 1858, p. 301.

³⁴⁸ Steevens C. en Steevens N, Reminiscences of my military life from 1795 to 1818. Winchester 1878.

³⁴⁹ Anoniem, The campaign in Holland 1799 by a subaltern. London 1861 p. 62-63.

³⁵⁰ Lt. Col. C. Greenhill Gardyne, The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816. Edinburgh 1901, p.77.

De van zijn verwonding herstelde Du Monceau nam met zijn troepen de stellingen bij Sint Pancras en Langedijk weer in bezit en nam de volgende dag Dirkshorn in. Bonhomme had wederom pech en kon niet verder oprukken dan tot aan het Niedorper Verlaat waar hij tegengehouden werd door zich daar ingegraven Engelsen. Na herhaalde aanvallen moest hij zich terugtrekken op Noord-Scharwoude. Op 11 oktober 1799 verlieten de Engelsen echter deze stelling en liet Du Monceau deze bezetten samen met Zijdewind door een detachement Grenadiers, Jagers, Huzaren en een afdeling lichte Artillerie. Geheel op rechts kreeg Daendels op 8 oktober 1799 bevel om op te rukken naar Hoorn wat met veel moeite gelukte na enkele bruggen herbouwd te moeten hebben. Op 10 oktober 1799 moest hij Winkel zien te nemen waar de Engelse troepen lagen onder bevel van Prince William van Gloucester. Tijdens het oprukken naar Winkel raakten de troepen van Daendels in gevecht met het 5th Regiment of Foot. Die wisten Daendels net zo lang tegen te houden tot de rest van hun brigade onder Prince William van Gloucester veilig had weten terug te trekken naar Oudesluis. Pas 's avonds rond 20:00 uur werd Winkel door Daendels ingenomen. Nadat deze zich door het uitzenden van verkenners zeker wist van zijn positie werden troepen richting Enkhuizen en Medemblik gezonden. Hier kon voorkomen worden dat de Engelsen de pakhuizen en opslagplaatsen geheel leegplunderden en vernietigden door middel van brandstichting. Op 12 oktober 1799 liep de Frans/Bataafse stelling van Kamp en Groet via Schoorlham, Warmenhuizen, Tuitjenhorn, Haringhuizen, Dirkshorn naar Lutjewinkel en de Boerensluis. Omdat men te Engeland nog niet wist dat York besloten had om zich terug te trekken kwamen op 10 oktober 1799 nog drie squadrons van de 15th light Dragoons onder luitenant-kolonel Anson vanuit Ramsgate te Den Helder aan. Het vertrek van een vierde squadron kon nog op tijd worden tegengehouden.³⁵¹

Eenmaal weer teruggetrokken achter de Zijpestelling demoraliseerde het Brits/Russische leger snel. Albert Kaan Jz., de schout van de Wieringerwaard schreef hierover in zijn dagboek. Op 13 oktober 1799 werden veel koeien, schapen en ander vee uit de Zijpe weggevoerd naar het Buitenveld (het Koegras). Eene Jakop Kikkert wilde zijn koeien niet goedwillig overgeven en werd door de Engelse dieven doodgeschoten. Wie in zijn huis niet alles wilde overgeven werd met de bajonet daartoe bedreigd en genooddaakt. De volgende dag schreef hij dat de vijanden steeds brutaler werden. Pieter Vilmer, de huisman aan de Kleine Keeten werd bestolen van vee en gereedschap tot een waarde van 17.000,- gulden. Willem Zijdewind van de hoeve 'Vrede en Vrijheid', Aarjen Brouwer uit het Oogduynerhuys, Cornelis Thomasz van de boerderij de 'Schooten' en Pieter van Breederode van de 'de Quelderkooy' en 'de Garst' hadden soortgelijke ervaringen.³⁵² Toen voedsel steeds schaarser werd gingen sommige soldaten over op het eten van Zwanen. Om een oude zwaan op te eten moest je wel een set goede tanden hebben want zij waren volgens luitenant Micaiah erg taai. Misschien wel net zo taai als een geroosterde tijger gevuld met nagels van 10 pence.³⁵³ Toch waren er ook lieden die voordeeltjes wisten te behalen. Zo wist Korff te vertellen dat de Engelse Dragoons en andere soldaten alles verkochten wat ze maar kwijt wilden zijn.³⁵⁴ Paarden werden voor een gulden afgestaan en toch werden er nog vele (men zegt 150) door de soldaten doodgeschoten. Van ene Remmert Kuyper was door de Engelsen een kar gevorderd die later voor een Spaanse mat (± 2,50) aan ene Jan Wildschut werd verkocht. Die verkocht hem weer door voor twee Spaanse matten aan ene Willem Harkes die hem weer doorverkocht aan ene Louw Strop voor 12 gulden.

Niet onverwachts werden onderhandelingen gestart tussen York en Brune. York was zich bewust geworden van de moeilijke positie waarin hij zich bevond. Tijdens de slag bij Castricum had hij aanzienlijke verliezen geleden, kampte met ziekte onder zijn troepen waardoor zijn sterkte nog meer was afgenomen en hij had gebrek aan proviand en munitie.³⁵⁵

³⁵¹ Anoniem, The campaign in Holland 1799 by a subaltern. London 1861 p. 65.

³⁵² Bremer, J.T., Verhalen uit het Buitenveld, de Engels-Russische Invasie in 1799 p. 16.

³⁵³ Math, Micaiah, Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 323.

³⁵⁴ A. Korff, Beknopte geschiedenis van Den Helder en Huisduinen. Haarlem, 1958.

³⁵⁵ Walsh schreef in zijn 'The expedition to Holland in the autumn of the year 1799' dat het natte Hollandse herfstweer in de eerste zes weken zorgde voor ontstekingen, pleuritis en longontsteking in oktober gevolgd door uitbraken van diarree en dysenterie. Eind oktober brak koorts uit die onder

Hierdoor had hij al eerder besloten om het legertje van de Prins van Oranje, zieken, gewonden en meereizende vrouwen en kinderen in te schepen en terug te zenden naar Engeland. Ondertussen was ook ene kolonel Brownrigg naar Engeland gezonden die nieuwe instructies moest krijgen over hoe te handelen. Omdat de situatie het niet toeliet om nog langer te wachten tot de nieuwe instructies zouden arriveren besloot York om te gaan onderhandelen. Al op 13 oktober 1799 waren de geruchten over een capitulatie in hoge militaire kringen bekend. Op 15 oktober 1799 maakte York het officieel door generaal-majoor John Knox naar Brune te sturen met een brief waarin stond dat hij onder bepaalde voorwaarden de oorlogshandelingen wilde staken en het invasieleger wilde terugtrekken van Hollandse bodem. Voor iemand die zich in een uiterst onvoordelige situatie bevond blies York hoog van de toren en dreigde noordelijk Noord-Holland onder water te zetten en het Nieuwediep te blokkeren door daar schepen te laten afzinken. De Bataafse regering liet Brune weten dat tijdens de onderhandelingen duidelijk gemaakt moest worden dat de Bataafse vloot teruggegeven moest worden anders kon geen overeenkomst getekend worden. Dit werd door York geweigerd en Brune nam hier op eigen houtje uiteindelijk genoegen mee omdat hij blijkbaar de capitulatie kost wat kost doorgang wilde laten vinden. Door York op veel punten zijn zin te geven liet hij de Bataafse regering in zijn hemd staan en kregen de soldaten die zo hard en zwaar hadden gevochten een klap in het gezicht. De capitulatie werd op 18 oktober 1799 te Alkmaar getekend. De vijandelijkheden moesten onmiddellijk gestaakt worden, er zouden verder geen vernielingen plaatsvinden en de troepen moesten uiterlijk 30 november 1799 het grondgebied van de Nederlanden verlaten hebben. De ongeveer 8000 Frans/Bataafse krijgsgevangenen moesten vrijgelaten worden en gerepatriëerd. Beide partijen moesten toestaan dat een afvaardiging toegang kreeg tot elkaars linies om erop toe te zien dat geen nieuwe verdediging- of aanvalswerken werden opgeworpen. Luitenant-kolonel Krayenhof, commandant van de Bataafse genie kreeg opdracht van Brune om zich te Den Helder te vestigen tot alle vijandelijke troepen zich hadden ingescheept. Hij moest controleren of de Engelsen niet alsnog vernielingen aan de batterijen zouden aanbrengen of schepen lieten afzinken in belangrijke waterwegen of delen van het land onder water zouden zetten. Volgens luitenant Micaiah waren juist nog voor het afsluiten van een wapenstilstand enkele dijken doorgestoken om een betere verdediging mogelijk te maken. Hierdoor waren op sommige plaatsen de boerderijen omringd met water en ontstond een gebrek aan drinkwater omdat het brakke water daarvoor niet geschikt was. Velen namen hun toevlucht tot het drinken van melk maar omdat zij dit rechtstreeks onder de koe vandaan dronken kregen velen last van hun maag. Het natte klimaat, eten van beschimmeld brood en biefstuk van de zwaan deden ook geen goed aan de gezondheid en droeg ertoe bij dat steeds meer soldaten ziek werden.

Bij de Russen was de situatie al niet veel beter. Micaiah had iets af te handelen in Den Helder en op weg daarheen kwam hij langs een oude schuur waar Russische militairen iets aan het koken waren in een ketel. Omdat hij nieuwsgierig was wierp hij een blik in de ketel en zag daarin een koeienkop waarvan de bek was gevuld met gras en de haren door het kokende water loslieten. De 'kok' was net klaar met het vet uit een wagenwiel te halen om dit als bijgerecht te serveren naast de soep uit de ketel.³⁵⁶ Het normale dieet van de Russische soldaten bestond uit meel en granen waarvan zij een soort pap kookten. In oorlogstijd werd dit nog aangevuld met vlees en Wodka.³⁵⁷

controle leek maar eenmaal in Engeland werden veel soldaten ziek en leek het op een uitbraak van tyfus.

³⁵⁶ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war*. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p. 323-324.

³⁵⁷ Dominic Lieven, *Russia Against Napoleon: The True Story of the Campaigns of War and Peace*. Viking 2010, p. 25-26.

*Russische Don Kozakken
aan de maaltijd.*
Prent door Dirk Langendijk, 1800.
Brown University Library, Prints,
Drawings, and Watercolors from
the Anne S.K. Brown Military
Collection.

Op 24 oktober 1799 meldde Luitenant-kolonel Krayenhof zich samen met kapitein-ingenieur van Mansvelt bij een Engelse voorpost in de buurt van Petten welke werd bezet door enkele compagnieën Dragoons. De Engelse kapitein gaf hen een escorte mee van 12 Dragoons maar bij Petten werden zij tegen gehouden door Kozakken die erop stonden dat de groep mee ging naar het hoofdkwartier van de Russische generaal-majoor Arbenjeff te Burgerbrug. De Engelse Dragoons en de Russische Kozakken raakten daarop slaags met elkaar maar uiteindelijk ging de groep toch naar het Russische hoofdkwartier. Daar bleek dat Arbenjeff niet op de hoogte was van de capitulatie maar alleen orders had om geen vijandelijkheden te beginnen. Toen hij dan ook een kopie van de getekende capitulatie onder ogen kreeg was hij zichtbaar verontwaardigd. Het escorte werd nu uitgebreid met Russen om de mannen naar het hoofdkwartier te Schagerbrug te begeleiden. Onderweg maakten de Engelsen en Russen elkaar voor van alles en nog wat uit en raakten meerdere malen bijna slaags met elkaar wat aantoont dat de relatie tussen beide legers verre van optimaal was. Na in Schagerbrug te hebben overnacht kwamen de beide ingenieurs via 't Zand te Den Helder aan waar zij hun inspectiewerken en toezicht bleven uitvoeren tot dat op 19 november 1799 uiteindelijk alle vijandelijke troepen zich hadden ingescheept en het land hadden verlaten. De Russische Fregatten Rafael en Alexander-Newski verlieten samen met de transportschepen Minerva en Venus op 9 november 1799 den Helder. Een dag later zou de rest vertrekken maar vanwege het slechte weer wist alleen het linienschip Jona open zee te bereiken. De rest van de schepen moest weer voor anker gaan. De Jona raakte voor de Schotse kust ernstig beschadigt waardoor het voor reparatie in een Schotse haven moest blijven liggen. De op het schip aanwezige troepen werden met Engelse schepen naar Portsmouth gebracht en de gewonden naar Edinburgh.³⁵⁸

³⁵⁸ Oberst Miliutin nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. Fünfter band, München 1858, p. 304.

Inscheping van de Engelsen en Russen te Den Helder. Naar J.A. Langendijk.

Tijdens de evacuatie gebeurde er nog een onfortuinlijk incident met het fregat 'De Valk'. Dit oorspronkelijk Nederlandse schip was in 1797 door de Engelsen veroverd en door hen in dienst gehouden. Op dit schip hadden zich drie compagnieën ingescheept van het 23rd Regiment of Foot (Royal Welch Fusiliers). Vijf officieren, 262 overige manschappen en 25 vrouwen en kinderen. Daarnaast waren nog 115 bemanningsleden aan boord met 12 Hollandse vrouwen en kinderen. Het schip liep echter in een storm op een zandbank bij Ameland en brak in stukken. Alleen vijf bemanningsleden, 19 soldaten en een officier, John Humphrey Edward Hill overleefden het ongeluk. De Amelander Cornelis Pieter Sorgdrager heeft van 1779 tot 1826 een zogenaamd *Memori Boeck* bijgehouden waarin hij het volgende over deze ramp heeft geschreven: *"Sontag den 10 November 1799 'S morgens Strande in het Noordergat Het Hollands Oorlogschip genaamd de Valk men zegt op de seleve was geweest 540 zielen zo mannen vrouwen als kinderen. Dit Schip hadden de Engelsen met de Slag van den admiraal de Winter genomen van de Hollanders en was nu in Engelse dienst om militeere na Engeland te transporteren', kwam met half vloet aan de Grond en wiert ten Eersten door de Zee verbrijzelt, circa 23 a 24 man zegt men zijn er Levendig afgekomen op stukken hout en van de wrakke, en ter zelve tijd circa 30 dooden die aan Land spoelden waar onder vrouwen en kinderen van 1 en van Een half Jaar oud Een gedeelte daar van wierde in een Kuil op het Kerkhof en een gedeelte ten westen van Jacob Hajjes Huis te blijke begraven was naarlijk te aanschouwen men had zo veel hout niet om kisten te kunnen maken moest dies zonder kisten begraven worden, Indien alle dese menschen alhier Levendig waren aangekomen zoude ons Land in verlegentheid geweest zijn, door dien Er zo weijnig Eeten was, van de Scheepsgoederen zijn weijnig geburgen. Door een van het volk van bovengemelde Schip zijn nader onderrigt dat aan boord geweest was 370 Engelse Militeere 120 Hollans Scheepvolk 15 Engelse vrouwen 10 kinderen 10 Hollanse vrouwen Samen 525 Zielen. Over dit begraven van de Engelschen in kuilen in de duinen zonder kisten was veel burgers onvergenoegt Ja die burgers van Balm hebben die in de duinen begraven waren opgegraven en tot Balm op het kerkhof begraven. Donderdag den 14 Novemb 1799 Natte Tabak en meel verkogt uit het gebleven oorlog Schip meel vrijdag daar aan Zijn de Engelschen met Een Snikken na de Helder gebragt".*³⁵⁹

³⁵⁹ Epke van der Geest, Wat gebeurde er in 1799 bij de "Engelsmanduun". Stichting "De ouwe Pôlle" 1989.

De nasleep

Het dagboek van Mary Dumaresq is een interessante bron van informatie over hoe het de Russen verging na hun vertrek uit Holland met veel details.³⁶⁰ Ook op de website *'the island wiki'* staat aardig wat geschreven over dit onderwerp.³⁶¹ Men was het erover eens dat de Russen naar een winterkwartier gebracht moesten worden maar de evacuatie van Noord-Holland was onverwacht en niet volgens een vast plan verlopen. Omdat de Russische troepen zowel op Engelse als op Russische schepen werden vervoerd raakten zij verspreid. Gewonden en zieken werden ontscheept te Yarmouth, Portsmouth, Sheerness, Gosport en Edinburgh of opgenomen op speciale hospitaalschepen. In Edinburgh overleden enkele zieke/gewonde Russen en in Yarmouth wisten de Russen de bevolking te verbazen door de olie uit de straatlantaarns op te drinken. Gezonde weerbare troepen mochten niet in Engeland zelf van boord. Tot besloten werd waar zij heen moesten bleven zij aan boord van de schepen op een karig rantsoen. Uiteindelijk werd besloten om ze op kleinere schepen naar de Kanaaleilanden Guernsey en Jersey te transporteren. In St. Hélier op Jersey zat het hoofdkwartier van de Russen met generaal-majoor Kapzewitsch als opperbevelhebber. Hermann was gevangen genomen, Scherebzoef was gesneuveld en Essen gewond geraakt dus als commandant van de artillerie was Kapzewitsch blijkbaar de volgende hoogste in rang. In St. Hélier zaten verder de Artillerie, een halve compagnie pioniers en de Pavlovskii Grenadiers. In Belle Vue de Tavricheskii Grenadiers onder generaal-majoor Zavalishin als opvolger van Benckendorff. In Saint Aubin de Fanagoriiskii Grenadiers onder generaal-majoor Mamaev als opvolger van Scherebzoef. In Grouville tenslotte het zwaar uitgedunde 1^e Jägers van Suthoff (Sutgofa), de gecombineerde Grenadier bataljons van Erikson en Ossipof, en de garde Huzaren uit het regiment Gladkoff onder bevel van een kolonel Lindsforth. Deze had als enige zijn vrouw mee tijdens de veldtocht samen met hun dochtertje en een geadopteerd nichtje. Ongeveer 40 Don Kozakken en 40 Ural Kozakken zaten verspreid over het hele eiland. Op Guernsey zaten een halve compagnie pioniers, de Tobolskii Muskietiers, de Dneprovskii Muskietiers, de Belozerskii Muskietiers en twee gecombineerde Grenadier bataljons. De Russen werden ondergebracht in haastig gebouwde barakken die zo lek waren dat de soldaten binnen tenten moesten opzetten om beschut te blijven. Om plaats te maken voor de Russen was het garnizoen op het eiland verkleind door de Fiveshire fencibles en de Limerick fencibles over te plaatsen naar elders. De fencibles waren speciaal opgerichte regimenten bestaand uit vrijwilligers om Engeland en de eilanden te bewaken. Op deze wijze konden de reguliere regimenten elders ingezet worden voor offensieve taken. Door het grote aantal mensen op Jersey was aan alles gebrek. Wat voorradig was op het eiland werd snel opgekocht waarbij de lokale bewoners het Russische zilvergeld tegen een voor hen gunstige koers wel wilden aannemen. Omdat generaal Hermann gevangen was genomen en generaal Essen gewond was geraakt vielen de uit Holland geëvacueerde Russen nu onder de verantwoording van de Russische ambassadeur te Engeland Semen Vorontsov. Omdat er bij veel soldaten en vooral bij de officieren een anti Engelse stemming heerste vreesde hij voor het ontstaan van problemen met de lokale bevolking. De anti Engelse gevoelens onder de officieren werden door hen bij de overige troepen waarschijnlijk alleen maar aangewakkerd om hun eigen incompetentie tijdens de expeditie te maskeren. Maar ondanks hun grote aantallen en zeer verschillende gewoontes waren er juist opvallend weinig problemen. Er vonden alleen twee heftige incidenten plaats op het eiland Guernsey. Hier had een Rus een vrouw aangevallen en ontstond een geschil over het recht waaronder de man viel, Russisch of Brits. Toen besloten werd dat hij onder Brits recht viel werd het vonnis echter zolang gerekt dat de Rus ingescheept kon worden nog voordat een uitspraak werd gedaan. Het tweede incident was met de boer Le Poidevin die op enkele Russen had geschoten en er daarbij eentje had verwond. Volgens zijn getuigenis had hij ze tijdens het plunderen van zijn land weggestuurd maar in plaats daarvan hadden ze bij hem ingebroken en daarbij geweld gebruikt tegen hem en zijn familie waarna zij diverse dingen hadden meegenomen. Gouverneur Dalrymple koos in dit geval de kant van de Russen, misschien omdat hij anders bang was voor wraakacties. Generaal-majoor Sedmorazky eiste actie tegen de boer maar ook hier kwam het niet tot een vonnis. De Russen werden ingescheept en het incident werd niet verder vervolgd.

³⁶⁰ Account of the stay in Jersey of Russian troops 1799-1800, extracts from an old diary. Verschenen in het 39e jaarboek van de société Jersiaise, St. Helier 1914 p. 416-424.

³⁶¹ http://www.theislandwiki.org/index.php/Russians_in_the_Channel_Islands

Ook luitenant-kolonel Isaac Brock van het 49th Regiment of Foot schreef wat aanvullende informatie op over de geëvacueerde Russische troepen.³⁶² Hij schreef dat de Russen op de Kanaaleilanden verbleven omdat het seizoen het niet toeliet dat zij naar Rusland teruggingen. Zij werden niet in Engeland zelf ondergebracht omdat de *Bill of Rights* het niet toeliet dat buitenlandse troepen in Engeland verbleven. Op Guernsey verbleven ongeveer 6000 Russen waarvan er honderden overleden aan ziekten en werden begraven aan de voet van de heuvel waarop Vale Castle staat. De Russen waren dol op sterke drank en zij kochten hier grote hoeveelheden van en dronken het ruwe gedestilleerde product. Verbaasd keken de bewoners van het eiland hoe sommige Russen het vet van de wagenwielen aten. Zij gebruikten dit waarschijnlijk als bakvet waar een groot tekort aan was zodat ook zelfs zeep en talg werd gebruikt.³⁶³

Tegen de tijd dat begonnen werd om de Russen in te schepen naar Rusland ontstond nog een crisis toen een Russische soldaat door een boer werd beschoten omdat deze zijn land plunderde wat in het verleden al vaker was gebeurd. Alleen door het adequate optreden van de gouverneur, Sir Hew Dalrymple kon voorkomen worden dat de Russen zich gingen wreken op alle eilandbewoners. Toen de Russen eenmaal waren ingescheept bleven de kanonnen van Castle Cornet nog een tijdje geladen om te voorkomen dat de Russen terug zouden komen. Er was nog even sprake van dat de Russen en Engelsen opnieuw een invasie zouden gaan doen maar dan tegen Brest in Frankrijk. Voor dat doel kwam Generaal Viomenil naar de eilanden als bevelhebber van de troepen. Er begonnen echter bij de Engelsen twijfels te rijzen over de haalbaarheid van een dergelijke operatie. Het plan was om daarvoor 70.000 soldaten in te zetten maar daarvoor waren niet genoeg schepen beschikbaar. De expeditie naar Holland had al het uiterste aan inspanningen en mogelijkheden gevergd.³⁶⁴ Ook ontstonden twijfels over de samenwerking met de Russen die tijdens de expeditie naar Holland niet goed was verlopen. Ook een samenwerking van de Russen met de Pruisen was uitgelopen op een nederlaag in Zwitserland. Tsaar Paul I had daarom al zijn alliantie met Oostenrijk ontbonden omdat hij zich door hen verraden voelde. Omdat nu ook Engeland begon te aarzelen begon hij ook de Engelsen te verdenken en gaf in de lente van 1800 zijn troepen orders om terug naar huis te komen en de alliantie met de Engelsen eindigde. Wat achter bleef waren enkele paarden van de Kozakken. Om transportkosten te besparen had het ministerie van oorlog iedere Kozak een premie van 5 pond compensatie beloofd als zij hun paarden zouden verkopen. De Russen werden deels met Engelse transportschepen en deels met eigen schepen terug naar Rusland gebracht. De soldaten die met eigen Russische schepen naar hun land teruggingen werden eerst met kleine Engelse schepen naar Engelse havens gevaren om daar aan boord te gaan van grotere Russische schepen. De eerste divisie Russen van ongeveer 6000 man vertrok op 18 juli 1800 vanaf de Kanaaleilanden met Engelse schepen en voer onder begeleiding van de Russische fregatten Riga en Constantine direct naar Cronstadt waar zij op 17 augustus 1800 aankwamen. Er ontstond een gespannen sfeer toen alle aanwezige Engelse militairen gevangen werden gezet en de Engelse schepen onder strenge bewaking werden gesteld. De tsaar had namelijk vernomen dat de Russen tijdens de expeditie in Holland en op de Kanaaleilanden erg slecht door de Engelsen waren behandeld. Toen hij ervan overtuigd werd dat dit slechts geruchten waren liet hij de Engelsen op 12 september 1800 weer gaan en de schepen werden vrijgegeven.³⁶⁵

³⁶² Ferdinand Brock Tupper, *The Life and Correspondence of Sir Isaac Brock*. London 1845.

³⁶³ <http://www.napoleonicwarsforum.com/viewtopic.php?f=47&t=1712>

³⁶⁴ Mary Ellen Condon, *The administration of the transport service during the war against revolutionary France 1793-1802*. Thesis presented to the university of London. University college London, september 1968 p. 255.

³⁶⁵ Mary Ellen Condon, *The administration of the transport service during the war against revolutionary France 1793-1802*. Thesis presented to the university of London. University college London, september 1968 p. 259.

Nazorg voor gewonde en verminkte Bataafse militairen³⁶⁶

In maart 1801 besloot de eerste kamer van het vertegenwoordigend lichaam des Bataafschen volks dat er iets gedaan moest worden voor verminkt geraakte militairen. Voor die tijd werden tijdens militaire campagnes verminkt geraakte militairen afgekocht. De afkoopsom ineens werd per campagne bepaald. Daarnaast kreeg de militair nog een vaste uitkering om rond te kunnen komen. In 1801 werd besloten dat de militair naast zijn jaarlijkse uitkering recht kreeg op een vaste extra uitkering namelijk twee dukaten bij verlies van een arm of been en vier dukaten bij het verlies van beide benen. Als een soldaat beide armen had verloren of zijn aangezicht was geheel geschonden dan had hij recht op een dubbele jaarlijkse uitkering. Daarnaast kregen verminkte militairen recht op gratis medicijnen en hulpmiddelen en recht op een militaire begrafenis. De officieren hadden echter geen recht op deze extra's omdat men er van uit ging dat zij afkomstig waren uit families met voldoende financiële middelen. Alle militairen, laag of hoog van rang, kregen verder recht op een militair ereteken.

*Ereteken voor oorlogsverminkten, model 1801.
Collectie Legermuseum, inv. nr. 130915.*

Het op stof geborduurde, ongeveer 8 cm hoge embleem is voorzien van twee gekruiste zwaarden. Het embleem is voorzien van de tekst: *VERMINKT IN DE VERDEDIGING VAN 'T VADERLAND. Het stoffen embleem zit gevat in een messing houder afgedekt met glas en moest middels een haak op de achterzijde op de linkerborst gedragen worden.

³⁶⁶ Drs. M.J.C. Willemsen, het ereteken voor gewonden model 1801. Nederlands militair geneeskundig tijdschrift, 66e jaargang juli 2013 nr.4, p. 105-107.

Overzicht van de Engelse troepen

Oppebevelhebber: Frederik Augustus, hertog van York en Albany

Onderbevelhebber: luitenant-generaal Ralph Abercromby

Kwartiermeester-generaal: kolonel Anstruther.

Luitenant-generaals: Sir James Murray Pulteney

Adjutant generaals: kolonel John Hope en kolonel Alexander Hope.

Commandant van de Artillerie: generaal-majoor Farrington.

Commandant van de genie: kolonel Hay na diens dood luitenant-kolonel Twiss

De eerste Engelse divisies die op 27 augustus aan land gingen bestonden uit:

3rd brigade onder generaal-majoor Eyre Coote (3520 man)

2nd Regiment of Foot (Queens Regiment) (596 man)

27th Regiment of Foot (Inniskilling Regiment) (868 man)

29th Regiment of Foot (Worcestershire Regiment) (630 man)

69th Regiment of Foot (South Lancashire Regiment) (660 man)

85th Regiment of Foot (Bucks Volunteers) (660 man)

Een aan de 3rd brigade verbonden reserve onder kolonel Donald MacDonald (915 man)

23rd Regiment of Foot (Royal Welch Fusiliers) (934 man)

55th Regiment of Foot (Westmoreland Regiment) (472 man)

2 squadrons of the 18th Light Dragoons

1st Brigade Guards onder generaal-majoor D'Oyley (1996 man)

1st bataljon Guard Grenadiers (992 man)

3rd battalion of the 1st Regiment Foot Guards (1004 man)

2nd Brigade Guards onder generaal-majoor Sir Harry Burrard (2312 man)

1st battalion of the 2nd Regiment Coldstream Guards

1st battalion of the 3rd Regiment Guards

4th Brigade onder generaal-majoor Sir John Moore (3571 man)

2nd battalion of the 1st Regiment of Foot (Royal Regiment) (717 man)

25th Regiment of Foot (Edinburgh Regiment) (534 man)

49th Regiment of Foot (Hertfordshire Regiment) (501 man)

1st battalion of the 79th Regiment of Foot (Cameron Highlanders) (506 man)

1st battalion of the 92nd Regiment of Foot (Gordon Highlanders) (828 man)

Na de landing worden deze troepen versterkt met Cavalerie en Artillerie

Twee troepen 18th Light Dragoons (193 man) die verbonden werden aan kolonel MacDonald.

De A-troop (bijgenaamd 'chestnut') Rijdende Artillerie onder luitenant-kolonel Withworth (456 man en 10 kanonnen)

Een korps Engineers (Pioniers) (100 man).

Het 69th Regiment of Foot bleef als reserve gelegerd te Den Helder. Een groep mariniers van de vloot zat op Texel, op Wieringen en in het arsenaal de Nieuwediep.

Op 27 augustus 1799 kwamen de volgende versterkingen aan via het Nieuwediep

5th brigade (onder generaal-majoor George Don)

1st battalion of the 17th Regiment of Foot (Leicestershire Regiment) (709 man)

2nd battalion of the 17th Regiment of Foot (Leicestershire Regiment) (695 man)

1st battalion of the 40th Regiment of Foot (2nd Somersetshire Regiment) (702 man)

2nd battalion of the 40th Regiment of Foot (2nd Somersetshire Regiment) (662 man)

6th brigade (onder generaal-majoor Richard F.W. Lambart, 7th Earl of Cavan)

1st battalion of the 20th Regiment of Foot (East Devon Regiment) (799 man)

2nd battalion of the 20th Regiment of Foot (East Devon Regiment) (795 man)

1st battalion of the 63rd Regiment of Foot (West Suffolk Regiment) (793 man)

Op 13 september 1799 arriveerde veldmaarschalk Frederik Augustus the Duke of York met het zeilschip "the Amethyst" in Den Helder met drie brigades en de overige artillerie:

7th Brigade onder generaal-majoor John Pitt, 2nd Earl of Chatham

1st, 2nd and 3rd battalion of the 4th Regiment of Foot (Kings own)

1 battalion of the 31st Regiment of Foot (Huntingdonshire)

8th Brigade onder generaal-majoor His Royal Highness Prince William of Gloucester

1st and 2nd battalion of the 5th regiment of Foot (Northumberland) (852 man)

1st and 2nd battalion of the 35th Regiment of Foot (Dorsetshire) (1221 man)

9th Brigade onder Generaal-Majoor Robbert William Manners

1st and 2nd battalion of the 9th Regiment of Foot (East Norfolk) (1249 man)

The 7th Light Dragoons

Het Light Infantry battalion of the 56th Regiment of Foot ("the Pompadours") (676 man) werd toegevoegd aan de reserve van Kolonel MacDonald.

Drummer van de Grenadiers en soldaat van de Coldstream Guards. Door captain James Hewgill, Universitäts- und Landesbibliothem Darmstadt.

Artillerie onder majoor Judgson

De rest van de A-troop Horse Artillery en acht compagnieën Field Artillery.

Een troop Horse Artillery bestond tijdens deze expeditie uit twee stuks 12 ponder kanonnen met twee munitiewagens, twee royal howitzers met twee munitiewagens, drie stuks 6 ponder kanonnen met drie munitiewagens, een officierwagen, vier bagagewagens, twee smederij wagens en drie reserve munitiewagens. Zeker 1600 man en 1000 paarden gingen totaal naar Holland.³⁶⁷

Overzicht van de Russische troepen

Oppebevelhebber: luitenant-generaal Hermann

Onderbevelhebber: luitenant-generaal Scherebsoff

Commandant van de Artillerie: generaal-majoor Kapzewitsch

Eerste divisie onder luitenant-generaal Scherebsoff, aankomst 13 september 1799

Eskadron leib-Gvardii Gusarskii polk (lijfgarde Huzaren) van het regiment Gladkoff (76 man)

Leib-Donskoe Kazachi voiska (Don Kozakken) (35 man)

Leib-Uralskaya sotnya Kazachi (Ural Kozakken) (62 man)

Pionierscompagnie van kapitein Dreyer (125 man)

Brigade van luitenant-generaal Scherebsoff

Gecombineerde Grenadiers Bataljon 'Erikson' (622 man)

Fanagoriiskii Grenadiers, regiment 'Scherebsoff' (1551 man)

Regimentsartillerie (144 man)

Veldartillerie, 2 compagnieën van het bataljon 'Kapzewitsch' (305 man)

Brigade van generaal-majoor Sutgoff

Tavricheskii Grenadiers, regiment 'Benckendorff' (1516 man)

Tobolskii Musketiers, regiment 'Fersen' (1542 man)

Bataljon Yégerskie van Sutgoff (376 man)

Regimentsartillerie (144 man)

Veldartillerie, compagnie van luitenant-kolonel Durnoff (101 man)

Tweede divisie onder generaal-majoor Essen (later onder Emme), aankomst 16 september 1799

Eskadron leib-Gvardii Gusarskii polk (lijfgarde Huzaren) van het regiment Gladki (45 man)

Leib-Donskoe Kazachi voiska (Don Kozakken) (25 man)

Leib-Uralskaya sotnya Kazachi (Kozakken) (62 man)

Pionierscompagnie van kapitein Dreyer (54 man)

De brigade van generaal-majoor Arbenjeff

Gecombineerde Grenadiers bataljon 'Strick' (627 man)

Dnéprovskii Musketiers, regiment 'Arbenjeff' (1546 man)

Bataljon Yégerskie van Sutgoff (368 man)

Regimentsartillerie (142 man)

Veldartillerie, 8 staffels van luitenant-kolonel Durnoff (222 man)

De brigade van generaal-majoor Sedmorazky

Gecombineerde Grenadiers bataljon 'Timothejeff' (633 man)

Gecombineerde Grenadiers Bataljon 'Osipoff' (643 man)

Bélozerskii Musketiers, regiment 'Sedmorazky' (1576 man)

Regimentsartillerie (123 man)

³⁶⁷ Captain Francis Duncan, History of the Royal Regiment of Artillery compiled from the original records. Volume II, London 1873 p. 92.

Achterhoede onder generaal-majoor Emme, aankomst 24 september 1799

Gecombineerde Grenadiers Bataljon 'Mitiuschin' (631 man)
Pavlovskii Grenadiers, regiment 'Emme' (1516 man)
Gecombineerde Grenadiers Bataljon 'Ogarjeff' (648 man)

De aantallen manschappen is inclusief de niet-combattanten. Deze namen niet deel aan gevechtshandelingen maar behoorden tot het gevolg die allerlei bijkomende diensten uitvoerden. In totaal waren dit 1547 man.

Totaal bestond het bataljon artillerie van generaal-majoor Kapzewitsch uit vijf compagnieën. Bij deze campagne waren twee compagnieën van het bataljon aanwezig. Iedere compagnie veldartillerie bestond uit vier zogenaamde 12-pond eenhoorns [yedinorogij] en vier normale 12-pond kanonnen [pushki]en. Een compagnie bereden artillerie bestond uit zes 12-pond eenhoorns en zes 6-pond kanonnen. Verder had elk grenadier en musketier regiment een 12-pond eenhoorn en vier 6-pond kanonnen tot hun beschikking, dit was de zogenaamde regimentsartillerie. Volgens de opgaven bestond het totaal een meegebrachte kanonnen uit 60 stuks.

De eerste divisie (Scherebzoff) werd vanuit Reval naar Holland vervoerd op de volgende Engelse schepen: Inflexible, 730 Grenadiers van Erikson en 20 Huzaren; Experiment, 455 Jagers van Sutgoff; Coromandel, 800 Tavritcheskii Grenadiers van Benckendorff; Dictator, 670 Tavritcheskii Grenadiers van Benckendorff en 58 Huzaren; Expedition, 403 Tavritcheskii Grenadiers van Benckendorff; Diadem, 770 Tobolskii Musketiers van Fersen; Braakel, 753 Tobolskii Musketiers van Fersen; Hebe, 360 Tobolskii Musketiers van Fersen; Wassenaer, 650 Fanagoriiskii Grenadiers van Scherebzoff; Romulus, 350 Fanagoriiskii Grenadiers van Scherebzoff; Tromp, 650 Fanagoriiskii Grenadiers van Scherebzoff.³⁶⁸

De tweede divisie (Essen) werd vanuit Reval naar Holland vervoerd op de volgende Russische schepen: Alexander Nevskii, 1e bataljon (949 man) Bélozerskii Musketiers van Sedmorazky; Jonas, 2e bataljon (935 man) Bélozerskii Musketiers van Sedmorazky en 50 huzaren; January, 1e bataljon (948 man) Dnéprovskii Musketiers van Abenjeff; Michael 2e bataljon (936 man) Dnéprovskii Musketiers van Abenjeff; Revel, Constantine en Ulysses, 739 Grenadiers van Tomothejeff; Ogtheyter (Omheton?), 739 Grenadiers van Strick; Venus, 539 Grenadiers van Osipoff; Neptune, 200 Grenadiers van Osipoff; Raphael, 368 Jagers van Sutgoff; Nikolai, 240 man Artillerie en voorraden; Minerva, 40 man Artillerie, voorraden etcetera.³⁶⁹

De zogenaamde achterhoede (Emme) werd vanuit Kronstad vervoerd op de volgende Engelse en Russische schepen: Panteleymann en Alkmaar, 739 Grenadiers van Ogarjeff; Gleb, 750 Pavlovskii Grenadiers van Emme; Op de Blond, Niger, l'Espion, Calcutta, Walter Boyd en Minerva zaten de Grenadiers van Mitiuschin, een restant van de Grenadiers van Emme en soldaten die herstellende waren, in totaal 730 man.³⁷⁰

Verder waren er nog 13 transportschepen met 2075 man (waaronder waarschijnlijk Huzaren en Kozakken), 136 paarden en een grote hoeveelheid diverse voorraden.

³⁶⁸ Naval chronology; or an historical summary of Naval and Maritime events volume IV appendix 379, p. 641-642.

³⁶⁹ Idem.

³⁷⁰ Idem.

Kleurverschillen van de Russische infanterieregimenten die deelnamen aan de expeditie³⁷¹

Regiment:		Kraag:	Revers:	Manchetten en schouderriemen:	Hemdje en broek:	Knopen:	
Pavlovskii Grenadier Regiment (Emme)		Oranje	Oranje	Oranje	Wit	Geel	
Tavritcheskii Grenadier Regiment (Benckendorff)		Oranje	Oranje	Oranje	Wit	Wit	
Fanagoriiskii Grenadier Regiment (Scherebsoff)		IJzer ³⁷²	IJzer	IJzer	Wit	Wit	
Bélozerskii Muskietier Regiment (Sedmorazky)		Lichtgeel	Lichtgeel	Lichtgeel	Wit	Wit	
Dnéprovskii Muskietier Regiment (Arbenjeff)		Koffiekleur	Koffiekleur	Koffiekleur	Wit	Wit	
Tobolskii Muskietier Regiment (Fersen)		Lichtblauw	Lichtblauw	Lichtblauw	Wit	Wit	
Regiment:			Kraag:	Revers:	Manchetten en schouderriemen:	Hemdje en broek:	Knopen:
Gecombineerd Grenadierbataljon Ogarjeff	Grenadiers uit het Kozlovskii Muskietier Regiment	Roze	Roze	Roze	Roze	Wit	Wit
	Grenadiers uit het Shlisselburgskii Muskietier Regiment	Appelgroen ³⁷³	Appelgroen	Appelgroen	Appelgroen	Wit	Wit
Gecombineerd Grenadierbataljon Osipoff	Grenadiers uit het Sofiiskii Muskietier Regiment	Rood	Rood	Rood	Rood	Wit	Geel
	Grenadiers uit het Chernigovskii Muskietier Regiment.	Geen kleur	Geen kleur	Roze	Roze	Wit	Geel
Gecombineerd Grenadierbataljon Strick	Tavrisheskii Grenadier Regiment	Oranje	Oranje	Oranje	Oranje	Wit	Wit
	Sankt Peterburgskii Grenadier Regiment	Roze	Roze	Roze	Roze	Lichtgeel	Wit
Gecombineerd Grenadierbataljon Erikson	Grenadiers uit het Yeletskii Muskietier Regiment	Framboos	Framboos	Framboos	Framboos	Wit	Geel
	Grenadiers uit het Ryazan Muskietier Regiment	Lichtroze	Lichtroze	Lichtroze	Lichtroze	Wit	Wit
Gecombineerd Grenadierbataljon Mitiuschin	Grenadiers uit de flank compagnie van het Pavlovskii Grenadier Regiment	Oranje	Oranje	Oranje	Oranje	Wit	Geel
	Grenadiers uit het Bélozerskii Muskietier Regiment	Lichtgeel	Lichtgeel	Lichtgeel	Lichtgeel	Wit	Wit
Gecombineerd Grenadierbataljon Timothejef	Grenadiers uit het Dnéprovskii Muskietier Regiment	Koffiekleur	Koffiekleur	Koffiekleur	Koffiekleur	Wit	Wit
	Grenadiers uit het Tobolskii Muskietier Regiment	Lichtblauw	Lichtblauw	Lichtblauw	Lichtblauw	Wit	Wit

³⁷¹ De opmaak van de tabel is met enkele aanpassingen overgenomen van N.G. Rogulin, Russische troepen in Holland in 1799, overzicht van iconografie. Hedendaagse kwesties van bron en historiografie SPB 2014 p. 110/111. St. Petersburg Staats Universiteit, St. Petersburg. De informatie over de kleuren van de verschillende regimenten zijn gecompileerd uit: A.V. Viskovatov, Historische beschrijving van kleding en wapens van Russische troepen, samengesteld door het hoogste commando, Volume 7b, infanterie 1796-1801. Tweede editie, St. Petersburg 1900. Vertaald door Mark Conrad, 2006.

³⁷² Beschreven als “zheleznyi”, een variatie van een blauwe kleur (staalblauw).

³⁷³ Beschreven als “verdepomovy”, lichtgroen als de kleur van onrijpe appels.

Vervolg:

Regiment:		Achterkant van hoofddekseis:	De band van hoofddekseis:	Behuizingsafdekking van hoofddekseis:
Pavlovskii Grenadier Regiment (Emme)		Oranje	Donkergroen	Geel-zwart
Tavricheskii Grenadier Regiment (Benckendorff)		Oranje	Donkergroen	Geel-zwart
Fanagoriiskii Grenadier Regiment (Scherebsoff)		Licht-ijzer	Donkergroen	Geel-zwart
Bélozerskii Musketier Regiment (Sedmorazky)		Lichtgeel	Donkergroen	Geel-zwart
Dnéprovskii Musketier Regiment (Arbenjeff)		Koffiekleur	Donkergroen	Geel-zwart
Tobolskii Musketier Regiment (Fersen)		Lichtblauw	Donkergroen	Geel-zwart
Gecombineerd Grenadierbataljon Ogarjeff	Grenadiers uit het Kozlovskii Musketier Regiment	Roze	Donkergroen	Geel-zwart
	Grenadiers uit het Shlisselburgskii Musketier Regiment	Appelgroen	Donkergroen	Geel-zwart
Gecombineerd Grenadierbataljon Osipoff	Grenadiers uit het Sofiiskii Musketier Regiment	Rood	Donkergroen	Geel-zwart
	Grenadiers uit het Chernigovskii Musketier Regiment.	Roze	Donkergroen	Geel-zwart
Gecombineerd Grenadierbataljon Strick	Tavricheskii Grenadier Regiment	Oranje	Donkergroen	Geel-zwart
	Sankt Peterburgskii Grenadier Regiment	Roze	Lichtgeel	Geel-zwart
Gecombineerd Grenadierbataljon Erikson	Grenadiers uit het Yeletsii Musketier Regiment	Karmijnrood	Donkergroen	Geel-zwart
	Grenadiers uit het Ryazan Musketier Regiment	Lichtroze	Donkergroen	Wit-zwart
Gecombineerd Grenadierbataljon Mitiuschin	Grenadiers uit de flank compagnie van het Pavlovskii Grenadier Regiment	Oranje	Donkergroen	Geel-zwart
	Grenadiers uit het Bélozerskii Musketier Regiment	Lichtgeel	Donkergroen	Geel-zwart
Gecombineerd Grenadierbataljon Timothejeff	Grenadiers uit het Dnéprovskii Musketier Regiment	Koffiekleur	Donkergroen	Geel-zwart
	Grenadiers uit het Tobolskii Musketier Regiment	Lichtblauw	Donkergroen	Geel-zwart

Generaal en grenadier van het Pavlovski Grenadierregiment. Afkomstig uit deel VII van Viskovatov.

Mijterplaat van een Russische grenadier. Tekst op de plaat: СЪ НАМИ БОГЪ (S NAMI BOG), God zij met ons. Collectie nationaal militair museum.

In de boekwerken van Viskovatov staan mooie platen van goed geklede trotse Russische militairen. Dat de werkelijkheid anders was blijkt uit ooggetuigen verslagen van mensen die de Russische krijgsgevangenen zagen. Zo schreef de te Alkmaar verblijvende correspondent Ruys: *“Aanvankelijk overheerste er bij de burgers een gevoel van medelijden toen zij de Russische krijgsgevangenen zagen. Deels werd dit veroorzaakt doordat de Russen slecht gekleed waren”*.³⁷⁴ Ook de burgers van Haarlem vergaapten zich aan het schouwspel van de zo geduchte voorbij marcherende Russen. Een hoop lompe en slecht geklede soldaten.³⁷⁵ Zelfs de Russische bevelhebber Hermann merkte op: *“De soldaten droegen zulke aftandse uniformen dat het beschamend was dat zij door vreemdelingen gezien zouden worden”*.³⁷⁶ In veel gevallen waren de uniformen en laarsen door de regimenten zelf gemaakt. Zij kregen in plaats van kant en klare uniformen stoffen en leer om zelf uniformen en schoeisel van te maken. Ook kregen ze los kruid, papier en lood om zelf patronen mee te maken.³⁷⁷

³⁷⁴ H.J. Broersma, De grenzen van het beeld. Het Nederlandse beeld van de Russische soldaten tijdens de Engels-Russische invasie in Noord-Holland in 1799. Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen 1996, p. 52.

³⁷⁵ Adriaan Loosjes, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803, p. 161.

³⁷⁶ A. Mikaberidze en M. van Hatttem, De veldtocht van 1799 in Noord-Holland; de Russen, het landschap en de overblijfselen. Jaarboek legermuseum - Armamentaria 44 – 2009/2010.

³⁷⁷ Dominic Lieven, Russia Against Napoleon: The True Story of the Campaigns of War and Peace. Viking 2010, p. 25-26.

Russische Kozakken in Holland, Noord-Hollands archief, collectie Kennemerland KNA006001105.

Overzicht van de Franse troepen

Oppperbevelhebber: Guillaume-Marie-Anne Brune
Stafchef: brigadegeneraal Dardenne later Rostoland

Divisie generaals: Dominique-Joseph-René Vandamme, Boudet, Louis-Jean-Baptiste Gouvion en Barbou
Brigade generaals: David, Simon, Fuzier, Clement, Pachtod, Aubrée, Durutte, Dazemar en Paradis
Adjutant generaals: D'ardenne, Malher, Maison, Delecourt, Massareau en Aniel

Bevelhebber van de Artillerie: brigadegeneraal Saint Martin
Bevelhebber van de genie: brigadegeneraal Saint Julien

Regiments d'Infanterie de Ligne

22e - vermeld als aanwezig bij Alkmaar (Bergen?) en Castricum onder Nicolas-Joseph Schreiber.
42^e - vermeld als aanwezig bij Bergen onder Joseph-Marie Piolaine.
48^e - vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar en Castricum onder Antoine Arnaud.
49^e - vermeld als aanwezig bij Bergen onder Martial Bardet.
51^e - vermeld als aanwezig bij Bergen en Castricum onder Menizweig.
54^e - vermeld als aanwezig bij Bergen en Alkmaar onder Louis-Prix Vare.
60^e - vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar en Castricum onder Francois-Xavier Roussel.
66^e - vermeld als aanwezig bij Mannheim en Alkmaar onder Jean Saint-Raymond.
72^e - vermeld als aanwezig bij Zijpersluis en Bergen onder Mercier.
90^e - vermeld als aanwezig bij Bergen en Castricum onder Remy Grillot.
98^e - vermeld als aanwezig bij Castricum onder Joseph-Theodore Clerc.

Infanterist van een Demi Brigade en kapitein van de Grenadiers van een Demi Brigade.

Regiments d'Artillerie-a-pied

6^e - vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar en Castricum onder Claude Martraire.

7^e - vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar en Castricum onder Nicolas-Francois Seroux.

Regiment d'Artillerie-a-Cheval

4^e - onder Louis Charles Miquel Feriet.

8^e - vermeld als aanwezig bij La trebbia, Bergen en Castricum onder Jean-Claude-Edouard Machuret.

Regiments Chasseurs-a-Cheval

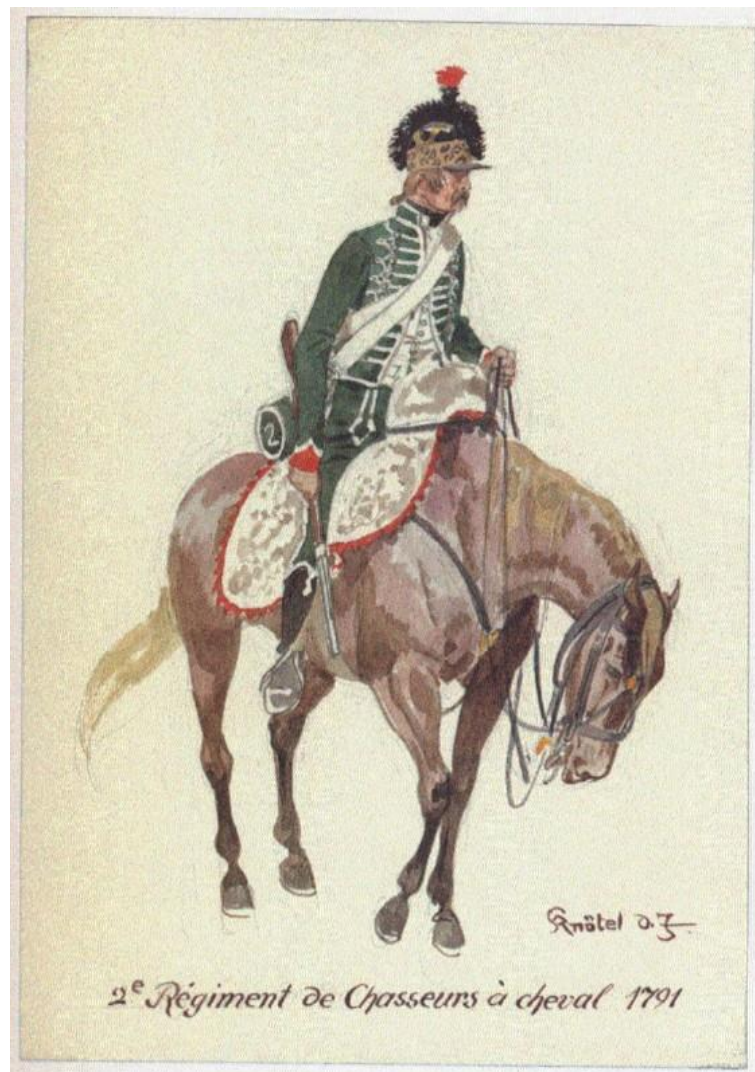
4^e - vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar, Castricum en Haarlem onder Nicolas-Joseph Scalfort.

5^e - onder François Poichet.

16^e - vermeld als aanwezig bij Zype, Bergen, Alkmaar en Castricum onder Antoine-Jean-Auguste-Henri Dorosnel.

Regiment de dragons

10^e - vermeld als aanwezig bij Bergen, Alkmaar en Castricum onder Jean-Baptiste Godard.

Chasseur-a-Cheval van het 2^e Regiment.

Overzicht van de Bataafse troepen

Na de komst van de Fransen in 1795 werd het Staatse leger gereorganiseerd en naar Frans voorbeeld ingedeeld. De Infanterie bestond voortaan uit zes Halve Brigades. In 1796 werd ook de 7^e Halve Brigade door de Bataafse Republiek overgenomen van Holland en Utrecht. Elke Halve Brigade bestond uit drie bataljons van ieder ongeveer 700 man. Ieder bataljon bestond uit een compagnie Grenadiers en acht compagnieën Fuseliers. De Grenadiers droegen geen berenmutsen meer maar een hoed zoals de manschappen van de Fuseliercompagnieën. Ter onderscheiding zat op de hoed een zwarte pluim ter lengte van 5 duim. Bij de Grenadiercompagnie van het 1^e bataljon was de top van de pluim rood, van het 2^e bataljon wit en van het 3^e bataljon blauw.³⁷⁸ Aan het begin van het jaar 1799 stond het er niet rooskleurig voor met het Bataafse leger. Er was een groot aantal deserteurs vanwege het lage salaris, het dure eten wat aangeschaft moest worden en het soms strakke regime rondom de toestemming om te mogen trouwen. Vanwege het gevaar van een Engels/Russische invasie werd bij decreet van 27 April 1799 besloten dat het leger met 9545 man vermeerderd moest worden om alle bataljons weer op volledige sterkte te brengen. Dit werd de augmentatie genoemd.³⁷⁹ Om aan voldoende manschappen te kunnen komen werd op 22 juni 1799 zelfs een generaal pardon afgekondigd voor deserteurs. De korpsen moesten uiterlijk op 1 september 1799 compleet zijn. De bataljons die vóór 1 augustus compleet zouden zijn kregen een gratificatie van f 3000 gulden, diegenen die vóór 1 september voltallig waren ontvingen f 2000 gulden.

Tijdens het uitbreken van de oorlog was het Bataafse leger opgedeeld in twee divisies. De samenstelling van deze divisies kon in de loop van de oorlog wisselen. De divisies stonden onder bevel van de divisie generaals luitenant-generaal Herman Willem Daendels (1^e divisie) en luitenant-generaal Jean Baptiste Du Monceau (2^e divisie). Gedurende het verloop van de oorlog werden brigades gevormd die onder bevel konden staan van de volgende brigadegeneraals: generaal-majoor van Guerike, generaal-majoor van Zuylen van Nijeveld, generaal-majoor Bonhomme, generaal-majoor van Boecop, generaal-majoor van Rietvelt en generaal-majoor Bruce

Adjudant generaals: D'Olivier, Vichery, van Uslar en Raafe

Adjudanten: kapitein Grabner, kapitein Hespe, kapitein Villers en luitenant Nahuijs

Aid de Camp: luitenant-kolonel Rouget en kapitein Römer

Commandant van de Artillerie: kolonel Martuschewitsch

Commandant van de genie: kolonel Krayenhoff

Eerste divisie

1e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel Georg Willem Luck daarna onder Charles Rousel

2e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel David Hendrik Chassé

1e Halve Brigade lijn Infanterie onder opperbevel van kolonel Jacobus Gijsbert Rietveld

1e bataljon onder luitenant-kolonel James Nicolson

2e bataljon onder luitenant-kolonel Nicolaas Jacobus Step

3e bataljon onder luitenant-kolonel Gerard Casijn van Till

1e bataljon van de 3e Halve Brigade lijn Infanterie onder luitenant-kolonel Johan Carel Abbema

1^e bataljon van de 4^e Halve Brigade lijn Infanterie onder luitenant-kolonel Charles Pitcairn

³⁷⁸ Dr. F.G. de Wilde, De uniformen van het Leger van de Bataafsche Republiek. Armamentaria 09.

³⁷⁹ G.W.J. Koolemans Beijnen, Krijgsgeschiedkundige studie over de verdediging der Bataafse republiek in 1799. De Militaire Spectator 1891 nr.7 p. 307.

5e Halve Brigade lijn Infanterie onder opperbevel van kolonel Christiaan Louis Crass
1e bataljon onder luitenant-kolonel Albertus Lycklama à Nijeholt
2e bataljon onder luitenant-kolonel Johan George Herbig
3e bataljon onder luitenant-kolonel Onno Zwier van Sandick

3e bataljon van de 6e Halve Brigade lijn Infanterie onder luitenant-kolonel Antoine Bénédict Carteret.

7e Halve Brigade lijn Infanterie onder opperbevel van kolonel Herman Jan Gilquin
1e bataljon onder luitenant-kolonel Justinus Verhorst
2e bataljon onder luitenant-kolonel Jan Baptiste Lambrechts
3e bataljon onder luitenant-kolonel Johannes Zeebis

1e Cavalerieregiment, 4 eskadrons onder kolonel Gerard du Rij
2^e Cavalerieregiment, 2½ eskadron onder kolonel Karel Frans Joseph Mascheck
1^e regiment dragonders, 4 eskadrons onder kolonel Eduard Broux

2^e compagnie Rijdende Artillerie onder kapitein Nicolaas F. d'Anguerand
4 compagnieën Artillerie te voet onder opperbevel van luitenant-kolonel George Alexander Martuschewitz

Tweede divisie

3^e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel Tieleman Evert Hoyneck van Papendrecht
4^e bataljon Jagers onder luitenant-kolonel Seato Hendrik Burs Trip

2^e Halve Brigade lijn Infanterie onder opperbevel van kolonel Stuart Jean Bruce
1^e bataljon onder luitenant-kolonel Anthonius Montanus
2^e bataljon onder luitenant-kolonel Johan Coenraad van Hasselt
3^e bataljon onder luitenant-kolonel Joseph Pitcairn

3^e bataljon van de 4^e Halve Brigade lijn Infanterie onder luitenant-kolonel Adriaan Sels

1^e bataljon van de 6^e Halve Brigade lijn Infanterie onder luitenant-kolonel Jean Marc de Vedelen
2^e bataljon van de 6^e Halve Brigade lijn Infanterie onder luitenant-kolonel Carl Heinrich Wilhelm Anthing

2^e regiment dragonders, 2 eskadrons
Regiment Huzaren, 4 eskadrons onder kolonel François Maria Aloysius Barnabas de Quaita

1^e compagnie Rijdende Artillerie onder kapitein Hendrik Frederik Cordes
1 compagnie Artillerie te voet onder opperbevel van luitenant-kolonel George Alexander Martuschewitz

Naast de Infanterie had elke divisie de beschikking over zogenaamde Jagers. Deze Jagers waren een soort lichte Infanterie bedoeld voor voorhoede gevechten en snelle acties achter of in de flanken van de vijandelijke linies. In 1795 werden vier bataljons Jagers opgericht met manschappen uit de oude Jager vrijkorpsen. Ieder bataljon bestond uit 23 officieren en 586 minderen verdeeld over 6 compagnieën.

De uniformen van de Infanterie³⁸⁰

De kleuren van de Infanterie uniformen bleven dezelfde als tijdens de oude republiek namelijk donkerblauw voor de Infanterie en donkergroen voor de Jagers. De knopen moesten voorzien zijn van het nummer van de Halve Brigade. De verschillende brigades waren van elkaar te onderscheiden door de kleuren van de kraag, kleppen, opslagen, voering en biezen. Deze kleuren waren:

Infanterie brigade (donkerblauw):	Kraag, kleppen en opslagen:	Voering:	Biezen:
1 ^e Halve Brigade	ponceaurood	ponceaurood	ponceaurood
2 ^e Halve Brigade	karmozijnrood	wit	wit
3 ^e Halve Brigade	wit	wit	wit
4 ^e Halve Brigade	wit	rood	rood
5 ^e Halve Brigade	lichtblauw	lichtblauw	wit
6 ^e Halve Brigade	lichtblauw	wit	wit
7 ^e Halve Brigade	geel	geel	wit
Regiment Waldeck	geel	geel	geel
Regiment Saxen Gotha	rood	rood	rood
Jagers (donkergroen):	Kraag, kleppen en opslagen:	Voering:	Epauletten:
1 ^e bataljon	zwart	groen	Zwart en witmetalen knopen
2 ^e bataljon	zwart	groen	Groen en geel koperen knopen
3 ^e bataljon	karmozijnrood	groen	Groen en witmetalen knopen
4 ^e bataljon	karmozijnrood	groen	Groen en geel metalen knopen

De infanteristen waren bewapend met een geweer met bajonet en sinds 22 maart 1796 ook weer met een korte Infanteriesabel. Bij de zogenaamde augmentatie van 1799 werd een sabel voor de nieuw aangeworven infanteristen niet meer nodig geacht.

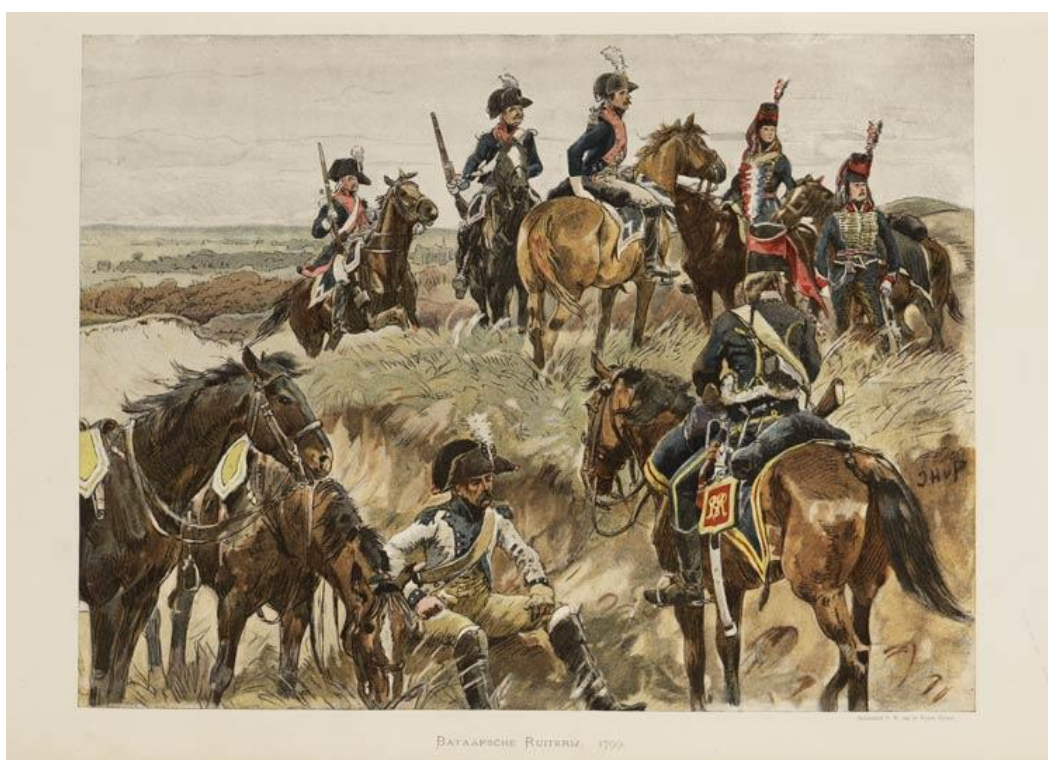
Bataafse infanterist 5^e Halve Brigade.

³⁸⁰ Dr. F.G. de Wilde, De uniformen van het Leger van de Bataafsche Republiek. Armamentaria 09 (1974).

De Jagers waren verdeeld in Jagers 1^e klasse en jagers 2^e klasse zonder dat er echter verschil in salaris was. Een derde deel van iedere compagnie bestond uit Jagers 1^e klasse en tweederde deel uit Jagers 2^e klasse.³⁸¹ De Jagers 1^e klasse waren ervaren lieden van goed gedrag en de beste schutters van de compagnie. Zij waren voorzien van een korte Jagerbuks en een zogenaamde hartsvanger (hertenvanger), een korte sabel die ook dienst kon doen als bajonet. De Jagers 2^e klasse moesten ook van goed gedrag zijn maar waren minder goede schutters. Zij waren uitgerust met een getrokken geweer met bajonet en hartsvanger. Zij hadden een patroontas met twee vakken. Een vak voor zogenaamde rollende kogels en een voor paskogels terwijl de Jagers 1^e klasse alleen paskogels bij zich droegen.

De Cavalerie

Onder de Bataafse Republiek werd ook de Cavalerie gereorganiseerd. De Garderegimenten werden opgedoekt en de resterende regimenten samengevoegd. De regimenten Hessen Philipsthal, Bentinck en Van der Duyn van 's-Gravenroer vormden het 1^e Regiment zware Cavalerie onder kolonel Gerard du Rij. De regimenten Oranje Carabiniers, Oranje Friesland, Van Tuyll van Serooskerken en Hoeufft van Oyen vormden het 2^e Regiment zware Cavalerie onder kolonel Karel Frans Joseph Mascheck. De Dragonderregimenten Hessen Cassel en Van Bijlandt werden samengevoegd tot het Regiment Dragonders onder Eduard Broux. De Huzarenkorpsen Van Heeckeren en Timmerman werden verenigd in het Regiment Huzaren onder kolonel Barnabas de Quaita. Per regiment waren er vier eskadrons, ieder van twee compagnieën. Ieder regiment bestond uit 24 officieren en 596 minderen en 651 paarden. De zware Cavalerie was uitgerust met een rechte sabel (pallas) en met één of twee pistolen. De Dragonders en Huzaren waren bewapend met een karabijn, een licht gebogen sabel en één of twee pistolen.

Impressie van Bataafse Cavalerie in de duinen door J. Hoynek van Papendrecht.

³⁸¹ G.W.J. Koolemans Beijnen, Krijgsgeschiedkundige studie over de verdediging der Bataafse republiek in 1799. De Militaire Spectator 1891 nr.9 p. 488.

*Uniformen*³⁸²

1e regiment zware Cavalerie: een witte rok met zwarte uitmonstering en rode voering.
2^e regiment zware Cavalerie: een witte rok met lichtblauwe uitmonstering en voering.
Het regiment Dragonders: een donkerblauwe rok met rozerode uitmonstering en voering.
Het regiment Huzaren: blauwe dolman met lichtblauwe kraag en opslagen, witte tressen, galons en knopen. Hierbij een blauwe broek met witte galons en een zwarte Huzarenmuts met blauwe vleugel en witte vangsnoeren.

Artillerie

De Bataafse Artillerie bestond uit de Artillerie te Voet en de Rijdende Artillerie, ook wel Lichte of Veldartillerie genaamd. De laatste was een betrekkelijk nieuw onderdeel, opgericht in 1793. Bij de Artillerie te voet verplaatste het bedienend personeel zoals de naam al zegt te voet terwijl de kanonnen werden vervoerd met paarden of schepen. De Rijdende Artillerie was ontstaan uit de behoefte om snel de oprukkende Infanterie en Cavalerie te kunnen volgen en hen te ondersteunen tijdens de opmars. Lichte kanonnen werden op een onderstel met wielen gekoppeld aan een voorwagen met twee wielen. Hier werden vier of zes paarden voor gespannen waarvan een of meerdere van de linkerpaarden werden bereden door zogenaamde stukrijders. Het overige bedienend personeel zat op een eigen paard maar konden eventueel de 'vandehandse' paarden, de rechterpaarden van de bespanningen te berijden. De Bataafse Artillerie bestond uit:

-De Artillerie te Voet bestaand uit vier bataljons, elk van zes compagnieën.
Een compagnie beschikte over zes kanonnen en twee houwitsers en telde ongeveer 101 man. Hun persoonlijke bewapening was alleen een korte sabel.

-De Rijdende Artillerie bestaand uit twee compagnieën, de eerste en tweede. De eerste compagnie stond onder bevel van kapitein H.F. Cordes en de officieren J.C. Sprecher de Bernegg (1^e luitenant) en P.J. Straube en J.S. Pistor (2^e luitnants). De sterkte van de compagnie was 114 manschappen en 100 paarden en was bewapend met vier kanonnen van 6 pond en twee houwitsers van 2 pond. De tweede compagnie stond onder bevel van kapitein d'Anguerand en bestond uit 101 manschappen en 112 paarden en een identieke bewapening als de eerste compagnie. De persoonlijke bewapening was een sabel met gebogen kling en een pistool van hetzelfde model als voor de Cavalerie.

Bij elke Artillerie-eenheid hoorde nog allerlei aanvullend gerij, zoals caissons (munitiewagens), smidskarren, gereedschapswagens en bagage- en proviandwagens.³⁸³

*Uniformen*³⁸⁴

De Artillerie te Voet droeg een donkerblauwe rok met rode kraag en opslagen, borstkleppen en schouderlappen van dezelfde kleur als de rok met rode biezen en geelkoperen knopen. De voering van de rok was rood en zichtbaar aan de opgeslagen rokspenden met op de pandopslagen donkerblauwe hartjes. Een donkerblauw vest met rode biezen langs de randen en donkerblauwe broek. Zomers droegen zij witte maar in de winter en op mars of te velde zwarte slobkousen en zwarte schoenen. Zij droegen een zwarte hoed met een zwarte kokarde. De Rijdende Artillerie droeg een rok van donkerblauw laken met borstkleppen van dezelfde kleur en een voering van blauwe saai. De kraag en opslagen waren rood evenals de kemelshaar epauletten. Vest en broek waren van donkerblauw laken alles met rood koord geboord, de broek met leder bezet.

³⁸² Dr. F.G. de Wilde, De uniformen van het Leger van de Bataafsche Republiek, deel II. De Cavalerie. Armamentaria 10 (1975).

³⁸³ Venetien j. van et all, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999, p. 9.

³⁸⁴ Dr. F.G. de Wilde, De uniformen van het Leger van de Bataafsche Republiek. De Artillerie. Armamentaria 11 (1976).

De overbroek was van blauw laken, eveneens met leder bezet. Zij droegen een hoed met zwarte kokarde, zwarte panache met rode top en Huzarenlaarzen met koperen sporen.

Impressie van Engelse soldaten die een Bataafse Artilleriestelling aanvallen. Schilderij door John Augustus Atkinson.

De handvuurwapens

De meeste wapens die aan het eind van de 18^e eeuw werden gebruikt waren zogenaamde voorladers met gladde loop voorzien van een afvuurmechanisme in de vorm van een vuursteenslot. Dit betekent dat de wapens werden geladen met zwartkruit en een loden kogel via het uiteinde van de loop. De kogel en het kruit zaten samen verpakt in een papieren patroon. De schutter scheurde de patroon open en deed een beetje kruit in de kruitpan (zie verder) terwijl de rest van het kruit in de loop ging samen met de kogel. Het papier van de patroon ging daar meestal bovenop om ervoor te zorgen dat de lading in de loop bleef zitten. De lading werd aangestampt tot achter in de loop met een laadstok. Deze kon worden opgeborgen in een holle ruimte tussen de kolf en de loop die was voorzien van enkele laadstokpijpjes.

Papieren patroon.

Het ontsteken van de kruitlading in de loop gebeurde van buitenaf via een zundgat in de zijkant van de loop. Ter hoogte van dit zundgat zat de slotplaat met het vuursteenslot op de houten kolf van het wapen gemonteerd. Dit slot bestond uit de haan, de hamer, de kruitpan, de trekker en onderdelen zoals pallen, veren en schroeven. De haan was voorzien van een klemmechanisme waarin een vierkant stuk vuursteen kon worden vastgeklemd.

Om het stuk vuursteen goed vast te kunnen zetten waren in het klemmechanisme soms ruwe delen gemaakt en werd de vuursteen tussen een stuk lood of leer geklemd. Ter hoogte van het zundgat in de loop zat de kruitpan. Dit was een komvormige verdieping waarin een hoeveelheid zwartkruit kon worden gedoseerd. De pan kon worden afgedekt door de hamer die op zijn plaats werd gehouden door een veer. Zo kon het wapen geladen worden rondgedragen zonder dat het kruit uit de pan zou weglopen. De hamer diende ook als onderdeel om vonken mee te maken. Als de trekker werd overgehaald schraapte het uiteinde van het stukje vuursteen in de haan namelijk tegen de hamer wat een vonkenregen teweegbracht. De neerwaartse beweging van de haan zorgde ervoor dat het stukje vuursteen de hamer naar achter drukte tegen de veerspanning in zodat de pan open kwam te liggen. De vonkenregen kon nu het kruit in de pan ontsteken. De verbranding in de pan zorgde via het zundgat dat de kruitlading in de loop ook werd ontstoken en het wapen ging af.

Vuursteenslot van een Engelse Brown Bess musket.

Een goede werking van het wapen hing af van een aantal factoren. Zo raakte de loop door het zwartkruit snel vervuild en moest daarom na 30 à 40 schoten worden schoongemaakt anders werd het te moeilijk om het wapen snel en goed te laden. De loop werd met water en een prop vlas aan de laadstok gereinigd. De loop was pas goed schoon als de prop vlas er net zo schoon uit kwam als dat hij erin ging. Verder moest het zundgat schoon zijn en het stuk vuursteen goed vast ingeklemd zitten en van de juiste vorm zijn. Ideaal was als de vuursteen de hamer raakte op $\frac{2}{3}$ van zijn hoogte. De hamer moest goed gehard zijn anders werden er geen goede vonken gemaakt. De veer van de haan mocht niet te slap zijn en ook de veer van de hamer mocht niet te slap maar ook niet te sterk zijn.

Engelse leger

De Engelse benaming voor het vuursteenslot is *flintlock* maar meestal werden de musketten aangeduid met '*firelock*'. De musketten die in de 18^e eeuw gebruikt werden door de Engelse infanterieregimenten waren de zogenaamde long- en short land pattern musketten. Zij stonden bekend onder hun bijnaam '*Brown Bess*', een naam waar veel theorieën over bestaan. Met hoge waarschijnlijkheid betekent het zoiets als lieveling van lichte zeden, in feite de wat hoerige maîtresse van de soldaat.³⁸⁵ Eerder werd de term '*Brown musket*' gebruikt, zeker al vanaf 1707. De term '*brown*' werd gebruikt voor dingen of zelfs mensen die gewontjes waren, van lage kwaliteit (ordinair). Een militair musket was een '*brown musket*' omdat zij massa productie waren en niet van hoge kwaliteit.

³⁸⁵ Jonathan Ferguson (2017) 'Trusty Bess': the Definitive Origins and History of the term 'Brown Bess', *Arms & Armour*, 14:1, 49-69, DOI: 10.1080/17416124.2017.1293886.

De naam 'Bess' werd samen met 'brown' gebruikt om iets of iemand van laag allooi, lage kwaliteit aan te duiden. Een vrouw van lichte zeden werd zeker al voor 1700 een 'brown Bess' genoemd. Halverwege de 18^e eeuw is deze term langzaam maar zeker ook overgegaan op het standaard militaire musket. Het wapen was de lieveling van de soldaat, hij kon haar betasten, kende haar van binnen en buiten en sliep er mee. Begin 18^e eeuw had men in Engeland besloten om de uitvoering van het musket te standaardiseren en onderdelen te laten produceren volgens van tevoren vastgestelde specificaties gevolgd door een strenge eindcontrole. De eerste exemplaren werden gemaakt in de jaren 1730-1740 en waren van het type long land pattern. Deze wapens hadden een loop van ongeveer 46 inches (117 cm) en een totale lengte van ongeveer 62 inches (157½ cm). In de jaren daarna onderging het wapen kleine veranderingen maar de grootste verandering was in 1769 toen de loop korter werd gemaakt en de naam wijzigde in short land pattern musket. Deze kortere uitvoeringen hadden een loop van ongeveer 42 inches (107 cm) en een totale lengte van 58 inches (147 cm). Het kaliber van de loop bleef ongewijzigd namelijk .76 inch (19,30 mm). Veel soldaten die aanwezig waren bij de veldtocht van 1799 zullen zijn uitgerust met het laatste model, the short land pattern 1793 musket. Ook wel de India pattern type 1 genoemd omdat zij door gebrek aan wapens in grote hoeveelheden werden overgenomen van de East India Company.

India pattern Brown Bess.

Er zullen echter ook nog wel musketten gebruikt zijn van het type daarvoor, the pattern 1777 short land musket en the Liège short land pattern musket gemaakt in Luik in de periode 1778-1783. De oudere long land pattern musketten zouden nog gebruikt kunnen zijn door enkele regimenten maar de meesten waren ondertussen wel afgedankt, omgebouwd of verdwenen richting Amerika tijdens de oorlogen die daar werden gevoerd.

In 1759 werd het 15th Light Dragoon regiment opgericht door kolonel George Augustus Elliot. Een jaar later werd een door hem ontworpen en naar hem vernoemd karabijn geïntroduceerd voor dit regiment.³⁸⁶ Samen met deze karabijn werd ook het Elliot pattern Light Dragoon pistool geïntroduceerd. De karabijn werd in 1773 geaccepteerd als het standaard wapen voor alle Light Dragoon regimenten. De Elliot karabijn en pistool hadden een kaliber van .66 inch en verschoten kogels van .65 inch. De karabijn had oorspronkelijk een 36 inch loop en een houten laadstok maar de loop werd ingekort naar 28 inch en werd uitgerust met een metalen laadstok. Deze laadstok had de nare gewoonte om soms uit het wapen te vallen. Ten tijde van de zogenaamde "peninsular war", de oorlog op het Iberische schiereiland tussen de bondgenoten Engeland, Portugal en Spanje enerzijds en Frankrijk anderzijds (1808-1814) werd het wapen langzaam maar zeker afgedankt.

Elliot Light Dragoon karabijn.

³⁸⁶ George D. Moller, American Military Shoulder Arms , Volume I: Colonial and Revolutionary War Arms.

Bij de lichte Infanterie en Artillerie waren ook karabijnen, kortere musketten op basis van de Brown Bess in gebruik met een loop van 39 inches (99 cm) en een kaliber van .61 inch (15,49 mm). Deze karabijnen vershoten kogels van .60 inch in diameter (15,24 mm) met een gewicht van 20 per pound (22,68 gram). Deze wapens waren niet minder zwaar te hanteren als de gewone musketten. William Surtees, een infanterist bij the 56th Regiment Light Infantry beschreef zijn toestand na de duinenslag van 2 oktober 1799. Hij had die dag wel 150 kogels afgeschoten wat betekent dat hij een behoorlijke munitietas bij zich moet hebben gehad met alleen al aan lood een gewicht van bijna 3,5 kilo. Door het openscheuren van de papieren patronen met zijn tanden was zijn mond zo droog geworden van het kruit dat hij bijna stikte en zijn gezicht was zwart van het kruitstof. Zijn schouder en borst waren beurs door de terugslag van het wapen en zijn vingers gezwollen. Tijdens regenbuien hield hij het vuursteenslot tussen zijn benen geklemd om het niet nat te laten worden. 's Nachts werd in de buitenlucht overnacht en werd hij zo nat van de regen dat zijn wapen de volgende dag net zo rood was van de beginnende roest als zijn uniform. Verder waren er op kleine schaal zogenaamde rifles van het pattern 1776 in omloop. Deze wapens hadden een achthoekige getrokken loop van 30 inches (76 cm) voorzien van 8 velden. Het kaliber was .62 inch (15,75 mm) en zij vershoten kogels die iets kleiner waren dan het kaliber van de loop namelijk .60 à .61 inch (15,24 à 15,49 mm). Het 6th battalion of the 60th Regiment of Foot (Royal American) bestond uit een rifle company welke bestond uit Duitsers en andere buitenlandse rekruten. Deze zullen hun eigen wapens met getrokken loop van voornamelijk Duitse makelij bij zich hebben gedragen.

Franse leger

Nog vóór de Engelsen had men in Frankrijk begin 18e eeuw het musket gestandaardiseerd en werd het leger uitgerust met de zogenaamde '*Charleville*'. Ook dit was een bijnaam want niet alle musketten werden gemaakt in het arsenaal te Charleville-Mézières (Ardennes-Frankrijk) maar ook in die van Tulle, Saint Etienne, Maubeuge en andere plaatsen. Een meer correcte naam is Franse Infanterie musket of Franse musket van model X waarbij de X staat voor het jaartal van invoering. Net als de Engelse musketten werd de uitvoering van de Franse exemplaren ook meerdere malen gewijzigd. Ook hier bleef ondanks de wijzigingen het kaliber steeds gelijk namelijk .69 inch (17,526 mm). De *Charleville* was zeer populair en werd ook geïmiteerd, onder andere in Amerika waar men alle Franse musketten '*Charlevilles*' noemde. Omdat zij zo populair waren zijn veel exemplaren later nog omgebouwd van vuursteenslot naar percussieslot uitvoering.

De eerste *Charleville* was het model 1717 met een loop van ongeveer 46 inches (117 cm) en een totale lengte van ongeveer 62 inches (157½ cm) net als de latere Engelse long land pattern musketten. Vanaf het model 1763 kreeg het wapen een kortere loop van ongeveer 44 inches (112 cm). De meeste Franse soldaten die in de oorlog van 1799 vchten zullen zijn uitgerust met het model van 1777. Naast de *Charleville* waren ook zogenaamde musketoons in gebruik. Dit waren wapens met een kortere loop aangepast voor gebruik bij de dragonders, Artillerie en de marine. De musketoons van het model 1763 en 1766 hadden een loop van ongeveer 41 inches (104 cm) en een kaliber van .673 inch (17,09 mm). Het dragoon musket van het model 1777 had een loop van ongeveer 42 inches en het model 1777 voor de Artillerie een van ongeveer 36 inches. De Cavalerie musketoon van het model 1777 had een loop van 33½ inches en een kaliber van .673 inch (17,09 mm). Daarnaast hadden cavalisten nog een pistool tot hun beschikking met een loop van 8,15 inches en een kaliber van .673 inch (17,09 mm).

Franse 'Charleville' musket model 1777 (replica).

Russische leger

Het is lastig om erachter te komen welke wapens door de Russische troepen zijn gebruikt tijdens de expeditie. Waarschijnlijk werden voor het grootste deel musketten van Russische makelij gebruikt geproduceerd in de eigen wapenfabrieken te Tula, Sestroretsk en Izhevsk. Over de periode 1737-1778 produceerde alleen al de wapenfabriek te Tula 573.369 musketten en nog eens 200.000 ander type wapens.³⁸⁷ De voorraad wapens bestond verder uit verouderde, tijdens oorlogen buitgemaakte exemplaren en geïmporteerde exemplaren uit diverse landen (waaronder de Engelse *Brown Bess*). Op 29 november 1796 en 5 januari 1798 werden wel nieuwe standaard richtlijnen opgesteld voor Grenadiers, Musketiers en Jagers waarbij als standaard wapen het Pruisische musket werd voorgeschreven. Zonder bajonet had deze een lengte van 1 arshin en 14½ vershoks (53⅜ inch of 135,5 cm) en met bajonet 2 arshins en 7 vershoks (68¾ inch of 173 cm). De hier vermelde lengte van het musket behoort bij de korte fuselier versie van het Pruisische model 1780/87 musket met een kaliber van 19,4 mm. Het gewone model, het oud Pruisische musket van het model 1780/87 had een lengte van ongeveer 146 cm bij een identiek kaliber. Rekening houdend met de speling (*windage*) tussen loop en kogel van 0,05 inch kan dit musket kogels hebben verschoten met een diameter van ongeveer 18,13 mm. Het is niet duidelijk of de soldaten deze Pruisische musketten ook daadwerkelijk allemaal uitgereikt hebben gekregen. Waarschijnlijk niet omdat enkele bronnen vermelden dat er in het Russische leger eind 18^e, begin 19^e eeuw wel tot 28 verschillende kalibers musketten in gebruik waren variërend van 5 lines (.50 inch (12,70 mm)) tot 8⅝ lines (.8625 inch (21,91 mm)). De hoogste officier van het Litovskii Regiment vermeldde in 1802 nog dat zijn soldaten waren uitgerust met musketten die soms teruggingen tot het jaar 1700.³⁸⁸

Enkele Oudrussische eenheden van lengte en gewicht:

Tochka (point)	= 0,254 mm (1/100 inch)
Liniya (line)	= 2,54 mm (1/10 inch)
Dyuim (inch)	= 2,54 cm (1 inch)
Vershok (tip)	= 4,445 cm (1¾ inch)
Piad (palm)	= 17,78 cm (7 inch)
Fut (Foot)	= 30,48 cm (1 Foot)
Arshin (yard)	= 71,12 cm (2⅓ Foot)
Zolotnik	= 4,26580 gram

Pruisische Potzdam musket.

De Pruisische musketten waren voorzien van enkele noviteiten die de snelheid van vuren ten goede kwamen maar ook enkele nadelen hadden. Zo was sinds 1773 een cilindrische laadstok geïntroduceerd in plaats van een conische. Dit had als voordeel dat de laadstok niet eerst omgedraaid hoefde te worden om de kogel in de loop aan te stampen. Na het aanstampen hoefde hij dus ook niet meer omgedraaid te worden om hem op te bergen onder de loop. Een nadeel was dat een dergelijke laadstok het wapen zwaarder maakte. In 1780 werd een conisch zundgat geïntroduceerd met aan de buitenzijde een diameter van 3 mm welke over een lengte van 2 mm conisch naar binnen liep naar een diameter van 2 mm om dan verder naar binnen weer breder te worden tot uiteindelijk 8 mm.³⁸⁹

³⁸⁷ L.G. Beskrovnyi, *Russkaia armia i flot v XVIII veke (ocherki)*, Moskou, 1958, p. 346.

³⁸⁸ L.G. Beskrovnyi, *Russkaia armia i flot v XVIII veke (ocherki)*, Moskou, 1958, p. 18.

³⁸⁹ Het conische zundgat was al in 1704 bedacht door de Neurenberger wapenmaker Gottfried Hantzsch. Günther, Dr. Reinhold, *Allgemeine geschichte der handfeuerwaffen, eine übersicht ihrer entwicklung*. Leipzig 1909 p. 17.

Het voordeel van een dergelijk zundgat was dat het niet meer nodig was om kruit in de pan te gieten maar vanuit de loop liep het kruit naar de pan als het wapen rechtop werd gezet. Dit spaarde wederom enkele handelingen om het wapen schietklaar te maken. Ook aan deze noviteit kleefde een nadeel. Door de vorm en diameter van het zundgat ontstond tijdens het afvuren een behoorlijke steekvlam uit het zundgat. Dit zorgde ervoor dat iets minder kracht naar de af te vuren kogel ging en de steekvlam hinderde de schutter en de schutter die naast hem stond. Vanaf 1790 werd dan ook een soort bescherming aangebracht naast de kruitpan om de steekvlam enigszins tegen te houden. Een ander Pruisisch wapen dat door de Russische troepen gebruikt kan zijn was het Pruisische jagergeweer van het model 1787. Dit wapen had een lengte van 121 cm en een getrokken loop voorzien van 8 trekken en velden met een kaliber van 18,5 mm.

Pruisisch Jagergeweer met getrokken loop.

Voor die tijd moderne Russische wapens die gebruikt kunnen zijn waren het Tula 1798 musket en het Tula 1798 jagergeweer. Het Tula musket had een gewicht van circa 5 kg, een loop van ongeveer 103 cm en een totale lengte van ongeveer 143 cm. Het kaliber van dit musket was 7.75 lines (.775 inch (19,685 mm)). Het gewicht van de kogel was ongeveer 7 zolotnik (29.86 gram) en het gewicht van de kruitlading 2,5 zolotnik (10.6645 gram).

Tula musket 1798.

Het Tula jagergeweer had een lengte van 102 cm, een achtkantige getrokken loop met acht velden en een kaliber van 16,0 mm. Naast de reguliere Infanterie musketten waren nog 11 typen korte karabijnen en jagergeweren met getrokken loop in omloop die alleen in zeer kleine aantallen werden uitgereikt aan de beste schutters van een squadron cuirassiers, dragonders en Jagers.

Jagergeweer 1798 met getrokken loop uit de Tula wapenfabriek.

De Cavalerie en officieren kunnen zijn uitgerust met het model 1798 pistool. Dit wapen had een gladde loop van $8\frac{3}{8}$ inch (ruim 21 cm) en een kaliber van .69 inch (17,526 mm).

Russisch model 1798 pistool.

Bataafse leger

In 1759 was te Culemborg een geweerfabriek opgericht en waarschijnlijk waren veel Bataafse soldaten dan ook uitgerust met wapens afkomstig uit deze fabriek.³⁹⁰ Het kan echter niet uitgesloten worden dat er ook Franse *Charleville* musketten in omloop waren. De wapens die in de fabriek te Culemborg werden gemaakt stonden bekend om hun hoge kwaliteit. Het musket van 1780 was gebaseerd op de Franse '*Charleville*' musket model 1777. De totale lengte was 149 cm met een loop van 110 cm en een kaliber van 18,5 mm.

Nederlands musket van omstreeks 1780 gebaseerd op de Franse Charleville musket. Vervaardigd in de wapenfabriek te Culemborg.

In 1799 was het echter slecht gesteld met de bewapening. De meeste geweren waren waarschijnlijk inmiddels wel verouderd en bataljons hadden oude en nieuwe geweren door elkaar van verschillend kaliber. In 1798 en 1799 zijn verschillende nieuwe wapens ontworpen welke tot de standaarduitrusting moesten gaan behoren maar de levering en kwaliteit liet te wensen over. Het nieuwe Infanterie musket van 1799 had een kaliber van 18,6 mm en verschoot kogels van ongeveer $\frac{1}{14}$ Amsterdams pond (35,29 gram en 18,25 mm). De totale lengte was 143 cm met een gewicht van tegen de 5 kilogram en was voorzien van een cilindrische laadstok. De Jagerbuks en het Jagergeweer model 1798 hadden beiden een loop met een kaliber van 16,5 mm en verschoten kogels van ongeveer $\frac{1}{20}$ Amsterdams pond (24,70 gram en 16,20 mm). De Jagerbuks had een achthoekige getrokken loop met zeven trekken, een totale lengte van 116.6 cm en een gewicht van tegen de 4 kilogram 3860 gram. Voor de Cavalerie werd een nieuw vuursteenpistool model 1798 ontworpen. De loop van dit pistool had een kaliber van 18 mm, een lengte van 43 cm en woog ongeveer 1200 gram.

³⁹⁰ Drs. R. B. F. van der Sloot, 's lands geweerfabriek te Culemborg. *Armamentaria* 8 (1973).

Nieuw model 1799 Nederlandse musket gemaakt in de wapenfabriek te Culemborg.

Nieuw model 1798 jagerbuks met getrokken loop. Gemaakt in de wapenfabriek te Culemborg.

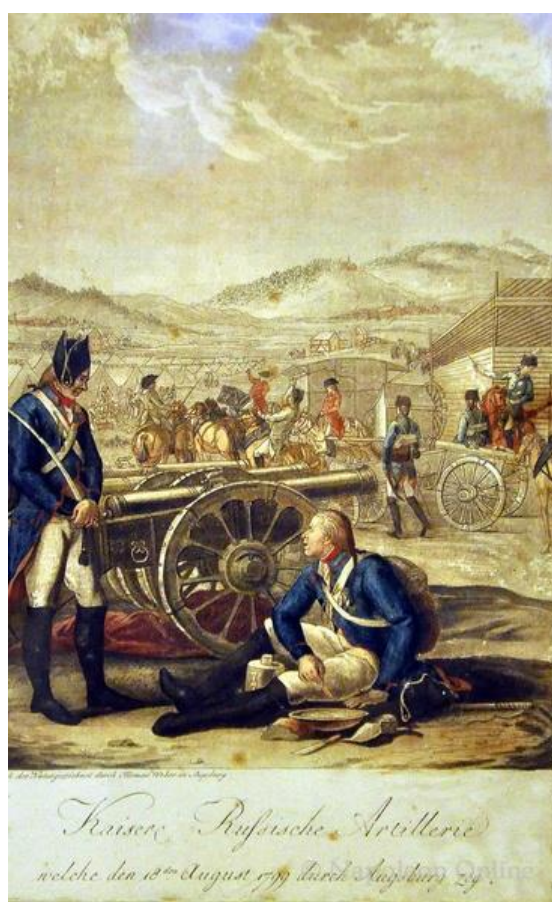
Omdat in verband met de augmentatie veel nieuwe geweren nodig waren werden bij drie fabrikanten bestellingen gedaan.³⁹¹ Bij Pisuisse te Rotterdam werden 2000 Infanteriegeweren, 1000 Jagerbuksen en 1000 jagergeweren besteld. Bij de Culemborgsche fabriek 8000 buksen en geweren en bij Joseph de Villers te Luik 10.000 geweren. Deze laatste zou tevens 40.000 oude geweren van het leger overnemen. Dat de nieuwe geweren niet aan de gestelde eisen voldeden blijkt uit een schrijven van luitenant-kolonel van Till te Leiden. In verband met de augmentatie had hij 294 geweren uit 's lands magazijn te Delft gekregen. Op 14 augustus 1799 schreef hij dat 36 stuks buiten kaliber waren en 7 stuks defect. Er was zelfs één geweer ontploft tijdens het afvuren met een standaard lading waardoor een zwaargewonde was gevallen. Omdat de manschappen hierna de geweren wantrouwden werden zij allen door een geweermaker getest waarbij er nog een explodeerde en eentje scheurde boven aan de loop. Eerder had hij 603 goede geweren ontvangen welke geen cilinder waren en hij verzoekt dan ook of hij niet meer van dergelijke geweren kan krijgen. Hij voegde er nog aan toe dat verschillende wapens in het bataljon nadelig waren voor de exercitie. Ook luitenant-kolonel Luck van het 1^e bataljon Jagers was niet tevreden over nieuwe geweren die hij had ontvangen. Op 26 juli 1799 schreef hij vanuit Alkmaar dat zij veel zwaarder waren dan gebruikelijk en te velde niet bruikbaar waren. Door de verschillende kalibers ontstond er ook verwarring en hij verzocht dan ook om het oude gebruikelijke kaliber te mogen ontvangen. Op 15 augustus 1799 ontving hij 70 buksen en 120 getrokken geweren met blanke lopen en bajonetten die hadden toebehoord aan het 4^e bataljon Jagers. Deze waren in 1795 ingeleverd bij het magazijn als zijnde overcompleet. Over deze wapens was hij zeer tevreden en verzocht om meer van dergelijke buksen en geweren indien voorradig. De nieuwe buksen en geweren met blauwe lopen wilde hij retour zenden. Aan dit verzoek werd op 23 augustus 1799 voldaan. Niet alleen met de Bataafse wapens was van alles mis. De Franse troepen kregen geweren vanuit Frankrijk toegezonden die door kapitein van Gendt van de Artillerie en een Franse kapitein van de Artillerie werden gekeurd. Het betrof 459 stuks die geboord waren op 1/16 pond rond lood en voorzien waren van stalen laadstokken en bajonetten. Zij waren deels uitgevoerd met koperen en deels met ijzeren banden. De lopen verschilden 7, 8 en zelfs 9 duim in lengte en er zat ook veel verschil in de bajonetten, laadstokken en sloten. 51 stuks hadden reparatie nodig en waren dus onbruikbaar.

³⁹¹ G.W.J. Koolemans Beijnen, Krijgsgeschiedkundige studie over de verdediging der Bataafse republiek in 1799. De Militaire Spectator 1891 nr.9 p. 488.

Uit bevelen tot het maken van scherpe patronen gegeven door de Agent van Oorlog en de diverse divisiecommandanten blijkt dat in het Bataafse leger, net als in het Russische leger veel verschillende kalibers voor kwamen. Bij de Infanterie $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{14}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{18}$, $\frac{1}{20}$, $\frac{1}{22}$ en $\frac{1}{24}$ pond. Bij de Jagers en Cavalerie $\frac{1}{20}$, $\frac{1}{22}$ en $\frac{1}{24}$ pond en bij de Rijdende Artillerie van $\frac{1}{20}$ pond. Omgerekend naar millimeters waren dus de volgende kalibers in omloop: 19,5 mm, 18,5 mm, 18,0 mm, 17,0 mm, 16,5 mm, 16,0 mm en 15,5 mm.

Artillerie

De Artillerie was verdeeld in bataljons Artillerie, park Artillerie en Rijdende Artillerie. De bataljons Artillerie was bij de Fransen, Engelsen en Russen verbonden aan de Infanterieregimenten en vergezelde hen tijdens hun campagnes om hun aanvallen te dekken en te ondersteunen. De Fransen gebruikten twee 4 ponders per bataljon en de Engelsen twee 6 ponders per bataljon. De Russen gebruikten zowel een apart artillerie bataljon als regimentsartillerie wat als te veel van het goede werd gezien door de andere legers en niet praktisch. Luitenant-kolonel Brock van het Engelse 49th Regiment of Foot schreef dat zij een immense hoeveelheid Artillerie meenamen het veld in om hun front en flanken te dekken.³⁹² In totaal bestond het bataljon artillerie van generaal-majoor Kapzewitsch uit twee compagnieën, drie waren in Rusland achtergebleven. Iedere compagnie veldartillerie bestond uit vier zogenaamde 12-pond eenhoorns [yedinorogi] en vier normale 12-pond kanonnen [pushki]. Een compagnie bereden artillerie bestond uit zes 12-pond eenhoorns en zes 6-pond kanonnen. Verder had elk grenadier en musketier regiment een 12-pond eenhoorn en vier 6-pond kanonnen, dit was de zogenaamde regimentsartillerie.

*De Keizerlijke Russische artillerie in 1799.
Thomas Weber, landesarchiv Baden-Wurtemberg.*

De Russische eenhoorn was een kruising tussen een houwitser en een kanon. Het had een langere loop dan een houwitser waardoor het afgeschoten projectiel een vlakkere baan kreeg en een groter bereik. Net als een houwitser had de kamer een smallere diameter dan de loop maar bij de eenhoorn was deze in tegenstelling tot bij een houwitser conisch. Hierdoor werd het af te schieten projectiel perfect gecentreerd. Eenhoorns konden zowel normale kanonskogels als houwitsergranaten afvuren alsmede grapeshot en canistershot.

³⁹² Ferdinand Brock Tupper, *The Life and Correspondence of Sir Isaac Brock*. London 1845, p. 10-11.

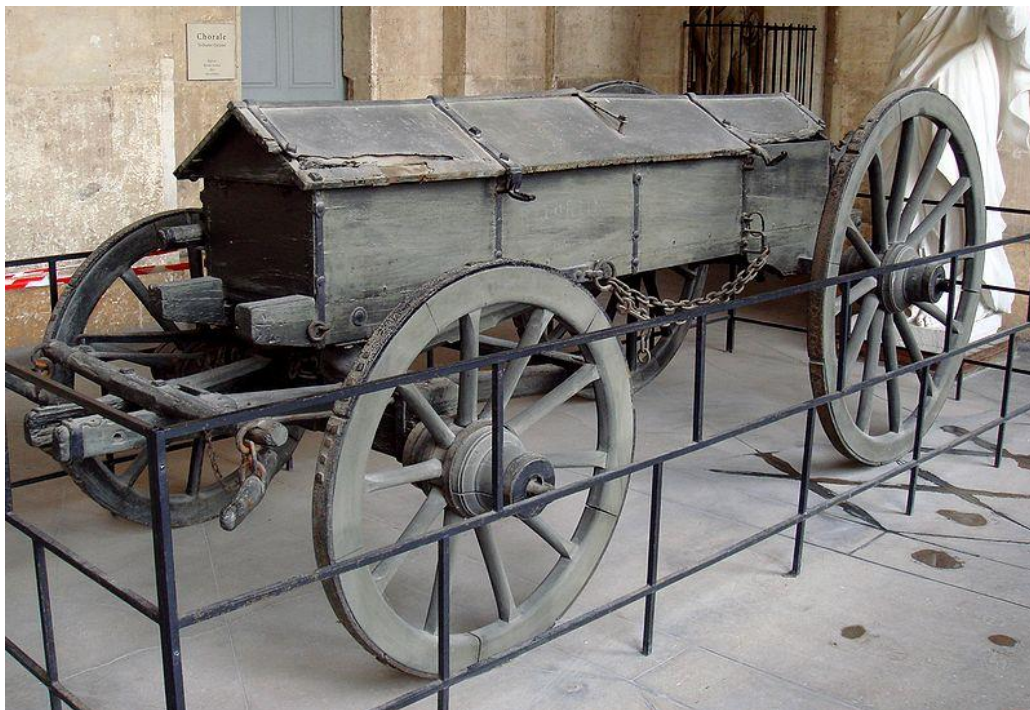
De park Artillerie bestond uit meerdere stukken van verschillend kaliber welke op een vaste plaats werden opgesteld. Deze plaats werd zo gekozen dat zij een aanval konden ondersteunen of bepaalde strategische plaatsen konden verdedigen. Een brigade park Artillerie bestond bij de Engelsen uit 4 of 6 stukken en een reserve bestaande uit $\frac{1}{6}$ deel van het park welke achter de eerste lijn stond opgesteld. De Franse Rijdende Artillerie bestond uit 8 ponders en 6 inch houwitser, de Engelse uit lichte 12 ponders, lichte 6 ponders en $5\frac{1}{2}$ inch houwitser. Adye beschrijft tot in detail wat de kalibers waren van de kanonnen en wat voor soort munitie en uitrusting de Artillerie-eenheden bij zich droegen en hoeveel.³⁹³ In het staatje met kalibers van buitenlandse kanonnen ten opzichte van Engelse kanonnen ontbreekt bij de Nederlandse kanonnen de 3 pponder maar zijn nog wel de verouderde kanonnen opgenomen zwaarder dan 12 pond.

*GUNS.—Calibers of English and Foreign Guns,
expressed in English Inches.*

English.		French.		Spanish.		Dutch.		Russian.		Portug.	
Pr.	Inches.	Pr.	Inches.	Pr.	In.	Pr.	In.	Pr.	In.	Pr.	In.
42	7'018	—	—	—	—	—	—	36	6'86	36	7'49
32	6'41	6	6'9	36	6'84	32	6'4	30	6'47	36	6'8
24	5'823	24	6'03	24	6'03	24	5'92	24	6'	24	5'93
18	5'292	16	5'26	18	5'52	18	5'45	18	5'4	18	5'4
12	4'623	12	4'78	12	4'8	12	4'76	12	4'76	12	4'7
9	4'200	8	4'18	9	4'2	8	4'13	8	4'17	8	4'3
6	3'668	—	—	—	—	6	3'78	6	3'78	6	3'75
4	3'204	4	3'315	—	—	—	—	—	—	—	—
3	3'913	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	2'019	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Guns

Tabel uit het boek van Adye met kalibers van kanonnen van diverse landen.³⁹⁴

Franse caisson à munitions (munitiewagen) van het type Gribeauval. Musée de l'Armée, Frankrijk.

³⁹³ Ralph Willett Adye, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802.

³⁹⁴ Ralph Willett Adye, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802, p. 153.

De Bataafse Artillerie bestond uit 12, 6 en 3 ponders. De kanonnen werden vernoemd naar het theoretisch gewicht van de massief ijzeren kogel. Na 1746 werden de kanonlopen niet meer gegoten rond een kern maar massief gegoten waarna de ziel werd uitgeboord. Dit kwam de kwaliteit ten goede. De 12 ponders waren bestemd voor het zware werk maar zij konden ook zogenaamde 'druiven' verschieten. Deze bestonden uit 24 kogels van elk een ½ pond die op een houten schijf waren bevestigd. Bij het afvuren verspreidden deze kogels zich en werden gebruikt tegen vijandelijke Cavalerie en Infanterie. De meest gebruikte kanonnen waren echter de 6 en 3 ponders. Deze waren gemakkelijker te vervoeren waren wendbaarder en de vuursnelheid lag hoger dan bij de zware 12 ponders. De 3 ponders werden ook gebruikt om de vijandelijke Infanterie met kartetsen te beschieten. Een kartets bestond uit een blikken doos gevuld met musketkogels van 14 in het pond. Bij het afschieten ging de doos stuk waarna de kogels als een schot hagel de loop verlieten en een ravage veroorzaakten in een linie infanteristen.

Houwitseren werden gebruikt om granaten met een boog een versterking (redoute) in te werpen en daar te laten ontploffen. Zij werden ook wel gebruikt om bommen boven Cavalerie of Infanterie te laten ontploffen. Houwitseren hadden een zeer korte loop wat een gewichtsbesparing opleverde. Bij het afvuren van een houwtsergranaat was het zaak om de granaat en de lading vrijwel gelijktijdig aan te steken. Het projectiel moest boven de vijand of in een versterking tot ontploffing komen en niet vroegtijdig in de houwtser zelf. De vertraging van de ontsteking van de granaat werd mogelijk gemaakt door een houten tijdbuis die op een bepaalde lengte was gesneden en de kruitlading tot ontploffing moest brengen.³⁹⁵

³⁹⁵ O. van Nimwegen, Kanonnen en houwitseren. De Staatse veldartillerie in de eerste helft van de achttiende eeuw. *Armamentaria* 32 (1997).

Wat kan terug worden gevonden van de slag?

Menselijke resten

Het gebeurd niet vaak maar de meest tastbare en aangrijpende vondsten die gedaan kunnen worden zijn de resten van gesneuvelde militairen. Vaak geven oude namen op kaarten al aan dat er zich op plaatsen waar resten worden gevonden destijds iets bijzonders moet hebben afgespeeld. Zo is er tussen Bergen en Bergen aan Zee het Russenduin. Er zijn berichten van een massagraf van Russen op deze plek. De Bergenaren die tijdens en na de oorlog aan het werk waren gezet begroeven in de maanden september en oktober van het jaar 1799 voor het overgrote deel Russen. *'Tachtig mannen hebben samen 372 dagen aan de batterijen en 126 dagen aan het begraven van de lijken gewerkt. In totaal bestelden zij 1493 lichamen ter aarde in massagraven'*.³⁹⁶ Een publicatie van natuurmedia haalt een stukje aan uit 1886.³⁹⁷ *'Voor eenige jaren vond men hier nog geheele Russen onder het zand; geraamten met het puntige suikerbrood nog op het hoofd (de puntige Grenadiersmuts) en de wapens aan het lijf'* (afkomstig van F.W. van Eeden, 1886). Reeds vijf maanden na de duinenslag van 2 oktober 1799 waren door zandverstuivingen al eens resten bloot komen te liggen. Op 19 maart 1800 kregen een zekere Jan Leijen, Arie en Joris Rodenburg en Jan de Boer van 't Woud opdracht om de tevoorschijn gekomen lijken van gesneuvelden opnieuw te begraven. Te Schoorl en omgeving had men in april 1800 een identiek probleem met *'de begravinge van doode Lijken van Militaire Krengen'*. Toen het ophield met vriezen begon het zand namelijk weer te verstuiwen waardoor gedeeltelijk ontbonden lijken weer bloot kwamen te liggen. Ook in de polders had men last van lijken die zoals men het omschreef *'nu op eenige plaatzen beginnen boven water te komen'*. Het zou hier om meer dan 200 mensen zijn gegaan en een aantal paarden, koeien etc.³⁹⁸

Sommige gesneuvelde Russen werden in de duinen vergeten. Rond 1916 vond W.P. Barnaar, een kleinzoon van de vroegere heer van Bergen een vrijwel compleet skelet. Dit geraamte werd later aangeboden aan de toenmalige ULO-school waar de leraar biologie de jongeren uit die tijd les gaf over het menselijk lichaam aan de hand van de botten van een onbekende soldaat. In het heupbot was duidelijk een kogelgat te zien.³⁹⁹ In het Bergerbos is verder een Russengat, waar een kanon zou zijn weggezakt en in de naam van boerderij 'De Franschman' blijft de herinnering aan de vondst van een gesneuvelde Franse soldaat levend. Ook te Castricum werden skeletten gevonden toen in 1865 de spoorweg werd aangelegd langs de voet van de Papenberg. Ook zijn skeletten opgegraven te Hargen en Oudkarspel.⁴⁰⁰ Bij Broek op Langedijk is in 1979 onder de vloer van een huis het skelet gevonden van een Bataafse Grenadier. Het betrof de vijfde man van de 3^e compagnie van het 1^e bataljon Grenadiers. Deze compagnie was tussen 19 september 1799 en 2 oktober 1799 in Oudkarspel aanwezig. Het skelet is herbegraven op de begraafplaats van Oudkarspel.⁴⁰¹ In 1986 werd op het strand van Den Helder het skelet van een militair uit deze periode gevonden en in hetzelfde jaar te Bergen twee skeletten van Franse soldaten van het 60^e Regiment d'Infanterie de Ligne.⁴⁰² Recente vondsten van skeletten van gesneuvelde militairen zijn die van een Russische soldaat in de PWN-duinen bij Castricum en van een Engelse Coldstream Guard in de duinen bij Groote Keeten. Vooral de vondst van dit laatste skelet in 2011 heeft veel aandacht gekregen. Uniformknopen wezen uit dat het een Grenadier van de Coldstream Guards geweest moet zijn.

³⁹⁶ Bron: <http://onh.nl/nl-NL/verhaal/1207/russisch-skelet-in-de-les>

³⁹⁷ Duinen van Bergen benoorden de Zeeweg. Uit: Duinen en mensen Kennemerland (2009) © Uitgeverij Natuurmedia, Amsterdam.

³⁹⁸ J.T. Bremer in Een jaar na de landing. Een reisverslag anno 1800.

³⁹⁹ Bron: <http://onh.nl/nl-NL/verhaal/1207/russisch-skelet-in-de-les>

⁴⁰⁰ Meer skeletten uit oorlog van 1799 boven water, Noord-Hollands dagblad van 6 januari 2012.

⁴⁰¹ Anoniem?, Van Otterplaat tot Groenveldsweid. Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden. Vijfde jaargang, nummer 1 oktober 1999 p. 3.

⁴⁰² E. Poulus, Archeologische waarneming Botgat, Groote Keeten. Hollandia reeks 374, Zaandijk 2011, p. 23.

Omdat kan worden aangenomen dat hij op 27 augustus 1799 gesneuveld is heeft archeologe Ester Poulus van Hollandia archeologen getracht te achterhalen wie deze soldaat precies is geweest.⁴⁰³ Dit viel helaas niet meer exact te achterhalen maar de meest waarschijnlijke namen die bij het slachtoffer kunnen horen zijn Nathaniël Haines of Thomas Taylor. Beiden soldaat in de Grenadier compagnie van de Coldstream Guards. Het is bekend dat de Coldstream Guards behoorden tot de noordelijke divisie die onder opperbevel van luitenant-generaal Abercromby aan land gingen tussen de Kleine Keet en Huisduinen. Zij ondervonden daar weinig tegenstand dus besloot Abercromby om later op de dag een deel van de Guards mee te nemen om de zuidelijke divisie te ondersteunen die juist zwaar onder vuur was komen te liggen. Dit zijn mogelijk Guards geweest afkomstig uit de eerste brigade onder bevel van generaal-majoor Francis D'Oyley. In het graf van de soldaat werden ook resten van musketten gevonden waarvan een exemplaar oorspronkelijk voorzien was geweest van een *thumbplate* (duimplaat) voorzien van de cijfers 1 / 20. De conclusie was dat de 1 voor het 1st Regiment (Royal Scots) stond en het cijfer 20 voor wapen nummer 20 uit dat Regiment. Volgens Poulus zou de soldaat dan zijn begraven met een wapen van een rivaliserend Regiment omdat de Coldstream Guards uit het 2nd Regiment afkomstig waren. Omdat zij zich nergens ondergeschikt aan achtten, ook niet aan het 1st Regiment was hun motto '*second to none*'. In het boek van Goldstein and Mowbray staat echter dat het eerste cijfer op de *thumbplate* staat voor de compagnie, niet voor het Regiment.⁴⁰⁴ De soldaat is dus waarschijnlijk begraven met zijn eigen wapen en behoorde hij tot de 1^e compagnie van de Coldstream Guards.

⁴⁰³ Poulus, E., De Botgatman, het archeologisch onderzoek naar een Engels slachtoffer van de oorlog van 1799. Uitgeverij Batenburg, Zaandijk 2013 p. 55-56.

⁴⁰⁴ Goldstein, Erik en Mowbray, Stuart, The Brown Bess; An Identification Guide and Illustrated Study of Britain's Most Famous Musket. Woonsocket USA 2010.

Musketkogels

Artefacten welke het meest worden teruggevonden zijn loden musketkogels. Deze moeten in enorme hoeveelheden zijn afgeschoten. Om een voorzichtige indicatie te verkrijgen kan een ruwe schatting worden gemaakt. Als je ervan uitgaat dat de helft van de aanwezige troepen verweekt zou zijn bij de oorlogshandelingen op een bepaalde dag en de helft van hun voorraad kogels verschoten (uitgaande van een voorraad van ongeveer 60 kogels) dan verschoten 30.000 soldaten ieder ongeveer 30 kogels. Dit geeft een aantal van 900.000 kogels op een dag met zware oorlogshandelingen. Er waren ongeveer vijf dagen met zware oorlogshandelingen dus kunnen minimaal 4,5 miljoen kogels zijn afgevuurd maar waarschijnlijk zijn het er veel meer geweest dan dat. Zo verschoot soldaat William Surtees op 2 oktober 1799 naar eigen zeggen 150 kogels.

Enkele Franse musketkogels. Van links naar rechts: Ø16,44 mm, Ø16,36 mm en Ø16,49 mm (.64 inch).

Volgens Adye werden de Engelse kogels verpakt in zogenaamde *half barrels* gevuld met 1000 stuks musket kogels of 1500 stuks karabijn kogels.⁴⁰⁵ Een munitiewagen kon 20 van dergelijke vaten vervoeren en een munitiekar 12 stuks. De Fransen vervoerden hun kogels niet in vaten of kisten maar in 12 en 8 pponder munitiewagens met compartimenten gevuld met 140.000 kogels. Een 4 pponder wagen kon 12.000 kogels vervoeren.

De Engelse en Frans/Bataafse kogels waren vrij uniform van uitvoering en werden kant-en-klaar afgeleverd in de vorm van complete papieren patronen. Omdat het waarschijnlijk is dat bij het Russische leger een groot aantal verschillende kalibers in gebruik was, was de logistiek ingewikkelder. De Russische regimenten kregen in veel gevallen los kruit, papier en lood om zelf patronen mee te maken. Het is dus denkbaar dat de soldaten, naar mate de oorlog vorderde, zelf kogels bleven vervaardigen. Jan Hendrik Ruys, correspondent bij de Haarlemmer courant schreef dat tijdens de slag bij Bergen gevangengenomen Russen stukken tin en koper in hun zakken bleken te hebben. Dit was afkomstig van te Groet en Schoorl geplunderde huisraad en door hen in stukken gehakt. Dit verklaarde hij door te stellen dat zij dachten dat het goud en zilver was.⁴⁰⁶ Er is waarschijnlijk een betere verklaring te vinden voor de aanwezigheid van dergelijke metalen in de zakken van de Russen. Zo beschreef Luitenant Micaiah van het 56th Regiment of Foot bijvoorbeeld hoe Russen een huis plunderden in Egmond aan de Hoef.

⁴⁰⁵ Ralph Willett Adye, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802.

⁴⁰⁶ H.J. Broersma, *De grenzen van het beeld. Het Nederlandse beeld van de Russische soldaten tijdens de Engels-Russische invasie in Noord-Holland in 1799*. Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen 1996.

Een klok werd van de muur gehaald waarna de houten kast die er omheen zat werd gesloopt en de Russen het metalen binnendeel onder elkaar verdeelden.⁴⁰⁷ Zij wisten heel goed dat het binnenwerk niet gemaakt was van edelmetaal. Er moet dus een andere reden zijn geweest voor hun verzamelwoede van metalen. Het tin kan bijvoorbeeld heel goed gebruikt kunnen zijn om met lood te legeren tijdens het maken van musketkogels. De overige metalen werden mogelijk door hen gebruikt om er allerhande voorwerpen van te maken waar zij op dat moment te velde gebrek aan hadden.

Diameter en gewicht van musketkogels kunnen veel vertellen over welke troepen de kogels moeten hebben afgevuurd. Omdat afgevuurde loden kogels vaak niet meer helemaal rond zijn of soms misvormd zijn geraakt kan het gewicht van de kogel helpen bij het bepalen van de oorspronkelijke diameter. Als hiervoor een universele formule wordt gebruikt is de voorwaarde wel dat de kogels gemaakt zijn van redelijk zuiver lood. Eind 18^e eeuw begin 19^e eeuw kon lood behoorlijk zuiver gemaakt worden wat blijkt uit de analyse van loden artefacten uit de periode van de Lewis en Clark expeditie (1805).⁴⁰⁸ De meeste loden artefacten, waaronder musketkogels, gevonden in Travelers Rest en Fort Vancouver bestonden voor meer dan 95,8 procent uit lood. Het gemiddelde percentage lood van vondsten gedaan in Travelers Rest is zelfs 98,8 procent en van de vondsten gedaan in fort Vancouver 97,9 procent. Het restpercentage komt op het conto van verontreinigingen die in lood aanwezig kunnen zijn en gedetecteerd kunnen worden bij analyse zoals:

Stof	Soortelijke massa (dichtheid) in gram/cm ³
Calcium	1,55
IJzer	7,87
Koper	8,96
Arseen	5,72
Zilver	10,5
Cadmium	8,65
Tin	7,31
Antimoon	6,68
Bismut	9,75
Platina	21,45
Goud	19,3
Bismut	9,8

Zuiver lood heeft een soortelijke massa van 11,320 gram/cm³ maar vanwege de verontreinigingen en eventuele andere insluitsels kan in een universeel toepasbare formule beter gerekend worden met een lagere soortelijke massa van bijvoorbeeld 10,5 gram/cm³. In de Verenigde Staten heeft Daniel Sivilich zich verdiept in loden musketkogels afkomstig van diverse slagvelden in New Jersey en gebruikte ook een aangepaste formule om de oorspronkelijke diameter van loden kogels te berekenen.⁴⁰⁹ Bij controle van de in Noord-Holland gevonden musketkogels zijn de via zijn berekening gevonden diameters steeds ruim een millimeter te groot. De door hem gevonden soortelijke massa ging voor deze musketkogels dus niet op. In een recent door hem gepubliceerd boek heeft hij zijn formule echter aangepast en komen de uitkomsten beter overeen.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Math. Micaiah, *Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine* 1 (1836), p. 188.

⁴⁰⁸ Lockman, Jamie Ryan “Elemental analysis of nineteenth century lead artifacts from Lewis and Clark and Hudson’s Bay sites of the Pacific Northwest” (2006). University of Montana, thesis, dissertations, professional papers. Paper 2205.

⁴⁰⁹ Sivilich, Daniel M., *The Archaeology of the Battle of Monmouth: Chapter Two-The repulse of the British Third Brigade*. Paper presented at the Society for Historical Archaeology Conference on Historical and Underwater Archaeology, Washington, D.C. 1995.

⁴¹⁰ Sivilich, Daniel M., *Musket Ball and Small Shot Identification*. University of Oklahoma press, 2016.

De meest nauwkeurige methode om de oorspronkelijke diameter te berekenen is om van een gevonden kogel zelf de soortelijke massa te bepalen. Dit kan door de kogel in water onder te dompelen. De volumestijging van het water in ml is het volume van de kogel. Door de massa en het volume op elkaar te delen krijg je de soortelijke massa. Dit kan vooral handig zijn als je het vermoeden hebt dat gevonden loden kogels gemaakt zijn van een legering met (veel) minder dan 97% lood.

Het berekenen van de oorspronkelijke diameter

Als massa en soortelijke massa van een bolvormige of oorspronkelijk bolvormige loden musketkogel bekend zijn dan kan met behulp van de volgende berekening de (oorspronkelijke) diameter gevonden worden.

$$\text{Massa} = 1/6 \times \pi \times d^3 \times \text{soortelijke massa in g/cm}^3$$

$$\text{Massa} = 5,809 \times d^3$$

$$d^3 = \text{massa} / 5,809$$

$\sqrt[3]{}$ van $d^3 \times 10$ geeft de diameter in mm.

Voorbeeld:

De massa van een op het strand gevonden misvormde loden musketkogel is 26,11 gram. De soortelijke massa (dichtheid) is bepaald in water en blijkt 10,929 g/cm³.

$$\text{Massa in grammen} = 1/6 \times \pi \times d^3 \times \text{soortelijke massa in g/cm}^3$$

$$26,11 \text{ gram} = 1/6 \times 3,14 \times d^3 \times 10,929 \text{ g/cm}^3$$

$$26,11 \text{ gram} = 5,71951 \times d^3$$

$$d^3 = 26,11 / 5,532$$

$$d^3 = 4,565$$

$$d \text{ in mm} = \sqrt[3]{4,565 \times 10}$$

$$d = 16,59 \text{ mm}$$

Platgeslagen musketkogel gevonden op het strand, massa 26,11 gram.

Het meest waarschijnlijke is dat de kogel is afgevuurd vanuit een *Charleville* musket van een Franse soldaat tijdens de duinenslag op 2 oktober 1799. Dit kan als volgt onderbouwd worden. De loop van de *Charleville* had een kaliber van .69 inch (17,526 mm). De kogels werden echter kleiner gemaakt zodat het musket sneller en gemakkelijker geladen kon worden. Dit kwam de snelheid van vuren ten goede want een getrainde soldaat kon zo wel drie kogels per minuut afvuren en een expert wel vier per minuut. Voor linie infanteristen werd accuratesse niet belangrijk geacht, alleen de snelheid van vuren was belangrijk. De speling tussen het kaliber van de loop en de diameter van de kogel wordt in het Engels 'windage' genoemd. De aangehouden speling lag ergens tussen de 0,05 en 0,10 inch (1,27 en 2,54 mm). Officieel moesten er ongeveer 18 *Charleville* kogels uit een *pound* lood van 453,59 gram gegoten worden, dit komt neer op een gewicht van circa 25,20 gram. Bij dit gewicht hoort een diameter van ongeveer 16,31 mm (.64 inch). De officiële speling (*windage*) tussen loop en kogel was hier dus 0,05 inch (1,27 mm). De Fransen gebruikten minder speling tussen het kaliber van de loop en de diameter van de kogel dan de Engelsen wat de accuratesse en het bereik ten goede kwam. De diameter van een Franse musketkogel voor een *Charleville* musket kan dus gelegen hebben tussen de 16,31 mm (de diameter behorende bij de officiële massa) en 17,52 mm (het kaliber van de loop). Dit betekent een gewicht ergens tussen de 25,20 en 31,95 gram. Het moet echter niet worden uitgesloten dat er incidenteel kogels voorkwamen met een wat kleinere diameter dan voorgeschreven met uiteraard een bijbehorend lager gewicht. De op het strand gevonden musketkogel valt echter binnen de range, is kleiner in diameter dan wat ongeveer verwacht kan worden van het kaliber kogel voor de Engelse *Brown Bess* en Franse troepen waren hier op die dag met zekerheid aanwezig.

De maximaal mogelijke diameter van een Franse *Charleville* musketkogel ligt in de buurt van de diameter waarop de Engelse musketkogels voor de *Brown Bess* standaard werden vervaardigd. Dit was namelijk .68 inch (17,27 mm). Deze diameter wordt onder andere opgegeven in het boekje van Adye. Bij deze diameter hoort een theoretisch gewicht van 31,28 gram. Dit klopt met het in het boekje opgegeven aantal van 14½ stuks musketkogels per Engels *pound* van 453,59 gram. Het kaliber van de loop van de *Brown Bess* was .76 inch (19,30 mm). De speling (*windage*) tussen loop en kogel was hier dus 0,08 inch (2,03 mm). De diameter van een Engelse musketkogel voor een *Brown Bess* kan dus gelegen hebben tussen de 17,27 mm (de diameter behorende bij het officiële gewicht) en 19,30 mm (het kaliber van de loop). Dit betekent een gewicht ergens tussen de 31,95 en 41,04 gram. Ook hier moet niet worden uitgesloten dat er incidenteel kogels voorkwamen met een wat kleinere diameter dan voorgeschreven met een bijbehorend lager gewicht.

ARMS.—Small

Nature.	Length of Barrel.	Diam. of Bore.	Balls weight for	
			Proof.	Service.
	Ft. In.	Inches.	oz. dr. gr.	oz. dr. gr.
Wall pieces	4 6	.98	2 8 8	2 5 7
Musquet	3 6	.76	1 6 11½	1 1 12
Carbine	3 0	.61	0 14 13	0 12 11
Pistol, common	1 2	.58	0 8 15	0 7 4½
Do. — carbine	1 0	.66	0 14 13	0 12 11

Tabellen uit het boek van Adye.⁴¹¹
De bovenste met kalibers van
Wapens en gewichten van kogels.
De onderste een tabel welke aan-
Geeft hoeveel kogels uit een pound
Lood kwamen met bijbehorende
Diameters.

BALLS—of lead of different natures.

Nature.	Number to one Pound.	Diameter in Inches.	Number made from one ton of Lead.
Wall pieces	6½	.89	14,760
Musquets	14½	.68	32,480
Carbine	20	.60	44,800
Pistol	34	.51	78,048
7 Barrel guns	46½	.46	104,160

⁴¹¹ Ralph Willett Adye, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802, p. 8 en 45.

Cartridges for small arms.

Nature.	Powder contained in each Cartridge.	No of each ten in one Bundle.	No. contained in one Bar- rel.		Weight of one Barrel filled.				1 Sheet of Paper makes	
			whole.	half.	whole.	half.				
	drms	No.	No.	No.	Ct.	Qr.	lb.	Qr.	lb.	No.
Wall pieces	10	6	1400	500	2	2	19	3	24	6
Musquet	6	10	2100	1000	1	3	10	3	24	12
Carbine	4	10	2853	1500	1	3	7	3	26	16
Do. pistol	3	10	4400	1500	1	3	17	3	21	24
Com. pistol	3	10		2000				3	11	24
7 Bar. guns	1½	14		1000 in kegs						

Tabellen uit het boekje van Adye.⁴¹² In de bovenste tabel de hoeveelheden kruit in een papieren patroon en diverse hoeveelheden en gewichten. In de onderste tabel de hoeveelheden kruit gebruikt door verschillende landen en het gewicht van de complete papieren patroon.

Musquet Cartridges, by different powers in Europe.

Weight of	Englsh.	Heffian.	Austrian.	Dutch.	Frenc
	oz. dr. gr.	oz. dr. gr.	oz. dr. gr.	oz. dr. gr.	oz. dr. gr.
Powder	0 6 0	0 7 10	0 6 13	0 10 10½	0 7 4½
Cartridges complete	1 9 11	1 7 2	1 6 4	1 12 4	1 6 0

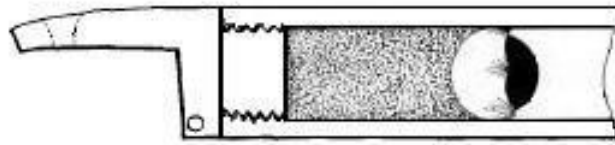
	Musket		Korte musket		Jagerbuks		Pistool	
	Voorschrift	Maximum	Voorschrift	Maximum	Voorschrift	Maximum	Voorschrift	Maximum
	t	m	t	m	t	m	t	m
Brits	17,27mm	19,30mm	15,24mm	15,49mm			12,95mm	
Russisch	17,26mm	19,69mm				16,00mm		17,53mm
Pruisisch	18,13mm	19,40mm						
Frans	16,31mm	17,52mm		17,09mm				17,09mm
Bataafs	18,25mm	19,20mm			16,15mm	16,50mm		18,00mm

Tabel met te verwachten diameters van verschillende musketkogels.

Het kan voorkomen dat *Charleville* (maar ook *Brown Bess*) musketkogels in de omtrek een spoor in de vorm van een gladde band (*'banding'*) hebben omdat zij strakker in de loop hebben gezeten dan normaal tijdens het laden en afvuren. Dit werd soms gedaan door scherpschutters om zo meer accuratesse te verkrijgen. Hoe strakker de kogel in de loop zat (minder *'windage'* of speling) hoe nauwkeuriger geschoten kon worden en hoe minder kracht van het ontstekende zwartkruit verloren ging lang de binnenwand van de loop en de musketkogel. Dergelijke kogels zijn meestal standaard kogels die soms in een (vettig) lapje stof in de loop werden gestopt en flink aangestampt werden zodat de omtrek nog wat toenam. In sporadische gevallen kunnen kogels door scherpschutters op maat zijn gemaakt. Dat er scherpschutters actief waren blijkt uit het verhaal van Ewen MacMillan, een pleegbroer van kolonel John Cameron die beiden in het 92nd Regiment of Foot dienden. Gelegen in een voorpost op een dijk, waarschijnlijk in de Zijpestelling, zag Ewen op grote afstand een Fransman die hij dacht te kunnen afschieten zoals hij wild schoot in de bossen van Loch-Arkaig.

⁴¹² Ralph Willett Adye, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802, p. 79.

De Fransman had hem echter ook gezien en schoot eerder waarbij een deel van het oor van Ewen er af werd geschoten. Hij schoot echter nog terug, raakte de Fransman waarna hij er heen rende en het werk afmaakte met de bajonet.⁴¹³

Dwarsdoorsnede hoe de kruitlading en de kogel in de loop zaten.

Links een Engelse Brown Bess kogel van Ø17,43 mm (.688 inch) en rechts een Franse kogel van Ø16,48 mm (.648 inch) met rondom een zichtbare band (banding).

Vier kogels met sporen van banding. De kogels zijn waarschijnlijk allen Frans en hebben van links naar rechts een diameter/gewicht van respectievelijk Ø16,68-16,97 mm (25,47 gram), Ø15,65-16,24 mm (22,86 gram), Ø15,65-16,48 mm (24,08 gram). De meest rechtse kogel heeft een gewicht van 25,21 gram. Deze kogel is misvormd geraakt dus kan de diameter ter hoogte van de band niet meer opgemeten worden.

⁴¹³ Archibald Clerk, Memoir of colonel John Cameron, Fassiefern, K.T.S. Glasgow 1858 p. 28-29.

Waar met zekerheid in 1799 zware gevechten hebben plaatsgevonden komen soms afwijkende kogels tevoorschijn. Zo zijn langwerpige kogels gevonden die in het Engels 'slugs' worden genoemd. Dergelijke kogels tuimelden door de lucht en zorgden voor lelijke verwondingen als men hierdoor geraakt werd.

Slugs met gewichten van respectievelijk 25,00, 26,39, 25,79 en 25,85 gram. Het gewicht van de kogels doet vermoeden dat zij zijn gemaakt van Franse musketkogels. De berekende oorspronkelijke diameter lag tussen $\varnothing 16,31$ en $\varnothing 16,61$ mm (.64 en .65 inch).

Andere afwijkende exemplaren hebben een vorm die aan modernere kogels doet denken en hebben een licht holle basis. Dergelijke kogels worden in het Engels 'plugshot' of 'cylinder shot' genoemd en zijn ook in Engeland gevonden. Die exemplaren werden gedateerd rond 1644.⁴¹⁴

Zogenaamd 'plugshot' of 'cylinder shot'. Van links naar rechts $\varnothing 15$ à 16 mm, $\varnothing 16$ à 17 mm, $\varnothing 15$ à 16 mm en $\varnothing 14$ à 15 mm.

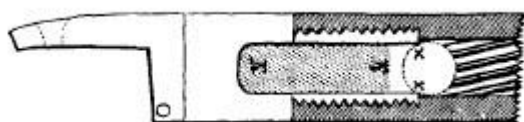
⁴¹⁴ Zie de website van de Portable Antiquities Scheme, <http://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/717121>

Tussen de gevonden *slugs* en *plugshot* zijn enkele exemplaren van behoorlijke afmeting waarvan een exemplaar zelfs een gewicht heeft van 61,7 gram. Een ander exemplaar is voorzien van twee groeven die waarschijnlijk gevuld zijn geweest met een soort smeermiddel zoals een mengsel van talg en bijenwas, zie foto onder midden en rechts. De groeven en het smeermiddel zorgden ervoor dat de loop van binnen schoner bleef.

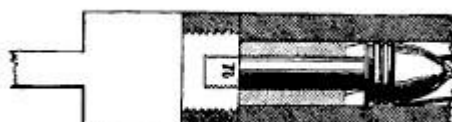

Uitzonderlijk grote en zware slugs/plugshot. Links Ø16 à 17 mm en 61,7 gram, rechts Ø15,8 à 16,5 mm en 40,7 gram.

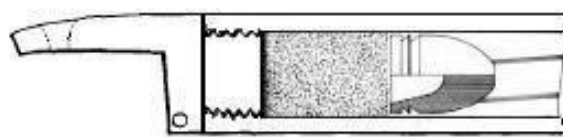
Vooraf in musketten met getrokken loop waren het dus niet altijd ronde musketkogels die werden gebruikt maar men experimenteerde al vroeg op kleine schaal met andere vormen en een deels holle basis in de kogels. De holle basis zorgde ervoor dat de kogel tijdens het afvuren wat kon uitzetten waardoor de kogel beter de groeven in de loop pakte en een verbeterde gasdichte afdichting werd gevormd tussen de wand van de loop en de kogel. In 1729 beschreef de Duitser J.G. Leutmann al dergelijke kogels in de Petersburger Denkschriften. Zijn idee werd begin 19^e eeuw weer opgepakt door de Zweedse artillerieofficier Carl Gottfried von Helvig maar liep op niets uit omdat Zweden klassieke Brown Bess geweren bestelde met de bijbehorende klassieke munitie.⁴¹⁵ Na de Napoleontische oorlogen experimenteerden de Fransen Henri-Gustave Delvigne en Louis-Etienne de Thouvenin met systemen voor een betere afdichting maar een werkelijk succes kwam pas met de minié kogel genoemd naar een van de ontwerpers, Claude-Etienne Minié.

Het Delvigne systeem.

Het Thouvenin systeem.

Het systeem van Minié.

⁴¹⁵ Flatnes, Oyvind. From Musket to Metallic Cartridge: A Practical History of Black powder Firearms. Crowood 2013.

Kanonskogels

Het is mogelijk om kanonskogels terug te vinden maar deze zijn vaak dieper begraven geraakt in de bodem. Waar Artillerie is ingezet kunnen theoretisch ook uitrustingsstukken worden teruggevonden behorende bij de Artillerie zoals genoemd in het boekje van Adye maar het is moeilijk om deze daadwerkelijk in die tijd te plaatsen. Zo beschrijft Adye bijvoorbeeld dat vijlen deel uitmaakten van het gereedschap bij de artillerie.⁴¹⁶ Gereedschappen zullen opgeborgen zijn geweest in de mobiele smidse wagens. Een dergelijke wagen is ook bij de slag om Bergen op de Russen veroverd (zie pag.56). Een vijl die is gevonden met als bijvondsten musketkogels en wapenonderdelen zou dan uit die tijd kunnen stammen.

IJzeren kanonskogel voor een 12 ponder.

Vijl, lengte 32 cm.

⁴¹⁶ Ralph Willett Adye, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802.

Grote loden kogels die fors zwaarder zijn (>40 gram) en/of een afwijkende vorm hebben kunnen aan de Artillerie worden verbonden. Deze zijn waarschijnlijk afkomstig van zogenaamd *grape-* of *case shot*. *Grapeshot* bestond uit meerdere stuks ijzeren of loden kogels die samengebonden zaten in een zak en met behulp van een houten schijfconstructie vanuit een kanon werden afgeschoten om zoveel mogelijk schade aan een linie infanteristen of een groep aanvallers toe te brengen. Een variant hierop was *case shot*, dit was een tinnen blik gevuld met ijzeren of loden kogels. Door de kracht van het afvuren uit het kanon barste het blik open en schoten de ballen alle kanten op richting de aanvallende Infanterie.

Twee grote loden kogels, waarschijnlijk *grape-* of *caseshot*. Hiermee werden oprukkende troepen beschoten.

Adye noemt diverse soorten *grape-* en *case shot* die gebruikt werden in verschillende kalibers kanonnen.⁴¹⁷ Dat dergelijke munitie een verschrikkelijke uitwerking had op Infanterie blijkt wel uit de beschrijvingen die worden gegeven door enkele auteurs uit die tijd. Zo vielen bij Schoorl en Bergen vele Russische doden door dit soort munitie en werden voor de stelling bij Oudkarspel hele pelotons Engelsen 'overhoop' geschoten door *grapeshot*, in de Nederlandse verslagen *cartetsch* schoten genoemd.

Nog twee grote loden kogels, waarschijnlijk *grape-* of *case shot* afkomstig uit Franse kanonnen waarmee aanvallende/vluchtende Russen werden beschoten.

⁴¹⁷ Ralph Willett Adye, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802.

Table of English Case Shot for different Services.

Sea-Service.				Carronades.			
Nature.	Weight of each Shot.	Number in each Cafe.	Weight of each Cafe filled.	Nature.	Weight of each Shot.	Number in each Cafe.	Weight of each Cafe filled.
Prs.	oz.	N ^o	lbs. oz.	Prs.	oz.	N ^o	lbs. oz.
32	8	70	33 8	68	8	90	46 2
24	8	42	22 15	42	8	66	32 8
18	6	42	16 8	32	8	48	21 4
12	4	42	11 5	24	8	32	16 1
9	3	44	8 9	18	6	31	12 2
6	2	40	5 2	12	4	32	8 2
4	2	28	4 —				
3	2	20	2 15				
1	1½	12	1 2½				
Common Land Service.				Tier Shot for field Service.			
Prs.	oz.	N ^o	lbs. oz.	12-Pr.	oz.	N ^o	lbs. oz.
24	4	84	21 11	Med.	6½	42	17 11
12	2	84	12 1	6-Pr.	8½	15	9 —
6	1½	55	5 10½	Med.	3½	42	8 14
3	1½	52	2 14	3-Pr.	4½	15	4 10
				Med.	1½	42	4 6
				12-Pr.	14	12	14 14
				Light	6½	34	14 11
				6-Pr.	8½	12	7 3
				Light	3½	34	7 7
				3-Pr.	4½	12	3 10
				Light	1½	34	3 11

Table of Case Shot.—Continued.

For Mortars.				Howitzers.		
Nature.	Weight of each Shot.	Number of Shot in each.	Weight of Cafe filled.	Weight of each Shot.	Number of Shot in each.	Weight of Cafe filled.
Inches.	oz.	N ^o	lbs. oz.	oz.	N ^o	lbs. oz.
10	8	170	91 8	—	—	—
8	6	90	38 4	6	90	38 8
5½	3	55	12 6	3	55	12 8
4½	2	55	8 1½	2	55	8 2

Table of Grape Shot, for Sea and Land Service.

Nature.	Weight of each Shot.	Total Weight of the grape complete
	lbs. oz.	lbs. oz.
42-Pounders	4 —	46 6
32 —	3 —	34 1
24 —	2 —	25 5
18 —	1 8	19 15½
12 —	1 —	10 15
9 —	— 13	7 6
6 —	— 8	5 8½
4 —	— 6	3 14½
3 —	— 4	2 10½
½ —	— ½ lead	— 8½

Tabellen uit het boekje van Adye met de massa en afmetingen van case shot.⁴¹⁸

⁴¹⁸ Adye, Ralph Willett, *The bombardier and pocket gunner*. Second edition, London 1802.

Knopen

Dankbare vondsten zijn knopen. Dit omdat meestal snel duidelijk is om wat voor knoop het gaat en zo kan een regiment of brigade aan een bepaalde plaats worden gekoppeld. Zo zijn Engelse, Franse en Bataafse knopen veelal voorzien van cijfers die de brigade of het regiment aangeven. Russische knopen zijn lastiger te herkennen, ik heb er nooit een gezien met cijfers of tekst. De Franse knoop met zuil is de *bouton armée révolutionnaire* (knoop van het revolutionaire leger) met de afbeelding van een *faisceau de licteur et bonnet Frigien* (lictorenbundel en Frigische vrijheidsmuts). Deze knoop was ingevoerd op 4 oktober 1792 en is nog tot ruim na 1799 in gebruik gebleven.

Interessante knopen zijn die met het nummer van de Demi Brigade. Zoals al vermeld bij het deel 'de duinenslag, 2 oktober 1799' is de inzet van de 22^e Demi Brigade niet bekend. Deze brigade is waarschijnlijk na 19 september 1799 aangekomen en met 1 bataljon aanwezig geweest tijdens de duinenslag op 2 oktober 1799 en in de buurt van de slag bij Castricum op 6 oktober 1799. Een klein model knoop met het nummer van de 22^e Demi Brigade is gevonden in de omgeving van Bergen. Een andere interessante knoop is een groot model van de 54^e Demi Brigade. Deze brigade raakte op 19 september 1799 als een van de eerste in zware gevechten verward met de Russen.

Klein model knoop van de Franse 22e Demi Brigade.

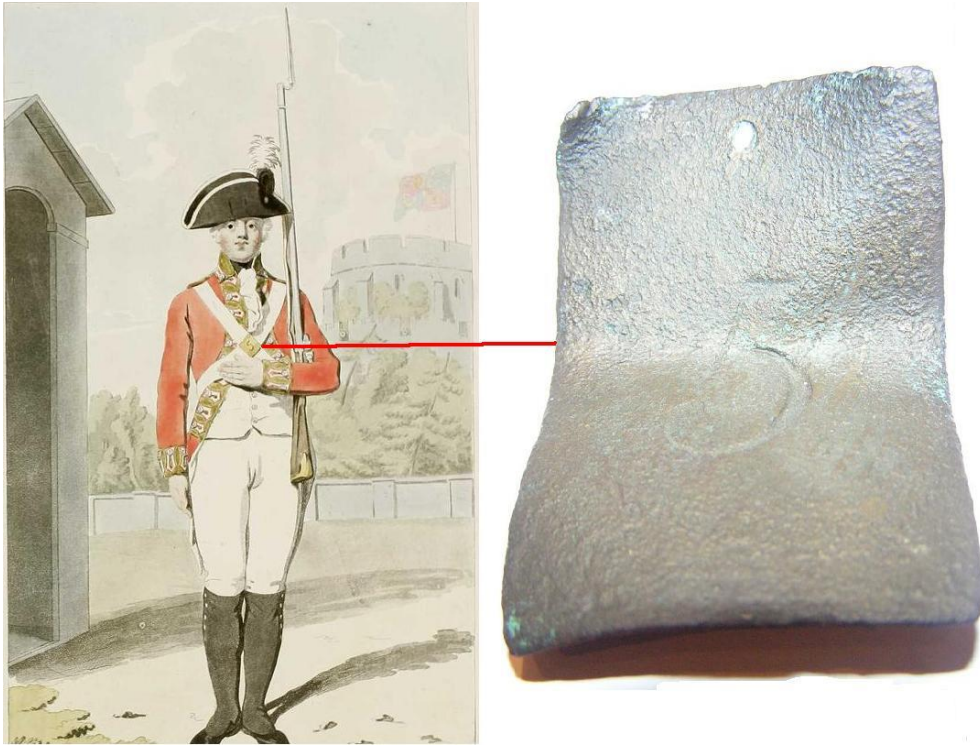
Groot model knoop van de Franse 54e Demi Brigade.

Links een Russische knoop van een jas en midden een kleiner model van een onderjas. Beide knopen zijn dicht bij elkaar gevonden samen met een Franse musketkogel. De knoop rechts is in dezelfde omgeving gevonden, oorsprong onbekend.

Gespen en riemplaten

Het is moeilijk om te bepalen of een gevonden gesp een militaire achtergrond heeft en zo ja bij welk leger de gesp in gebruik was. De Engelse riemplaten met daarop het nummer van het regiment zijn daarop een uitzondering, deze zijn eenvoudig te determineren. In het geval van los gevonden gespen is men afhankelijk van de bijvondsten en/of een dergelijke gesp vaker is gevonden samen met bijvondsten met een militair karakter. Belangrijk is daarbij de locatie waar de vondst is gedaan maar ook dan moet men voorzichtig zijn met een conclusie.

Soldaat van het 5th Regiment of Foot en rechts een riemplaat van dit regiment. Soldaat door captain James Hewgill, Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt.

De hier onder afgebeelde gesp is mogelijk Frans of Russisch. Een identieke gesp is gevonden in de Zijpe. De gesp is mogelijk gebruikt aan een halsdoek.

De hier boven afgebeelde grote gesp is waarschijnlijk Russisch en werd gebruikt aan een riem om het middel. De fuzelier van het Bélozerskii regiment op de rechter afbeelding draagt een dergelijke gesp aan zijn riem.

(Cijfer) insignes

Sommige insignes zijn aan een bepaalde strijdmacht toe te schrijven maar vaak is een exacte toeschrijving moeilijk. Onderstaande cijferinsignes zijn waarschijnlijk Frans of Bataafs.

Een cijfer 1 en een cijfer 4 insigne.

Links een Grenadiersinsigne en rechts een Brits kroon embleem. Kroon emblemen werden in het Engelse leger gebruikt door de rang vanaf majoor.

Links een fragment van een embleem welke waarschijnlijk op de shako zat van een Franse artillerist. Rechts een onbekend fragment met ruitpatroon, mogelijk een metalen strip van een Russisch hoofddeksel. Gevonden samen met musketkogels en enkele fragmenten van wapenonderdelen.

Wapenonderdelen

Het is mogelijk om onderdelen van wapens terug te vinden hoewel de meeste wapens al snel na een slag werden weggehaald. Wat teruggevonden wordt zijn vaak kleinere onderdelen die zijn afgebroken en achtergebleven. Als een wapen al in de bodem is achtergebleven is de houten kolf verdwenen (weggerot) en zijn de ijzeren onderdelen zwaar gecorrodeerd. Zo was van de musketten die gevonden werden bij de resten van een Engelse Coldstream Guard nabij Groote Keeten weinig meer over. Door vorm en uiterlijke kenmerken kunnen sommige koperen en messing onderdelen nog wel aan een bepaald wapen worden toegeschreven.

Onderste laadstok pijpje van een Engelse Brown Bess musket met makersmerk B.

Het hier boven afgebeelde onderste laadstok pijpje is van een Engelse Brown Bess musket. Het pijpje zat samen met nog twee pijpjes onder aan de kolf van het musket gemonteerd en diende om de laadstok in op te bergen.

Het hier onder afgebeelde laadstok pijpje had dezelfde functie maar is van een ander wapen. Waarschijnlijk van een wapen dat bij het Russische leger in gebruik was.

Onderste laadstok pijpje van waarschijnlijk een Russische of Pruisische musket.

Band waarmee de loop van het musket of een pistool werd vastgezet aan de houten kolf. In de binnenzijde is nog wat houtresidu aanwezig.

Onder enkele fragmenten van trekkerbeugels, de trekkerbeugel zat als bescherming om de trekker van het wapen heen.

Delen van het gekromde deel van een trekkerbeugel. Het is niet bekend van welk wapen het linker beugeldeel afkomstig is. Het rechter fragment heeft een gat waar een beugel doorheen heeft gezeten om de draagriem aan vast te maken. Een dergelijke constructie was aanwezig op Pruisische Potzdam musketten en is daar waarschijnlijk ook van afkomstig.

Detail van een Pruisische Potzdam musket met een dergelijke constructie voor een ophangbeugel.

Munt

Onderstaande munt is een koperen 5 kopeken stuk uit 1777 op naam van Tsarina Ekaterina II (1762-1796). De munt zal zijn verloren door een Russische militair. Op de voorzijde staat het gekroonde monogram van Ekaterina II (IE over II). Op de keerzijde een gekroonde dubbelkoppige adelaar. Aan weerszijden van de start de letters E M wat betekent dat de munt is geslagen te Ekaterinburg. In de band onder de adelaar de tekst: ПЯТЬ · КОПѢЕКЪ (vijf kopeken).

Divers onbekend

Een interessante vondst zijn de resten van een tinnen fluit. Nog tot in de 20^e eeuw werden fluitsignalen gebruikt om bevelen door te geven in gevechtssituaties. Het is niet zeker of deze fluit daadwerkelijk een militaire achtergrond heeft gehad.

Onbekend onderdeel, mogelijk een deel afkomstig van een wapen.

Literatuurlijst

Anoniem (Stichting Langedijker verleden), Van Otterplaat tot Groenveldsweid. Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden. Vijfde jaargang, nummer 1 oktober 1999.

Anoniem (Gemeente Den Helder), Militaire verdedigingswerken in Den Helder. Boekje van open Monumentendag 2004.

Anoniem (Gemeente Alkmaar), 1799: Alkmaar oorlogstoneel. Stadskrant gemeente Alkmaar p.10.

Anoniem (Natuurmedia), Duinen van Bergen benoorden de Zeeweg. Uit: Duinen en mensen Kennemerland (2009) © Uitgeverij Natuurmedia, Amsterdam.

Anoniem (Noord-Hollands dagblad), Meer skeletten uit oorlog van 1799 boven water, Noord-Hollands dagblad van 6 januari 2012.

Anoniem, Dag-verhaal wegens de landing der Engelsche en Russische troupen; ongehoorde wreedheden door dezelve gepleegt, en eindelyk de schandelyke aftogt. Alles met egte bewyzen gestaafd. Uitgegeven in 1799 door verschillende drukkers.

Anoniem, The campaign in Holland 1799 by a subaltern. London 1861.

Anoniem, later door Mac-Carthy in het Frans vertaald, The History of the campaign of 1799 in Holland. Vijfde deel London 1801.

Anoniem (A society of literary gentlemen), A complete and impartial history of the rise, progress and termination of the late war which commenced in the year 1791. Newcastle 1802.

Anoniem (Compiled by the War Office, Intelligence division), British minor expeditions. London 1884.

Anoniem (Geschreven door een Franse officier bij de staf van Brune), Geschiedenis van de landing der Engelschen en Russen in 't najaar van 1799. Gouda 1801.

Aa, A.J. van der, Herinneringen uit het gebied der geschiedenis betreffende de Nederlanden. Amsterdam 1835.

Aa, C. van der, Geschiedenis van den jongst-geëindigten oorlog tot op het sluiten van den vrede van Amiens. Bijzonder met betrekking tot de Bataafsche Republiek. Zevende deel, Amsterdam 1806.

Aa, C. van der, Geschiedenis van den jongst-geëindigten oorlog tot op het sluiten van den vrede van Amiens. Bijzonder met betrekking tot de Bataafsche Republiek. Achtste deel, Amsterdam 1806.

Adye, Ralph Willett, The bombardier and pocket gunner. Second edition, London 1802.

Alberts, A., De Huzaren van Castricum, een geschiedenis van de Nederlandse Republiek van 1780-1800. Amsterdam 1973.

Anthing, kolonel Carl Heinrich Wilhelm, Verslag opgemaakt te Dirkshorn op 21 oktober 1799. Algemeen Rijksarchief den Haag, archieven Ministerie van Oorlog 1798-1813 inventaris nummer 125 onder 23 oktober 1799 nummer 330.

Aten, D., Oorlog in het Noord-Hollandse polderland Waterlinies en waterschappen tijdens de invasie van 1799. Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis 8 (1999); webversie 2006.

Beskrovnyi, L.G., Russkaia armia i flot v XVIII veke (ocherki), Moskou, 1958.

Blennie, George, (is de anonieme Schotse soldaat G.B.) Narrative of a private soldier in his majesty's 92nd Regiment of Foot. Philadelphia 1822.

Blom, Inge, Korte beschrijvingen van den slag, of Bataile op den zesden October, zijnde Castricummer Kermis 1799 voorgevallen (transcriptie van het boekje van Pastoor Bommer). Maart 2013.

Bosscha, J., Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen. Derde deel, Leeuwarden 1873.

Bremer, J.T., Verhalen uit het Buitenveld, de Engels-Russische Invasie in 1799. Historische vereniging 'de Zijpe', 11^e jaargang Nr.1 (1993).

Bremer, J.T., Schoorl en de invasie van 1799. Uitgeverij Pirola, Schoorl 1999.

Bremer, J.T., Een jaar na de landing. Een reisverslag anno 1800. Historische vereniging 'de Zijpe', 18^e jaargang Nr.1 (2000).

Broersma, H.J., De grenzen van het beeld. Het Nederlandse beeld van de Russische soldaten tijdens de Engels-Russische invasie in Noord-Holland in 1799. Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen 1996.

Bunbury, Henry, Narratives of some passages in the great war with France from 1799 to 1810. London 1854.

Bunbury, Sir Charles J.F. (7th Bart.), Memoir and literary remains of Lieutenant-General Sir Henry Edward Bunbury. London 1868.

Cannon, Richard Esq., Historical record of the Fifth Regiment of Foot or Northumberland fusiliers. London 1838.

Cannon, Richard Esq., Historical record of the Fourth or the Kings Own, Regiment of Foot. London 1839.

Cannon, Richard Esq., Historical record of the Fifty-Sixth or the West Essex Regiment of Foot. London 1844.

Cannon, Richard Esq., Historical record of the Thirty-First or the Huntingdonshire Regiment of Foot. London 1850.

Carr-Gomm, Francis Culling, Letters and journals of field marshal Sir William Maynard Gomm. London 1881.

Clerk, Archibald, Memoir of colonel John Cameron, Fassiefern, K.T.S. Glasgow 1858.

Condon, Mary Ellen, The administration of the transport service during the war against revolutionary France 1793-1802. Thesis presented to the university of London. University college London, september 1968.

Copeland Trimble, W., The historical record of the 27th Inniskilling Regiment. London 1876.

Daendels, Herman Willem, Rapport des opérations de la division du lieutenant-général Daendels depuis le 22 Aout jusqu' a La capitulation de l'armée Anglaise et Russe, le 18 October 1799. Den Haag. Het verslag is voorzien van commentaar opgenomen in het Engels bij Mac-Carthy in The History of the campaigns in Germany, Italy etc. in the years 1796 to 1799. Vierde deel London 1812. Een Nederlandse uitgave is verschenen in 1799 bij I. van Cleef te Den Haag genaamd Rapport van de operatien der divisie van den Luitenant-Generaal Daendels; Zedert den 22 augustus, tot op de gesloten capitulatie met de Engelsche en Russische armée, den 18 October 1799, het 5de jaar.

Damsté, Dr. P.H., het aandeel van de Bilt in de verdrijving der Engelsen en Russen in het najaar van 1799. De Biltse Griff juni 2004.

Duncan, Francis Captain, History of the Royal Regiment of Artillery compiled from the original records. Volume II, London 1873.

Dunfermline, James Lord, Sir Ralph Abercromby K.B. 1793-1801, a memoir by his son. Edinburgh 1861.

Dautzenberg, Sjeng, Den Helder – Julianadorp; duinen in De archeologische kroniek van Noord-Holland 2015. Haarlem 2016 p. 46-47.

Everard, Major H., History of Thos Farrington's Regiment subsequently designated the 29th (Worcestershire) Foot 1694 to 1891. Worcester 1891.

Ferguson, Jonathan, (2017) 'Trusty Bess': the Definitive Origins and History of the term 'Brown Bess', Arms & Armour, 14:1, 49-69, DOI: 10.1080/17416124.2017.1293886

Fitzgibbon, Mary Agnes, A veteran of 1812; The life of James Fitzgibbon. Toronto 1894.

FitzPatrick, W., Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume IV. London 1905.

FitzPatrick, W., Report on the manuscripts of J.B. Fortesque preserved at Dropmore, volume V. London 1906.

Flatnes, Oyvind. From Musket to Metallic Cartridge: A Practical History of Black powder Firearms. Crowood 2013.

Foard, Glenn, Guidance on Recording Lead Bullets from Early Modern Battlefields, 2009.

Fortesque, J.W., A History of The British Army, volume IV part II (1789-1801). London 1906.

Fouché, Monica, "Glory Overshadowed: The Military Career of General Jean Boudet 1769-1809" (2005). Electronic Theses, Treatises and Dissertations. Paper 4414.

Geus, J.P., Koedijk in 1799, verschillende gebeurtenissen en maatregelen in verband met de landing der Engelsen en Russen in Noord-Holland. De Speelwagen, 8e jaargang 1953 No. 3, p. 73-79. Uitgave: Historische Genootschappen in Hollands Noorderkwartier.

Gibson, E., Pitt: some chapters of his life and times. London 1898.

Glas, P., Engels-Russische invasie.

Greenhill Gardyne, Lt. Col. C., The life of a Regiment; the history of the Gordon Highlanders from its formation in 1794 to 1816. Edinburgh 1901.

Goetsch, R.P., Flitsen uit de Engels-Russische invasie van 1799, in Noord-Holland. 'De Speelwagen', 4e jaargang 1949 No. 10, p. 299-305. Uitgave: Historische Genootschappen in Hollands Noorderkwartier.

Goldstein, Erik en Mowbray, Stuart, The Brown Bess; An Identification Guide and Illustrated Study of Britain's Most Famous Musket. Woonsocket USA 2010.

Götz, Hans-Dieter, Vorderlader, Entwicklung, Technik, Laden, Schiessen. Motorbuch Verlag Stuttgart 1973.

Gumtau, Carl F., Die Jäger und Schützen des Preussischen Heeres: was sie waren, was sie sind und was sie sein werden. Erster Theil, Was sie waren. - Ihre geschichte. Berlin 1834.

Gumtau, Carl F., Die Jäger und Schützen des Preussischen Heeres: was sie waren, was sie sind und was sie sein werden. Zweiter Theil, Was sie sind. - Ihre gegenwärtigen diensverhältnisse. Berlin 1835.

Günther, Dr. Reinhold, Allgemeine geschichte der handfeuerwaffen, eine übersicht ihrer entwicklung. Leipzig 1909.

Hamilton, Lieut. Gen. Sir F.W., The origin and history of the first or grenadier guards, volume II. London 1874.

Hernberg, MD, PhD Sven, Lead Poisoning in a Historical Perspective. American journal of industrial medicine 38 (2000), p. 244-254.

Hockensmith, Charles D., Fiegel, Kurt H. and Freels Ronnie H., Civil war era chewed bullets from Kentucky: battlefield anesthesia or other activities?

Hoevenaar, N.L., Militair dagboek.

Hundertmark, H., De lappendeken van Limmen. Een bouwhistorisch onderzoek naar de bouwgeschiedenis van de Nederlands Hervormde kerk te Limmen. Bulletin KNOB 2005-2/3.

Hüffer, Herman, Der Krieg des Jahres 1799 und die zweite Koalition. Zweiter band, Gotha 1905.

Jameson, Robert, Historical record of the seventy-ninth Regiment of Foot or Cameron Highlanders. Edinburg/London 1868.

Jong, de Cornelius, Verantwoording en verdediging van Cornelius de Jong als kapitein ter zee commandeert hebbende 's lands schip Cerberus etc. Gedrukt bij François Bohn, Haarlem 1804.

Jonge, J.C. de, Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen, vijfde deel. Den Haag 1843.

Jung, luitenant-kolonel b.d. W., Optische telegraphen voor command and control. Intercom 2006 Nr.2 p.41-44.

Kappelhof, Ton, Russische en Engelse krijgsgevangenen.

Kelleher, J.P., The Ramsgate volunteers 1794-1908. GB 2012.

Koolemans-Beijnen, G.W.J., Het terugtrekken van Daendels in 1799 uit de Zijpe naar den Schermer. Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1898, p. 211-220.

Koolemans-Beijnen, G.W.J., De twee zendingen van den generaal Don uit het Engelsche hoofdkwartier in Noord-Holland in 1799 naar 's-Gravenhage. Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde 1901, p. 130-156.

Koolemans-Beijnen, G.W.J., Krijgsgeschiedkundige studie over de verdediging der Bataafse republiek in 1799. Serie van 34 afleveringen in De Militaire Spectator over de jaren 1891-1895.

Koolemans-Beijnen, G.W.J., Een niet in de archieven aanwezig staatsstuk betreffende den veldtocht in Noordholland in 1799. Militaire Spectator 1918.

Korff, A., Beknopte geschiedenis van Den Helder en Huisduinen. Haarlem, 1958.

Krayenhoff, C.R.T., Geschiedkundige beschouwing van den oorlog op het grondgebied der Bataafsche Republiek. Nijmegen 1832.

Lauder, Thomas Dick Sir, Legendary tales of the Highlands, volume I. London 1841.

Lewis, T. edited by, Extracts of the Journals and Correspondence of Miss Berry, volume 2. London 1865.

Lieven, D.C.B., Russia Against Napoleon: The True Story of the Campaigns of War and Peace. Viking 2010.

Linde, Dr. Constance van der (2016), Soldaten van de Bataafse Armee in Groote Keeten van top tot teen geanalyseerd. In De archeologische kroniek van Noord-Holland 2016. Haarlem 2017 p. 126-129.

Linde, Dr. Constance van der (2018), Analyse van het skelet van een voormalige soldaat van de Bataafse armee, aangetroffen ten noorden van 't Botgat. Amsterdam 3 mei 2018.

Lockman, Jamie Ryan "Elemental analysis of nineteenth century lead artifacts from Lewis and Clark and Hudson's Bay sites of the Pacific Northwest" (2006). University of Montana, thesis, dissertations, professional papers. Paper 2205.

Loosjes, Adriaan, Geschiedkundig gedenkstuk omtrent het voorgevallene binnen Haarlem in de laatste helft van 1799. Haarlem 1803.

MacKinnon, colonel, Origin and services of the Coldstream Guards vol. II. London 1833.

McMurran, Shawnee and Rickey, V. Frederick, The Impact of Ballistics on Mathematics. Department of Mathematics California State University San Bernardino 2008.

Maule, Major Francis, Memoirs of the principal events in the campaigns of North Holland and Egypt etc. London 1816.

Micaiah, Math., Recollections of the British army in the early campaigns of the Revolutionary war. The United Service and Naval and Military Magazine 1 (1836), p.181-191, 322-333, 480-489.

Mikaberidze, Alexander en Hattem, Mark van, De veldtocht van 1799 in Noord-Holland; de Russen, het landschap en de overblijfselen. Jaarboek legermuseum - Armamentaria 44 – 2009/2010.

Miliutin, Oberst, nach dem Russischen Originale in's Deutsche übertragen von Chr. Schmitt. Geschichte des krieges Ruslands mit Frankreich unter der regierung kaiser Paul's I im jahre 1799. Fünfter band, München 1858.

Miller, David P., Ballistics of 17th Century Muskets. Cranfield University, 2010.

P.C. Molhuysen, en Blok, P.J., Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; deel 5. Leiden 1921.

Moore, Sir John, edited by major-general Sir J.F. Maurice, K.C.B. The diary of Sir John Moore, volume I. London 1904.

Moore Smith M.A., G.C., The life of John Colborne, field-marshal lord Seaton. London 1903.

Muller, F., De Nederlandsche geschiedenis in platen: Beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten. Vol. 3 (jaren 1795 tot 1879). Amsterdam 1879.

Ney, Virgil, The evolution of military unit control; 500BC-1965AD. Corg memorandum CORG-M-217, 1965.

Nimwegen, O. van, Kanonnen en houwitsers. De Staatse veldartillerie in de eerste helft van de achttiende eeuw. Armamentaria 32 (1997).

Noakes, George, A historical account of the services of the 34th & 55th Regiments. Carlisle 1875.

Pegler, Martin, A history of the military sniper. Leeds 2004.

Pelt, Marius van, Het korps Rijdende Artillerie, 1793 tot heden. Bergense kroniek 14e jaargang nr.1, april 2007.

Phipps, Ramsay Weston, The Armies of the First French Republic and the Rise of the Marshals of Napoleon I, Vol. V, The Armies on the Rhine, in Switzerland, Holland, Italy, Egypt, and the Coup d'Etat of Brumaire, 1797-1799. London, 1939.

Picard F., Histoire de 42e régiment d'infanterie. Montbéliard 1875.

Piechowiak, A.B., The Anglo-Russian Expedition to Holland in 1799. The Slavonic and East European Review volume 41 number 96 (december 1962), pp. 182-195.

Pintner, Walter M., Russia as a great power, 1709-1856: reflections on the problem of relative backwardness, with special reference to the Russian army and Russian society. Institute for Advanced Russian Studies 1978.

Pintner, Walter M., The burden of defense in imperial Russia, 1725-1914. Russian review Vol.43 No.3 (juli 1984) p. 231-259.

Poortugael, A.C.M. den Beer, Levensbericht van Diederic Jacob Den Beer Poortugael. Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkund letterkunde 1880. Leiden 1880.

Poulus, E.. Archeologische waarneming Botgat, Groote Keeten. Hollandia reeks 374, Zaandijk 2011.

Poulus, E.. Aanvullend onderzoek waarneming Botgat, Groote Keeten. Hollandia reeks 378, Zaandijk 2011.

Poulus, E., De Botgatman, het archeologisch onderzoek naar een Engels slachtoffer van de oorlog van 1799. Uitgeverij Batenburg, Zaandijk 2013.

Rappard, W.A. van, De Haarlemer in zorg en angst. Haerlem jaarboek 1983, p. 54-73.

Reese, Paul P., "The Ablest Man in the British Army": The Life and Career of General Sir John Hope. Thesis at The Florida State University, Florida 2007.

Reid, Stuart, The Flintlock Musket; Brown Bess and Charleville 1715-1865. Osprey publishing 2016.

Rijn, G. van., Atlas van Stolk: Catalogus der historie-, spot-, en zinneprenten betreffende de geschiedenis van Nederland verzameld door A. van Stolk Cz. Vol. 7. Amsterdam 1906.

Rijneveld, J.C. van, Beknopte levensschets van wijlen jonkheer Hybo Everdes de Boer. Breda 1838.

Riley, Jonathan, A Matter of Honour: The Life, Campaigns and Generalship of Isaac Brock. Frontline Books, 2010.

Ringoir, H., Het ontstaan van de Hollandse Brigade in Engelse Dienst 1799-1802. Armamentaria 10 (1975).

Rogulin, N.G., Russische troepen in Holland in 1799, overzicht van iconografie. Hedendaagse kwesties van bron en historiografie SPB 2014 p. 114/115. St. Petersburg Staats Universiteit, St. Petersburg.

- Salisch, Marcus von, "Von Preußen lernen...?" Die friderizianische Armee nach dem Siebenjährigen Krieg und die Entwicklungen der Zeit. Potsdam 2011.
- Schulten, Jan, In het voetspoor van generaal David baron Chassé (1765-1849) op weg naar het Koninkrijk der Nederlanden. Jaarboek 'de Oranjeboom' 65 (2012) 31.
- Scupham, William, "Friends, Fellows, Citizens. and Soldiers": The Evolution of the French Revolutionary Army, 1792-1799. Primary Source Volume V: Issue I P.24-31.
- Sivilich, Daniel M., The Archaeology of the Battle of Monmouth: Chapter Two-The repulse of the British Third Brigade. Paper presented at the Society for Historical Archaeology Conference on Historical and Underwater Archaeology, Washington, D.C. 1995.
- Sivilich, Daniel M., Revolutionary War Musket Ball Typology - An Analysis of Lead Artifacts Excavated at Monmouth Battlefield State Park. In southern campaigns of the American revolution. Vol.2 No.1, January 2005.
- Sivilich, Daniel M., Musket Ball and Small Shot Identification. University of Oklahoma press, 2016.
- Sloot, Drs. R.B.F., 's lands geweerfabriek te Culemborg. Armamentaria 08 (1973).
- Smirnova, Maria Alexandrovna, Britanskije voennye o gollandskoy ekspeditsii 1799 g obzor memuarnyh istochnikov (British men of arms about Holland expedition 1799: overview memoir sources). St. Petersburg 2012/2014.
- Smith, Steven D., Research at Blackstocks Battlefield. Columbia, SC: University of South Carolina--South Carolina Institute of Archaeology and Anthropology, 2006.
- Smyth, B Major, M.V.O., A history of the Lancashire fusileers (formerly XX Regiment) volume I 1688-1821. Dublin 1903.
- Sterling, Christopher H., Military Communications from ancient times to the 21st century. ABC-Clio, Santa Barbara, California 2008.
- Stichting Herdenking 1799 (diverse auteurs), De lange herfst van 1799; de Russisch-Engelse invasie in polder en duin, Castricum augustus 1999.
- Story, S., Verantwoording van Samuel Story, wegens zijn gehouden gedrag als commandant van 'slands esquadier, etc. Amsterdam 1805.
- Stutzenberger, Fred, The Jager rifle. Muzzleblasts april 2014.
- Surtees, William, Twenty-five years in the rifle brigade. Opgedragen aan Major-General Sir Andrew F. Barnard K.C.B. and K.C.H. en de officieren van the rifle brigade door zijn broer John Surtees. London 1833.
- Sutherland, Tim and Holst, Malin, Battlefield archaeology: a guide to the archaeology of conflict.
- Sypesteijn, J.W. van, Geschiedenis van het regiment Hollandsche hussaren. Den Haag 1849.
- Sypesteijn, J.W. van, Het leven en karakter van Jean Baptiste graaf Du Monceau, oud-maarschalk van Holland. Den Bosch 1852.
- Sypesteijn, J.W. van, Geschiedenis van het regiment Nederlandsche rijdende artillerie. Zaltbommel 1852.
- Sypesteijn, J.W. van, Iets over den veldtocht in noord Holland. Militaire Spectator 1855.

Tupper, Ferdinand Brock, The Life and Correspondence of Sir Isaac Brock. London 1845 (Version produced by Steven Gibbs and the Online Distributed Proofreading Team).

Uythoven, Geert van, Voorwaarts, Bataven! De Engels-Russische invasie van 1799. Zaltbommel 1999.

Venetien, J. van, Dagverhaal der doormarcheerende troepen. Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802). Historische reeks Midden-Kennemerland nr.1. Historisch Genootschap Midden-Kennemerland - Museum Kennemerland 1999.

Viskovatov, A.V., Historische beschrijving van kleding en wapens van Russische troepen, met tekeningen, samengesteld op order van het hoogste commando. Tweede editie, St. Petersburg 1900.

Visser, Cor, Na de Engels-Russische invasie, vergoedingen voor de Koedijker burgers na de oorlog in 1799. Werkgroep Koedijker verleden.

Vonk, L.C., Geschiedenis der landing van het Engelsch-Russische leger in Noord-Holland etc. Eerste deel, Haarlem 1801.

Wace, A.J.B., A British officer in active service 1799. The Annual of the British School at Athens, Vol. 23 (1918/1919), p. 126-138.

Walsh M.D., E., The expedition to Holland in the autumn of the year 1799. London 1800.

Watkins, John, A biographical memoir of his late Royal Highness Frederick, duke of York and Albany. London 1827.

Weitzel, A.W.P., Het leven van den Ridmeester J.P. Weitzel. Breda 1871.

Wickes, H.L., Regiments of Foot, a historical record of all the Foot regiments of the British army. Osprey publishing, Reading 1974.

Wickham, William, The Correspondence of the Right Honorable William Wickham from the Year 1794, edited with notes by his grandson, William Wickham, M.A., Vol. II. London, 1870.

Wilde, Dr. F.G. de, De uniformen van het Leger van de Bataafsche Republiek, deel I. Armamentaria 09 (1974).

Wilde, Dr. F.G. de, De uniformen van het Leger van de Bataafsche Republiek, deel II. De Cavalerie. Armamentaria 10 (1975).

Wilde, Dr. F.G. de, De uniformen van het Leger van de Bataafsche Republiek, deel III. De Artillerie. Armamentaria 11 (1976).

Willegal, Michael J., The Accuracy Of Black Powder Muskets. Tewksbury 1999.

Whitacre, S. R., An Analysis of Lead Shot from Fort Motte, 2004-2012: Assessing Combat Behavior in Terms of Agency. (Master's Thesis 2013).

Xinde Cao, Lena Q. Ma,* Ming Chen, Donald W. Hardison, Jr., and Willie G. Harris, Weathering of Lead Bullets and Their Environmental Effects at Outdoor Shooting Ranges.

Zeiler, Frans, Het Russenduin en de verdwenen Schulpweg.

Internet bronnen

http://history.farmersboys.com/Postings/Germany/Berlin/egmong_zee.htm

http://www.westfriesgenootschap.nl/archivering/west-friesland_toen_en_nu/wf_ten_07_40_43.php

<http://onh.nl/nl-NL/verhaal/18/noordkop-russisch-engelse-invasie>

http://www.napoleon-series.org/military/c_organization.html

<http://onh.nl/nl-NL/verhaal/550/verbrande-molens-tijdens-de-invasie-van-1799>

<http://www.britainssmallwars.co.uk/the-invasion-of-north-holland-1799>

<http://collectie.legermuseum.nl>

<http://sinclair.quarterman.org/jsmci/>

<http://onh.nl/nl-NL/verhaal/265/purmerend-ingekwartierd>

http://www.theislandwiki.org/index.php/Russians_in_the_Channel_Islands

<http://www.napoleonicwarsforum.com/viewtopic.php?f=47&t=1712>

<http://onh.nl/nl-NL/verhaal/1207/russisch-skelet-in-de-les>

<http://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/717121>

